

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE MODERN TASAVVUF
KAYNAKLARINDA KULLANILAN ÂYETLER VE
BUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ:
MENZİL CEMAATİ SEMERKAND DERGİSİ ÖRNEĞİ

NIHAN KARALI

ARALIK – 2020

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE MODERN TASAVVUF
KAYNAKLARINDA KULLANILAN ÂYETLER VE
BUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ:
MENZİL CEMAATİ SEMERKAND DERGİSİ ÖRNEĞİ

NIHAN KARALI

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Faruk Güney

ARALIK – 2020

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Nihan KARALI

22. 01. 2021

ÖZ

TÜRKİYE’DE MODERN TASAVVUF KAYNAKLARINDA KULLANILAN ÂYETLER VE BUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ: MENZİL CEMAATİ SEMERKAND DERGİSİ ÖRNEĞİ

Karali, Nihan

Yüksek Lisans, Tefsir

Tez Yöneticisi: Dr. Ahmet Faruk Güney

Aralık 2020

Tasavvufî hareketlere ait yayınların tefsir ilmi açısından ele alınması gereklilik arz etmektedir. Bu itibarla tezimizde “Semerkand Dergisi’nde hangi âyetler yoruma konu edilmiş?”, “Âyetler çerçevesinde hangi konular ele alınmış?”, “Âyetler klasik tefsirlerde yer alan anlamları çerçevesinde yorumlanmış mı?” gibi sorulara yanıt aramaya çalıştık. Genel olarak bu çizgide yaptığımız çalışma iki bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, Türkiye’deki cemaatler hakkında ve Menzil Cemaati hakkında kısa bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, Semerkand Dergisi tanıtılmış olup dergide yoruma tabi tutulan âyetlere dair hazırlanan tablolara yer verilmiştir. Ayrıca Semerkand Dergisi’nde kullanılan âyetlerin klasik tefsirlerde yer alan anlamlarına uygun olup olmadıkları açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Âyet, Semerkand Dergisi, Tefsir, Menzil Cemaati.

ABSTRACT

QURANIC VERSES USED IN THE MODERN SUFI RESOURCES AND THEIR EVALUATION

THE EXAMPLE:

SEMERKAND JOURNAL OF MENZIL COMMUNITY

Karali, Nihan

Master Degree, Commentary

The Thesis Advisor: Dr. Ahmet Faruk Güney

December, 2020

It is essential to handle the publications of sufi movements in terms of the science of Tafseer. Therefore, in our dissertation, we have tried to find answers to some questions like: “Which verses were commented in Semerkand journal?”, “Which subjects were handled around verses?”, “Were these verses commented within the framework of classical tafseers?”. Our study which was conducted in this context consists of two chapters. In the first chapter of our study, a short information was presented about the religious communities and especially Menzil community in Turkey. In the second chapter, Semerkand Journal was introduced and the verses commented in the journal was presented within the charts. And the fact that whether the commented verses are in line with the classical tafseer tradition or not was also evaluated.

Key Words: Quranic Verses, Semerkand Journal, Tafseer, Menzil Community

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığımız bu çalışmada Adıyaman/Menzil Cemaati'ne ait neşriyattan Semerkand Dergisi içerisinde kullanılan âyetlerin tespiti, tasviri ve Tefsir ilmi bakımından değerlendirilmesi yapılmıştır. 1999 yılında yayınlanmaya başlayan Semerkand Dergisi'nde genel olarak dinî ahlâkî ve tasavvufî konular ele alınmaktadır.

Tezimiz belirli bir zaman aralığı (1999-2018) esas alınarak hazırlanmıştır. 1999-2018 yıllarını kapsayan dönem boyunca Semerkand Dergisi'nde hangi âyetlerin yoruma konu olduğu, âyetler çerçevesinde hangi konular işlendiği ve dergide işlenen konularda yer alan âyetlerin klasik tefsirler temel alınarak nazil olduğu anlam çerçevesinde yorumlanıp yorumlanmadıklarının tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, genel olarak Osmanlı Devleti'nden itibaren günümüz Türkiye'sine gelene kadar tasavvufî hayatla ilgili kısa bir bilgilendirme yapılmış, Nakşibendî tarikatı ve aynı zamanda Adıyaman/Menzil Cemaati hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, dergide kullanılan âyetlere ilişkin iki adet tablo hazırlanmış ve değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölüm, çalışmamızın esas kısmını içermektedir. Bu ise dergide işlenen âyetlerin ele alındıkları konular bağlamında klasik tefsirlerdeki izahlar çerçevesinde yorumlanıp yorumlanmadıklarının tespit edilmesi hususudur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, öncelikle fikir, bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösteren tez danışmanım saygıdeğer Dr. Ahmet Faruk GÜNEY'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca maddî, manevî benden yardımlarını esirgemeyen, tez süresinde bana sabırla ve büyük bir özveriyle destek olan aileme teşekkür ederim.

Nihan KARALI

İÇİNDEKİLER

BEYAN	iii
ÖZ.....	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	ix
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ.....	1
A. Tezin Konusu ve Önemi	1
A. 1. Tezin Konusu	1
A.2. Tezin Amacı.....	1
A.3. Tezin Yöntemi	2

I. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE CEMAATLER VE MENZİL CEMAATİ

1.1. Genel Olarak Türkiye’de Cemaatler	3
1.1.1. Nakşibendîlik	7
1.2. Adıyaman/Menzil Cemaati.....	10

II. BÖLÜM

SEMERKAND DERGİSİ VE BU DERGİDE YORUMLANAN ÂYETLER

1.2. Semerkand Dergisi.....	13
2.2. Semerkand Dergisinde Yorumlanan Âyetler	16
2.2.1. Dergide Yoruma Tabi Tutulan Âyetlerin Tabloları	16
2.2.2. Birinci Tablonun Değerlendirmesi.....	55
2.2.3. İkinci Tablonun Değerlendirilmesi	87

2.3. Semerkand Dergisi'nde İşlenen Bazı Konular	87
2.3.1. Cemaat	88
2.3.2. Mürşit	102
2.3.3. Rabıta	141
2.3.4. Cihat	150
2.3.5. Münafıklar	154
2.3.6. Kur'an'ı Kendilerine Göre Yorumlayanlar	158
2.3.7. Nakşibendîlikte On Bir Esas	171
2.3.8. Âyetlerin İniş Sebebi ve Geçerliliği	174
2.3.9. Modern İslâm Anlayışı	182
2.3.10. Özgürlük	196
SONUÇ	219
KAYNAKÇA	221
EKLER	223
EK 1: TABLOLAR SAYFASI	223

KISALTMALAR

- TDV** : Türkiye Diyanet Vakfı
v.b : ve benzeri
ö. : ölüm
s. : sayfa
S. : sayı
C. : cilt
H.z. : Hazreti
a.s. : aleyhis-selâm
s.a.v. : sallâllahu aleyhi ve sellem
bnt . : binti
b. : bin
r.a. : radiyallahu anh.
c.c. : celle celâlühû

GİRİŞ

A. Tezin Konusu ve Önemi

A. 1. Tezin Konusu

Bu çalışmamızda Adıyaman/Menzil Cemaatine ait neşriyattan Semerkand Dergisi içerisinde kullanılan âyetler tespit, tasvir ve değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Türkiye’de yaygın olan cemaatlerin en önemlilerinden biri olan bu cemaat, kamuya yönelik yayın yapan cemaatlerden de biridir. Kamuya yönelik neşriyatı olan cemaatlerin yayınlarından hiçbirisi yoruma konu ettikleri âyetlerin tespit ve tahlili bakımından incelemeye tabi tutulmamıştır. Bu sebeple biz de böyle bir boşluğun doldurulması çabalarına bir katkı sunmak amacıyla kendimize böyle bir konuyu tez konusu olarak belirledik.

Çalışmamızın birinci bölümünde, genel olarak Türkiye’de cemaatler hakkında, özelde “Menzil Cemaati” hakkında kısa bilgi verilecektir. İkinci bölümde Semerkand Dergisi tanıtılacak olup dergide yoruma tabi tutulan âyetler iki farklı tablo halinde incelenecektir. Ardından Semerkand Dergisi’nde işlenen bazı konular, işlenen âyetlerin yorumu açısından değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

A.2. Tezin Amacı

Semerkand Dergisi’nin yayınlanmaya başladığı 1999 yılından, tezimizi hazırlamaya başladığımız 2018 yılı dâhil olmak üzere, yirmi yıllık bir süreci esas alarak yaptığımız bu çalışmada, dergide hangi âyetlerin hangi konularda ele alındığını ve âyetlerin klasik tefsirlerde yer alan anlam çerçevesinde yorumlanıp yorumlanmadıklarının öğrenilmesi amaçlanmıştır.

Tasavvufî dergilerin cemaatlerin müntesipleri arasında iletişim amacıyla yaygın bir şekilde kullanıldığı çağımızda âyetlerin ilmî açıdan yorumlanması önem arz etmekte olup, daha önce bu konuda bir çalışmanın yapılmamış olması sebebiyle bir eksikliği gidermek ve bu alanda yapılacak çalışmalara örnek teşkil etmek adına bu çalışma hazırlanmıştır.

A.3. Tezin Yöntemi

Araştırmamızı kapsayan süreç boyunca (1999-2018) yayınlanan dergilerde kullanılan âyetleri tesbit etmek amacıyla dergiler baştan aşağıya taranmış, hangi âyetlerin hangi konular çerçevesinde ele alındığı tek tek tespit edilmiş, tablolaştırılmıştır.

I. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE CEMAATLER VE MENZİL CEMAATİ

1.1. Genel Olarak Türkiye’de Cemaatler

Tasavvufun yapmak istediği, insanı mânen arındırmak ve ahlâk noktasında yüceltmektir. Tasavvuf çeşitli tarikatlar ile toplumda varlığını göstermektedir. Nitekim Abdülbâki Gölpmarlı “Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar” adlı eserinde “Tarikat kulu Tanrıya ulaştıran zevk, neşe, irfan, aşk ve cezbe yoludur. Tarikatın esası tasavvuftur.”¹ diyerek tasavvufun daha genel bir kavram olduğunu ifade etmiştir.

Önceleri âhireti kazanmak için dünyadan yüz çevirmek, ruhî kuvvetleri terbiye, nefis ve tabiata ait güçleri kontrol altına alabilmek için izlenen yol anlamına gelen tarikat, zamanla tekke ve zaviye çevresinde bir şeyhin manevî rehberliğinde ruhî eğitim gören kişilerin uydukları ahlâkî ve sosyal kuralların tümüne ad olmuştur.²

Tarikatları giderek daha karmaşık hale gelen sosyal hayatın bir yansıması olarak kabul edersek toplumsal hayatın farklılaşması ve kültürel karmaşıklık, başlangıçta psikolojik temellere dayalı ortaya çıkan zâhidâne bir yaşantının zamanla toplumsal bir gereklilik haline dönüşmesi, tarikat denilen müesseseseleşmiş bir yapının doğmasına sebep olmuştur.³

Tarikatların ortaya çıkması ve yayılmasında iki etken vardır. Bunlardan biri olan manevî etken, İslâm dininin yapısıdır. Kur’an ve sünnetin özünde yer alan; ashâb ve diğer zâhidlerin hayatlarında tezahür eden zühdi, ruhî ve manevî eğilimdir. İkinci etken ise; tasavvuf ve ruhî hayata yönelik yaşayışın zamanla geniş kitlelere yayılması ve ve her sınıf insanın bu yola ilgi duymasıdır. Ki, bu da ictimâî etken olarak isimlendirilir.⁴

¹ Abdülbâki Gölpmarlı, *Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul, Gerçek Yayınları, 1969, s. 186.

² H. Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, Ensar Yayınları, 2015, s. 229-230.

³ Niyazi Usta, *Menzil Nakşiliği Sosyolojik Bir Araştırma*, Ankara, Töre Yayıncılık, 1997, s.146.

⁴ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf*, s. 231.

İslâmiyetten önce Orta Asya Türk topluluklarının mücadelelerini konu alan destanlarda bile bir tasavvufî hayatın oluşumu gözlemlenmektedir. Örneğin Manas Destanı'na, Oğuznamelere, Dede Korkut Hikâyeleri'ne bakıldığında imkânların yetmediği bir durumla karşılaşıldığında ruhî güçlerin kullanılması sonucu mucizevî bir şekilde mevcut sıkıntılı durumun ortadan kalktığı ve amaçlanan sonuca ulaşıldığının ifade edilmesi, bu durumun bir kanıtıdır.⁵ Ancak İslâmiyetle birlikte bu mistik tecrübe İslâmîleşerek Türk toplumsal hayatında devamlılık göstermiştir.⁶

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan önce Anadolu'ya göç yoluyla çeşitli bölgelerden mutasavvıfların geldiği ve yerleştikleri bölgeleri imar ettikleri, hudut boylarında kurdukları tekkelerle ordunun harekâtını kolaylaştırdıkları, hatta içlerinden savaşa katılanların bile olduğu bilinmektedir. Tasavvuf ehli, devlet menfaatine yaptıkları bu çalışmalardan dolayı daha Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş aşamasında yöneticilerin desteğini kazanmış ve dolayısıyla birtakım imkânlar (imar ettikleri bölgelere resmen yerleşmeleri hususunda kendilerine beratlar verilmesi, vergiden muaf tutulmaları v.b) elde etmişlerdir.⁷ Ancak bütün bunlar, Osmanlı Devletinin daima sufi ve dervişlerle iyi geçindiği anlamına gelmemektedir. Örneğin; XIX. yüzyılın başlarında Nakşibendî-Halidîliğin İstanbul'da hızla yayılması ve tarikat önderlerinin kısa sürede siyasî nüfuz ve güç kazanmalarından duyulan sıkıntı üzerine 1828'de tarikat mensuplarından birçoğu II. Mahmut tarafından İstanbul'dan Sivas'a sürülmüş, Yeniçeri Ocağı kaldırılıp Bektaşî tekkeleri kapatılmıştır.⁸ Özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılıp Bektaşî dergâhlarının kapatılması sırasında, Bektaşî dergâhlarına Nakşibendî-Halidî şeyhlerinin tayin edilmesi, devlet ricâli ve padişahların bu tarikata ilgi duyması Halidîliğin önemini artırmış ve aynı zamanda XIX. yüzyıldan sonra, Nakşibendîliğin Irak, Suriye, Anadolu ve Balkanlar'da Halidîlik şekline bürünmesine sebep olmuştur. Tarikat şeyhlerinin genellikle medrese

⁵ Usta, *Menzil Nakşiliği*, s.147.

⁶ Usta, *Menzil Nakşiliği*, s. 54.

⁷ Reşat Öngören, Osmanlı Türkiyesi'nde Tarikatlar, *Türkiye' de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yayınları, 2015, s. 55.

⁸ Reşat Öngören, Osmanlı Türkiyesi'nde Tarikatlar, *Türkiye' de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yayınları, 2015, s. 55.

çıkışlı olmaları ve şeriata bağlı olmaları Halidiliğin bu kadar tutulmasının sebebi olarak gösterilmiştir.⁹

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren genel olarak desteklediği tasavvufî örgütlenmelere, Tanzimat Dönemi ile birlikte yeniden düzen getirilmek istenmiş, bu amaçla 1864'te tarikatları denetlemek üzere Meclis-i Meşâyih kurulmuş, tasavvufî hayatın kalitesini yükseltmek için, şeyhlerin yetiştirilmesine önem verilmiştir. İkinci Meşrutiyet'le başlayan dönemde ise, (1908) tasavvufî hayatta birtakım gelişmeler yaşanmıştır: Sufilerin tekkenin dışında ilk defa farklı bir teşkilat (cem'iyet-i sûfiyye) kurmaları, haftalık, aylık, dergi çıkarmaları ve illerde meclis-i meşâyihe bağlı şubeler (Encümen-i Meşâyih) açılması bu gelişmelerdendir.¹⁰

1919 yılına gelindiğinde, tarikat yapısındaki bozulmalar devam etmekle birlikte tarikatlar, toplumla devlet arasındaki bağlantıyı sağlamaya devam etmiş, bunun neticesi olarak, tasavvuf erbabıyla birlikte İstiklâl Savaşı kazanılmıştır.¹¹

Cumhuriyet kurulduktan sonra 1924 yılında Şer'iyye ve Evkaf vekâleti kaldırılmış yerine Diyanet İşleri Riyâseti kurulmuş, hem cami ve mescitlerin hem de tekke ve zaviyelerin idaresi bu kuruma verilmiştir. Böylece tarikatlar resmî bir kurum haline getirilmiştir. Daha sonra yaşanan siyasi gelişmelere paralel 1925 yılında tekke ve zaviyeler kapatılmıştır.¹² Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasına dair çıkardığı kanunla tarikat faaliyetlerini resmen yasaklamıştır. Ancak, bu durum tarikatların varlıklarını ortadan kaldırmadığı gibi gelişmelerini sürdürmelerine de engel olmamıştır. Çeşitli dernekler ve vakıflar, tasavvufî örgütlenmelerin günümüze kadar gelebilmesine imkân sağlamıştır. Nitekim Rıfâilik, Halvetîlik, Mevlevîlik, Cerrahîlik, Melâmîlik gibi çeşitli

⁹ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf*, s. 261.

¹⁰ Mustafa Kara, Cumhuriyet Türkiye'sinde Tarikatlar, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yayınları, 2015, s. 96.

¹¹ Mustafa Kara Cumhuriyet Türkiye'sinde Tarikatlar, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yayınları, 2015, s. 98.

¹² Mustafa Kara, Cumhuriyet Türkiye'sinde Tarikatlar, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yayınları, 2015, s. 99-100.

tarikatların Cumhuriyet'in ilânından sonra belli bir süre (1950 yılına kadar) faaliyetlerini gizli olarak yürüttükleri bilinmektedir.¹³

Tekke ve zaviyeler resmen yasaklandıktan sonra bazı tarikatların tamamen dünyevileştiği, diğer bazı tarikatların ise çeşitli faaliyetlerle (cami vaazları, ev sohbetleri, çeşitli kitapların okunmasını teşvik gibi) hayatiyetlerini ve geleneklerini korumayı başarabildikleri görülmektedir. İkinci grupta yer alan Nakşibendiliğin, doktrinlerinin esnek olması, liderlerinin cami tabanlı mücadeleyi benimsemiş olmaları ve daha da önemlisi, müntesiplerinin sessiz zikir uygulaması, tarikatın hayatiyetini sürdürebilme nedenleri arasında sayılmaktadır.¹⁴

Eskiden tarikatlar, tasavvufi yaşayışa daha çok psikolojik bir ihtiyaç perspektifinden bakarak dinî yaşayışta engin tecrübeler kazanmak isteyen fertlere yönelik bir işleve sahipti. Ancak günümüzde tarikatların fonksiyonu, daha çok toplumsal açıdan dinî yaşayıştaki zayıflamayı ortadan kaldırmak ve dinî hayatı toplumda elden geldiğince canlı tutmaya yönelik bir çaba sarf etmekten öteye gidememektedir.¹⁵

Tarikatlar her ne kadar eski sufi teşekküllerin bir uzantısı olsalar da, günümüzde ticarî firma gibi yapılanmak suretiyle eğitim, kültür, medya, sağlık gibi alanlara yönelerek kendilerini ifade edebilecek meşruiyet alanları bulma çabası sergilemekte, dolayısıyla geleneksel yapılarının dışına çıkmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Bununla birlikte dinî-mistik görevlerini de ihmal etmeyen tarikatlar, Cumhuriyetle birlikte büyük bir gelişim göstermiş, toplum hayatında oldukça fonksiyonel bir görev icra eder hale gelmişlerdir.¹⁶

Tarikatların sayısını tam olarak tesbit etmek mümkün olmamakla birlikte, yaygın olanları; Kâdiriyye, Yeseviyye, Rifâiyye, Sühreverdiyye, Şâzeliyye, Mevleviyye, Bedeviyye, Halvetiyye, Nakşibendiyye, Bayramiyye, Desûkiyye ve Çiştîyye'dir.¹⁷ Cumhuriyet sonrası Türkiye'de faaliyet gösteren tarikatların büyük bir kısmının kökeni Nakşibendliğe

¹³ Mehmet Ali Kirman, Türkiye'de Toplumsal Değişme ve "Yeni Dinî Cemaatler", *Muhafazakâr Düşünce*, C. 1, S. 2, 2004, s. 72.

¹⁴ Kirman, Türkiye'de Toplumsal Değişme, s. 73-74.

¹⁵ Usta, *Menzil Nakşiliği*, s. 138.

¹⁶ Kirman, "Türkiye'de Toplumsal Değişme, s. 77.

¹⁷ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf*, s. 240.

dayanmaktadır. Bu nedenle konumuz kapsamında Nakşibendî tarikatı hakkında kısa bir bilgilendirme yapmayı gerekli görmekteyiz.

1.1.1. Nakşibendîlik

Adını Bahâeddin Nakşibend'den (ö. 791/1389) alan Nakşibendî tarikatı XII. yüzyılda Buhara'da ortaya çıkan Hâcegân tarikatının bir devamıdır.¹⁸ Hâcegân tarikatı, Yusuf el-Hemedânî (ö. 535/1140) tarafından Orta Asya'da temelleri atılan bir tasavvuf ekolüdür. Ahmet Yesevî (ö. 562/1166) ve Abdulhâlık-ı Gucdüvânî (ö. 575/1179) Hemedânî'nin en önemli halifelerindedir. Ahmed Yesevî Maverâünnehir'in kuzeyinde bulunan Yesi şehrinde tarikatını kurmuş, zamanla bu tarikat Yeseviyye olarak anılmaya başlamıştır. Şeyhinin ve takipçilerinin "Hâce" lakabına nispetle "Hâcegân" (hocalar, efendiler) adıyla anılan tarikat ise, Buhara'da bulunan Gucdüvân kasabasında Abdülhâlık-ı Gucdüvânî tarafından kurulmuştur.¹⁹

Tarikatlar genel olarak üç koldan Hz. Muhammed'e (a.s) bağlanmaktadır: Birincisi; İmam Hüseyin, Hz. Ali vasıtasıyla, ikincisi; Hasan Basrî, Hz. Ali vasıtasıyla, üçüncüsü ise; Kasım b. Muhammed, Selman Farisî, Hz. Ebubekir vasıtasıyla Hz. Muhammed'e (a.s) bağlanmaktadır.²⁰ Çoğu tarikat, silsilelerinin Hz. Ali'den geldiğini ifade ederken Nakşibendiyye tarikatı silsilesinin Hz. Ebû Bekir'den geldiğini beyan etmiştir. (Hz. Ebû Bekir, Selmân-i Fârsî, Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir, Ca'fer-i Sâdık, Bâyezîd-i Bistâmî, Ebü'l-Hasan Harekânî, Ebû Ali Fârmedî, Yusuf el-Hemedânî, Abdulhâlık-ı Gucdüvânî). Silsilenin Hz. Ebû Bekir'den geldiğinin kabul edilmesinde, Ebû Bekir'i sahabenin en üstünü kabul eden ehl-i sünnet anlayışının, tarikatın kurulduğu yıllarda Buhara civarında çok bir güçlü bir şekilde temsil edilmesi ile alakalı olduğu düşünülmektedir.²¹

Nakşibendî tarikatında, müridin günlük hayatta ve zikir esnasında riayet etmesi gereken ilkeler on bir tane olarak belirlenmiş ve kelimât-ı kudsiyye

¹⁸ Necdet Tosun, Nakşibendiyye, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yayınları, 2015, s. 611.

¹⁹ Necdet Tosun, Nakşibendiyye, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yayınları, 2015, s. 612.

²⁰ Usta, *Menzil Nakşiliği*, s.53.

²¹ Necdet Tosun, Nakşibendiyye, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yayınları, 2015, s. 611-612.

olarak isimlendirilmiştir. İlk sekizi Abdülhâlık-ı Gucdüvânî tarafından belirlenen ilkeler şunlardır: Hûş der-dem (Allah'tan gafil olarak nefes almamak), nazar ber-kadem (yürürken öne bakmak), sefer der-vatan (kötü ahlâktan güzel ahlâka yolculuk), halvet der- encümen (halk içinde hak ile olmak), yâd-kerd (Allah'ı zikretmek), bâz-geşt (nefesi tutarak icra edilen kelime-i tevhid zikrinde nefesi bırakırken “ilâhî ente maksudî ve rızâke matlûbî” demek), nigâh-daşt (kalbi dünyaya dair düşüncelerden korumak), yâd-daşt (Allah'ı daima hatırlamak), vukuf-i zamânî (içinde bulunulan halin bilincinde olmak), vukuf-i adedî (zikri belli bir sayıya riayet ile yapmak), vukûf-i kalbî (zikir esnasında kalbe teveccüh ederek, zikrin manasının bilincinde olmak), Bahâeddin Nakşibend'e nispet edilen son üç ilkenin kelimât-i kudsiyyeye ne zaman eklendiği bilinmemektedir.²²

Guçdüvânî'den sonra, farklı halifelerle devam eden irşad hareketleri Bahâeddin Nakşibend'le yeniden canlanmıştır. Tasavvuf eğitimini Emîr Külâl'den (ö. 772/1370) alan Bahâeddin Nakşibend, Guçdüvânî'den sonra farklılaşan tarikat esaslarını eski hâline yani, Guçdüvânî'nin koyduğu prensiplere çevirmiş, yaptığı bu ihya hareketi, giderek tarikatın kurucusu olarak anılmasına neden olmuştur.²³

Bahâeddin Nakşibend'in vefatından sonra, iki önemli halife, Alâeddin Attâr (ö. 802/1400) ve Muhammed Pârsâ (ö. 822/1420) yoluyla devam eden silsile, tarikatın Maverâün-nehr bölgesinde yayılmasını sağlamıştır.²⁴ Attâr'ın halifesi Ya'kub-i Çerhî (ö. 851/1447) ile Nakşibendî tarikatı, tarikatın yayılmasında önemli katkıları olan Ubeydullah Ahrâr'a (ö. 895/1490) ulaşmıştır.²⁵ Ahrârî'nin üç önemli halifesinden biri olan Muhammed Zâhid Vahşivârî (ö. 936/1529) silsilesi ile Ahrâriyye kolu Müceddidiyye koluna bağlanmıştır.²⁶

²² Necdet Tosun, Nakşibendiyye, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s. 342.

²³ Necdet Tosun, Nakşibendiyye, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yayınları, 2015, s. 613.

²⁴ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvurf*, s. 261.

²⁵ Necdet Tosun, Nakşibendiyye, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yayınları, 2015, s. 615-616.

²⁶ Necdet Tosun, Nakşibendiyye, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yayınları, 2015, s. 620.

Ahrârî'nin diğerk halifesi olan Abdullah İlâhî, (ö. 896/1491) halifeleri ve müridleri yardımıyla Nakşiliğın Anadolu'da ve Rumeli'de yaygınlaşmasını sağlayanların başında gelmektedir.²⁷

Nakşibendiyye'nin Hindistan'da güçlü bir şekilde ortaya çıkması ve yayılması Muhammed Bâkî Billâh (ö.1012/1603) ve onun halifeleri sayesinde olmuştur. İmam-ı Rabbânî Ahmed-i Sirhindî (ö. 1034/1624), Muhammed Bâkî-Billâh'ın halifesi olup Nakşibendiliğe yeniden yön vermiş, Hindistan Müslümanlarının dinî anlayışlarında önemli değişiklikler yapmıştır. Bu sebeple kendisine Müceddid-i Elf-i Sâni (hicrî ikinci bin yılın yenileyicisi) lakabı verilmiş, kendisinden sonra devam eden Nakşibendî kolu ise Müceddidiyye olarak isimlendirilmiştir. Nakşibendiyye'nin diğerk kolları zamanla etkisini kaybetmiş ya da ortadan kalkmışken Müceddidiyye kolu günümüze kadar hayatiyetini devam ettirebilmiştir.²⁸

İmam Rabbanî'den sonra oğlu ve torunuyla devam eden silsile, Abdullah ed-Dihlevî (ö. 1240/1824) vasıtasıyla Mevlânâ Halid-i Bağdadî'ye (ö. 1242/1827) ulaşmış onunla birlikte de Anadolu, Irak, Suriye, Hicaz, Kuzey Kafkaslar ve Güneydoğu Asya topraklarında yayılmıştır.²⁹

Daha önce de belirttiğimiz gibi Abdullah İlâhî ve halifelerinin Nakşibendiyye tarikatının Anadolu topraklarında yaygınlaşmasında önemli etkileri vardır. Ancak tarikatın Güneydoğu Anadolu'da yaygınlaşması Halid-i Bağdadî'nin halifeleri Abdullah en-Nehri'l-Hakkârî (1235/1819) ve Taha en-Nehri'l-Hakkârî (ö. 1269/1853) vasıtasıyla olmuştur.³⁰

Türkiye'de Nakşibendilik, Mevlânâ Hâlidî Bağdadî'den sonra Nakşibendî-Hâlidî adını almıştır. Nakşibendî Hâlidî koluna mensup cemaatlerden günümüzde sosyal, kültürel ve politik yönden aktif olanları şunlardır: İskender Paşa Cemaati, Erenköy Cemaati, İsmail Ağa Cemaati,

²⁷ Usta, *Menzil Nakşiliği*, s. 54.

²⁸ Necdet Tosun, *Nakşibendiyye, Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yayınları, 2015, s. 615- 620.

²⁹ Necdet Tosun, *Nakşibendiyye, Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yayınları, 2015, s. 621-622-623 ve 628.

³⁰ Usta, *Menzil Nakşiliği*, s.54.

Menzil Cemaati, İhlâs Vakfı Cemaati, Süleymân Efendi Cemaati, Darendе Cemaati...³¹

1.2. Adıyaman/Menzil Cemaati

Adıyaman/Menzil Cemaati, Şeyh Ahmed Haznevî-Seyyid Taha Hakkârî üzerinden Nakşibendîliğin Halidîlik koluna bağlanmaktadır.³² Cemaat adını, tarikat faaliyetlerinin yürütüldüğü Adıyaman'ın Kâhta ilçesine bağlı Menzil köyünden almaktadır.

Menzil Nakşibendîliği'nin kurucusu Abdülhakîm el-Hüseynî'dir (ö.1972). Müridleri Abdülhakim el-Hüseynî'yi zamanın en büyük mürşid-i kâmilllerinden kabul ettikleri için ondan “Gavs” diye bahsetmektedirler.³³

1972 yılında vefat eden Abdülhakîm el- Hüseynî'nin yerine babasından icazet alan oğlu Muhammed Raşit Erol (ö. 1993) geçmiştir. Muhammed Raşit Erol döneminde tarikat faaliyetleri iyice yoğunlaşmış, Menzil'e gidenlerin sayısında büyük bir artış yaşanmıştır.³⁴ Muhammed Raşit Erol 1993 yılında vefat etmiş, yerine kardeşi Abdülbâki Erol halifelîği devralmıştır. Abdülbâki Erol ile birlikte tarikatta kurumsal yapılanma faaliyetleri hız kazanmıştır. Çalışmamızın hazırlandığı tarihler itibari ile dergâhın başında hâlen Abdülbâki Erol bulunmaktadır.

Genel olarak din ve itikad konularında ehl-i sünnet ve itikad anlayışına bütünüyle uyan Menzil Tarikatı, ferdî ruh terbiyesini esas almakta, fertler vasıtasıyla topluma ulaşmayı hedefleyen bir anlayış sergilemektedir.³⁵

Şeyhleri seyyid olarak kabul edilen tarikatın, kurucu şeyhinden Halid-i Bağdadî'ye kadar silsilede yer alan tüm şeyhlerinin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden çıkmış olması Menzil Tarikatını bir köy ya da aşiret tarikatı olarak değerlendirmeye müsait kılmaktadır.³⁶ Ancak Almanya başta olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinde dergâhlarının bulunması, tarikatın

³¹ Necdet Tosun, Nakşibendiyye, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yayınları, 2015, s. 675.

³² Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslâmî Akımlar*, İstanbul, Klasik Yayınları, 2018, s. 125.

³³ Niyazi Usta, *Menzil Nakşiliği*, s. 57.

³⁴ Necdet Tosun, Nakşibendiyye, *Türkiyede Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yayınları, 2015, s. 678.

³⁵ Usta, *Menzil Nakşiliği*, s. 110.

³⁶ Usta *Menzil Nakşiliği*, s. 58.

faaliyetleri açısından sadece Güneydoğu Anadolu bölgesi ile sınırlı kalmayıp bütün Müslümanları içine alan bir açılım sergilediğine işaret etmektedir.

Müridlerin yerine getirmesi gereken tarikat icapları, zikir hatme ve rabıtanın oluşmaktadır. Menzil Tarikatı'nda zikir, tarikat esaslarına uygun olarak sessiz (zikr-i hâfi) ve münferiden uygulanır.

Hatme ise, Nakşibendîlerin topluca yaptığı zikir olup müridin günahlarının affi, dileklerinin yerine gelmesi ve sufilik kariyerinde yol alması gibi pek çok konuda fonksiyoneldir.³⁷

Müridin kalbini şeyhine bağlaması anlamına gelen rabıta, şeyhin huzurunda veya gıyabında şeyhinin suretini, onun manevi kişiliğini ruhaniyetini hayalen kendi ile birlikte farz ederek yanındayken takındığı tavır gıyaben de sürdürmeye çalışmasıdır.³⁸ Menzil Tarikatı'nda tarikata intisap edenlerin mutlaka yapmak zorunda oldukları ölüm rabıtası ve her gün belirli bir vakitte mutlaka yapılması gereken mürşit rabıtası olmak üzere iki çeşit rabıta yapılmaktadır. Rabıta bir otokontrol mekanizması olup, tarikat icaplarını içselleştirmeyi sağladığı için, Menzil Nakşibendîliği'nde zikirden daha önemli sayılmaktadır.³⁹

Her yaştan ve her meslektan fertler bulunan Menzil Tarikatı'nda dergâh mensupları çoğunlukla alt ve orta gelir grubundaki fertlerden oluşmaktadır. Müridlerin eğitim düzeyi düşük olmakla birlikte az sayıda yüksek tahsilli olan kesimin mesleği doktorluktur.⁴⁰

Menzil Tarikatı'na intisapta, müridler açısından planlanmış intisaplar olduğu gibi, arkadaş çevresi, merak gibi etkenlerin yol açtığı intisaplar da vardır.⁴¹ Eski dönemlerde mürid adayının bizzat şeyhten intisap alması gerekirken bugün artık böyle bir durum söz konusu değildir.⁴² Menzil Tarikatı'na intisap için müntesip aday, şeyhin ya da vekilinin elini tutarak üç kez yaptığı tevbenin akabinde, tevbesini tamamlayan sekiz şarta uymak zorundadır. Söz konusu sekiz şart; tevbe niyetiyle namaz abdesti almak,

³⁷ Usta, *Menzil Nakşiliği*, s. 100.

³⁸ Usta, *Menzil Nakşiliği*, s. 101.

³⁹ Usta, *Menzil Nakşiliği*, s. 103.

⁴⁰ Büyükkara, *İslâmî Akımlar*, s. 127.

⁴¹ Usta, *Menzil Nakşiliği*, s. 91.

⁴² Usta, *Menzil Nakşiliği*, s.137.

tevbe niyetiyle gusletmek, tevbe niyetiyle istihare namazı kılmak, tevbe etmek, yirmi beş adet istiğfar çekmek, sekiz fatiha okumak, ölüm rabitası yapmak, mürşide rabita yapmak olarak belirlenmiştir. İntisap için gerekli olan sekiz şart ve sadat-ı kirâm'ın isimleri tarikata yeni katılan kimseye matbu olarak verilmektedir.

Menzil Tarikatı'na göre, kıyamete kadar hiç bozulmadan devam edecek olan tarikat Nakşibendî tarikatıdır. Dolayısıyla sahip oldukları mehdilik inancına göre İmâm-ı Rabbânî'nin sözüne dayanılarak Mehdi'nin Nakşibendî halifesi olacağı kabul edilmektedir.⁴³

Menzil Tarikatı, Türkiye'deki diğer Nakşibendîlere göre daha içe dönük bir yapı sergilemektedir.⁴⁴ Genel olarak siyasete karşı mesafeli bir tavır içinde olan Menzil Tarikatı, İslâmî çizgi ekseninde ülke bütünlüğünü hedef alan bir siyasî anlayış sergilemektedir.⁴⁵

⁴³ Usta, *Menzil Nakşiliği*, s. 124.

⁴⁴ Usta, *Menzil Nakşiliği*, s. 70.

⁴⁵ Usta, *Menzil Nakşiliği*, s. 115-117.

II. BÖLÜM

SEMERKAND DERGİSİ VE BU DERGİDE YORUMLANAN ÂYETLER

1.2. Semerkand Dergisi

İnsanlarla iletişim kurabilmenin çeşitli yolları vardır. Bu yollardan biri de yazılı iletişimdir. Yazılı iletişimin bir parçası olan dergiler, toplumlara ait yaşam biçimlerini, gelişim aşamalarını, siyasal koşulları anlatan kısaca toplumların kültürünü gelecek kuşaklara taşıyan yayın organlarıdır.

Günümüzde cemaatler, müntesipleriyle iletişim kurabilmek için aktif bir şekilde dergilerden yararlanmaktadır. Adıyaman/Menzil Cemaati de ilk olarak 1999 yılında Semerkand Dergisi kanalıyla müntesiplerine ulaşmaya başlamıştır. Daha sonraki yıllarda Mostar Dergisi (2005), Semerkand Aile Dergisi (2005), Genç Okur Dergisi (2013), ve Semerkand Çocuk Dergisi⁴⁶ (2017) ile dergicilik faaliyetlerini devam ettiren cemaatin, kendine ait bir yayınevi, televizyon, radyo gibi farklı yayın organları da bulunmaktadır. Bu noktada, çalışmamıza konu olması açısından Semerkand Dergisi hakkında kısa bir bilgi vermeyi gerekli görüyoruz.

Adıyaman/Menzil cemaatine ait yayınlardan biri olan Semerkand Dergisi 1999 yılı Ocak ayında Sabahattin Aydın editörlüğünde Ankara'da yayın hayatına başlamıştır. Dinî, ahlâkî ve tasavvufî konuların işlendiği dergi, yayınlanmaya başladığı tarihten itibaren aylık dergi olarak basılmaktadır.

Muhammed Saki Erol, dergiye Semerkand adının verilmesini şu şekilde izah etmiştir: Bazı şehirler yaşadığımız yerler olmasa hatta hiç görmemiş olsak bile bizim için çok büyük mânâlar taşırlar ve dolayısıyla bizim için çok önemlidirler. Mekke, Medine, Şam, Semerkand, Buhara, Basra, Kûfe, Bağdat, İstanbul gibi... Bu coğrafyalara oralarda meydana gelen önemli olaylar ve oralarda yaşayan önemli şahsiyetler değer kazandırmaktadır. Semerkand medreseleriyle, türbeleriyle, ilim yuvası külliyesiyle bu

⁴⁶ Semerkand Çocuk Dergisi, 2017 yılına kadar Semerkand Dergisi'nin eki olarak yayınlanmıştır.

yerlerden biridir. Semerkand'ı bizim için daha da önemli kılan o bölgede yetişen maneviyat erleri, rabbânî âlimlerin güzergâhı ve tasavvufun önemli merkezlerinden biri olmasıdır. İmam Buhârî, Hâce Ubeydullah Ahrâr, Şah-i Nakşîbend, Yakup Çerhî, Ahmet Yesevî ve Molla Camî... Bunlar ve bunlar gibi nice gönül sultanları Semerkand merkezli bu bölgenin insanlarıdır. Bu nadide beldeleri zihinde canlı tutabilmek ve hak yolda ilerlememize vesile olan gönül dostlarını gelecek nesillere taşıyabilmek adına dergimize Semerkand adını verdik.⁴⁷

Semerkand Dergisi'nin 101. sayısı (2007 Mayıs) sekiz yıllık dergi geçmişinin özetlendiği, kaygı ve hassasiyetlere dair bilgilerin paylaşıldığı özel bir sayı olarak yayınlanmıştır. Bu sayıdan itibaren dergide teknik anlamda bazı değişiklikler (logo değişikliği ve grafik uygulamada değişiklikler) yapılmıştır. Ayrıca dergi geçmişine bakıldığında (1999-2018) dergide içerik olarak da bazı değişiklikler yapıldığı göze çarpmaktadır. Örneğin sağlıkla ilgili bölüm çıkarılmış kitap tanıtımının yapıldığı yeni bir bölüm (Kitaplık) eklenmiştir.

Dinî yayınlardan biri olan Semerkand Dergisi, "başyazı" adı altında bir giriş metniyle başlar. Bu giriş metnini derginin ilk yayınlandığı yıllarda Muhammet Saki Erol kaleme almaktadır. 2002 (Temmuz) yılından itibaren giriş metnini Mübarek Erol yazmaya başlamıştır. Yirmi yıllık bir süreçte dergide yayınlanan yazıların genellikle her ay belirlenen bir konu ekseninde oluşturulduğu gözlemlenmektedir.

Yayınlandığı ilk yıllardan itibaren dergide müstakil bir fıkıh bölümü, tarih bölümü ve gündem (ahval-i memleket ve ahval-i dünya başlığı altında) ile ilgili bir bölüm yer almaktadır. Dergide mütemadiyen tefsire dair yazılar yer alsa da 2015 Kasım ayından itibaren bu yazılar tefsir başlığı altında ve düzenli olarak Sıtkı Çoban imzasıyla yayınlanmaya başlamıştır. 2016 Ağustos ayından itibaren dergiye bir de hadis bölümü eklenmiştir. Bu bölümdeki yazılar ise Ali Kaya'ya aittir. 2015-2018 yılları arasında, geçmiş yıllara ait çeşitli dergilerden –

⁴⁷ *Semerkand Dergisi*, Mayıs, 2007, S. 101. s.20.

Sebülürreşâd Dergisi ve Mahfil dergisi gibi- seçilen yazılar Semerkand Dergisinde yayınlanmıştır.

Semerkand Dergisi'nde "Tasavvuf Klasiklerimiz" adlı bir bölüm yer almakta bu bölümün içeriğini klasik tasavvuf eserlerinden (Mektûbât, Keşfü'l-Mahcûb, Minhâcü'l-Âbidîn v.b) yapılan alıntılar oluşturmaktadır. Ayrıca dergide Hz. Muhammed (a.s) ve hulefâ-yi râşidîne ait hutbelere yer verilmiş olup zaman zaman dergi muhtevasına uygun şiirler okuyucuya sunulmuştur. Bunun dışında dergide çeşitli âlimlere ait biyografiler de yer almaktadır. Dergide ne tür konuların ele alındığı bilgisine -tekrardan kaçınmak amacıyla- burada yer verilmemiştir. Zira Semerkand Dergisi'nde işlenen konular Tablo 1'de yer almaktadır.

Yazı ekibi kalabalık olan derginin yazar kadrosunda, Mustafa Necm, Ebubekir Sifil, Dilaver Selvi, Ahmet Safa, Arif Gezer, Faruk Gürbüz, Ali Yurtgezen, Ali Demirtopuz, Ali Kaya, Abdülkadir Alioğlu, Ali Uysal, Ali Sözer, Abdulhamit Eşmeli, Muzaffer Taşyürek, Abdullah S. Demirtaş, Ahmet Nafiz Yaşar, Atilla Pamirli, Cihat Ceylan, İbrahim Tozlu, Hasan Akçay, Halil Akgün, Hüseyin Okur, Kürşad Salih Yaman, Mehmet Ildırrar (ö. 2012), Rahmi Yazar, Sadık Ilgaz, Selim Uğur, Sıtkı Çoban, İsmail Taha, Ahmet Alemdar, Ahmet Miroğlu, Taha Yıldız, Yusuf Yavuz, gibi isimler bulunmaktadır. Bu yazarlardan Mustafa Necm, "Mehmet Işık" Faruk Gürbüz ise, "Cemil Mollahanoğlu" müstear ismini kullanmaktadır.

Semerkand Dergisi, medrese geleneğinden gelen bilgi ve yaklaşımlar ile İslâmî referanslara bağlı çağdaş tefekkür anlayışı eşliğinde, sıkı sıkıya bağlı olduğu ehl-i sünnet çizgisinden taviz vermeden İslâm'ı günümüze taşımaya yönelik yayın politikasını sürdürme yönünde çaba sarfetmektedir. Yüksek satış traji ile yayın hayatına başlayan ve satış traji giderek artan Semerkand Dergisi, kendisini gerçek bir "kitle dergisi"⁴⁸ olarak tarif etmektedir. Altmış dört sayfadan oluşan dergi Boşnakça, Almanca ve Arapça dillerinde de aylık olarak yayınlanmaktadır.⁴⁹

⁴⁸ *Semerkand Dergisi*, Mayıs, 2007, S. 101, s. 11.

⁴⁹ Huzeyfe Midik, *Menzil Nakşiliğinde Tasavvufî Ritüeller* (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 604902), s. 107.

2.2. Semerkand Dergisinde Yorumlanan Âyetler

2.2.1. Dergide Yoruma Tabi Tutulan Âyetlerin Tabloları

Tez çalışmamızın bu bölümünde, dergide yorumlanan âyetlere ilişkin hazırladığımız iki adet tabloya yer verilecektir.

Tablo 1: Semerkand Dergisi'ndeki Konularla Bağlantılı Âyetler

KONULAR	KONULARLA BAĞLANTILI KULLANILAN ÂYETLER
Tasavvuf	18/28, 16/43, 15/9, 5/2, 3/103, 24/31, 2/152, 13/28, 8/45, 2/152, 76/25, 7/205, 13/28, 98/5, 91/9, 13/28, 10/62-64, 3/37, 2/257, 7/196, 5/55, 7/142, 21/58-60, 21/107, 19/25, 82/6-8, 57/20, 3/14, 79/40-41, 59/18, 56/15, 16/125, 7/172, 3/31, 26/88-89, 24/37, 73/8, 96/6-7, 2/273, 22/78, 5/119, 49/13, 3/14-15, 15/39-40, 87/14-15, 91/9-10, 26/88-89, 89/14, 50/16, 57/4, 23/1-2, 8/2, 59/19, 43/36, 57/16, 57/16, 2/168-169, 12/53, 33/21, 62/2, 12/76, 18/109, 31/20, 3/153, 31/20, 24/35, 48/10, 3/31, 57/4, 33/56, 48/10, 29/69, 3/102, 3/200, 26/88-89, 24/31, 2/26, 3/31, 5/54, 7/172, 2/218, 108/1, 95/4, 11/120, 51/50, 7/26, 51/56, 24/37, 12/31, 2/183, 35/15, 7/172, 74/1-5, 59/7, 42/9, 10/62-63, 2/257, 2/186, 25/77, 35/6, 79/40-41, 16/96, 49/13, 43/32, 35/6, 11/6, 65/3, 7/166, 3/191, 11/112, 9/60, 2/277, 2/164, 2/152, 24/37, 59/10, 29/69, 68/4, 98/8, 9/112, 25/63-64, 2/163, 42/11, 112/1, 5/23, 11/56, 9/40, 9/119, 2/165, 59/18, 13/28, 39/23, 8/2, 59/21, 4/41, 73/12-13, 51/50, 3/28, 26/88-89, 8/2, 26/89, 3/191, 24/37, 33/41, 7/205, 2/38, 4/69, 9/119, 33/23, 15/99, 13/28, 59/9, 29/69, 26/88-89, 23/1-2, 57/16, 2/245, 7/172-173, 13/28, 88/17, 47/24, 17/82, 7/180, 2/112
Gerçek Âlimler	15/9, 55/7-8, 51/56, 44/38-39, 2/151, 8/33, 42/30
Mârifetullah ve İhlas	51/56, 98/5, 39/3, 38/82-83
Din Adına Konuşmada Ölçü	59/21, 12/76, 4/59, 53/3-4, 5/92, 5/99, 13/40, 16/36,

	16/82, 3/159, 3/31, 36/21, 31/15, 18/28, 35/28, 13/11
Tevhid	51/56,
Oruç	2/183, 97/1-5, 2/165, , 25/43, 47/12, 7/179, 2/183, 99/7, 2/183-187, 97/1-5, 2/183, 2/185, 2/285, 2/183, 87/14, 51/15, 2/183, 2/183-184, 2/183-185, 2/187,
Fıkıh (Temizlik)	2/222
İlim	98/5, 96/1, 20/114, 7/179, 62/5, 2/44, 61/2-3, 18/28, 35/28, 4/79, 59/19, 39/9, 29/57, 35/28, 20/114
Şirk	31/13, 4/116, 6/72, 6/88, 22/32, 31/20, 31/21, 2/165, 45/23, 13/28
Kurban	5/27, 5/28, 37/102, 37/103, 37/105, 37/106, 37/107, 21/9, 6/162, 22/28, 37/102, 37/105, 22/37, 22/37, 2/30, 6/79, 6/162, 2/155, 22/37, 22/28, 37/102, 37/103, 37/104-105, 37/107, 5/27-32, 2/67-71, 2/196, 5/95, 5/97, 22/36, 16/44, 37/100-101, 37/102, 37/103, 37/104-107, 37/108-111, 37/102, 108/1-2, 22/37, 22/37, 108/1-2, 5/27, 22/37, 70/11-15, 2/30, 37/107, 22/34, 5/28, 5/27, 37/102, 37/103, 37/107, 22/37
Cemaat	3/102-103, 3/32, 8/1, 8/20, 4/64, 3/31, 4/69, 4/70, 4/59, 48/29, 29/45, 2/43, 4/77, 6/72, 10/82, 2/43, 5/2, 103/3, 21/7, 9/119
Kardeşlik	49/9, 8/63, 59/9, 9/79, 49/10, 3/103, 8/63, 49/10, 49/9, 49/10, 49/11, 49/13, 59/9, 49/10, 3/103, 49/13, 59/9, 8/72, 49/12, 49/11, 15/47, 49/10, 61/4, 29/64, 49/11-13, 3/159, 42/38, 15/88, 7/199, 16/125, 4/36, 49/10, 8/73, 49/10, 3/103, 24/22, 49/6, 59/9, 9/100, 7/199, 13/22, 2/251, 6/108, 49/10, 8/72, 4/36, 59/9, 9/100, 47/7, 2/195
Muharrem Orucu	11/44, 11/48, 29/15, 2/50, 2/183-185
Kelimeler ve Kavramlar	22/78, 9/119, 2/169, 10/25

Osmanlı Devleti (Gazâ Devleti)	61/13,
İslam'da Aile	49/13, 2/187, 4/34, 49/13, 25/74, 4/18, 13/28, 2/152, 7/23, 2/187, 25/74-75, 33/36, 11/42, 14/27
Hz. Hafsa (r.a)	19/71, 19/72
Fütüvvet	18/13-14, 59/9, 3/54, 8/30
Eyüp Sultan (r.a)	17/80, 9/111, 33/4, 2/195
Şükür ve Edep	31/33, 27/16-18, 21/81-82, 27/40
Helâl Kazanç	23/51, 2/172
Hz. Muhammed'in (a.s) Şefkati	57/27, 9/128
Şehitlik	2/154, 3/169-170, 4/69, 2/154, 3/169
Medeniyetler	16/36, 5/54, 40/4, 6/127
Kur'an	17/82, 14/1, 57/25, 21/10, 17/82, 7/46, 50/37, 59/21, 23/99-100, 8/2-4, 12/2, 7/204, 8/2, 74/26, 17/82, 67/13, 2/2, 36/11, 25/30, 17/82, 17/109, 16/64, 16/44, 53/3-4, 3/103, 39/23, 96/1-3, 20/6, 2/185, 39/23, 81/19, 33/40, 97/3, 35/29-30, 10/57
Mevlid-i Nebî	2/127-129, 5/67, 37/103, 61/6, 68/4, 21/107, 94/4, 48/10, 33/21, 21/107, 61/6, 3/164, 28/85, 3/144, 2/129, 61/6, 21/107
Bid'at	15/9, 33/40, 18/103-104
Hadis	9/91
Kur'an ve Peygamber	40/115, 75/36, 51/56, 5/92, 5/99, 16/35, 4/151, 4/105, 5/49, 10/15, 2/151, 3/164, 33/21, 16/44, 14/4, 7/157

Fıkıh (Öşür)	2/267, 6/141
Mürşit	3/31, 2/7-16, 3/79-80, 3/30, 4/64-79, 1/7, 3/18, 3 /161, 13/38, 28/56, 24/21, 3/102-103, 8/46, 9/119, 43/36-37, 38/80-83, 22/52, 16/99, 17/65, 19/96, 22/32 24/31, 5/2, 3/102-103, 9/119, 4/64, 63/5, 60/12, 47/19, 48/10, 60/12, 7/179, 38/84-85, 2/25, 2/82, 4/57, 4/122, 4/124, 14/27, 10/62-64, 14/27, 50/31-33, 10/26, 41/30-32, 4/80, 4/59, 17/55, 17/20, 46/19, 58/11, 35/28, 39/9, 19/96, 9/119, 56/11-12, 4/59, 24/37, 33/23, 2/30, 35/39, 2/124, 16/43, 21/7, 24/37, 35/26, 18/28, 3/18, 36/21, 31/15, 9/119, 4/59, 32/24, 45/23, 51/56, 11/87, 3/104, 99/7-8, 32/12, 32/14, 58/22, 45/23, 18/104, 7/179, 39/9, 31/15, 8/2, 2/152, 31/15, 9/119, 2/38, 6/48, 7/35, 94/1-4, 4/41, 49/29, 3/164, 3/31, 91/9, 5/90, 91/9-10, 2/205, 39/23, 8/63, 6/75
Çevre ve Ruh Temizliği	30/41, 10/64,
Sünnetin Önemi	22/4, 35/6, 6/38, 16/89, 2/43, 2/83, 2/100, 4/77, 2/196, 21/107, 29/25, 33/21, 3/31, 4/151-152, 33/36, 4/65, 3/31, 16/44, 4/65, 22/29, 59/7, 8/46, 4/113, 2/151, 3/191, 33/41-42, 3/31, 3/159, 31/23, 33/21, 7/146, 29/45, 68/4
Alacak ve Borçlar (Fıkıh)	2/282
Sahabe-i Kirâm	92/17-18, 48/29, 12/101, 2/207, 9/100, 3/110, 22/78, 59/7-10, 35/32-35, 48/18, 66/8, 2/159-160, 59/8, 59/9, 59/10, 9/100, 4/115, 20/39, 3/31, 3/144, 9/20, 9/100, 4/64, 24/30, 24/31, 33/4, 48/10, 39/53, 66/8, 2/151, 9/128, 51/69, 24/82, 2/187, 33/36, 65/3-4, 62/11, 24/37, 59/9, 9/103, 9/75-78, 59/9, 2/255, 49/12, 2/189, 24/27, 4/69, 48/18, 48/5, 2/274, 9/79, 59/9, 29/8, 60/8-9, 7/201, 55/46 53/1, 59/2, 77/8, 81/2, 82/2, 6/76, 4/41, 48/29, 17/36, 9/108, 48/29, 52/7-8, 88/3-4, 3/37, 9/75, 48/18, 33/23, 48/18, 33/23
İrşâd	11/113, 2/118, 9/119, 3/191

Zafer	54/10, 78/18, 57/12, 18/103-104, 63/8
Eğitim	50/16, 96/1-5, 96/2, 96/6, 96/7, 96/8, 31/13, 31/16, 31/17, 31/18, 31/19, 29/45
Büyük Eğitimci Mus'ab b. Umeyr	33/23
Ashab-ı Suffe ve Eğitim Metodu	3/79, 2/273, 9/100
Bezm-i Elest	7/172-173
Menkıbeler	58/22, 21/69, 85/12, 33/41, 7/205, 7/201, 55/46, 6/160, 6/45, 4/3, 17/34, 99/7-8, 11/6, 7/198, 3/134, 31/34, 2/235, 42/25, 11/120, 8/33, 15/2, 14/7, 71/10-12, 57/16, 7/23, 55/19, 16/23, 33/72, 15/2, 22/2, 20/114, 3/235, 3/74, 18/65, 79/40-41
İslâm	41/11, 30/30, 61/8
Üç Aylar	2/185, 97/1-3, 21/87, 25/77, 9/36, 57/16, 97/1-5, 97/1-5, 2/253, 9/36, 24/35, 39/39, 2/183, 2/184, 2/185, 97/1-5, 17/1, 2/183, 97/1-5, 17/1, 2/185, 2/183, 97/1-5, 2/185, 2/183-184-185, 97/1-5, 2/183, 97/1-6, 17/1, 2/83, 97/1-5, 17/1, 2/185, 2/183, 97/1-5, 17/1, 3/185, 3/183, 39/37, 39/74, 5/112-115, 96/1, 74/1-2, 97/1-5, 17/12, 17/1, 97/1-5
Rabıta	95/4, 2/30, 3/200, 4/82, 12/2, 14/52, 2/164, 3/190-191, 10/101, 3/31, 7/157-158, 11/113, 9/119, 5/2, 9/24, 3/31, 4/70, 9/119
Küfür ve Anarşi	2/2, 2/12, 2/205, 17/32, 51/50
İnsanın İç Dünyası	95/5, 17/44, 2/18, 3/193
Modern Bunalım	4/28, 17/11, 17/100, 14/34, 18/54, 3/14-15, 10/12, 2/2, 6/63-64, 76/3, 2/282, 7/96

Dindarlık	20/43-44, 2/222, 39/53, 7/12-18, 17/63-65, 38/75-83, 59/16, 6/110, 6/112, 17/34, 61/2-3, 5/1, 2/85, 4/150,
Mi'rac	17/1, 17/1, 53/6-7, 53/9, 53/17, 53/1-18, 17/1, 17/1, 56/12, 53/17, 17/1, 53/17-18, 17/1, 96/9-10, 72/19
Kader	17/15, 28/59, 54/49, 57/22, 6/59, 92/5-10, 62/2, 39/52-55, 2/156
Günah	6/160, 11/114, 42/30, 69/30-31, 39/53, 24/31, 25/70
Ramazan	97/1-5, 2/184, 55/5-9, 6/162, 2/185, 44/3, 97/1, 2/185, 44/3, 97/1, 97/1-5, 8/2, 39/10, 2/185, 15/47, 3/110, 96/1, 5/27, 2/185, 97/1, 97/3, 7/31, 2/183-184, 2/277, 7/31, 2/185, 2/183, 96/1-6, 24/37, 2/185, 29/45, 97/1-5
Niyet ve Kulluk	107/4-6, 22/37, 2/183
Kutsal Zaman ve Kutsal Mekân	51/18, 9/36, 97/3, 20/12, 6/12, 6/13, 42/11, 70/3-4, 32/5, 2/153, 29/67, 17/1, 20/11-12, 97/1-5, 2/154, 3/169
Seyr-u Sülûk	51/50, 18/110, 29/69, 3/31-32
Mehmet Akif Ersoy	5/50,
Himmet	74/31, 7/188
Fudayl b. İyâz	57/16, 57/16
İnsan ve Zaman	71/13, 3/140, 103/1-3, 103/2, 94/7, 15/5, 47/12,
İslâm'a Göre İnsan	95/1-6, 17/70, 13/11, 50/17-18, 82/10-13, 40/7-9, 31/20-29, 45/13, 7/179, 59/19, 36/78, 91/8, 2/30, 51/56, 2/257, 17/18-20, 2/138
İman	29/2-3, 49/14, 2/260, 3/196-197, 52/48-49, 29/2-3, 35/32, 4/94, 6/57, 59/10, 3/102-103,
Nefs	79/40-41, 30/7, 17/72, 2/42, 33/72, 33/72, 5/35,

	40/18-19, 91/9-10, 12/53, 75/2, 91/8, 89/27, 89/28, 18/110, 95/4, 25/43, 5/35, 5/105, 12/53, 12/53, 75/1-2, 89/27-28, 89/28, 39/18, 8/24, 4/131, 7/146, 5/35, 7/143, 12/53, 4/136, 7/172, 33/23, 45/23-24, 25/44, 89/27-28, 7/172, 89/27-28, 12/53, 89/27-28, 79/40-41, 37/143-144, 21/87, 7/200, 7/201
Haber	21/1, 53/57, 53/58, 53/59, 53/60, 53/61, 53/62, 10/25, 101/1-2-3, 101/4-5, 101/6-7, 101/8-9, 101/10-11, 21/10, 17/105, 9/128, 37/180, 37/181, 37/183, 65/2, 21/29, 6/68, 4/140, 49/6, 24/12, 49/12, 7/199, 4/148, , 49/6, 17/36,
Ümitsizlik	94/1-8, 12/87, 15/56, 39/53, 3/139, 3/140, 3/139, 12/87, 15/56, 30/36, 39/53, 15/56, 39/53, 12/87, 94/5-6, 1/5
Ümit	94/1-8, 12/87, 15/56, 39/59, 3/139, 3/140, 3/139, 93/6, 15/56
İmâm-ı Rabbânî	12/87
Vesvese	7/201, 112/1-4, 16/99-100, 17/62-65, 4/76, 2/268, 7/16-17, 7/20, 20/117, 36/60, 5/89, 16/100, 17/65, 16/99, 7/200, 23/97-98
Hac	3/97, 22/27, 22/26-30, 2/186, 22/27-29, 3/97, 3/96, 2/125-127, 22/26, 3/97, 3/185, 4/100, 22/27, 3/96, 2/127, 22/32, 3/97, 22/27-28, 3/97, 22/27, 6/92, 3/96,
Batılılaşıma	51/56, 75/36
İstişâre	3/159, 42/38, 17/36, 3/159, 2/17, 7/43, 42/36-39, 3/159, 42/38, 42/38, 3/159, 42/38, 3/159, 4/158, 42/38, 3/159
Tevesşül ve Vesîle	5/35, 1/4, 2/255, 34/23, 4/64, 36/58, 7/180
Kâmil İnsanm Özellikleri	17/70, 49/13, 36/36, 51/49, 13/28-29, 8/22, 25/44, 4/69,
Kur'an Kıssaları	36/13-14, 36/15-17, 36/18, 36/19, 36/20, 36/21, 36/26,

	36/22-25, 36/26-27, 36/28-32, 12/111, 11/120, 21/87, 5/22-23, 7/175-177, 35/28, 3/8, 7/175-176,
Örnek Toplum	2/143, 3/110, 3/100, 33/21
Adalet	16/90, 75/36, 5/8, 17/36, 5/105, 4/105-106, 4/107-109, 4/110, 4/111, 4/112-115, 5/8, 4/105-115, 2/216, 5/42, 49/9, 4/58, 5/8, 16/90, 4/135, 5/8, 2/282, 4/3, 5/8, 9/111,
Hak	49/113, 17/78
Âd Kavmi	26/135, 46/22, 7/71, 69/6, 7/69
Söz ve Sükût	61/2-3, 33/70,
Dünya ve Âhîret Dengesi	18/45-46, 87/16-17, 62/9-10, 16/14, 7/31, 2/60, 2/187, 13/26, 31/33, 2/86
Allah İçin Sevmek	43/67, 5/18
Tevbe	49/11, 66/8, 25/70, 2/222, 13/11, 24/31, 6/120, 24/31, 49/11, 2/195, 25/70, 5/2, 24/31, 9/104, 10/98, 48/29, 25/68, 4/43, 39/53, 91/9-10, 2/222, 25/70, 4/48, 39/53, 57/22, 57/23, 57/21, 20/121, 2/30, 20/116, 20/117-119, 20/115, 46/15, 9/118, 39/53, 24/31, 49/11, 5/74, 7/23, 24/31, 3/135-136, 20/82, 5/39,
Dua	19/59, 25/77, 31/32, 55/29, 29/41, 25/77, 8/45, 33/41, 62/10, 33/35, 25/77, 18/23-24, 7/55-56, 40/60, 50/16, 2/186, 25/77, 12/86, 25/77, 37/96, 40/60, 2/186, 40/60, 71/10-12, 25/77, 8/45, 33/41, 62/10, 33/35, 7/22-23, 2/221, 14/41, 40/60, 2/186, 42/26, 25/77, 2/186, 7/55, 7/180, 2/127, 2/201, 2/286, 3/8, 20/25-26, 25/74, 23/118, 14/40-41, 59/10, 28/16, 2/216, 40/60, 12/21, 42/19, 58/21, 7/128, 8/9, 40/60, 2/186, 42/26, 93/3, 39/53, 40/60, 27/62, 7/180, 2/152, 40/60, 14/7, 71/10, 25/77, 50/33, 27/62, 51/18, 19/3, 7/55, 71/10-11, 9/91, 35/10, 40/60

Sabır	12/86, 38/42, 12/18, 2/156, 2/134, 2/186, 3/186, 2/207, 18/28, 2/153, 2/155, 12/18, 4/19, 21/88, 38/44, 14/5, 21/83, 12/86, 38/17, 38/44, 21/85, 46/35, 16/96, 14/5, 31/31, 34/19, 42/33, 29/59, 16/42, 13/22, 2/153, 103/3, 2/153, 3/146, 8/46, 2/177, 86/17, 2/155, 39/10, 103/2-3
Mezhepler	21/7, 11/118
Osmanlı'da Peygamber Sevgisi	47/7
Değişim	13/11, 3/26
Tefekkür	12/105, 7/179, 83/14, 22/46, 7/179, 4/82, 47/24, 3/190, 3/191, 5/118, 2/170, 2/134, 12/109, 11/95, 16/12-14, 31/18, 38/27, 57/1, 16/48, 27/88, 2/25, 10/31, 54/17, 54/22, 54/32, 54/40, 54/9-16, 54/18-21, 54/23-31, 54/33-39, 54/41-42, 2/219, 2/266, 2/242, 24/61, 4/82, 6/126, 14/52, 17/41, 20/113, 24/1, 28/51, 30/28, 38/29, 44/58, 47/24, 57/17, 43/44, 35/37
Örnek Olabilmek	3/104, 78/39
Melekler	2/30-34, 38/71-73, 13/11, 82/10-12, , 50/17
Ehl-i Beyt	42/23, 33/28-30, 108/3, 20/39, 33/33, 30/21, 11/73, 28/12, 11/81, 33/32-33, 3/21, 12/25, 12/93, 20/132, 33/6, 9/103, 33/30, 11/46, 11/81, 15/65
Cehâlet	87/16-17, 33/21
Haşyet	24/52, 35/28
Esmâ-i Hüsnâ	7/180, 85/14, 11/97, 19/96, 51/58, 3/26-27, 4/31, 7/11, 40/64, 3/6, 95/4, 80/19, 75/4, 17/84, 2/156, 2/255, 3/2, 40/65, 7/180, 17/110, 59/22-23-24,
Var Oluş Gayesi	38/71-74
Fitne	49/9, 4/92, 8/39, 21/35, 2/155-156, 25/20, 20/40, 38/24,

	38/34, 44/17, 20/85, 28/78, 6/44
Salih Amel	6/160, 6/160, 67/2, 18/7, 103/1-3, 32/12, 23/99-100, 18/110, 98/5, 107/4-6, 23/1-10, 23/51, 2/172, 20/82, 18/107-108, 16/30-32, 16/97, 19/96, 21/105, 24/55, 98/7-8, 3/113, 3/114, 9/75, 63/10, 29/9, 2/82, 7/196, 17/25, 21/105-106, 12/101, 26/83, 27/19, 37/100
Cihat	9/24, 3/110, 22/78, 2/193, 2/204-205, 2/205, 47/22, 9/122, 25/52
Kimlik Tespiti	66/6, 2/42, 2/85, 53/39
Korku	10/62-64, 57/28, 3/175, 5/44, 3/172, 9/51, 57/22, 2/214, 3/186, 23/107-108, 4/79, 65/2, 24/55, 35/10, 33/10-11, 21/40, 3/175, 35/28, 3/28, 33/39, 5/44, 9/12, 2/212, 5/57, 33/37, 20/77, 20/65-68, 16/51-52, 24/52, 9/40, 2/282, 22/34-35, 23/57-61, 8/2, 8/29, 52/27, 4/123, 59/21
Fıkıh (Abdest)	56/79, 5/6
Ru'yetullah	75/22-23, 10/26 20/130,
Mukabele	9/24, 68/10-15, 33/36, 4/51
İbadetler	8/277, 2/43, 22/77, 45/23, 18/104, 29/69, 51/56, 5/44, 3/175, 12/87, 15/15, 29/69, 5/54, 4/101-103, 19/59, 4/142, 23/2, 107/4-5, 29/45, 2/238, 29/45, 2/186, 96/19, 29/45, 2/183, 9/34, 107/4-5, 23/1-2, 11/18, 39/53
Sıla-i Rahîm	17/23-27, 24/22, 3/103, 2/27, 13/25, 49/13, 16/90, 13/20-25, 4/1, 33/21, 3/31-32, 26/214-215, 33/6, 33/33
Zaman	3/190, 55/29, 103/1-3, 6/162, 10/5, 9/36, 28/73, 78/9, 78/10, 78/11, 45/24, 51/15, 51/19, 51/56
Ömür	40/17, 4/17, 4/18

İlâhi Kitaplar	4/136, 2/75-79, 5/13-15
Mekke'nin Fethi	3/96, 60/1, 49/13, 48/1, 48/1, 49/13, 48/26-27, 48/1, 17/80, 49/13, 12/92
Hizmet	88/3, 51/56, 3/191, 103/1-3, 57/4
Hz. Muhammed (a.s.)	3/19, 3/85, 7/158, 34/28, 7/157, 61/6, 3/81, 53/3-4, 53/9, 2/127-129, 61/6, 9/128-129, 4/69, 5/3, 21/107, 2/129, 48/29, 61/6, 2/146, 4/70, 33/56, 94/4
Hicret	9/40, 2/151, 9/40, 14/27, 9/40, 9/38-40, 9/40
Kalp	5/41, 8/63, 8/2, 3/7, 2/74, 47/24, 22/46, 7/179, 9/87, 6/25, 17/46, 18/57, 87/14-15, 91/9, 26/88-89, 94/1, 39/22, 6/125, 13/28, 50/33, 8/70, 8/24, 33/4, 7/179, 22/46, 47/24, 13/28, 49/12, 49/6, 3/7, 9/24, 33/45, 13/28, 29/69, 6/165, 8/40, 55/29, 7/201, 7/16, 51/56, 13/28, 83/14, 2/74, 2/10, 5/13, 39/22, 2/7, 52/21, 2/16, 61/5, 22/46, 17/36, 2/284, 3/8, 22/46, 83/14, 38/81-82, 6/82, 31/13, 26/83, 26/87-89, 37/75-84, 38/82-83, 34/20, 43/36-37, 13/27, 38/24, 50/33, 50/31-33, 28/88, 3/8, 36/4, 23/78, 58/22, 48/4, 13/28, 47/24, 18/28, 39/45, 8/2, 73/8, 18/28
Zikir	62/10, 8/45, 2/152, 7/205, 76/25, 13/28, 4/103, 2/200, 8/45, 3/190-191, 33/21, 24/37, 4/142, 2/152, 114/4, 33/35, 14/27, 56/58-59, 56/63-64, 56/68-69, 56/71-72, 56/74, 2/286, 21/30, 13/38, 55/6, 17/44, 7/179, 50/16, 57/4, 3/161, 24/37, 7/55, 1/4, 31/18-19, 50/39-40, 3/191, 33/41-42, 3/58, 7/63 7/69, 15/6, 43/44, 50/1, 13/28, 17/44, 57/1, 25/29, 17/65, 33/41-42, 7/205, 33/41, 11/28, 13/28, 6/153, 2/152, 3/191, 6/59, 5/17, 2/155-156, 13/28, 2/152, 3/191, 8/45, 2/151, 2/152, 62/9, 3/191, 3/114, 29/45, 2/152, 33/41, 2/152, 29/69, 3/132, 18/30, 14/7, 7/201, 58/19, 45/13, 89/27-30, 24/35, 2/286, 7/14-17, 5/91, 63/9, 8/28, 34/37, 63/14, 24/37, 3/191,

İstanbul'da Bir Semt: Eyüp	2/195
İlim ve Edep	2/269
Mehir (Fıkıh)	4/4, 4/20
Allah'a Yakınlık (Allah ile Beraber Olmak)	26/88, 28/77, 18/28, 42/27, 29/69, 8/29, 2/144, 2/148-150, 3/97, 91/9-10, 13/28, 50/16, 59/18-20, 59/19, 30/2, 30/30, 21/32, 16/12, 7/54, 6/79, 75/22-24, 80/38-40, 88/2-8, 55/26-27, 7/172, 2/152, 2/186, 58/7, 57/4, 50/16, 9/24, 59/19, 46/26, 5/35
Halvet Der-Encümen	24/37, 33/41-43, 4/103
Fıkıh (Fetva)	16/43, 17/36, 16/116-117
Göz Tesettürü	24/30, 40/19, 24/30-31
Rızık	2/254, 11/6, 15/19-21, 2/155, 2/245, 21/35, 14/34, 3/134, 2/267-268, 59/7, 57/7, 2/122, 4/79,
İmtihan	47/31, 29/2-5, 7/168, 2/214, 63/9, 13/19, 2/216, 20/132, 7/169, 9/111, 61/10-11, 91/9-10, 95/4, 64/3, 32/9, 24/61, 11/24, 41/44, 16/76, 8/22, 26/80, 10/12, 39/8, 2/177, 2/155-156, 3/103-104, 9/119, 9/120, 4/124, 29/2, 21/35, 3/110, 2/143, 94/6, 2/155, 2/195, 67/2, 8/1-4,
Tarihe Yolculuk	3/137
Tevrat'taki Müjde	61/6, 96/1
Tekbir	74/1-3
İstikamet	11/112, 41/30, 46/13, 11/112, 2/286, 41/30
Tevazu	3/188, 25/63, 28/83, 17/37, 49/13, 58/11, 17/70
Şefaat	33/56, 47/19, 4/64, 20/109, 3/159, 60/12, 47/19, 10/3, 39/44

Kaygı	28/11, 2/155-156,
Süflük	3/184, 62/2, 87/14-15, 91/9-10, 16/97, 13/11, 2/269
Dostluk	43/67, 5/55, 49/10, 9/40, 28/85, 4/69, 49/13, 3/31, 5/55, 2/257, 5/55, 9/71, 43/67, 2/107, 4/45, 9/71, 7/196, 4/139, 29/41, 4/125, 10/62, 2/204, 57/20, 41/34, 60/7, 3/103
Tebük Seferi	9/81, 9/38, 9/107-108, 9/118-119
Sahih Bilginin Basamakları (Tezekkür, Tefekkür, Teşekkür)	3/189-194, 3/190-192
Sonbahar	25/77, 36/59
Toplumsal Dayanışma	3/92, 2/117, 2/5, 5/2, 2/276, 30/39, 3/134
Zahir ve Batın	91/9, 15/75, 12/76, 18/109, 57/3, 18/104, 3/7
Hudeybiye	48/18, 48/29, 59/14, 3/54, 91/8, 3/103, 48/19, 48/1
Vakıf	3/92
Fıtrat	7/172, 7/13-16, 22/18, 30/30, 4/32, 49/13, 30/30, 2/233
Biât	48/10, 16/89, 48/10, 60/12, 48/18
Allah Dostları	3/110, 10/62, 7/55, 58/11, 18/65, 16/43, 35/28, 56/28, 58/11, 10/62, 10/63, 2/257, 3/68, 56/88, 56/89, 10/62, 41/30, 4/3, 10/62, 7/99, 15/56, 21/90, 6/160, 8/38, 29/45
Hamd	23/28, 14/39, 1/1, 1/1-7, 10/10
Sohbet	41/33, 36/21, 31/15, 9/119, 11/88, 26/109, 15/85
Edep	2/26, 28/25, 33/53, 7/26, 11/5, 7/20, 7/22, 7/26, 2/18,

	2/271, 68/4, 2/26, 28/25, 33/53, 41/40, 39/15, 36/82, 5/67, 3/191, 29/45, 33/41, 8/2, 3/77, 58/14-16, 23/52, 41/40, 39/15
Nazar Ber Kadem	2/164, 2/208, 24/30-31, 53/17
Şükür	14/7, 27/40, 16/114, 16/18, 2/152, 23/5-7
Tebliğ	103/1-3, 5/78-79, 61/2-3, 26/214, 47/7, 61/2-3, 62/5, 55/13, 7/163-166, 16/25
Tevekkül	35/11, 13/16, 37/96, 7/34, 67/16, 8/25, 54/10, 9/40, 39/39, 5/11, 51/22, 3/123, 9/25, 3/159, 29/41, 5/11, 9/51, 12/67, 12/67, 12/68, 8/64, 29/58-59, 73/9-10, 33/48, 9/40, 53/39, 65/3, 25/58, 65/3, 3/159, 8/49, 2/249, 10/84-85, 9/25, 3/160, 3/139
Hoşgörü	49/10, 49/9, 12/53, 39/53, 7/8, 101/6, 47/19, 40/7-9, 26/216, 40/1-3
Sefer Der Vatan	51/51, 18/110, 29/69, 3/31-32, 31/15, 20/114, 2/115,
Vukûf-î Zamanî	6/162, 25/62, 3/190-191
Kudüs	60/8
Örnek Hayatlar	1/7, 6/90, 12/111, 3/110
Secde	96/19
Vukûf-i Kalbî	107/4-5, 26/88-90, 7/179, 24/37,
Zulüm	2/151, 6/82, 31/13, 28/16, 3/135, 4/64, 35/32, 25/77, 14/46-47, 14/42-43, 6/135, 6/82, 31/13, 5/44, 5/45, 5/47, 16/33, 11/59-60, 11/113, 3/103, 21/87, 28/16, 3/135, 4/36, 17/23, 2/57, 2/258, 6/129, 31/13, 6/82, 31/13, 16/113, 25/37, 4/64, 35/32, 57/25, 41/46, 17/7, 45/15, 10/52, 11/83, 3/118, 11/113, 2/279, 4/148, 42/40, 5/45, 5/8

Zeyneb bint. Cahş (r.a)	33/36, 33/37, 33/40
Kibir	79/24, 39/72, 36/14, 36/15, 36/26-27, 41/26, 4/20, 7/146, 2/34, 33/72, 40/56, 96/19, 35/28, 38/76, 7/12
Vukuf-î Adedi	33/41
Müslüman	2/256, 10/99, 18/29, 49/12, 2/280, 3/102, 89/27-30, 4/125, 2/143
Hz. Ömer'in İslam'ı Kabul Etmesi	20/1-8, 81/1-14
İnfak	30/38, 9/34-35, 2/177, 3/180, 3/92, 2/3, 107/1-3, 2/267, 2/274, 3/92, 92/18, 8/29, 3/92, 34/39, 4/37, 2/155, 107/1-2-3, 2/272, 3/134, 80/34, 63/10, 47/38, 3/92, 2/195, 3/180, 57/7, 14/31, 57/10, 2/254, 63/10, 64/16, 6/160, 2/245, 2/261, 39/10, 34/39, 2/276, 5/35, 9/99, 2/2-3, 3/15-17, 3/133-134, 8/2-3, 42/36-38, 13/19-22, 22/35, 25/67, 25/63-67, 2/270, 8/60, 2/274, 57/7, 2/261, 35/29, 2/272, 2/219, 25/67, 2/267, 2/271, 2/271, 2/274, 2/262, 2/263, 2/264, 2/215, 2/273, 9/60
Endonezyalı Müslümanlar	2/216
Amellerimiz	23/1-8, 70/22-35, 67/2, 60/10, 4/142, 8/47
Salavat	33/56, 33/56, 33/56, 33/56
İstiâze	6/112-113, 6/112, 16/40,
Ruh	19/17, 15/29, 32/9, 38/72
Hayır ve Şer	10/107, 3/26, 6/39, 10/25, 2/216, 24/11, 2/30, 94/5-6, 2/216, 18/63-65, 48/1, 48/27
İyilik ve Kötülük	12/87, 2/155, 45/15, 10/23, 35/43, 48/10
Havf ve Recâ	39/53, 93/5, 4/48, 82/6, 31/33, 2/218, 32/16, 39/9,

	35/28, 42/19, 33/43, 39/53, 13/6, 93/5, 59/18, 2/196, 2/203, 2/231, 2/233, 49/13, 7/54, 98/8, 35/28, 4/69, 70/26-28, 39/15-16, 8/2, 15/49-50, 35/28, 33/39, 7/169, 41/23, 23/60
Selâm	10/10
Muttakiler	19/17-18, 2/2, 2/3, 2/5, 21/47, 7/8-9, 23/102-103, 5/35, 65/5, 3/102, 33/71, 3/106, 5/107-108, 33/70, 10/26, 10/26 51/17-n, 43/35, 19/85, 15/45, 16/30, 16/31, 38/49, 44/51, 51/15, 52/17, 54/54, 68/34, 77/41, 78/31, 19/85, 2/194, 9/36, 9/123, 3/76, 9/4, 9/7, 26/90, 50/31, 3/133, 3/134, 3/135, 3/136
Gayb	16/77, 6/59, 27/65, 11/31, 6/50, 7/188, 72/26-27, 3/179, 6/75, 12/37, 3/49, 18/65-82, 31/34, 31/34, 3/49, 3/179, 6/71, 12/37, 8/50, 7/188, 18/65-82, 18/65, 27/40, 72/26-28, 72/25, 17/85, 2/32, 55/109
Cifr İlmi	82/24
Asr Suresi	2/238, 90/1, 15/72, 103/2
Gönül Kazanmak	3/159, 8/63
Ebedî Hayat (Âhîret Hayatı)	2/156, 7/172, 41/30, 8/50, 40/45-46, 80/17-22, 20/55, 75/3-4, 36/81-82, 36/48-54, 17/71, 39/71-75, 4/69-70, 36/26
Öğrenmenin Yolu	16/43
Peygamberlik	57/25, 28/47, 10/47, 17/15, 2/87, 5/15, 5/19, 5/32, 5/70, 5/75, 15/9, 14/4, 62/4, 2/146, 20/87, 16/16, 35/24, 9/30, 3/55, 4/157-158
İlâhi Emanet	33/72, 5/105, 33/72
Sevgi ve Öfke	41/34

Ölüm	41/30-32, 4/69, 4/70, 12/101, 6/162, 4/78, 12/82, 3/185, 21/34, 4/18, 5/39, 29/57, 12/101, 8/50, 3/185, 29/57, 8/50, 2/156, 21/1, 62/8, 67/2, 19/84, 3/85, 21/35, 29/57, 4/78, 50/19, 62/8, 12/101, 63/11, 6/60, 39/42, 6/61, 32/11, 79/1-2, 8/50, 6/93, 16/32, 41/30-32, 3/102, 75/26-30, 56/83-85, 50/19, 62/8, 29/57, 32/11, 6/61, 3/102, 16/32, 41/30-32, 16/28-29, 8/50-51
Başkaları İçin Üzülmek (Başkalarını Düşünmek)	9/82
Allah'a Ait Olan Din	12/40, 98/5, 2/174-176, 5/13, 5/41, 26/109
Rıza	31/16, 5/120, 89/27-30, 5/118, 9/72, 39/7, 2/156, 76/8-9, 5/119, 2/271, 2/273, 25/64, 32/16, 32/17,
İrkçilik	7/12, 38/75-76, 49/11-12, 49/13, 30/22, 11/45-46
İlim ve İbadet	51/56, 96/1, 2/30, 2/32, 2/33, 15/32, 15/33, 7/12, 38/76, 7/13, 2/34, 15/39-43, 23/2-3
Çevre Kirliliği	30/41, 11/116, 2/205, 30/41, 2/11, 30/41, 54/49, 55/7, 55/9, 2/11-12, 54/49, 55/9, 2/204-205, 30/41
İtidâl	2/143, 3/110, 35/28, 48/2, 28/77, 2/195, 55/8, 55/9, 4/135, 11/112, 42/15
Amellerin Karşılığı	41/46, 45/15, 99/7-8, 4/123, 9 101, 6/44,
Kur'an'ı Kendilerine Göre Yorumlayanlar	4/94, 39/3, 31/15, 5/55, 3/28, 9/119, 31/25, 10/31, 43/9, 43/87, 38/5, 36/83, 13/16, 19/24-25, 5/35, 1/4, 5/2, 7/188, 3/49
Hukuk	59/7,
Miras	4/7-12, 4/13-14
Kaza ve Kadere İman	4/78, 39/62, 25/21, 36/37-40, 13/28, 15/21, 77/20-22, 54/49, 58/7, 2/155, 49/13

Hak ve Batıl	18/29, 17/81, 2/143, 17/56, 3/71, 41/42, 13/17, 17/81, 21/18
Ağlayabilmek	17/107, 9/82, 2/74, 44/29, 3/190
Kur'an'da Adı Geçmeyen Peygamberler	40/78, 13/7, 10/47, 46/35, 2/235, 17/4, 2/256, 2/259
Allah ve Resûlüne İtaat	59/7, 53/3, 3/31
Baharla Diriliş	24/45, 22/5, 30/50, 21/107
İlham ve Vesvese	65/3
Fıkıh	68/1-5
Çağdaşlık	13/17
Kemâlât Nasıl Elde Edilir?	10/62
Elimizdeki Anahtar	3/139, 25/77, 6/59, 39/63, 42/12
Ayrıntıların Önemi	16/125
Münafıklar	9/107, 9/108, 9/109, 9/110
Nimet	9/34, 14/34, 5/11, 16/14, 18/7, 3/185, 94/7, 67/3, 10/24, 16/53, 5/54, 22/11, 12/23, 12/32, 12/51, 8/17, 5/54, 29/45
Satanizm	25/12-14, 6/27
Gerçek Aşk	19/96, 33/4, 9/24,
Tefakkuh	9/38-39, 9/118, 9/120, 9/122
Hiz. Zülkarneyn (a.s.)	18/83-101, 18/83, 18/86-88, 18/94, 18/95, 18/98-99, 73/8
Hikmet	2/269, 16/125, 54/5, 2/269, 7/146

Hız. Lokman'dan (a.s.) Öğütler	31/13-19
İddet	2/234, 2/235, 65/1, 65/2, 65/3, 65/4, 65/5, 65/6, 65/7, 65/8, 65/9, 65/10, 65/11, 65/12
Ahde Vefa	23/8, 70/32, 17/34, 2/40, 9/111, 33/23, 6/152, 7/172, 48/10, 36/60, 9/1, 9/4, 9/7, 9/23, 13/25, 7/172, 61/2-3, 5/3
Kible	2/244, 2/142-143, 2/177, 2/115, 2/149, 2/150
Din	10/15, 2/185, 4/5, 60/5, 6/70,
İdealle Gerçek Arasındaki Mesafe	35/15
Mahremiyet ve Tesettür	24/58-59, 24/30-31, 33/59, 24/31, 33/59, 7/19, 7/11-18, 7/20-27, 7/27, 7/26, 7/31-32,
Fıtır Sadakası	6/160
İnsan ve Şahitlik	22/78
Din Tartışması	3/190
Evlilik	
Teheccüd	17/79, 32/16-17, 51/15-18
Ebü Hanîfe (r.a.)	54/46, 2/156
Nûh Tûfanı	71/26-28, 11/37, 11/38, 11/40, 11/43, 11/44, 11/48, 11/44
İsimler	37/101, 51/28, 11/69, 11/74, 19/7
Hürriyet	25/43-44, 36/60, 3/64, 4/65, 51/56, 33/46, 33/37, 3/110, 45/23, 28/77, 2/187, 2/229-230, 58/2-4, 65/1, 4/12-13, 9/111, 9/112, 35/28, 31/33

Kâbe'nin Tarihçesi	3/96, 2/127, 2/125, 2/126, 2/128
Hız. Mûsâ (a.s)	20/77, 20/78-79, 20/80
Emir bi'l'Ma'rûf ve Nehiy ani'l-Münker	3/104, 9/71, 7/164, 7/165, 5/78-79, 3/110, 5/78-81
Sıbgatullah	2/138, 16/13
İslah ve İfsad	33/70-71, 18/88, 29/9, 4/69, 7/168, 2/11, 11/117, 5/105, 2/204-205
Keramet ve İstidrâc	6/25
İmâm Şâfiî (r.a)	3/18-19, 77/38, 42/40, 42/40, 79/40, 2/163-164,
Kötülük Sorunu	2/216
Sırât-ı Müstakîm	41/30, 1/4, 6/153, 11/56, 11/112, 42/15, 7/16-17, 15/38-40, 41/30, 2/168, 2/119, 6/152, 2/168, 1/6-7, 1/4, 4/69, 4/70, 4/70
Dünya Hayatı	57/20, 57/21, 41/30-32, 50/31-34, 39/73-74, 39/75, 88/8-16, 50/35, 28/77, 9/75, 17/29, 57/7, 59/7
Ahmed bin Hanbel (r.a)	41/11
Misyonerlik	3/19, 3/85, 16/125, 2/256
Su	21/30, 25/48, 25/49, 23/18, 39/21, 8/11
Cuma Namazı	62/9-11, 62/9
İslâmî İlimler	2/99, 15/1, 26/2, 3/7, 80/31, 16/47, 4/12, 4/176, 75/18-19, 16/44, 39/9, 16/43, 35/28, 2/187
Âyetlerin İnîş Sebebi ve Geçerliliği	2/219, 2/220, 10/50, 85/21-22, 56/77-78, 43/4, 6/38, 50/4, 10/61, 34/3, 17/58, 13/39, 6/59, 18/109

Nezaket	9/128, 3/159, 68/4
Mahremiyet	7/20-27, 24/58, 24/59
İnsan ve Evren	38/27, 8/9-11, 2/156, 2/277
Sihir (Büyü, Tılsım)	38/4, 51/52, 113/4, 2/102, 7/115-117, 20/66-70, 5/67, 68/51-52, 2/102
Asker (Nefer)	9/38
Yıldızlar	6/97, 16/16, 16/12, 82/2, 77/8 81/2, 6/76, 56/75, 16/12, 7/54, 22/18, 12/4, 86/3,
Astroloji (Fal, Kehânet)	2/102, 72/8-10, 37/6-10, 67/5, 15/16-18, 34/14, 45/24
Güzel Ahlâk	7/99, 3/134, 38/71, 68/4, 3/134, 68/4, 103/1-3, 29/45,
Doğruluk Ahlâkı	53/23, 53/28, 3/77, 4/135, 19/54-55, 33/70-71, 16/105, 2/177
Yol (Şeriat, Tarikat)	2/156, 5/60-62, 11/112, 1/5
Tebessüm	6/122, 49/11, 2/67, 5/57, 55/60, 99/7, 3/159
İslâm ve Kölelik	12/20-21
Namaz	48/29, 83/24, 3/106, 11/114, 20/14, 3/191, 29/45, 24/37, 70/19, 70/22-23, 29/45, 51/56, 29/45, 14/40, 31/17, 25/74, 20/132, 14/40, 107/4-6, 48/29, 20/14, 1/1-7, 2/43, 7/23, 7/31, 3/96, 14/37, 19/58-59, 29/45, 6/162, 4/102, 5/2, 7/27, 20/132, 23/1-3, 29/45 20/132, 23/1-2, 2/45, 29/45, 107/4-5
İlim Amel ve İhlâs	99/7-8, 16/43, 18/110, 20/75-76
Ehl-i Kitap ile Münâsebet	30/2-4
Konuşmada Ölçü	17/36, 25/72, 28/55, 8/24, 33/23, 61/2, 34/20, 16/99,

	47/36-37
Peygamberler Diyarı: Urfa	21/69
Modern İslâm Anlayışı	33/36, 17/101, 21/79, 34/10, 38/18, 27/16, 27/19, 21/81, 27/17, 34/12, 38/36-38, 3/46, 3/49, 17/1, 66/3, 2/185, 94/5-6, 2/216, 24/19, 17/85, 4/115
Yemin	5/87-89
Merhamet	49/10, 5/98, 42/28, 40/7, 7/151, 23/109, 3/159, 9/128, 21/107, 16/90, 76/8, 4/40, 7/156, 49/10, 3/103
Belâ	7/172, 4/123
Şikâyet	89/30, 3/31, 3/134, 5/23, 2/152, 21/90
Tekdir	21/67,
İnşallah (Sözün Doğrusu)	18/6, 18/13-24, 18/23-24, 5/109-110, 5/116-120, 48/27, 37/102, 18/23-24,
Ehl-i Sünnetin Kur'an ve Sünnet Anlayışı	80/31, 4/29, 4/59, 2/226-227
Müslümanın Öncelikleri	62/11, 63/9, 3/191, 62/9, 62/10,
Televizyon	49/6, 49/11, 5/57, 6/70, 9/65, 49/12
Müslümanın İzzeti	22/78, 2/47, 2/122, 22/78, 2/143, 63/8,
Cimrilik	3/180, 17/29, 17/30, 57/24, 17/31, 11/6,
İnsan	33/72
Geçmişten Ders Alarak Geleceğe Sahip Çıkmak	13/11, 21/105, 21/106,
Cömertlik	2/156, 50/16, 59/5, 9/40, 27/64, 51/58, 92/17-20, 11/6, 2/254, 2/245, 57/11, 89/20, 92/17-20, 2/268, 64/15-17, 34/39, 57/7, 2/268

İslâm'da Çocuk Terbiyesi	6/151, 17/31, 8/24, 66/6, 6/137, 8/28, 66/6, 20/132, 66/6, 3/38, 16/58, 81/8-9, 59/7, 3/31
Kıskançlık (Haset)	113/5, 3/120, 2/109, 42/14, 43/31, 36/15, 23/34, 23/47, 2/167
İki Farklı Bakış	4/179,
İran Roma Savaşları (Rumların İranlıları Yeneceğini Kur'an-ı Kerim'in Haber Vermesi)	30/3-4, 30/4, 30/5, 30/4, 30/1-4
İsâr	6/165, 35/39, 59/9, 1/5, 59/9, 59/9, 3/92,
Uhud	2/74
Yalan	114/1-6, 114/4-5, 49/6, 6/138, 16/116, 10/64
Kanaat	7/31, 3/26, 14/7, 68/4, 20/3, 3/14,
Takvâ	6/120, 19/13, 49/13, 6/132, 49/13, 92/17-20, 4/131, 5/57, 5/112, 8/1, 2/189, 3/130, 3/200, 5/100, 6/155, 49/10, 3/123, 26/126, 43/63, 57/28, 64/16, 2/194, 16/128, 2/196, 5/2, 2/203, 2/223, 2/231, 2/233, 2/187, 3/138, 24/34, 69/48, 19/97, 2/197, 49/13, 58/11, 70/19-21, 16/90, 48/26, 7/96, 3/102, 16/28, 49/13
İzzet	2/206, 38/2, 63/8, 3/139, 63/8, 41/41, 35/44, 4/139
Doğruluk	5/16, 3/95, 11/112, 42/15, 30/43, 9/119, 41/30-32, 46/13-14, 11/112, 1/6, 9/119, 33/23, 4/97
Ölümü Hatırlamak	29/57, 4/78, 62/8
İlk Vahiy	96/1-5,
Fakr	2/30, 3/181, 16/71, 6/165, 17/30, 51/22
Riya	2/264

Aile Hukuku	66/10
Ümmet	3/104, 9/71, 3/103, 49/10, 21/92, 43/22, 6/42, 13/30, 2/213, 6/38, 46/29, 72/1, 21/21, 3/110, 60/5
Dervişlik	2/156
İslâm'da İkrâm	17/70, 35/28,
Hırs	2/9, 11/6, 28/79-80, 37/60, 59/9, 75/20, 75/21, 4/32, 12/55, 4/58, 70/19, 9/128,
Mutluluk	47/38,
İslâmî Semboller	5/2, 22/30-32,
Ebu Talip'in Vefatı	29/56
Hayat ve Ölüm	67/2, 28/77
Şecâat	63/8, 48/29
Yükseklerde Dirilmek (Dağda yapılan İnsanlar)	16/48, 17/44, 38/18
Taassup	3/103, 48/26,
Vefa	7/172, 6/152, 2/40, 53/37, 23/8, 48/10, 16/95, 48/26, 2/177, 7/172, 2/40,
Bedir Savaşı	3/123-124, 8/9-12, 8/1-4
Tevfik	23/1-10
Kutsal Kitaplarda Tahrif	2/213, 2/79, 5/78, 29/46, 34/28, 7/158, 6/19, 7/157, 3/78, 2/159, 2/174, 5/13, 61/6,
İbadette ve Kabahatte Gizlilik Tabiri	2/271,

Nankörlük	5/12, 2/83-84, 2/100, 36/60, 13/25, 16/92, 2/158, 21/94
Liderlik Arayışı	13/11
Peygambere İtaat	3/164, 2/151, 64/8, 48/8-9, 7/158, 8/20, 24/54, 4/80, 3/102-103, 5/2, 3/32, 4/59, 8/20, 24/54, 47/33, 33/36, 59/7, 17/71,
Hıfz	2/238, 6/92, 23/9, 70/34, 75/16-19, 15/9
Güzellik	2/195, 3/134, 3/148, 5/13, 5/93, 28/77, 32/7, 95/4, 39/55, 33/21, 2/216, 29/38, 4/4, 60/4, 33/21, 16/125, 7/31
Zalim	2/257, 2/92, 21/31
İbadetten Haz Alabilmek	19/59, 4/142, 23/2, 107/4-5, 29/45, 2/238,
Din ve Ekonomi	5/66, 2/155,
İslâmî İlimlerde Tecdit Talepleri	33/72
Gıybet	49/10, 49/12, 49/12
Keşif ve Keramet	27/65
Kulluk	2/34, 29/45, 3/102-103, 51/56, 75/36, 23/115, 2/29, 31/20, 45/13, 2/21, 17/1, 53/10, 1/5, 95/4, 95/5, 95/6, 19/31, 23/9, 70/34, 20/132, 67/2, 71/4
Hıta	2/58, 2/40-104, 2/35, 2/59
Güven Toplumu	23/1-10
Farklılıkları Fark Etmek	77/4, 3/103, 49/13, 41/34
Ahlâk	3/92, 2/177, 68/4, 23/1-9, 25/43, 5/1, 68/4, 3/110, 2/207, 45/15, 61/11-12, 5/2, 107/4-6, 3/188, 4/1, 10/61, 57/4

Selmân-ı Fârisî	9/34-35
İbn-i Abbas (r.a)	110/1-3, 2/18,
Duyarsızlaşmak	7/179, 5/105, 25/43, 25/73
Huşû	57/16, 20/108, 39/23, 23/1-2, 25/63
Hız. İsa (a.s)	19/30-33, 5/110, 5/112-115, 4/157-158
Millet	3/98-120, 3/100, 49/13, 3/101, 3/102, 3/103, 3/104, 21/92, 2/41, 3/103, 3/104, 5/54, 2/120, 16/120
Ashâb-ı Kehf	18/10, 18/25
Ashâb-ı Uhdûd	85/4-8
Ashâb-ı Fîl	105/1-5
Zan	49/12, 10/36, 49/6, 17/36, 49/12
İhlâs	3/29, 98/5, 39/3
Fatiha	1/4, 61/14, 1/1-7, 1/1-2, 1/3, 1/4, 1/5, 1/6, 1/7, 4/70-71, 14/34, 2/90, 5/77, 4/70-71, 1/6-7, 4/69, 3/8, 36/4, 7/14-17, 15/39-41, 9/119, 2/154, 3/169-171, 25/27-29
Sosyal Hayatın Merkezi Camiler	72/18, 4/101-103, 9/118, 2/45, 9/18, 2/45, 9/17, 9/18, 72/18, 9/18
İdrak Edebilmek	13/19
Çalışma Ahlâkı	28/77
Malazgirt Savaşı	25/77
Din İstismarı	36/21, 2/9-10

Kutsal Zamanlar	103/2, 103/3, 44/3, 3/14, 25/62, 9/36, 9/37
İslâm'da Din ve Bilim İlişkisi	31/20, 45/13, 96/1
Yaşlılarımıza Karşı Sorumluluklarımız	4/36, 17/23-24
Üstünlük Anlayışı	3/103
Vera'	35/28
Müdârâ ve Müdâhene	6/52, 18/28
Allah Korkusu	3/102, 59/18, 2/196, 2/203, 13/21, 64/16, 4/93, 16/90
İlmin Gereğini Yerine Getirmek (İlimle Amel Etmek)	39/9, 35/28
Anlam Arayışı	6/76, 56/75, 16/12, 7/54
İsraf	25/67
Ömer ibn Abdülâziz	16/90
Ebû Müslim Horosanî	21/22
Ebediyet Yolculuğu	80/34, 59/18, 16/97, 29/9, 32/19, 39/73-74
Ana Baba Hakkı	17/23,
Hilim	16/61, 20/43-44, 3/159, 52/32,
Boşanma	49/13, 4/19, 4/34, 4/19, 36/55-58
Söz	49/12, 14/24-26, 17/53, 49/11, 68/4, 33/21, 4/148, 3/159, 2/282, 17/34, 2/83, 50/18, 18/49, 17/53, 18/23-24, 4/148, 6/108, 28/55, 4/148, 61/2, 58/2, 22/30, 17/40, 51/8, 47/30, 13/33, 6/112, 2/83, 17/53, 17/23, 4/5-8, 33/32, 2/235, 2/263, 47/21, 20/44, 4/63, 33/70, 4/9, 17/28

İslâm Dünyasında Değişim	13/11
İlâhi Sınırlar (Hudûdullah)	2/229, 4/13-14
Nakşibendilikte On Bir Esas	13/28, 51/50, 31/15, 3/191, 24/27, 2/115
İstihza	49/11, 11/38, 21/41, 2/14-15, 43/54
Îman, İslâm, İhsan	2/285, 49/14, 8/4, 5/23, 3/175, 2/186, 57/4, 50/16
Oku Emri	96/1, 88/17, 12/111, 96/1, 96/2, 9/124-125
Nostalji	2/155, 2/286, 2/134
İçtihat	9/122, 15/9, 16/43, 3/7
Birlik ve Beraberlik	21/22, 2/163, 3/18, 43/84, 49/13, 8/46, 3/103, 49/10, 2/115, 49/10, 8/73, 49/10, 3/103, 49/10, 8/46, 9/71, 59/10
Anne-Baba Rızası	17/23, 29/8
İslâm'a Göre Ölümden Sonrası	4/157, 2/30-34,
Abdülhâlik Gucdüvanî k.s	7/55, 58/11,
Kur'an Ayetlerinin Bilimsel Boyutu	2/60, 34/12, 34/10, 27/16, 4/119
Umre Ziyareti	2/154, 22/27, 3/97-98, 48/10,
Sabır ve Şükür	29/2, 7/168, 21/35, 3/200, 2/157, 39/10, 2/153, 2/155, 63/8, 63/9, 64/4, 27/40, 34/13, 14/34
Hz. Muhammed (a.s)'ın Merhameti	21/107, 9/128, 14/36, 5/118,
Zenginlik (Gıma)	2/219, 18/46, 34/36, 28/76-82, 24/55, 47/28, 28/77, 78/11, 3/180, 9/34-35, 7/10, 62/10, 18/7
Bencillik	34/39, 2/276, 64/16

Dinî Hükümler	51/50,
Günah ve Pişmanlık	4/31, 83/14, 2/81, 29/40, 40/21, 25/68-70, 66/8, 3/135, 64/9, 25/70, 2/222,
Bayram Sevinci	6/125,
Türkçe Kur'an Meselesi	12/2, 54/17
Gıpta ve Haset	2/148, 23/61
Allah İçin Sevmek	43/67, 8746, 3/103, 3/105, 2/5, 3/110, 3/104, 49/12,
Hars (Hiçbir Dayanağı Olmayan İddia)	52/32, 51/10, 6/116, 6/148, 10/66, 43/20,
Gurur	18/32-43, 31/33, 57/14, 31/18,
Nasihah	7/62, 7/68, 51/55, 7/79, 31/17,
Misvak	3/190-191
Ayrımcılık	6/12, 21/107, 4/48, 4/116, 3/159, 20/44
Tartışma (Cedel)	43/58, 16/125, 23/96, 41/34, 7/43, 15/47, 20/44, 16/125, 3/159, 3/20, 5/92, 16/82, 2/111
Yeniden Diriliş	69/13-16, 78/18, 69/19-22, 66/8, 39/60, 69/25-27, 21/47
İmâm Eş'arî (r.a)	5/6
Anne Babaya Hürmet	17/23
Âhirete İman	2/62, 18/29, 4/56, 2/25, 16/31, 25/16, 2/110, 6/59, 14/42, 99/7-8, 15/92-93, 3/185, 23/115, 29/57, 29/64
Komşuluk	4/36
Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî (k.s)	89/27-28-29

Koğuculuk	49/6, 31/17, 49/12, 49/6
Huzur	13/28
Kur'an Öğrenmek	18/27
Tasavvufî Kavramlar	7/172, 49/13, 9/9, 35/15
Batı ve İnsan Onuru	17/70, 7/179,
İslâm'da İnsan Onuru	7/70, 38/71-74, 49/13
İslâm'da Haklar	4/36, 3/161
Şevval Ayının Fazileti	6/160
Yanlışta Doğru Bir Dille Müdahale Etmek	24/19
Âhireti Düşünmek	31/10, 16/15, 78/6-7, 21/31
Şeyh Abdurrahman-ı Tâgî (k.s)	9/119
Müslümanın Coğrafi Sınırları	4/97, 21/105
Ticaret Ahlâkı	62/9, 10/64, 12/64
Müslümanın Koruması Gereken Değerler	4/86, 47/7
İyi İnsan	2/177, 3/31
Rıfk	48/29
Teslimiyet ve Tefekkür	4/59, 53/3
Temizlik ve İman İlişkisi	9/108, 2/222, 74/4-5, 5/5, 4/43
Gece	11/112

Benlik	31/18, 16/29, 17/37, 40/60, 28/76-81, 7/12, 79/24, 10/90, 10/92, 7/11, 15/9, 2/286, 15/47, 1/5, 1/6
Sosyal Medya Ahlâkı	49/12
Fetih	8/45, 22/78, 3/31, 61/13, 61/11
Şaban Ayı	33/56, 44/4
Âlim	9/18, 16/125, 17/53, 7/198, 7/58
Kılık Kıyafette Teşebbüh	63/8
Tekâsür	102/1-8
Hak ve Batıl Ekseninde Dost ve Düşman Muhasebesi	17/81, 4/90, 35/6, 36/60, 111/1-5
Sohbet Meclisleri	51/55, 8/1, 49/12, 15/85
Doğu Türkistan	49/10
Ölümü Hatırlamak	62/8, 29/57
Sa'dî Şî'râzî	9/119
Yâsîn-i Şerîf	36/1, 36/2, 36/3, 36/4, 36/5, 36/6, 36/7, 36/8, 36/9, 36/11, 36/12, 36/15, 36/30, 36/55, 36/56, 36/57, 36/58, 36/59, 36/60, 36/61, 36/69, 36/70, 36/79-83
Bakara Süresi	2/1-5, 2/6, 2/7, 2/8-20, 2/21, 2/285-286, 2/1, 2/2, 20/5, 43/4, 41/17, 48/26, 7/96, 3/102, 64/16, 5/100, 3/102, 36/11
İhsan ve Muhsin	32/7, 17/7, 16/30, 16/90, 4/36, 10/26, 53/31, 9/100, 2/112, 4/125, 31/22, 37/113, 8/19, 9/36, 8/46, 29/69, 16/128, 51/15, 51/16, 2/264, 55/60, 2/58, 76/5-11, 7/55, 7/56, 9/120, 18/30, 11/114, 29/45, 11/115, 12/90, 6/84, 37/103-105, 6/160, 2/195, 3/133-134, 3/146-148, 3/134, 5/13, 5/82-85, 5/93

Allah'a ve İnsanlara Karşı Sorumluluklarımız	4/48
Ebrâr	2/177, 2/217, 3/21-22, 5/5, 6/88, 9/17, 9/69, 2/189, 2/177, 3/92, 5/2, 58/9, 52/28, 3/193, 3/198, 76/7-12, 76/9-10, 76/4, 76/5, 82/13, 82/14, 76/4-22
Fütüvvet Ahlâkı	3/54, 8/30
Kul Olmanın Gerektirdiği Özellikler	25/63, 25/64, 25/65, 25/66, 25/67, 25/68, 25/69, 25/70, 25/71, 25/72, 25/73, 25/74, 25/75, 25/76, 28/55, 34/37
Çıkar Çatışması	70/19-21, 5/27-31, 5/1, 3/14, 5/11, 5/15-16, 24/37, 59/9
Ulû'l el-Bâb	2/269, 39/9, 2/197, 14/52, 38/29, 39/17-18, 3/190-194, 3/191, 13/19-24, 7/172
Dinî Levhalar	12/24, 15/46
Ribâtların Tarihçesi	8/60, 3/200
Dünya	41/11, 36/38-40, 55/5, 17/44, 32/7, 23/14, 67/3, 3/14, 57/20, 18/46-47, 55/26, 9/38, 13/26, 3/185, 57/20, 10/24, 18/45, 45/23, 38/26, 45/23, 3/14, 2/89, 2/161, 11/60, 33/64, 4/47, 4/93, 5/13, 4/118, 38/78, 4/64, 5/64, 5/78, 2/88, 5/60, 2/88, 5/60, 4/51-52, 3/86-87, 11/18, 2/159, 8/28, 64/14-15, 63/9, 9/24, 3/135, 6/99, 36/34, 80/27, 107/4-6, 2/198, 30/46, 45/15, 62/10, 7/32, 6/162-163, 24/37, 28/77
İlm-i Hâl	17/36, 67/1, 67/2, 55/1-9, 67/3, 67/4
Sadık ve Sıddık	6/146, 4/122, 39/23, 39/32, 39/33, 49/15, 59/8, 3/14-17, 2/177, 17/80, 26/83-84, 29/2-3, 47/20-21, 33/70, 33/23, 55/9, 33/23-24, 33/35, 5/119, 10/2, 9/119, 19/54, 12/46, 19/41, 19/56, 5/75, 57/19, 1/4, 1/6, 4/69,
Dinde Samimiyet	2/44, 61/2-3

Feminizm	4/32, 4/34
Salih Amel İşleyenler	98/7, 2/25, 2/81-82, 7/42, 103/1-3, 23/51, 27/19, 19/96, 24/55, 21/94, 3/57, 29/7, 64/8-9, 5/9, 4/57, 4/173, 5/69, 29/9, 42/26, 29/58, 37/37-38, 35/10, 83/18, 4/124, 18/46, 19/76, 18/110, 18/7
Bakara Sûresi 285. Âyetin Tefsiri	2/285, 2/284, 42/52
Semâ	27/88
Terör	2/190, 12/53, 48/29, 8/60,
Bakara Sûresi 256. Âyetin Tefsiri	2/256, 18/29, 10/99
Makam ve İtibar Tutkusu	28/83, 35/10, 19/81, 4/139, 3/26, 12/55
Zekât	6/160, 9/60, 9/34-35,
Ensar	22/40, 9/100, 9/117, 59/9, 8/72, 8/74, 2/218, 3/169-174, 7/157, 8/26, 8/64, 9/88-89, 48/18-19, 48/29, 59/8, 3/52, 61/14, 22/40, 47/7, 40/51, 3/52, 61/14, 59/8, 22/40, 47/7, 61/14, 59/8, 47/7, 3/160
Bakara Sûresi 269. Âyetin Tefsiri	2/269, 4/77, 26/83, 108/1,
Dünya Âhiret Ekseninde Kâr Zarar Hesabı	3/14, 34/37, 9/111, 61/10, 61/12, 61/12, 9/111, 28/77
Bakara Sûresi 186. Âyetin Tefsiri	2/186, 2/185, 50/16, 6/124, 7/55, 40/60,
Benzeyenlerin Farkı	7/198, 7/58
Karz-ı Hasen	57/18, 2/280, 57/11, 2/245, 2/261, 2/245, 73/20, 5/12, 64/15-17,
Âl-i İmran Sûresi 18. Âyetin Tefsiri	3/18, 63/8
İslâmofobi	9/32, 3/139

Zekât ve Sadaka	9/60, 9/103, 2/276, 2/280, 63/10, 2/43, 2/110, 22/78, 24/56, 73/20, 9/103, 2/277, 4/162, 7/156, 27/2-3, 31/2-4, 2/177, 5/55, 5/56, 2/177, 33/35, 57/18, 12/88, 2/267, 2/268,
Bakara Sûresi 153. Âyetin Tefsiri	2/153, 2/156, 29/45,
Rızâ ve Sabır	21/35, 18/7, 5/48, 6/165, 2/214, 2/155, 39/10, 3/146, 2/153, 25/75, 39/10, 2/155, 2/157, 18/63-65, 48/1, 2/216, 2/156, 3/186, 16/127, 2/153, 46/35, 103/1-3
Hanîflik	3/67, 2/135, 16/120, 3/95, 16/123, 30/30, 22/31, 98/5, 6/161, 10/105, 6/79, 4/125, 24/31
Âl-i İmran Sûresi 31. Âyetin Tefsiri	3/31, 3/20, 3/32, 7/156
Halîm Kullar	2/225, 2/263, 64/17, 35/45, 9/114, 11/74-75, 11/87, 37/100-102, 68/4, 3/159
Önceliklerimiz	103/1-3, 63/9, 8/28, 29/64, 63/9
Kevser Sûresinin Tefsiri	108/1-3, 8/33, 2/129
İzzet ve Zillet	3/26, 35/10, 63/8, 19/81, 4/139, 17/85, 79/24, 28/38, 28/38-42, 28/76-81, 18/32-43, 7/175-178, 7/175, 95/4, 17/70, 95/4, 7/179, 2/47, 2/61, 5/13, 5/78, 2/65, 4/172-173, 17/1, 38/17, 38/30, 38/41, 38/45, 8/22, 8/55, 12/90, 3/160, 37/180, 4/139, 10/65, 35/10, 63/8, 35/10, 6/82, 12/106, 3/26, 10/26, 10/27, 7/152, 2/217, 3/21-22, 5/5, 6/88, 7/147, 9/17, 9/69, 18/105, 33/18-19, 39/65, 46/1, 46/8-9, 47/26-28, 47/32, 26/227, 22/78, 3/103, 68/4, 33/21, 21/107, 49/13, 13/11, 5/54, 8/60, 4/139, 10/65, 35/10, 63/8, 3/123, 45/19, 3/140, 3/139, 4/139, 35/10, 17/24, 5/54, 4/136, 24/55,
Çanakkale Savaşı	48/29
Enes b. Mâlik	9/128, 3/159

Hâfız ve Hafız Kelimeleri Arasındaki Anlam Farklılığı	11/57, 34/21, 15/9, 12/64, 13/11, 50/32, 50/31-35, 24/30, 24/31, 70/29, 4/34, 33/35, 9/112, 6/92, 23/9, 70/34, 2/238, 5/89, 9/112, 50/31
Bakara Sûresi 7. Âyetin Tefsîri	2/7, 14/28, 2/6, 35/37, 83/14, 2/3, 2/4, 4/136, 84/20
Sükût ile İrşâd	50/18, 49/2, 17/23, 20/44, 2/83, 17/53, 33/70, 4/63, 17/28, 33/32, 22/30, 58/2, 4/148, 13/33, 6/6, 31/6, 51/8, 17/40, 4/108, 25/63, 14/24-25
Kunut	30/26, 2/116, 33/30-31, 66/5, 3/43, 66/12, 16/120, 3/15, 3/16-17, 33/35, 4/34, 39/8, 39/9, 2/238,
Bakara Sûresi 10. Âyetin Tefsîri	2/10, 2/8-9, 2/2, 57/13, 9/125
İlim ve Âlim	39/9, 35/28, 20/114,
Münîb Kullar	13/27, 38/24, 39/54, 30/31, 11/88, 42/10, 31/15, 11/75, 50/31-33, 30/31, 34/9, 50/8, 42/13, 13/27, 40/13, 39/17, 60/4, 11/88
Fatiha Sûresi 2. Âyetin Tefsîri	1/2, 10/10, 14/7, 10/10
Muhabbet	9/119, 5/54
Fatiha Sûresi 3. Âyetin Tefsîri	39/53, 7/156, 42/7, 28/83, 10/26
Tüketim Kültürü	5/3
Hendek Savaşı	33/9, 33/25
Evvâh Kullar	11/75, 9/114, 11/75, 60/4, 3/95, 16/123, 4/125
Fatiha Sûresi 4. Âyetin Tefsîri	1/4, 41/46, 21/47
Teslimiyet	2/131, 37/103, 12/40, 4/59,
Muallim Peygamber	39/9, 21/7, 16/43, 30/114, 2/67, 4/113

Mürid	10/7, 13/26, 33/41
Fatiha Sûresi 5. Âyetin Tefsîri	1/5, 3/31, 3/52
Borçlanmak	40/27, 2/67, 11/47, 19/18, 23/97-98, 113/1-5, 114/1-6
Evvâb Kullar	50/32, 38/30, 38/17, 38/30, 38/44, 50/31-33, 50/31, 50/32-33, 50/34, 50/35, 17/25
Batı Meşguliyeti	2/115, 2/115,5/105
Dil Edebi (Kavl-i Leyyin)	50/18, 4/148, 22/30, 13/33, 6/112, 51/8, 58/2, 28/55, 20/44
Allah'a Karşı Hüsn-ü Zan	41/23, 37/86-87, 25/43, 2/218, 23/57-61, 45/21
Nefis Tezkiyesi	9/28, 91/9, 87/14, 91/9-10, 35/18, 2/2, 21/10, 54/17, 54/22, 54/32, 54/40, 10/57, 2/185, 39/23, 64/8, 16/89, 47/2, 46/30, 6/92, 2/129, 2/151, 3/164, 62/2, 9/103, 92/17-18, 24/30, 20/74-76
Fatiha Sûresi 7. Âyetin Tefsîri	1/7, 14/34, 4/69, 5/60
Muhbit Kullar	22/34, 22/35, 64/16, 11/23, 22/54, 22/52-53, 7/206
Nasihat Bağlamında Din	49/10, 11/45, 11/46, 7/62, 7/68, 9/91, 12/11, 29/2, 47/24, 61/2-3, 3/31, 4/80, 4/59
Medeniyetin İzleri	26/221-227
Âl-i İmrân Sûresi 8 ve 9. Âyetin Tefsîri	3/8-9, 4/145, 9/30, 2/9, 12/82, 48/1, 8/41 4/142, 27/50
Allah'ı Unutmanın Sonu	38/71-74, 45/13, 17/70, 7/179, 59/19, 2/44, 8/24, 45/23, 38/26, 25/62, 35/37, 25/27-29, 58/19, 3/191, 3/8, 39/8, 2/286, 20/115, 20/123, 20/124-126, 9/67, 7/51, 19/64, 43/36-37, 43/38, 18/24, 2/152, 7/205, 73/8, 51/55
Tevbe Sûresi 119. Âyetin Tefsîri	9/119, 7/169, 4/69, 2/53, 27/19,

Mü'min	70/22-35, 23/1-11, 29/45, 2/45, 2/3, 75/31, 77/48-50, 19/58, 19/59, 9/34, 9/35, 26/85
Fikir, Zikir, Şükür	39/66, 7/179, 13/28, 103/2
Bakara Sûresi 30. Âyetin Tefsîri	2/30, 35/39, 16/50, 15/29, 4/79
Akl-ı Selîm ve Akılcılık	1/5-7
Bir Hadis Yorumu (Peygamber Nasihati)	4/131, 64/16, 1/5, 3/191, 33/41, 2/222, 24/31, 39/54, 60/1, 3/118
Bakara Sûresi 31. Âyetin Tefsîri	2/31, 2/30, 2/31, 39/9, 35/28, 13/43
Bir Hadis Yorumu (Haset, Su-i Zan ve Uğursuzluk)	2/109, 4/54, 49/13, 23/60, 6/44
Dünyevi ve Uhrevi Korkular	2/38, 2/262, 2/38, 10/62, 2/277, 2/62, 2/38, 6/48, 7/35, 2/262, 2/274, 2/112, 3/169-170, 46/13, 10/62-63
Felâk Sûresi 1 ve 2. Âyetin Tefsîri	113/1-5, 12/39, 16/98, 6/95-96, 4/79
Bir Hadis Yorumu (Cennet Yolu)	2/121, 5/87-88,
Mevlid Kandili	2/129, 61/6, 3/164
Asr Sûresi 1 ve 2. Âyetin Tefsîri	103/1-3, 25/62, 2/238, 52/21,
Yetim	76/8-11, 4/10, 2/3, 2/195, 9/34, 36/47, 51/19, 4/9
Suffe Medresesi	2/273
Asr Sûresi 3. Âyetin Tefsîri	103/3, 92/6, 31/17
Bir Hadis Yorumu (Helâller, Haramlar ve Şüpheliler)	16/69, 4/176, 5/3, 2/187, 26/88-89,
Mescitleri İhyâ Etmek	9/17, 9/18, 72/18,
Nahl Sûresi 90. Âyet Tefsîri	16/90, 2/143,

İslâm Toplumu	13/11, 3/104, 2/143, 3/110, 9/71, 49/10
Bütün varlığı ile bilmek	96/1
En Etkili Nasihat: Model Olmak	16/90, 20/2, 51/55, 61/2-3, 33/21, 3/110, 6/90
Amelleri Boşa Gidenler	2/217, 2/217, 6/88, 9/17, 5/53, 9/69, 33/19, 3/21-22, 7/147, 18/105, 47/9, 47/32, 39/64-65, 49/2, 49/1, 47/33
Fussilet Sûresi 33. Âyetin Tefsîri	41/33, 41/5, 41/30, 12/108, 16/125, 33/45-46
Bir Hadis Yorumu (Ümmetin Üstünlüğü ve Tabakaları)	26/89, 50/37, 53/11, 2/177, 29/69
Yolcu	55/7, 55/8, 2/36, 3/14, 3/185, 4/77, 28/88, 39/30, 18/7-8, 35/5, 11/15, 28/77, 62/10, 10/24, 10/25
Bir hadis Yorumu (Güzel Hasletler)	68/4, 33/21, 96/19, 5/27, 9/111, 34/39, 2/261, 6/160, 13/39, 16/96, 96/3, 25/67, 39/10, 70/19-20, 167/127, 35/15
İnşirâh Sûresi 1. Âyetin Tefsîri	94/1, 39/22, 6/125, 94/2
Bir Hadis Yorumu (Rabbinin Sınırlarını Korumada Ol)	50/32-33, 2/238, 70/34, 5/89, 2/235, 17/36, 24/30, 33/35, 2/40, 2/152, 47/7, 13/11, 18/82, 2/155,
Hucurât Suresi 12. Âyetin Tefsîri	49/12, 49/6, 94/1, 94/2
Bir Hadis Yorumu (Nebevi Öğütler)	50/16, 37/143-144, 10/91, 59/18-19, 39/56, 65/2, 41/30, 1/5, 23/60, 4/32, 10/107, 35/2
İsra Sûresi 23. Âyetin Tefsîri	17/23, 4/59, 6/151
İlim ve Âlim'e Saygı	39/9
Bir Hadis Yorumu (Oruç Bize Ne Vaat Ediyor)	6/160, 2/261, 674,
Zümer Sûresi 53. Âyetin Tefsîri	39/53, 39/54, 4/48, 25/68-69, 25/70, 4/116, 11/114, 25/70

İcâzetnâme	2/31
Bir Hadis Yorumu (Kader Sabır Başarı)	57/22, 9/51, 57/22, 3/154, 39/38, 64/11, 39/10, 2/155-157, 2/249, 8/66, 42/28, 2/214, 12/87, 65/3
Mülk Suresi 2. Âyetin Tefsiri	67/2, 29/57, 20/55, 2/28, 89/29-30
Başarı	9/72, 79/41-42, 16/96, 49/13, 43/32, 35/6, 11/6, 65/3, 14/41
Bir Hadis Yorumu (İster Şükreden İster Nankör)	7/10, 16/14, 16/78, 28/73, 45/12, 56/70, 36/35, 31/14, 27/40, 10/60, 4/147, 13/7, 39/7, 3/123, 2/172, 7/17, 16/121, 76/3, 16/18, 4/59, 8/1, 5/99, 28/56, 31/14, 4/59, 16/53
Bakara Suresi 3. Âyetin Tefsiri	2/3, 6/59, 29/45,
Rahmet	7/156, 14/34, 16/18, 35/2, 3/132, 6/155, 7/63, 7/60, 7/204, 24/56, 27/46, 36/45, 49/10, 24/10, 7/56
Bir Hadis Yorumu (Dönüp Duran Kalpler)	7/179, 26/88-89, 74/31, 53/3-4, 5/41, 2/10, 61/5, 83/14, 6/25, 4/155, 2/7, 48/4, 14/27, 8/2, 22/35, 39/23, 49/3, 13/28, 39/22, 2/165, 2/245, 2/268
Cum'a Suresi 9.Âyetin Tefsiri	62/9
Bir Hadis Yorumu (Hz Yûsuf a.s'ın İmtihanından Dersler)	67/2, 2/155, 12/39, 12/37, 12/25, 12/50, 12/51, 12/54, 15/94, 5/67, 11/52, 11/52, 12/54, 12/42, 12/33, 4/31, 2/222, 9/117, 110/3, 35/28
Bereket	7/96, 97/3
Mahremiyet Eğitimi	24/58-59
Bir Hadis Yorumu (Rahmetten Mahrum Kalanlar)	2/174, 3/77, 82/6,
Necm Suresi 39, 40 ve 41. Âyetlerin Tefsiri	53/39, 53/40, 53/41, 53/38

Eski Âlimler	5/112-115, 54/1, 57/27, 5/110, 5/17, 6/164, 4/157, 24/11-17, 19/27-33
--------------	---

2.2.2. Birinci Tablonun Değerlendirmesi

Hazırladığımız bu tabloda (**Tablo. 1**), Semerkand Dergisi'nde işlenen konular ve bu konularla bağlantılı olarak kullanılan âyetler yer almaktadır. Bu tablo hazırlanırken konuları aynı olan yazılar, tek başlık altında toplanmıştır. Konularla bağlantılı âyetler, tabloya aktarılırken, âyet tekrarlarına olduğu gibi yer verilmiş olup bu konuda herhangi bir kısıtlamaya gidilmemiştir. Örneğin “tasavvuf” konu başlığı altında Ra'd Suresi 28. âyet 6 kez, Nûr Suresi 37. âyet ise 4 kez kullanılmıştır.

Birinci tablo (**Tablo. 1**), Semerkand Dergisi'nde işlenen konuların çok ve çeşitli olduğunu göstermekle birlikte dergide hangi konuların ne sıklıkta kullanıldığı bilgisini de vermektedir. Şöyle ki; bazı konularda kullanılan âyet sayısının fazla olması, bu konuların dergide daha fazla işlendiğine işaret etmektedir. Buna göre, Semerkand Dergisi'nde -1999-2018 yılları arasında- tasavvuf, mürşit, dua, kalp, zikir, infak ve ölüm gibi konuların diğer konulara oranla daha fazla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca ilk yıllarda belli konular sıklıkla tekrar edilirken son yıllarda konu tekrarı azalmış ve farklı güncel konular dergide yer almaya başlamıştır.

Bu tablodan elde edebileceğimiz bir başka bilgi, Semerkand Dergisi'nde ilk yıllardan itibaren fıkıh bölümünün yer almış olduğu bilgisidir. Buna karşılık ilerleyen zaman diliminde dergiye önce tefsir, daha sonra da hadis bölümünün eklendiği görülmektedir.

Semerkand Dergisi'nde aynı konunun âyetler kullanılmadan da ele alınmış olması ve bu araştırma sürecinde hangi konunun kaç kez tekrar ettiği hususunda net bir veri ortaya koymamızı zorlaştırmaktadır. Ancak çalışmamızın ikinci bölümünde incelediğimiz konuların dergide yaklaşık olarak kaç kez tekrar edildiği bilgisine bu noktada yer vermek istiyoruz. “Cemaat” konusu 3 kez, “mürşit” konusu 18 kez, “rabıta” konusu 3 kez, “cihat” konusu 2 kez, “Kur'an'ı kendilerine göre yorumlayanlar” konusu 2 kez, “özgürlük” konusu 3 kez, “âyetlerin iniş sebebi ve geçerliliği” konusu 1 kez, “modern İslâm anlayışı” konusu 1 kez, “Nakşibendilikte on bir esas”

konusu 1 kez, “münâfiklar” konusu yaklaşık olarak 2 kez, tekrar edilmiştir. İncelediğimiz konular itibarıyla Semerkand Dergisi’nde sıklıkla kullanılan âyetler şunlardır: Bakara 2/30, Âl-i İmrân 3/31, 32, 102, 103, 190, 191, Nisâ 4/59, 69, 70, Mâide 5/2, Tevbe 9/119, İbrâhîm 14/27, Nûr 24/37, Lokmân 31/15, ve Câsiye 45/23.

Tablo 2: Semerkand Dergisi’nde 1999-2018 Yılları Arasında Kullanılan Âyetler

	1999	2000	2001	2002	2003
Fâtiha	5-6	4		1, 1-7, 7	4
Bakara	2,7-16, 12, 30, 43, 50, 83, 100, 118, 127-129,150, 151, 152, 154, 159, 159-160, 160, 165, 172, 183, 183-185,185, 187, 196, 205, 207, 222, 262, 263, 267, 273, 282	17, 25, 30, 30-34,30, 42, 44, 60, 82, 85, 143,151, 169, 156, 184, 185, 187, 214, 222, 257	5, 18, 27, 30, 74, 75-79, 117, 124, 151, 155, 155-156, 156, 165, 174, 183, 185, 186, 195, 200, 245, 254, 260, 267- 268, 269, 276, 286	30, 34, 43, 115, 151, 155, 164, 177, 208, 216, 218, 221, 256	30, 32, 33, 34, 87, 127-129, 143, 146, 156, 174- 176, 183, 189, 195, 214, 216, 222, 238 255
Âl-i İmrân	7-16, 14-15, 18, 30, 31, 31-32, 32, 79-80, 102- 103,103, 110, 144, 159, 161, 164, 191	26, 97, 100, 102-103, 104, 110, 139, 140, 159, 172, 175, 186	7, 18, 19, 34, 81, 85, 92, 96, 103,134, 184, 188, 189-194, 190, 190- 192, 190- 191, 191, 193	26, 31, 31-32, 110, 131, 190-191, 200, 216	6, 26-27, 28, 49, 54, 110, 135, 159, 179, 196-197
Nisâ	18, 28, 34, 59, 60-70, 64-79, 64,	51, 57, 59, 64, 79, 80, 82, 92,	4, 17-18, 20, 32, 43, 59, 64, 103, 136,	20, 48, 69, 70, 76, 82,	7-12, 13- 14, 31, 64, 69,

	65, 77, 105, 115, 116, 128, 151-152	122, 124	142	103	70, 78, 94
Máide	2, 27, 28, 49, 50, 54, 67, 92, 99	2, 8, 18, 35, 44, 105	2, 13-15, 41, 55	2, 35, 78- 79	2, 13, 41, 15, 19, 32, 35, 55, 70, 75, 105, 118, 119, 120
En'âm	6-127, 25, 38, 59, 63- 64, 72, 83, 88, 110, 112, 127, 141, 162	120, 160, 162	25, 125	39, 90, 112-113, 162	50, 59, 63, 75, 82, 112, 135
A'râf	12-18, 46, 96, 157, 172- 173, 179, 204, 205	31, 43, 69, 71, 179, 180, 188, 201	13-16, 55-56, 157, 158, 172, 179	22-23, 55, 146, 157-158, 179	11, 12, 13, 34, 168, 172, 188
Enfâl	1, 2, 2-4, 20, 33, 45, 53, 63, 72, 88	39, 46, 277	2, 24, 45, 63, 70		25, 50, 63
Tevbe	20, 36, 91, 100, 119, 128	24, 36, 51, 119, 128,	24, 38, 40, 81, 87, 104, 107, 108, 119	24, 34- 35, 40, 75-78, 103, 119	36, 72, 82, 119, 128, 129
Yûnus	12, 15, 45, 58, 64	25, 26, 62-64	98	10, 25, 99, 101, 107	23, 31, 47
Hûd	18, 44, 48, 113	118	6, 112	120	31, 45- 46, 97
Yûsuf	2, 76, 101	86, 87, 105	76	2, 53, 87, 111	18, 37, 40, 53, 101
Ra'd	28, 40	11, 38	25, 28	28	16
	1, 4, 34	27	27, 34	7, 39, 41,	4, 42-43,

İbrâhîm				52	46-47
Hicr	9	56	75, 19-21		9, 32, 33, 39-43
Nahl	16, 35, 36, 43, 44, 82, 89	14, 43, 90, 99, 99-100, 106	43, 89, 116, 117, 116-117	114	40, 43, 77
İsrâ	11, 15, 32, 63-65, 71, 77, 82, 100	36, 65, 62- 65,70, 72, 78, 105	1, 18-20, 20, 23-27, 36, 44, 46, 55	1, 44	1, 15, 71, 82, 84, 109
Kehf	13-14,28, 54, 103-104, 110	28, 45-46	23-24, 28, 57, 104,109	28, 29, 110, 104	63-65, 65-82,
Meryem	71-72, 71, 72	59, 96	96	17, 17-18	24-25, 96
Tâ-Hâ	12, 39, 43- 44, 44, 114	39, 130		1-8, 114	55, 87
Enbiyâ	9, 10, 69, 81-82, 87, 107	1, 7, 10, 107	7, 30, 35	87	
Hac	4, 22-32, 28, 37, 78	27, 32, 46, 52	18, 46	77	37
Mü'minûn	51, 99-100	107-108		1-8, 28	
Nûr	31, 54	21, 30, 31, 52, 55, 82	22, 30, 31, 37	11, 30- 31, 37	27
Furkân	30, 74, 77	70, 77	43, 68, 70, 77	62	77
Şuarâ		88, 135	88-89	88-90	109
Neml	16-18, 40			40	65
Kasas	59	56	11, 77	85	16, 47, 77
Ankebût	15, 25, 69	2-3, 41		69	2-5, 45
Rûm	30, 41	7, 21, 36	30, 39	38	22, 41
Lokmân	13, 15, 20, 21, 33	20-29, 32	15	13, 15, 33	13, 15, 16, 18- 19, 25,

					34
Secde			24		
Ahzâb	21, 23, 36, 40, 41	4, 21, 28-30, 33, 36, 70	4, 21, 23, 35, 41, 56, 72	36, 37, 40, 41, 41-43, 56, 72	72
Sebe'			28		
Fâtır	6, 32-35	10, 28	26, 28, 39	11, 28	28, 32, 43
Yâsîn	11, 21	13-32, 78	21, 59	14, 15, 21, 26-27	48-54, 81-82, 83
Sâffât	102, 103, 105, 106, 107	180, 181, 183	96		96, 102, 105
Sâd	75-85, 82-83	42, 71-73, 71-74, 80-83, 84-85			5, 75-76, 76
Zümer	3, 53	52-55, 53	9, 22, 53	53, 72	3, 7, 62, 71-75
Mü'min	4, 115	7-9	17, 19, 60	18-19, 56	45-46, 64
Fussilet	11	30-32	30	26, 33	30, 30- 32, 34
Şûrâ	30	23, 36, 36- 39, 38		7	
Zuhruf		36-37, 67	67		9, 87
Duhân	38-39	3	3		
Câsiye	23	13	23	21, 23	15
Ahkâf		22	13, 19		
Muhammed	33	7, 19, 24	12, 19, 24, 29		31
	10, 18, 29	10	10, 18, 24		1, 27, 2,

Fetih					10, 29
Hucurât	9, 13	9, 11, 14, 113	10, 11, 13	6, 9, 10, 12, 13	11-13
Kâf	16, 37	17, 17-18, 31-33	16, 33	16	39-40
Zâriyat	18, 50, 56	56, 69	56	51	56, 58
Tûr					48-49
Necm	3-4	39, 57-62	6-7, 9, 17	1-18, 3-4, 9, 17	17
Kamer	10, 49				10
Rahmân	7-8	5-9, 29, 46		6	
Vâkıa		79	11-12, 58, 74, 58-59, 63- 64, 68-69, 71-72		12
Hadîd	12, 22, 25, 27	16, 22, 28	7, 16	4	25
Mücâdele	22		11		
Haşr	7, 7-10, 8, 9, 10, 16, 21	7, 19	7	9	7, 9, 14
Mümtehine		12	1	8	
Saf	13	2-3	6	2-3	6, 8
Cum'a		2, 5, 9-10	2, 10, 11		4
Münâfikûn	8	5			
Teğabûn					
Talâk		2, 3-4			
Tahrîm	8	6, 8			

Mülk	13				16
Kalem	4	10-15			
Hâkka		6			
Meâric				22-35	
Nüh		13	10-12		
Cin					26-27
Müzzemmil					
Müddessir	26	31	1-3		
Kıyamet	36	22-23, 36			2, 3-4, 4
İnsân	3, 25				8-9
Mürselât					
Nebe'	18	39			
Nâziât		40-41		24	
Abese					17-22, 19
Tekvîr				1-14	
İnfitâr		10-12, 10-13		6	24
Mutafifin		14			
İnşikâk					
Burûc	12				14

Târık					
A'lâ		16-17	14-15		
Gâşiye			3		
Fecr					27, 28?
Beled					
Şems	9	91/8	9, 9-10	9-10	8, 9-10
Leyl	5-10, 17-18				
Duhâ				5	
İnşirâh	4	1-8	1		5-6
Tîn	4, 5	1-6			4
Alak	1, 1-5, 6, 7, 8		1	19	1
Kadr	1-3,1-5,3	1	1		
Beyyine	5				5
Zilzâl			7		
Âdiyât					
Kâria		1-11			
Tekâsür					
Âsr		1-3	1-3	1-3	1,1-3
Hümeze					
Fîl					

Kureyş					
Mâûn	4-6	4		4-5	
Kevser		3			
Kâfirûn					
Nasr					
Tebbet					
İhlâs		1-4			
Felak					
Nâs			4		

	2004	2005	2006	2007	2008
Fâtiha		5		5	
Bakara	2, 3, 5, 6, 30, 40, 74, 115, 134, 138, 142- 143, 143, 149, 150, 152, 164, 174, 177, 183, 183- 187, 185, 186, 234, 235, 244, 256, 259, 269, 285	11, 38, 99, 117, 125, 126, 127, 128, 138, 156, 187, 216, 219, 220, 255, 256, 274, 280	67, 86, 102, 125- 127, 154, 156, 183, 186, 216, 253, 257, 277	11, 22, 47, 74, 109, 122, 129, 143, 144, 148-150, 152, 156, 168, 177, 185, 205, 207, 216, 226-227, 245, 254, 268, 271, 273	9, 11-12, 18,30, 40, 79,83-84, 100, 119, 127, 156, 158, 159, 174,177, 183, 185, 186, 187, 201,206, 212, 213, 216, 229- 230,264, 271, 282, 286
	7, 30, 31,	2, 7, 18-19,	7, 37, 96,	31, 46,	8, 28, 78,

Âl-i Ĩmrân	71,92, 97, 102, 103, 104, 106, 139, 175, 190	19, 31, 55, 58, 64, 85, 96, 104, 190-191, 200	106, 110, 134, 169, 186, 191	49, 77, 92, 97, 103, 120, 134, 180, 191	81, 95, 103, 104, 123- 124,159, 175, 181
Nisâ	48, 80	3, 12, 31, 65, 69, 76, 78, 79, 82, 157- 158, 176	105-106, 107-109, 110, 111, 112-115	29, 43, 59, 69, 70, 115, 135	12-13, 41, 78, 140, 148
Mâide	3, 35, 44, 107-108,	22-23, 35, 78-79, 105	8, 55, 57, 60-62, 67	23, 55, 57, 87-89, 98, 109- 110, 116- 120	2, 12, 13, 16, 35, 44, 57, 78, 105
En'âm	27, 45, 59, 152, 160	25, 38, 48, 53, 59, 162	12, 13, 76, 97, 122	70, 79, 120, 137, 138, 151 162, 165	19, 68, 152, 165
A'râf	8-9, 23, 26, 172, 179	11-18, 16-17, 19, 20-27, 31-32, 35, 63, 69, 157- 158, 164, 165, 168, 175-177, 201	20-27, 54, 99, 115- 117, 142, 169, 196	16-17, 20, 72, 31, 172, 200	12, 20, 22, 26, 55, 56, 151, 157, 158, 172 180, 199, 205
Enfâl	2	11	2, 9-11, 24	9, 22, 24, 29, 63	9-12, 29, 40, 53,
Tevbe	1, 4, 7, 23, 34, 38-39, 40, 38-40, 79, 82, 107-110, 111, 118, 119, 120, 122	30, 33, 40, 34-35, 71, 75-78, 79, 103, 119,128	38	24, 40, 65, 111, 118-119	12, 40, 71, 108, 111- 112, 119, 128
Yûnus	26, 15, 47, 62	50, 61, 101	62-64	23	62
Hûd	5, 37, 38, 40, 43, 44,	56, 112, 113, 117	44, 48, 114	6, 114, 116	6,112

	69, 74, 87, 88				
Yûsuf	87	2, 82	4, 20-21		
Ra'd	7, 17, 25, 26, 35	28, 39	19	11, 28-29	11, 25, 28
İbrâhîm		52			40-41
Hicr	15	1, 6, 38-40	16-18	9, 29	47
Nahl	30-32, 125	13, 16, 43, 44, 47, 125	12, 16, 43	99, 100, 105, 116	48, 51-52, 71, 92, 95
İsrâ	4, 34, 56, 79, 81, 107	44, 58	1, 32, 36	1, 23-27, 29, 30, 31, 34, 65, 85, 101	30, 36, 37, 44, 65, 70
Kehf	29, 83, 86-88, 94, 95, 98-99, 104	28, 35, 49, 88, 109, 110	23-24, 104, 110	6, 23-24	
Meryem	7, 96			13, 54-55	
Tâ-Hâ		77, 78-79, 80	11-12, 14, 66-70, 75- 76, 132	117	12, 25-26, 65-68, 77, 115, 116, 117-119, 121
Enbiyâ	47, 90	30	58-60, 69	67, 79, 81, 90, 105, 106, 107	40, 94, 107
Hac	5, 27-29, 37, 78		18, 26	48, 78	30-32
Mû'minûn	8, 102- 103,	18, 102, 103		1-9, 2-3, 34-47, 97-98	1-10, 8, 109, 118
Nûr	31, 30-31, 45, 58-59	30-31, 58-59	37, 58, 59	19,	12, 52
	12-14, 70,	29, 43-44,	72	43, 44, 64,	29, 74, 77

Furkân	77	48, 49, 63		68	
Şuarâ	109	2			214
Neml				16, 17, 19, 64	
Kasas	25		55		16, 77, 83
Ankebût		8, 9, 69	45, 67	69	46, 57, 69
Rûm		38	2-4	3-4, 4, 5, 41	1-4, 41, 43, 50
Lokmân	13-19, 15, 33				33
Secde	12, 14, 16- 17		5	9, 16, 17	
Ahzâb	4, 23, 53, 56, 59, 70, 71	41-42, 59, 70-71	37, 46	23, 36, 70- 71	10-11, 37, 39, 41, 41- 42, 45, 56, 72
Sebe'		3	14	10, 12, 20	28
Fâtır	15	24, 28,		28, 39, 43	28
Yâsîn	60	60		15, 36, 60	60
Sâffât	101		6-10		
Sâd			4, 27	18, 36-38, 72, 76	2, 18
Zümer	9, 53, 63	9, 21, 73-74, 75		10, 53	
Mü'min	78	65	60		7, 8
Fussilet	42	11, 30, 30-32			30-32
Şûrâ	12	15, 27, 40	11, 26	14, 40	15, 28
Zuhruf		4, 44		31	

Duhân	29				
Câsiye	23		24	15	23
Ahkâf	35				13-14
Muhammed				36-37	48
Fetih	10, 18	5, 18	29	29	10, 19, 26, 29
Hucurât	10	12	11	6, 9, 9- 13,10, 11, 12, 13	6, 12
Kâf		1, 4, 31-34, 35		16	
Zâriyât	15-16, 15- 18, 17-18, 19, 28, 56	19, 56	52	49, 58	15, 22,
Tûr					
Necm	3		1, 17-18	23, 28,	37
Kamer	46				49
Rahmân		29			7, 7-8, 9
Vâkıa		77-78	75		
Hadîd		1, 20, 21, 22,23	3	11, 24	
Mücâdele	22				2-4, 9,
Haşr	7, 9	9, 19	2	5, 9	10
Mümtehine	12	8-9			
Saf	8			2, 6, 10-11	6
		9, 9-11		9, 10, 11	8

Cum'a					
Münâfikûn			9	8,9	8
Teğabûn				15-17	1
Talâk	1-12, 3, 5				1, 2
Tahrîm				3, 6	10
Mülk			5		2,
Kalem	1-5		51-52	4	
Hâkka					
Meâric	24-25, 29-31, 32-33		3-4, 19, 22-23		
Nûh	26-28				
Cîn			8-10		
Müzzemmil					
Müddessir					
Kıyamet		18-19			
İnsân					
Mürselât		38	8		
Nebe'					
Nâziât					
Abese		31		31	
Tekvîr			2		

İnfitâr			2		
Mutaffifin			24		
İnşikâk					
Burûc		21-22			
Târık			3		
A'lâ			14		
Gâşiye		8-16			
Fecr				20, 30	
Beled					
Şems				9-10	9-10
Leyl	5-7			17-20	
Duha					
İnşirâh		1-4		5-6	4, 7
Tîn		4			
Alak					1-5
Kadr	1-5		1-5		
Beyyine					
Zilzâl	7-8		7-8	7-8	
Âdiyât					

Kâria					
Tekâsür					
Âsr		1-3			2
Hümeze					
Fil					
Kureyş					
Mâûn					
Kevser					
Kâfirûn					
Nasr					
Tebbet					
İhlâs					
Felak			4	5	
Nâs				1-6	

	2009	2010	2011	2012	2013
Fâtiha		4		5, 6	5
Bakara	32, 34, 35, 58, 59, 92, 151, 155, 156, 185,	9-10, 18, 57, 122, 134, 152, 153,	3, 7, 10, 14-15, 16, 25, 74, 92, 115, 134,	6, 21, 29, 30-34, 60, 67-71, 81, 127, 148,	25, 44, 62, 110, 155- 156, 177, 183-185,

	193, 195, 204-205, 216, 238, 257, 286	155,170, 196, 203, 207, 255, 258, 269,	153, 155, 163, 168, 177, 183- 184, 186, 204-205, 213, 229, 235, 253, 267, 271, 274, 277, 285, 286	153,154, 155, 157, 163-164, 168-169, 183, 183- 184, 183- 185, 186, 187, 196, 203, 219, 222, 231, 233, 269, 272, 273, 276	279
Âl-i İmrân	49, 68, 102, 103, 110, 123, 134, 139, 148, 164, 179, 180	14, 29, 37 98-120, 100, 100- 104,102, 103, 110, 135, 164, 185, 190-191, 191	7, 14, 14- 15, 18, 31, 37, 92, 97, 103, 104, 105, 110, 134, 139, 146, 159, 175, 185	14-15, 26, 31, 38, 92, 96, 97, 97- 98, 103, 104, 105, 110, 132, 134, 135, 164, 185, 200	21, 31, 103, 118, 132, 135, 153, 159, 161, 185, 190- 191,
Nisâ	4, 32, 58, 80, 123, 135, 142	3, 5, 18, 19, 36, 79, 93, 101- 103, 136, 157-158	13-14,19, 34, 37, 101-103, 101, 123, 131, 136	31, 40, 59, 65, 69, 80, 96, 100, 119, 123, 157	1, 36, 48, 56, 64, 65, 69, 86, 97, 116, 148
Mâide	1, 3, 6, 8, 11, 13, 27, 42, 44, 45, 47, 66, 78- 81, 93, 109	11, 12, 39, 105,110, 112-115, 118	11, 13, 35, 54	2, 27-32, 95, 97, 119	6, 8, 17, 45, 92
En'âm	75, 79, 82, 92	70, 153, 160	23, 38, 42, 76	44, 116, 148, 125, 129, 148	12, 59, 82, 160
A'râf	16, 31, 54, 55, 128, 158, 188,	179, 201, 205	54, 143, 146, 171, 172, 180	23, 54, 55,146, 156, 168,	31, 62, 68, 79, 158,172,

	198, 201			171, 172	179
Enfâl	1-4, 2, 9, 20, 29, 50	24	4, 28, 29, 46, 64	2, 24, 33, 46, 50, 72,	1, 20
Tevbe	25, 34-35,	24, 36, 37, 51, 75	36, 75, 122	18, 34, 71, 101, 118, 119, 128, 129?	9, 40, 103, 119, 124-125
Yûnus	62, 63	36, 62	3, 24, 31	84, 66	52
Hûd	6, 59-60, 112, 113	95	38	18, 112, 120	46, 73, 81, 83, 112, 113
Yûsuf	37, 21, 53, 55	18, 109	53, 67, 68, 86, 111	2, 101	25, 76, 93
Ra'd	11, 28	21, 28, 29	8, 11, 22, 28, 30	6	20-25, 28
İbrâhîm		5,	5, 34	34, 36, 40	42
Hicr	9	5	9, 21	2, 47, 39- 40, 99	47, 65, 92- 93
Nahl	12, 33, 64, 43, 44, 97, 125	18, 90,	12, 12-14, 14, 27, 42, 43, 48, 61, 90, 96, 97, 125	23, 44, 125, 144	15, 23, 31, 90, 113, 125
İsrâ	85	4, 23, 23- 24, 29, 36	23	1, 23	1, 7, 23, 70
Kehf	65, 65-82, 66	10, 25, 103-104	7	23-24, 32- 43, 46,	27, 29, 109
Meryem	25, 59	30-33		31	
Tâ-Hâ		3, 108	43-44, 109, 132	14, 132	44, 132
Enbiyâ	31, 32, 107	34, 87, 88	21, 22, 41, 83, 85, 107	35, 107	31, 105
Hac	34-45, 78		28, 37, 46	27, 27-28, 29, 32, 36, 78	65

Mü'minûn	2, 9, 1-10, 57-61	1-2, 5-7		1-2, 9, 23, 61, 115	96, 115
Nûr	54		30-31, 37	35, 37, 55	19, 35, 54
Furkân	43, 52	43, 44, 62, 63, 73, 77	21, 62, 67, 74-75	68-70, 70, 74	16, 37, 44
Şuarâ				88-89	
Neml	65, 40		88	16, 40	
Kasas	56, 77, 79- 80	16, 77		76-82	12
Ankebût	38, 41, 45,	45,	9, 45, 59	2, 8, 40, 45, 57	57, 64,
Rûm	30,41,				
Lokmân	13, 34		13, 16-19, 15, 18, 31, 34	17, 18, 20, 33	10, 13, 17, 20, 31
Secde	7		19	16,	
Ahzâb	2, 21, 72, 56	21,	56	21, 23, 43	6, 23, 30, 32-33, 36, 48, 72
Sebe'		23	19, 39	10, 12, 13, 36, 39	
Fâtır	28	28		28	15, 32, 41
Yâsîn		21, 58	37-40, 55- 58,		
Sâffât	60		102, 103, 37/104- 105, 107, 132	102	100-111
Sâd	71, 71-72	44	17, 27, 44		71-74
Zümer	39, 55	9, 18, 23	15, 44, 73- 74	9, 10, 15- 16, 39, 53	60
	60			60, 21	

Mü'min					
Fussilet	30, 34	30	30, 40	46	34, 46
Şûrâ	15, 19, 38	38	25, 33	19, 26	40
Zuhruf			22, 54, 84,	20, 36, 67	58
Duhân		3, 15			
Câsiye		13, 15	17	13, 15	15, 23-24
Ahkâf			29, 35	15	31
Muhammed		12	7, 19	33	7
Fetih	8-9			1, 10, 27, 29	18
Hucurât	9, 10, 10- 12, 13	6, 12, 13	10, 11, 12, 13, 14	10, 11, 12, 13	6, 10, 12, 13
Kâf	16		16		
Zâriyât	22	56		10, 50, 56	55
Tûr	27	7-8	21	32	32
Necm	3-4			10	
Kamer			49	5, 17, 19	
Rahmân	7-9, 29, 26- 27, 60			21	
Vâkıa	88-89		15, 75,		
Hadîd	4	7, 16	1, 4, 10, 20	14, 16	25
Mücâdele	11, 21		7	11	
Haşr	9, 18-20, 19, 21	7, 18	9, 18	7, 9, 18, 19	7

Mümtehine	4	5	5, 12		
Saf	2-3	11-12, 14	2-3, 5	6	2-3, 4
Cum'a			5	2	9
Münâfikûn				8, 9	
Teğabün	8	16		4, 9, 16	
Talâk					
Tahrîm			6	8	8
Mülk			3	2	
Kalem			4		4
Hâkka					13-16, 19-22, 25-27
Meâric	34			19, 26-28, 34	
Nûh				4,10-12	
Cîn	25, 26-28	18	1		19
Müzzemmil				8	9-10
Müddessir					
Kıyamet	1-2, 16-19, 20-21,22-24			36	
İnsân				8	
Mürselât	4		20-22		
Nebe'					6-7, 18
			40-41	40	

Nâziât					
Abese	38-40		34	34,	
Tekvîr					
İnfitâr	6-8				
Mutaffifin			14	14	
İnşikâk					
Burûc		4-8			
Târîk			17		
A'lâ				14-15	
Gâşiye	2-8	3-4	17-20		
Fecr	27-28	27-30, 28		14	27-30
Beled					
Şems				9-10	9
Leyl			18		
Duha	6			5	
İnşirâh			7		
Tîn	4			4, 5, 6	
Alak	1	1	1	6-7, 19	1, 9-10
Kadr					1-5
Beyyine				8	

Zilzâl	7		7-8	7-8	6, 7-8
Âdiyât					
Kâria					
Tekâsür					
Âsr		2, 3, 1-3	1-3, 3		
Hümeze					
Fîl		1-5			
Kureyş					
Maûn	4-5		1-3	1-2-3 4-5,4-6	
Kevser					
Kâfirûn					
Nasr		1-3			
Tebbet					
İhlâs					
Felak					
Nâs					

	2014	2015	2016	2017	2018
--	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

Fâtiha	1-7	4, 6	2, 5, 6, 6-7	1-7, 3, 4, 5, 6, 6-7, 7	4, 6
Bakara	26, 40, 43, 90, 111, 151, 152, 155-156, 156, 177, 183, 185, 191, 218, 222, 257, 282, 284	2/1-2, 1-5, 6-7, 8-20, 21, 25, 43, 44, 58, 81-82, 82, 88, 89, 112, 115, 129, 138, 143, 151, 155, 159, 161, 167, 172, 177, 183, 187, 189, 194, 195, 196, 197, 198, 203, 217, 223, 231, 233, 251, 264, 269, 285-286	2, 2-3, 3-4, 6, 7, 8-9, 10, 30, 43, 47, 61, 65, 83, 110, 115, 116, 129, 135, 143, 152, 153, 154, 156, 157, 163, 164, 177, 183, 185, 186, 190, 195, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 222, 225, 238, 245, 249, 254, 256, 257, 261, 262- 264, 267, 267-268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 276, 277, 280, 285, 286	2, 3, 9, 10, 30, 31, 38, 44, 45, 53, 62, 67, 109, 112, 115, 121, 129, 131, 151, 152, 154, 155-156, 163, 165, 183, 185, 195, 205, 216, 217, 218, 219, 238, 242, 262, 266, 274, 277	2, 3, 7, 28, 31, 34, 36, 38, 40, 41, 66, 83, 85, 107, 110, 112, 115, 120, 143, 152, 155, 155-157, 165, 172, 174, 177, 180, 185, 187, 194, 204, 214, 217, 235, 238, 241, 245, 249, 261, 263, 268, 282, 286
Âl-i Īmrân	20, 31-32, 102, 103, 139, 180, 191, 200	14-17, 54, 57, 74, 21- 22, 86-87, 92, 96, 102, 103- 104, 113- 114, 123,	8, 14, 15, 15-17, 16- 17, 18, 20, 21-22, 26, 31, 32, 43, 52, 67, 77, 79, 92, 95,	8, 8-9, 14, 21-22, 52, 95, 102, 103, 118, 123, 132, 139, 140, 160, 164,	3, 8, 14, 28, 31, 77, 96, 102, 103, 104, 110, 123, 132, 133, 134, 135,

		130, 133-134, 135, 138, 144, 146-148, 159, 174, 185, 190-194, 191, 193, 198, 200, 235	103, 110, 133-134, 139, 146, 160, 169-171, 169-74, 180, 186, 188, 191	169, 169-170, 185, 191	135-136, 136, 154, 159, 185, 191
Nisâ	3, 36, 43, 59, 70-71, 90, 94, 113	32, 34, 36, 47, 48, 51-52, 57, 64, 69, 93, 102, 118, 122, 124, 125, 131, 146, 148, 172, 173	1, 34, 63, 69, 77, 79, 108, 125, 139, 142, 148, 162, 172-173	9, 10, 36, 54, 59, 69, 69-70, 70, 78, 79, 80, 82, 97, 113, 125, 136, 139, 142, 145, 148,	5-8, 9, 31, 32, 41, 45, 48, 59, 63, 69, 77, 116, 125, 139, 147, 148, 150, 151, 155, 157, 176
Mâide	5, 8, 55, 92, 77	1, 2, 5, 9, 11, 13, 15-16, 27-31, 57, 60, 64, 67, 69, 75, 77, 78, 83, 82-85, 93, 100, 112,	5, 12, 13, 27, 48, 54, 55-56, 60, 78, 89, 90, 119	2, 3, 23, 27, 53, 54, 60, 87-88, 91, 105, 112-115, 113,	3, 17, 27, 28, 39, 41, 46, 67, 74, 89, 99, 110, 112-115
En'âm	57,	72, 84, 88, 99, 108, 132, 146, 155, 160, 162, 162-163, 163, 166	6, 52, 62, 79, 82, 88, 92, 124, 160, 161, 162, 165	44, 48, 60, 61, 82, 88, 92, 93, 95-96, 112, 126, 160	4, 25, 59, 61, 75, 90, 92, 108, 112, 155, 160, 164
A'râf	8, 10, 172, 180, 199	26, 27, 31, 32, 42, 55-56, 96, 163-166, 172, 196,	12, 14-17, 23, 44, 55, 58 99, 147, 152, 156, 157, 166,	14-17, 35, 62, 68, 147, 156, 169, 179, 180, 199, 201,	10, 17, 31, 51, 56, 60, 63, 96, 128, 146, 156, 172-

		199	169, 172, 175, 175- 176, 175- 178, 179, 198	206	173, 179, 180, 196, 200-201, 204, 205
Enfâl	22, 45, 46, 73	1, 19, 28, 30, 45, 46, 60	1, 2, 2-3, 12, 17, 22, 26, 28, 33, 38, 47, 49, 55, 64, 72, 74	24, 28, 41, 50, 72, 73	1, 1-4, 2, 46, 50-51, 63, 66
Tevbe	34-35, 71, 100, 108, 111	17, 18, 24, 36, 38, 69, 75, 100, 108, 119, 120, 128- 129, 128, 129	9, 17, 24, 25, 34-35, 60, 69, 88- 89, 99, 100, 103, 112, 114, 117, 118, 119, 125, 128	9, 17, 28, 30, 34, 35, 36, 40, 69, 91, 103, 112, 114, 119	4, 7, 17, 18, 36, 51, 67, 71, 72, 111, 117, 119, 123
Yûnus	12	2, 24, 82	10, 26, 27, 61, 62, 62- 63, 64, 65, 84-85, 90, 92, 99, 105, 107	5, 7, 26, 57, 58, 62, 62- 63, 65	24, 25, 57, 60, 91
Hûd	24, 112, 120	14, 15, 18, 60, 114, 115	6, 57, 74- 75, 75, 87, 88, 112	6, 23, 42, 45-46, 47, 56, 75,	6, 15, 49, 52, 114
Yûsuf	53, 64,	24, 31, 46, 87, 90, 101	23, 32, 51, 53, 55, 64, 88, 90, 106	11, 39, 40, 82, 92, 76, 101	25, 33, 37, 39, 42, 50, 51, 54, 87, 108
Ra'd		19-24, 22, 25, 26	11, 19-22, 27, 33	17, 26, 27, 28, 33, 43	7, 11, 28, 33, 39
Ïbrâhîm	34	24-26, 37, 52	24-25, 28, 31	7, 20, 34, 52	27, 34, 41
Hicr	2, 88	46	9, 29, 39- 41, 47, 56	29, 39-40, 49-50	45, 85, 94, 99

Nahl	29,76, 82, 125	30, 30-32, 40, 43, 90, 97, 125, 128	50, 53, 58, 96, 120, 120-123, 123, 127, 128	32, 43, 50, 89, 96, 123	14, 18, 28- 29, 30-31, 32, 53, 69, 78, 90, 96, 120, 125, 127, 128
İsrâ	36, 37, 53, 70, 81, 110	1, 7, 25, 36, 34, 44, 53, 80	1, 23, 28, 40, 53, 57, 70, 106	1, 24, 25, 41, 70, 80, 81,	1, 12, 23, 28, 34, 36, 40, 53, 82
Kehf	7	7, 30,45, 46, 65, 107-108, 110	7, 29, 32- 43, 63-65, 105, 110	30, 105	7-8, 10, 23-24, 24, 28, 49, 82,
Meryem	84	41, 54, 56, 58-59, 76, 96, 97	81,	3, 18, 58, 59	27-33, 64, 85
Tâ-Hâ	44, 114	5, 82	44, 114, 115, 122, 132	3, 6, 40, 44, 74-76, 85, 113	3, 44, 55, 82, 115, 123, 124- 126
Enbiyâ	1	35, 94, 105, 105- 106, 107	35, 90, 92, 107	7, 10, 18, 35, 87, 92	48, 92
Hac	2, 78		11, 30, 31, 35, 40, 78	30, 34, 34- 35, 35, 37, 40, 52, 53, 54	27, 30, 34, 35, 37
Mü'minûn		1-10, 14, 51, 99-100	1-2, 1-3, 9, 52	1-11, 27, 52, 57-61, 60, 97-98	1-2, 60, 78
Nûr	22, 31, 61	34, 37, 55	30, 31, 37, 56	1, 30, 31, 35, 37, 55, 61	10, 11-17, 30, 34, 37, 56, 58-59
Furkân		63-76	4-5, 27-29, 58, 63, 63- 67, 67, 70, 75, 77	20, 25-62, 27-29, 31, 43, 62, 63- 64, 77	28, 67, 68- 69, 70
	80, 214-	26, 83, 83-	83, 227	83, 85, 87-	89, 90

Şuarâ	215, 216, 88-89	84, 126		89, 221-227	
Neml		19	2-3, 88	19, 50, 62	40, 46
Kasas	25, 76-81, 77	55, 85, 77	38, 38-42, 76-81, 77, 73, 83	51, 55, 73, 78, 83	55, 56, 73, 77, 83, 88
Ankebût	2-3, 64, 69	2, 2-3, 7, 9, 45, 57, 58, 69	57, 64	2, 45, 57, 69	41, 57
Rûm		46	26, 30, 31	28, 114	
Lokmân	18	22	2-4, 6, 15	13, 17	14, 23
Secde	9,	7, 12		11	11
Ahzâb	6, 21, 23, 41-42, 53, 56	21, 23, 23- 24, 35, 64, 70	18-19, 21, 30-31, 32, 35, 41, 70, 70-71	9, 19, 25, 36, 39, 41	21, 23, 32, 35, 40, 41, 45-46, 70
Sebe'	39,	37	9, 21, 37, 39	20, 37	39
Fâtır	6, 32	15, 28	6, 10, 28, 29, 37, 39, 45	6, 10, 15, 18, 37, 39	2, 5, 6, 15, 28, 29-30, 44
Yâsîn	60	2-4, 5-6, 7- 9, 11, 12, 15, 30, 34, 38-40, 55- 59, 60-61, 69-70, 82, 79-83	4, 26	47	4, 35, 45
Sâffât	102	37-38, 100, 103- 105, 113	100-102, 180	75-84, 86- 87, 103, 107, 143- 144	102, 103, 107, 143- 144
Sâd		7, 26, 29, 78	17, 24, 26, 30, 41, 45, 81-82	17, 24, 26, 29, 30,34, 44, 71-74,	49,

				82-83,	
Zümer	8, 53	9, 17-18, 23, 53, 32- 33	8, 9, 10, 15, 17, 53, 54, 65,	3, 9, 10, 15, 18, 23, 42, 53, 54, 64- 65, 66, 74	7, 8, 9, 10, 22, 23, 30, 38, 45, 53, 54, 56
Mü'min	1-3, 7-9, 60, 84-85		13, 51, 60	27, 60,	60
Fussilet	44	11, 17	40	23, 30-32, 40, 41, 46	5, 30-32, 33, 34
Şûrâ	30, 38		9, 10, 11, 13, 36-38, 52	7	20, 28
Zuhruf	67	4, 63	32	32, 36-37, 38, 44,	32, 35, 36- 37, 67
Duhân	4			17, 58	51
Câsiye		15, 23	24	13, 19, 21, 23, 24	12,
Ahkâf			1, 8-9, 26, 35	13, 30	
Muhammed	16, 19, 38	20-21	7, 26-38, 32, 38	2, 7, 9, 24, 31, 32	7, 21, 24, 30, 33
Fetih	10, 18, 29	26, 29	1, 18-19	1, 26-27	4, 26
Hucurât	6, 10, 11- 13, 12, 13	10, 11, 15	2, 11, 12,	10, 12, 13	2, 3, 6, 12, 13
Kâf			8, 16, 18, 31, 31-33, 31-35	18, 19, 31- 33, 31-35, 32, 33	16, 18, 19, 31, 32, 33, 37
Zâriyât	55	15, 16, 28, 50	8, 15-18,	8, 18, 15- 19, 19, 56	8, 15, 50, 55
Tûr		28		21	17
Necm	3	31	39		3-4, 11, 38-41
Kamer				9-16, 17, 18-21, 22, 23-31, 32, 33-39, 40,	1, 54

				41-42	
Rahmân		1-9, 5, 9, 26, 29, 46,			7, 8
Vâkıa					70, 83-85
Hadîd	4	19, 20, 21, 28	3, 4, 7, 10, 11, 13, 18	17	16, 22, 27
Mücâdele	11	9	2, 7, 14-16	2, 11, 19	2, 22
Haşr	9, 10, 22-24	8, 9	7, 8, 9, 19	9, 8, 10, 19	10, 18, 18- 19, 21
Mümteherine			4, 10	1, 4	7
Saf	11, 13	2-3, 6	2, 10-12, 14	2-3, 6, 14	2, 2-3, 5
Cum'a	8, 10	8, 9, 10		2, 8	9, 10, 18
Münâfikûn	8	9, 10	8, 9, 10,	8, 9, 11	
Teğabûn	3	8-9, 14-15, 16	15-17, 17	8, 14, 16	11
Talâk			3	3	2, 3
Tahrîm			5, 8, 12		
Mülk	2	1, 2, 3, 3-4	2,		2
Kalem		4	4		4, 34
Hâkka		48	30-31		48
Meâric		19-21	29, 34	11-15, 19- 21, 22-35	19-20, 34
Nûh		17		10, 10-11	
Cîn					18
Müzzemmil			8, 20		8, 12-13

Müddessir	4-5		1-5, 4	1-2	31
Kıyamet				31	26-30
İnsân		4-5, 4-22, 5-11, 7-12, 9-10		8-11	
Mürselât				48-50	41
Nebe'	11		9-11	9-11	31
Nâziât			24, 40-41	1-2	40-41
Abese		27			
Tekvîr			8-9		19
İnfitâr		13-14			6
Mutafifin		18, 22-28	14		14
İnşikâk			20		
Burûc					
Târık					
A'lâ				14	
Gâşiye					17
Fecr	28	27-28	27-28	27-30	29-30
Beled					
Şems			9-10	9, 9-10	
Leyl		17-20		6, 12, 17-18	

Duha		3			
İnşirâh		5-6, 6			1, 1-2, 2
Tîn	4,		4		
Alak				1, 1-3	1, 19
Kadr	1-6	1-5	1-5, 3	1-5	1-5, 3
Beyyine		5, 7, 7-8	5	5, 8	
Zilzâl					
Âdiyât					
Kâria	6				
Tekâsür	1				
Âsr		1-3	1-3	3, 1-3	1-3
Hümeze					
Fîl					
Kureyş					
Mâûn		4-6	4-5, 4-6		
Kevser	1		1, 1-2, 1-3	1-2	
Kâfirûn					
Nasr					3
Tebbet	1-5				
			1	1, 1-4	

İhlâs					
Felak				1-2, 1-5	
Nâs				1-6	

2.2.3. İkinci Tablonun Değerlendirilmesi

İkinci tablo (**Tablo 2**), araştırmamızı kapsayan süre (1999-2018) boyunca Semerkand Dergisi'nde yıllara göre kullanılan âyetleri göstermektedir. Söz konusu tablo incelendiğinde, hangi yıllarda âyetlerin dergide daha yoğun olarak kullanıldığı bilgisine ulaşılabılır. Buna göre Semerkand Dergisi'nde son yıllarda -ilk yıllara kıyasla- âyetlerin sayıca daha fazla kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Bu tablodan elde edilebilecek bir başka sonuç, Kur'an-ı Kerîm'in hangi surelerinde yer alan âyetlerin daha fazla kullanıldığı ve hangilerinin daha az kullanıldığı bilgisidir. Buna göre, 1999-2018 yılları boyunca Semerkand Dergisi'nde Kur'an-ı Kerîm'in ilk bölümünde yer alan uzun sürelerden daima çok miktarda âyet kullanılmış olup son bölümünde yer alan kısa sürelerden ise, daha az miktarda âyet kullanıldığı gözlemlenmektedir.

2.3. Semerkand Dergisi'nde İşlenen Bazı Konular

Tezimizin esas kısmını oluşturan bu bölümde, Semerkand Dergisi'nde ele alınan konulardan araştırmamıza göre seçtiklerimiz,⁵⁰ muhtevasında yer alan âyetler değerlendirilmek üzere incelemeye tabi tutulacaktır. Öncelikle Semerkand Dergisi'nde kullanılan âyetler, Kur'an Yolu Tefsîri'nden meâl olarak aktarılacak, ardından meâli verilen âyetlerle ilgili klasik tefsirlerdeki⁵¹ izahlara yer verilecek, son olarak söz konusu âyetlere dair, yazarın yorumu paylaşılıp değerlendirilecektir.

⁵⁰ Bu bölümde Semerkand Dergisi içerisinde yer alan konulardan on tanesi, içerisinde yer alan âyetlerin yorumlanması açısından incelemeye tabi tutulmuştur.

⁵¹ Âyetleri izah ederken başvurduğumuz tefsirler; Mukâtil b. Süleymân (ö. 150/767)'nin *et-Tefsîrül-Kebîr*'i, İbn Cerîr et-Taberî (ö. 310/923)'nin *el-Câmiu'l-Beyân an-Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*'ı, İbn Kesîr (ö. 774/1373)'in *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*'i dir.

Semerkand Dergisi'nde yayınlanan yazıların içeriğiyle uyumlu olmasına dikkat ederek oluşturduğumuz konu başlıklarından birkaç tanesi, yine Semerkand Dergisi'nde yayınlanan yazılara ait başlıklardır. “Modern İslâm Anlayışı”, “Âyetlerin İniş Sebebi ve Geçerliliği” ve “Kur'an'ı Kendilerine Göre Yorumlayanlar” şeklinde bizim de kullandığımız bu başlıklar ile ilgili yeri geldikçe ayrıca açıklama yapılacaktır.

2.3.1. Cemaat

Semerkand Dergisi'nde 1999 yılı Nisan ayı konusu, “Cemaat ve İtaat” olarak belirlenmiştir. Belirlenen konu ekseninde, Mustafa Necm'e ait olan “Cemaat ve İtaat” başlıklı yazı dergide yayınlanmıştır. Bu yazıda kullanılan âyetler, aşağıda incelemeye tabi tutulacaktır.

1. “Ey îman edenler! Allah'a karşı gereği gibi saygılı olun ve ancak Müslüman olarak can verin.” Âl-i İmrân 3/102.⁵²

Taberî Tefsiri'nde bu âyet (3/102), “Allah'a ve Resûlü'ne îman edenler! Allah'a îman edip O'na karşı gelmekten sakınarak daima O'nu hatırlayarak verdiği nimetlerine karşı şükredip nankörlük yapmayarak Allah'tan hakkıyla korkun ve ancak Müslümanlar olarak ölüň.” şeklinde açıklanmıştır.⁵³

Müfessir, âyette yer alan “Allah'tan korkmak” ifadesi ile ne kastedildiği hususunda Abdullah b. Mes'ud ve Abdullah b. Abbas'ın izahlarına yer vermiştir. Ayrıca bu âyetin Teğâbün suresi 16. âyetle neshedilip neshedilmediği konusundaki görüşleri de açıklamıştır: Buna göre biri âyetin muhkem olduğu yönünde, diğeri ise Allah'tan hakkıyla korkmanın ağır gelmesi sebebiyle emrin hafifletilip Teğâbün suresi 16. âyetin indirildiği yönünde iki farklı görüş beyan edilmiştir.⁵⁴

2. “Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı yapışın; bölünüp parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman idiniz de, Allah gönüllerinizi birleştirdi ve O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz.

⁵² Hayreddin Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020, C. 1, s. 641.

⁵³ Ebû Câ'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî *el-Câmiü'l-Beyân an-Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1424/2003, C. 5. s. 637.

⁵⁴ Taberî, *Câmiül-Beyân*, C. 5, s. 637-643.

Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi Allah kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklıyor ki, doğru yolu bulasınız.” 3/103.⁵⁵

Bu âyet-i kerîmede (3/103) müminlere beraberce dine, kelâma sımsıkı sarılmaları, Allah’a itaatte birleşip kaynaşmaları emredilmektedir. “Allah’ın ipi” ile kastedilenin ne olduğu hususunda üç farklı görüş zikreden müfessir, bu görüşleri “İslâm topluluğu”, “Kur’an-ı Kerîm ve içeriğindeki emirler” ve “Allah’ı samimi bir şekilde birlemek” olarak açıklamıştır. Müminlerin ayrılığa düşmelerinin yasaklandığını belirten müfessir, bu konuda çeşitli rivayetlere de yer vermiştir.⁵⁶

Âyette geçen “Allah’ın nimeti” ile kastedilenin, İslâm’ın müminleri bir araya getirip kaynaştırması, “düşmanlık” ile kastedilenin savaş düşmanlığı olduğu açıklanmıştır. Çünkü Evs ve Hazrec kabilesinin İslâm’a girmeden önce 120 yıl birbirleriyle savaştığı, İslâm ile birlikte aralarındaki savaşı bitirip kardeş oldukları bildirilmiştir. Bu noktada müfessir Evs ve Hazrec kabilelerinin nasıl Müslüman olduklarına dair İbn İshak’tan gelen rivayetlere yer vermiştir.⁵⁷

Müfessirin izahına göre, bu âyette Allah (c.c.) kâfirliği cehennem çukuruna, kâfirleri de o çukurun etrafında bulunup oraya düşmeye mahkûm kimselere benzetmiş, İslâm’ı ise, o çukura düşmeye engel olan sebep olarak vasıflandırmıştır. Bu itibarla Allah (c.c.), îman edenleri kurtaracak, kâfirleri ise, layık olduğu cezaya çarptıracaktır. Bu âyetin Müslümanların birlik bereberlik içinde olmalarını emrettiği çeşitli hiziplere bölünmelerini yasakladığı bildirilmiştir.⁵⁸

Mustafa Necm, “Allah’ın ipi” ifadesinin Kur’an, peygamber, peygamber varisi imamlar ve âlimler şeklinde tefsir edildiğini ifade etmiş, Müslümanların tevhid inancı ve İslâm hükümleri etrafında kenetlenmekle mükellef olduklarını belirtmiştir.⁵⁹

Âl-i İmrân suresi 102. âyet takvâyaya vurgu yapmakta, 103. âyet ise, İslâm’ın birleştiricilik özelliğine dikkat çekmekte ve aynı zamanda

⁵⁵ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C.1, s. 641.

⁵⁶ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 5. s. 643-649.

⁵⁷ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 5, s. 649-657.

⁵⁸ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 5, s. 657-660.

⁵⁹ *Semerkand Dergisi*, Nisan. 1999, S. 4, s. 10.

Müslümanların tevhid inancında birleşmeleri gerektiğinin önemine işaret etmektedir.

3. “De ki: ‘Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.’” Âl-i İmrân 3/31.⁶⁰

Âl-i İmrân suresi 31. âyette; Allah’ı sevenlerin, Hz. Muhammed’e (a.s.) getirdiği dinde tabi olmaları halinde, Allah’ın da kendilerini seveceği ve şirk içindeyken işlemiş oldukları günahlarını affedeceği bildirilmiştir. Âyetin devamında Allah’ın gafûr yani, şirk içinde iken yapılan günahları İslâm’da bağışlayan, rahîm yani, Müslüman iken yaptıklarına karşı merhamet gösteren olduğu beyan edilmiştir.⁶¹

4.“De ki: ‘Allah’a ve Resûl’e itaat edin!’ Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.” Âl-i İmrân 3/32.⁶²

Bu âyette (3/32) Allah, Peygamber’ine Necran Heyeti’ni İslâm’a davet etmesini emretmektedir. Daveti kabul etmedikleri takdirde, bile bile hakkı yani, İncil’de geleceği beyan edilen hak bir peygamberi inkâr etmiş olacakları bildirilmiş, Allah’ın inkâr eden kâfirleri sevmediği beyan edilmiştir.⁶³

5. “Sana ganimetleri soruyorlar. Ganimetlerin Allah ve Resûlüne ait olduğunu söyle! O halde siz gerçek müminler iseniz Allah’a karşı saygısızlıktan sakının, aranızı düzeltin, Allah ve resulüne itaat edin.” Enfâl 8/1.⁶⁴

Enfâl suresi 1. âyet, Taberî Tefsîri’nde şu şekilde izah edilmiştir: Müfessir, “enfâl” kelimesi ile kastedilenin ne olduğu konusunda çeşitli görüşlere yer vermiş, akabinde kendi görüşünü zikretmiştir. Taberî’ye göre “enfâl”, devlet başkanının ordunun bir bölümüne veya tamamına ganimet paylarından fazlaca verdiği mallar demektir. Buna göre bu âyetin izahı şu şekildedir: “Ey Muhammed! Ashâbın sana, Bedir ganimetleri taksim

⁶⁰ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 1, s. 542.

⁶¹ Ebu’l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *et-Tefsîrü’l-Kebir*, Beyrut, 1423/2002, C. 1, s. 271.

⁶² Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 1, s. 542.

⁶³ Taberî, *Câmiü’l Beyân*, C. 5, s. 327-328.

⁶⁴ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 2, s. 660.

edildikten sonra arta kalan malların kime ait olacağını soruyorlar. De ki: Bu mallar, Allah ve Resûlü'ne aittir. Onlar, bu malları dilediği gibi tasarruf eder.”⁶⁵

Müfessir bu âyetin nüzul sebebi hakkında üç görüş zikretmiştir. Birinci görüşe göre; Bedir Savaşı'na katılanların ganimet malının kime ait olacağı hakkında uzlaşamamaları üzerine bu âyet nazil olmuştur. İkinci görüşe göre, Bedir Savaşı'na katılanların bir kısmının ganimetten özel pay istemeleri üzerine nazil olmuştur. Üçüncü görüşe göre ise Bedir Savaşı'na katılanların Hz. Muhammed'den (a.s.) ganimet mallarını paylaşmasını istemeleri üzerine bu âyet nazil olmuştur. Taberî âyetteki genel ifadenin bütün görüşleri içine aldığı belirtmiştir.⁶⁶

Bu âyetin mensuh olup olmadığı konusunda müfessirlerin ihtilâf ettiğini belirten Taberî, bu husustaki görüşleri şu şekilde izah etmiştir: Mücahid, İkrime ve Süddî, bu âyetin mensuh olduğu görüşündedirler. Onlar “enfâl” kelimesini “bütün ganimetler” manasında ele almış olup ganimetlerin önce Resûlüllah'a ait olduğunu ve kendisinin bunlardan dilediği gibi tasarrufta bulunduğunu ve Bedir Savaşı'nda elde edilen ganimetleri kendisine pay ayırmadan savaşan kimseler arasında eşit olarak dağıttığını açıklamışlardır. Bu görüş sahiplerine göre, daha sonra Enfâl suresi 41. âyet nazil olmuş, ganimetlerin taksimatını hükme bağlamış ve bu âyeti de nesh etmiştir. Diğer bir kısım âlimlere göre ise bu âyette geçen “enfâl” kelimesi “ganimetleri toplamak” anlamına gelmekte daha sonra nazil olan Enfâl suresi 41. âyet ise, toplanan ganimet mallarının nasıl taksim edileceğini açıklamaktadır. Dolayısıyla bu görüş sahipleri, söz konusu âyetin mensuh olmadığı, 41. âyetle sadece hükmünün kayıtlığı kanaatinde olduklarını ifade etmişlerdir. Taberî bu konudaki görüşünü şu şekilde açıklamıştır: Bu âyetin mensuh olduğuna dair hiçbir işaret yoktur. Bu itibarla herhangi bir delile dayanmadan bu âyetin mensuh olduğunu söylemek doğru değildir. Bu âyet-i kerîmede Allah, ganimetlerin Peygamber'e ait olduğunu ve onlardan dilediğine pay verebileceğini belirtmiştir. Hz. Muhammed'in (a.s.) uygulamalarında değişik şekillerde ganimeti pay ettiği görülmektedir. Bu da

⁶⁵ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 11, s. 5-12.

⁶⁶ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 11, s. 12-21.

Allah'ın ganimetler hususunda nasıl davranacağını tamamen Hz. Muhammed'e (a.s.) bıraktığının delilidir.⁶⁷

Taberî'nin izahına göre, âyette yer alan "...aranızı düzeltin..." buyruğu ile kastedilen, bazı müfessirlere göre (Katâde ve İbn Cüreyc) Bedir Savaşı'nda ganimetten pay alanların birbirlerine aldıkları ganimetten vererek uzlaşmaları diğer bazı müfessirlere göre (Mücâhid, Abdullah b. Abbas ve Süddî) ise, insanların ganimet hususundaki tartışmaları bırakıp birbirleriyle barışmalarıdır.⁶⁸

6. "Ey îman edenler! Allah ve Resûlüne itaat edin, söylediklerini işittiğiniz halde ondan yüz çevirmeyin." Enfâl 8/20.⁶⁹

İbn-i Kesîr'in bu âyet (8/20) hususundaki izahı şu şekildedir: Allah, mümin kullarına, Allah'a ve Resûlü'ne itaati emretmekte kendisine muhalefet etmekten, zâtını inkâr etmekten ve kendisiyle inatlaşanlara benzemekten onları men etmektedir. Bundan dolayı Allah'ın onları neye çağırdığını bildikten sonra, duydukları halde yüz çevirmemeleri O'na itaat edip emir ve yasaklarının gereğini yerine getirmeleri gerekmektedir.⁷⁰

7. "Biz her bir peygamberi, Allah'ın izniyle, ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine kötülük ettiklerinde sana gelseler de, Allah'tan bağışlanmayı dileselerdi, Peygamber de onlar için mağfiret dileseydi elbette Allah'ı ziyadesiyle affedici ve esirgeyici bulurlardı." Nisâ 4/64.⁷¹

Müfessirin izahına göre, Nisâ suresi 64. âyetle Allah, gönderdiği bütün peygamberlere, ümmetin itaatini farz kıldığını beyan etmektedir. Dolayısıyla Hz. Muhammed'e (a.s.) itaat de farzdır. Âyetin devamı, münafıklar tağutun hakemliğini kabul ederek kendilerine zulmettiklerinde, Hz. Muhammed'e (a.s.) gelip Allah'tan af dileseydiler Hz. Muhammed de (a.s.) onlar için Allah'tan af dileseydi Allah'ı affedici ve merhamet edici olarak bulacakları şeklinde açıklanmıştır. Bu âyette Allah, Resûlü'nün

⁶⁷ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 11, s. 21-24.

⁶⁸ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 11, s. 24-27.

⁶⁹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 2, s. 677.

⁷⁰ Ebu'l Fidâ İsmail b.Ömer b. Kesîr el-Kureşî ed- Dımeşkî, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, Riyad, Daru Tayyibe, (t.y.), C. 4, s.33.

⁷¹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 2, s. 85.

hakemliğini bırakıp tağutun hakemliğine başvuran münafıkları kınamaktadır. Çünkü Hz. Muhammed (a.s.), kendisine itaat edilmesi için gönderilmiştir. Bu sebeple münafıkların ona itaat edip hükümlerine boyun eğmesi gerekmektedir.⁷²

Yukarıda yer alan âyet-i kerîmeler (3/31, 3/32, 8/1, 8/20 ve 4/64) “Peygambere İtaat” konusu kapsamında okuyucu ile paylaşılmıştır. “Cemaat ve İtaat” başlıklı yazıda itaat; severek ve inanarak söylenenleri kabul etmek ve gücü yettiğince söylendiği şekilde hareket etmek ittiba ise gücü yettiğince örnek bir şahsiyete uyarak yaşamak olarak açıklanmıştır. Ayrıca, itaat ve ittibanın sahâbe-i kirâmın hayatında en güzel şekilde hayat bulduğu ifade edilmiştir.⁷³

Âl-i İmrân suresi 31. âyette, Allah sevgisinin Peygamber’e tabi olmakla gerçeklik kazanacağı vurgulanmış, Peygamber’e itaat karşılığında Allah’ın sevgisi ve mağfiretine mazhar olunacağı açıklanmıştır. Âl-i İmrân suresi 32. âyet ise Allah’ın bütün hükümlerini kullarına tebliğ ettiği için Hz. Muhammed’e Allah’ın elçisi sıfatıyla ve Allah’ın emrinin bir gereği olarak itaat edilmesi gerektiğini beyan etmektedir.

Enfâl suresi 1. âyette, ganimet mallarının nasıl paylaşılacağı hususundaki uygulamanın Allah Resûlü’ne ait olduğunu bildirilmekte ve bu hususta yaşanan tartışmadan dolayı hâllerini düzeltmeleri konusunda müminler ikaz edilmektedir. Ayrıca Allah’a ve Resûlü’ne itaatin önemi, hem bu âyette (8/1) hem de Enfâl suresi 20. âyette vurgulanan bir husustur.

Nisâ suresi 64. âyette peygambere itaatin farz olduğu beyan edilmektedir. Ayrıca, münafıkların Hz. Muhammed’e (a.s.) gidip suçlarını itiraf etmeleri ve Allah’tan af dilemeleri, Hz. Muhammed’in (a.s.) de onlar için Allah’tan af dilemesi hem münafıkların bağışlanmaları açısından gerekli görülmekte hem de peygambere itaat anlamında büyük önem taşımaktadır.

⁷² Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 7, s. 197-199.

⁷³ *Semerkand Dergisi*, Nisan, 1999, S.4, s.11.

8. “Kim Allah’a ve Peygamber’e itaat ederse işte onlar Allah’ın kendilerine lutüflarda bulunduğu peygamberler, sıddıklar şehitler ve salih kişilerle beraberdirler; bunlar ne güzel arkadaşlardır!” Nisâ 4/69.⁷⁴

Taberî bu âyetin (4/69) nüzul sebebini şu şekilde izah etmiştir: Bazı müfessirlere göre bu âyet, Resûlullah’ın vefatından sonra derecesinin yüceliğinden dolayı âhirette onu göremeyeceklerine üzülen kimseler hakkında nazil olmuştur.⁷⁵ Söz konusu âyette Allah ve Resûlü’nün emirlerine uyup samimi bir şekilde hükümlerine razı olarak onlara itaat edenlerin, kendilerine itaat nimeti verilen peygamberler, sadıklar, salihler ve şehitlerle birlikte olacağı beyan edilmiştir.⁷⁶

Müfessir, âyet-i kerîmede geçen ve “doğru olanlar” şeklinde tercüme edilen “sıddıkîn” kelimesi hususunda hem “Peygamber’e uyanlar” hem de “çokça sadaka verenler” şeklinde iki farklı görüş olduğunu beyan etmiştir. Zikri geçen kelime ile ilgili senedi sahih olmayan bir hadîs-i şerîf zikreden müfessir, bu husustaki görüşünü şu şekilde açıklamıştır: “Eğer bu hadisin senedi sahih olsaydı, “sıddık” kelimesinin manası hakkında bu hadisin ifadesi dışında bir şey söylemeyi caiz görmezdik. Bu hadisi bırakıp başka bir şeye başvuramazdık. Bu nedenle “sıddıkîn” kelimesinin manasının “sözü doğrulayanlar” olduğunu söylemek daha isabetlidir. Çünkü “sıddık” kelimesinin Arapça hatıra gelen ilk manası budur.”⁷⁷

Müfessirin “Allah yolunda öldürülenler” şeklinde tercüme edilen “şühedâ” kelimesi hususundaki izahı şu şekildedir: Allah yolunda öldürülenlere şehit denilmesinin sebebi, onların ölünceye kadar Allah’ın haklı olduğuna dair doğru bir şahitlikte bulunmalarından dolayıdır. Âyette zikredilen “salihler” ifadesi ile kastedilenin “hem gizli amelleri ve hem de açık amelleri salih olan kimseler” olduğu açıklanmıştır. Âyetin sonunda cennette kendisiyle birlikte olunacak kimselerin Allah’ın övgüsüne mazhar olan kimseler olduğuna da dikkat çekilmiştir.⁷⁸

9. “Bu lütuf Allah’tandır; bilen olarak Allah yeter.” Nisâ 4/70.⁷⁹

⁷⁴ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 2, s. 86.

⁷⁵ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 7, s. 213-216.

⁷⁶ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 7, s. 210.

⁷⁷ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C.7, s. 211-212.

⁷⁸ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 7, s. 212.

⁷⁹ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 2, s. 86.

Bir önceki âyette (4/69) açıklanan cennette birlikte olunacak kimseler, bu âyette (4/70) Allah'a ve Resûlü'ne itaat edenlerin kazanacağı bir lütf olarak sunulmaktadır. Âyetin devamında kulların bu lütfu amellerine karşılık olarak değil, bizzat Allah'ın fazl-ı keremi sayesinde kazanacakları belirtilmiştir. Âyetin sonunda ise, Allah'ın kullarından itaatkâr olanı da isyankâr olanı da bildiği ve ona göre karşılık verdiği beyan edilmektedir.⁸⁰

Yazar bu âyetlerin, (4/69 ve 4/70) cennetteki yüksek derecesinden dolayı Hz. Muhammed'i (a.s.) göremeyeceğine üzülen bir sahabî hakkında nazil olduğunu açıklamıştır. Peygamber sevgisinin beraberinde peygambere itaati de gerektirdiğini belirten yazar, itaat ahlâkı sonucu elde edilen nimetin, sahabe nezdinde bütün ümmet için geçerli olduğuna dikkat çekmiştir.⁸¹

Nisâ suresi 69. âyette, Allah'a ve Resûlü'ne itaat edenlerin cennette kendilerine lütufta bulunulan, peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salih kimselerle birlikte olacağı bildirilmiş, ayrıca bu kimselerin Allah'ın övgüsüne mazhar olan kimseler oldukları beyan edilmiştir. Nisâ suresi 70. âyet ise, bir önceki âyetle bağlantılı olarak bu kimselerle cennette birlikte olmanın mümin için Allah'tan bir lütf olduğu şeklinde izah edilmiştir.

10. "Ey îman edenler! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin, sizden olan ulü'l-emre de. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu Allah'a ve Peygamber'e götürün. Bu elde edilecek sonuç bakımından hem hayırlıdır hem de en güzeldir." Nisâ 4/59.⁸²

Taberî Tefsiri'nde bu âyetin (4/59) izahı şu şekildedir: Müminlere Kur'an ve sünnete uyarak tüm emir ve yasaklarda Allah'a ve Resûlü'ne itaat etmeleri emredildiği gibi, aynı zamanda Allah'a itaate vesile olan ve müminlerin menfaatleri doğrultusunda çalışan Müslüman idarecilere de uymaları emredilmektedir. Allah'a ve âhiret gününe inananlara, idarecilerle yaşanan anlaşmazlıkların çözümünü Allah'a ve Resûlü'ne havale etmeleri

⁸⁰ Tâberî, *Câmiü'l-Beyân*, C.7, s. 216-217.

⁸¹ *Semerkand Dergisi*, Nisan, 1999, S. 4, s. 12.

⁸² Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C.2, s. 85.

tavsiye edilmekte, bunun hem daha hayırlı hem de sonuç bakımından daha güzel olduğu beyan edilmektedir.⁸³

Taberî, söz konusu âyette geçen “Allah’a itaat” ifadesi ile Allah’ın emir ve yasaklarının gereğinin yerine getirilmesi gerektiğinin kastedildiğini açıklamış, “Peygamber’e itaat” hususunda ise iki görüş zikretmiştir. Bu görüşlerden biri, Hz. Muhammed’in (a.s.) sünnetine tabi olmak diğeri ise hayatta iken ona itaat etmektir. Müfessir bu hususta doğru bulduğu görüşü şu şekilde izah etmiştir: Âyette emredilen şekliyle Hz. Muhammed’e (a.s.) itaat; onun hem hayatı hem de ölümünden sonrasını kapsamaktadır. Yani, hayatta iken emir ve yasaklarına uymak vefatından sonra da sünnetine tabi olmaktır. Âyetteki itaat emrinin genel olmasından hareketle müfessir, peygambere itaati Hz. Muhammed’in sadece hayatına veya ölümünden sonrasına tahsis etmenin doğru olmadığını ifade etmiştir.⁸⁴

Taberî Tefsîri’nde ulü’l-emrin kim olduğu hususunda çeşitli görüşlere yer verilmiştir: “İdareciler”, “âlimler ve fakihler”, “Hz. Muhammed’in (a.s.) ashâbı”, “Hz. Ebû Bekir” ve “Hz. Ömer”, ulü’l-emr hususunda Taberî Tefsîri’nde zikredilen görüşlerdendir. Müfessire göre ulü’l-emr” ile kastedilen, idareciler ve yöneticilerdir. İdarecilere Müslümanların menfaatleri doğrultusunda itaat edilmesini emreden sahih haberlerin nakledilmiş olması, müfessirin bu görüşü tercih etmesinde etkili olmuştur. Allah’ın, kendisine, peygamberine ve âdil olan idareciye itaati emrettiğini belirten müfessir, bu noktada, idarecilerin emirlerinin Allah’ın emrine muhalefet etmemesi gerektiği kaydını düşmüştür. Âyetin son bölümünde, müminlerin idarecileriyle ya da kendi aralarında bir anlaşmazlığa düştikleri takdirde, Kur’an’a, orada çözüm bulamazlarsa hayatta iken Hz. Muhammed’e (a.s.), vefatından sonra da onun sünnetine başvurmaları gerektiği bildirilmiştir.⁸⁵

Mustafa Necm, “ulü’l-emr” kavramını tanımlayarak Hz. Muhammed’in (a.s.) ardından âlimlerin tebliğ ve irşâd görevini yürüttüklerini belirtmiş, dolayısıyla dini anlama ve doğru yaşama konusunda âlimlerin ulü’l-emr olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca geniş anlamda ulü’l-emr ile kastedilenin,

⁸³ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 7, s. 174.

⁸⁴ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 7, s. 175-176.

⁸⁵ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 7, s. 176-188.

Allah'a itaat eden ve sorumluluk hisseden bütün insanlar olduğu belirtilmiş olup ulü'l-emre itaat edilmesi gerektiği kadar onların görevlendirdiği kişilere de itaat edilmesi gerektiğinin önemine işaret edilmiştir.⁸⁶

Nisâ suresi 59. âyette Allah'a ve elçisine mutlak surette itaat edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Ancak ulü'l-emre itaat hususu şarta bağlanmıştır. Buna göre, ulü'l-emr Müslümanlardan olmalı, Allah ve Resûlü'nün emirlerine muhalif hareket etmemelidir. Ayrıca, ihtilâfa düştükleri konularda müminlerin çözüm için Allah'a ve elçisine (kitap ve sünnete) başvurmaları gerektiği bu âyette beyan edilen diğer bir husustur.

11. "O Allah'ın elçisi Muhammed'dir. Onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler. Onları, Allah'ın lütuf ve rızasına talip olarak hep rükûda ve secdede görürsün. Secdenin tesiriyle yüzlerine simaları oturmuştur; Tevrat'ta onlar için yapılan benzetme budur. İncil'deki misalleri ise bir ekindir: Filiz verir, onu güçlendirir, kalınlaşır ve kendi sapları üzerinde durur, kendini çiftçilere beğendirir. Onlar yüzünden kâfirler öfkeden çatlasınlar diye (böyle yapmıştır). Onlar arasından îman edip düzgün yaşayanlara Allah bir bağışlama ve büyük bir ödül vaad etmektedir." Fetih 48/29.⁸⁷

Fetih suresi 29. âyette Hz. Muhammed'in (a.s.) Allah'ın peygamberi olduğu, beraberindekilerin (müminlerin) kâfirlere karşı sert, kendi aralarında ise merhametli (birbirlerini gerçekten seven) oldukları bildirilmiştir. Allah'ın lütuf ve rızasına talip olan bu kimselerin, yüzlerinden secde ve rükû eden kimseler olduklarının anlaşıldığı belirtilmiştir. Namazın alâmeti yüzlerinde olan (hidâyet üzere güzel bir hayat yaşayan) bu kimseler hakkında Tevrât'ta anlatılanların bu şekilde olduğu ifade edilmiştir. İncil'de ise, bu kimselerin filizini çıkararak ve gitgide güçlenen (bitki tek başına ortaya çıktığı gibi, Hz. Muhammed'in (a.s.) tek başına ortaya çıktığı, sap ile filizin birbirini güçlendirdiği gibi ashâbı da Hz. Muhammed'i (a.s.) destekleyerek güçlendirdiği) bir ekin gibi tarif edildiği bildirilmiştir. Ekinin ilk önce küçük olmasının Müslümanların önce sayıca az olmalarına, ekinin büyüyüp güçlenmesinin Müslümanların kuvvetlenmesine işaret ettiği

⁸⁶ *Semerkand Dergisi*, Nisan 1999, S. 4. s. 12.

⁸⁷ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 5, s. 81.

açıklanmıştır. Ekinin gövdesi üzerinde doğrulmasının ekincilerin hoşuna gitmesi gibi, müminlerin güçlenmesinin kâfirlerin öfkelenmesine sebep olduğu bildirilmiş, Allah'ın îman edip salih amel işleyenlerin günahlarını affedeceği ve büyük bir ecirle (cennet) mükâfatlandıracağı beyan edilmiştir.⁸⁸

Mustafa Necm, itaatin yerleştiği toplumda sevgi ve saygı dengesinin hâkim olacağı ve bütün inananların birbirlerine karşı merhametli olacağı yönündeki düşüncesini, Fetih suresi 29. âyet ile desteklemiştir.⁸⁹

Fetih suresi 29. âyet, Kur'an'da olduğu gibi, Tevrât'ta ve İncil'de de mümin tasvirleri yapıldığını beyan etmektedir. Ayrıca, îman edip salih amel işleyenlerin büyük bir ecirle mükâfatlandırılacağı bu âyette beyan edilen bir diğer husustur.

Ahmet Nafiz Yaşar'a ait "Cemaat Düşmanlığı" başlıklı yazı, Semerkand Dergisi 2017 Şubat sayısında yayınlanmıştır. Bu yazıda kullanılan âyetler aşağıda yer verilecektir.

1. "Ey îman edenler! Allah'ın işaretlerine, haram aya, boyunları bağısız ve bağlı kurbanlıklara, rablerinin lütuf ve rızâsını dileyerek Beytü'l-harâm'a yönelmiş kimselere sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Harâm'a girmenizi engellediler diye bir topluma karşı duyduğunuz kin, sakın aşırı gitmenize sebep olmasın. İyilik ve takvâ hususunda yardımlaşın. Günah ve düşmanlık yolunda yardımlaşmayın. Allah'tan korkun, çünkü Allah'ın cezası çetindir." Mâide 5/2.⁹⁰

Tâberî Tefsîri'nde "nişâneler" anlamına gelen "şeâir" kelimesi hakkında ileri sürülen farklı görüşlere yer verilmiştir. Müfessir, "Allah'ın haram kıldığı şeyler ve koyduğu sınırlar", "haremler", "harem hudutları", "hac ibadetindeki sınırlar" ve "ihram yasakları" gibi görüşleri bu kapsamda zikretmiş olup bu görüşlerden ilkinin, (Allah'ın haram kıldığı şeyler ve koyduğu sınırlar) tercih ettiğini açıklamıştır.⁹¹

"Haram aya saygısızlık edilmemesi" ile kastedilenin, haram ayda savaşmayarak haram aya saygı gösterilmesi olduğunu belirten müfessir, bu

⁸⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C.4, s. 78.

⁸⁹ *Semerkand Dergisi*, Nisan 1999, S. 4, s.13.

⁹⁰ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 2, s. 202.

⁹¹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 8, s. 21-24.

açıklamasını Bakara suresi 217. âyetle de desteklemiştir. Bu âyette (5/2) yer alan “haram ay” ile kast edilenin zilkâde ayı olduğu yönünde görüş bulunsa da Tâberî’ye göre haram aydan kasıt, Mudar kabilesinin savaşmayı haram saydığı recep ayıdır.⁹²

Tâberî Tefsîri’nde “hediye kurbanlıklar” ile kast edilenin, Allah’a yakın olmak ve sevap kazanmak maksadıyla Kâbe’ye hediye edilen deve, koyun ve sığır gibi hayvanlar olduğu açıklanmış, Allah’ın bunların kesilme yerine gitmelerini engellemeyi ve bunlara dokunmayı yasakladığı bildirilmiştir. “Kurbanlıklara takılan gerdanlıklar” ifadesi ile kast edilenin ne olduğu hususunda ise çeşitli görüşlere yer verilmiştir. Müfessire göre burada zikredilen gerdanlıktan maksat, hem Kâbe’ye kurbanlık için sunulan hayvanların boynuna takılan gerdanlıklar ve hem de hacca giderken insanların boynuna taktıkları gerdanlıklardır. Allah Teâlâ bu âyette, bu tür gerdanlık takanlara dokunulmaması gerektiğini bildirmiştir. Beytül-haram’ı hac maksadıyla gelen insanlara dokunulmamasını emreden bu âyetin Hutam b. Hind el-Bekri hakkında nazil olduğu ifade edilmiştir.⁹³

Müfessirlerin bu âyette yasaklanan hususlardan bazılarının nesh edildiği konusunda müttefik olduklarını belirten Taberî, ancak nesh edilen hususların hangileri olduğuna dair müfessirler arasında görüş birliği olmadığını açıklamıştır. Yasaklanan hususların neshi konusundaki görüşleri de aktaran Taberî, bu noktada kendi görüşünü gerekçesiyle birlikte açıklamıştır. Ona göre, bu âyetin “Allah’ın nişânelerine saygısızlık etmeyin...” ifadesi dışındaki kısımları neshedilmiştir. Yani, müşriklerle haram aylarda savaşmanın –gerdanlık takmış olsa dahi- caiz olduğunu belirten müfessir, bu konuda âlimlerin görüş birliği içinde olduklarını da açıklamalarına eklemiştir. Mescid-i Haram’ı hac için ziyaret gelen müşriklerle savaşmanın caizliği, “ Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün. ...” Tevbe 9/5 âyeti ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır.⁹⁴

Müfessir, “Kâbe’ye yönelenlerin rablerinden lütuf ve rıza istemeleri” ifadesini ise şu şekilde açıklamıştır: Lütuftan kasıt, hacda yapılan ticaret karşılığı elde edilen kâr, rızadan kasıt ise müşriklerin hac yaparak Allah’ı

⁹² Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 8, s. 24-26.

⁹³ Taberî *Câmiü’l-Beyân*, C. 8, s. 26-35.

⁹⁴ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 8, s. 35-40.

razi etmeleri ve böylece dünyada cezalandırılmaktan kurtulmalarını istemeleridir.⁹⁵

2. “Ancak îman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler başkadır.” Asr 103/3.⁹⁶

Asr suresi 3. âyette, îman eden ve salih amel işleyen kimselerin hüsrana uğramayacakları bildirilmiş ve bu kimselerin birbirlerine Allah’ı tevhid etmeyi ve Allah’ın emri üzere sabretmeyi tavsiye eden kimseler oldukları beyan edilmiştir.⁹⁷

3. Senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz kimseleri peygamber olarak gönderdik; eğer bilmiyorsanız kitaplar hakkında bilgi sahibi olanlara sorun.” Enbiyâ 21/7.⁹⁸

Enbiyâ suresi 7. âyette Allah (c.c.), Hz. Muhammed’den (a.s.) önce de risâletle görevlendirdiği kimselerin vahye muhatap erkekler olduklarını bildirmiştir. Âyetin devamında Mekke kâfirlerinin Tevrât ehli müminlere sordukları takdirde, beşer dışında hiçbir peygamber gönderilmediği bilgisine ulaşabilecekleri beyan edilmiştir.⁹⁹

4. “Ey îman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun.” Tevbe 9/119.¹⁰⁰

Müfessirin bu âyet (9/119) hakkında izahı şu şekildedir: Bu âyette müminlere Allah’ın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmak suretiyle Allah’tan sakınmaları emredilmiştir. Böylelikle, dünyada Allah’a itaat etmelerinin karşılığında, âhirette cennete girip doğrularla birlikte olacakları (Nisâ suresi 69. âyette buyurulduğu gibi) kendilerine bildirilmiştir.¹⁰¹

Abdullah b. Mes’ûd’un bu âyeti “Sadıklardan olun.” anlamını ifade edecek şekilde okuduğunu belirten Taberî, “Sadıklarla beraber olun.” şeklindeki diğer kıraat ve izahın daha doğru olduğunu açıklamıştır. Ayrıca,

⁹⁵ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 8, s. 41-42.

⁹⁶ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 5, s. 681.

⁹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 4, s. 829.

⁹⁸ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 665.

⁹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 71.

¹⁰⁰ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 70.

¹⁰¹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 12, s. 67.

müfessir bu âyete dair müslüman mushaflarındaki hattın “Sadıklarla beraber olun.” şeklinde olduğunu açıklamalarına eklemiştir. Âyette geçen “doğrular” ile Hz. Muhammed (a.s.), Hz. Ebû Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a.) ve diğer sahabîlerin kastedildiği bildirilmiştir.¹⁰²

Yazar, yukarıda verilen dört âyetten (5/2, 103/3, 21/7, 9/119) başka, birçok âyet ve hadiste emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münkerin emredildiğine dikkat çekmektedir. Ancak bu emrin uygulanabilmesinin Müslümanlar arasında karşılıklı muhabbet, hürmet ve merhamete dayanan düzenli bir ünsiyeti aynı zamanda vazife ve sorumluluk şuuruyla teşkilatlanmış gönüllü yapılanmaları gerektirdiğine dikkat çekmiştir. İslâm tarihi boyunca tekkelerin, zaviyelerin, ahî birliklerinin, vakıfların Allah rızasını gözeterek tebliğ, talim, terbiye ve hayır hizmetlerini daha verimli yapma imkânı bulduklarını belirten yazar, bu birlikteliklere günümüzde Müslümanların oluşturduğu gönüllü dinî yapılanmaları ifade etmek üzere, halk arasında “cemaat” denildiğini açıklamıştır.¹⁰³

Yazar, Türkiye’de Müslümanların yakın tarihlere kadar kendi ilgi ve istekleri yönünde cemaatlere teveccüh ettiklerini belirtmiş, herhangi bir cemaate mensup olmayanların bile Kur’an ve sünnet çizgisindeki cemaatlere değer verdiklerini açıklamıştır. Ancak gelenekten yoksun ehliyetsiz kişilerin, artan iletişim imkânlarından istifade ile dikkat çekmek ve taraftar toplamak adına, dinî meselelerde hadsiz ve lâubali tavırlar sergilediğini belirten yazar, bu sebeple cemaatlere olan itimadın sarsıldığını ve ardından yaşanan “15 Temmuz Darbesi” ile bütün cemaatlerin zan altında bırakıldığını ifade etmiştir. Yazar, hâlâ cemaatlerin tamamının devlet ve millet için potansiyel bir tehdit sayanların var olduğunu dikkat çekmiş ve cemaatlerin toplumda yapılanmasının gerekliliğini ve meşruiyetini belirtmek üzere, bu âyetlere (5/2, 103/3, 21/7 ve 9/119) ilgili yazısında yer vermiştir.¹⁰⁴

Söz konusu âyetlerden (5/2, 103/3, 21/7 ve 9/119) her biri, kendine özel farklı buyrukları içinde barındırmakla birlikte, insanların Allah rızasını

¹⁰² Taberî, *Câmiü'l-Beyan*, C. 12, s. 67-70.

¹⁰³ *Semerkand Dergisi*, Şubat, 2017, S. 218, s. 28-29.

¹⁰⁴ *Semerkand Dergisi*, Şubat, 2017, S. 218, s. 28-29.

amaçlayan güzel ve hayırlı işlerde bir araya gelip bu uğurda dayanışma içinde olmaları gerektiği, âyetlerden anlaşılacak genel bir yargıdır.

2.3.2. Mürşit

Semerkand Dergisi'nde "mürşit" konusu on sekiz defa ele alınmıştır.¹⁰⁵ Dergide bu konuyla ilgili yayınlanan yazıların çoğu Dilaver Selvi'ye aittir. "Mürşit" konusu ile ilgili ilk olarak inceleyeceğimiz yazı 1999 yılı Haziran ayında "Allah İle Kul Arasına Girenler" başlığı altında Semerkand Dergisi'nde yayınlanmıştır. Dilaver Selvi'ye ait olan bu yazıda yorumlanan âyetlere aşağıda yer verilecektir.

1. Âl-i İmrân 3/31.¹⁰⁶

Yazar, insanın ruh yönüyle mükemmel ancak nefis ve hissî yönden zayıf yaratıldığına dikkat çekmiş, bununla birlikte Allah'ın insanı birtakım kabiliyetler ve özel desteklerle güçlendirdiğini ifade etmiştir. Peygamberler gönderilmesini, peygamberlerin melekler ve kitaplarla desteklenmesini bu kapsamda değerlendiren yazar, kısaca insanın nefsi ile başbaşa bırakılmadığını açıklamıştır. Bu itibarla yazar, Allah'a ulaşmak ve sevilmek isteyen kimsenin Peygamber'in elinden tutmak zorunda olduğunu vurgulamış Peygamber'e yanaşmayan kimsenin Allah tarafından kâfir olarak nitelendirildiğini ifade etmiştir. Yazar, Âl-i İmrân sûresi 31. âyeti, bu anlamda okuyucu ile paylaşmıştır.¹⁰⁷

2. "Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de kalın bir perde bulunmaktadır ve onlar için büyük bir azap vardır." Bakara 2/7.¹⁰⁸

Bakara suresi 7. âyetin tefsirine "Mühürleme" kelimesinin izahı ile başlayan müfessir, açıklamalarına bir soru üzerinden devam etmiştir: Mühürleme işinin birtakım kaplar, zarflar ve kılıflara has olduğu düşünüldüğünde, "Kalplerin mühürlenmesi nasıl olacak?" şeklinde bir soru sorulması halinde, kalpler içindeki ilimlerin kapları, kulaklar ise, işitilen şeylerin kılıfları olması hasebiyle mühürleneceklerini ifade etmiştir.

¹⁰⁵ Verdiğimiz sayısal bilgi, elimizdeki dergilerden elde edilmiştir.

¹⁰⁶ Bu âyetin meâl ve tefsiri 93. sayfada yer almaktadır.

¹⁰⁷ *Semerkand Dergisi*, Haziran 1999, S. 6, s. 34.

¹⁰⁸ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C.1, s. 74.

“Kalplerin mühürlenmesi” ifadesinin çok yerinde bir kullanım olduğunu belirten müfessir, bu konuda açıklanan görüşlere yer vermiş, ardından söz konusu ifadeyi sahih bir hadise istinaden şu şekilde açıklamıştır: Hz. Peygamber (a.s.) buyuruyor ki, “Günahlar peşpeşe kalbin üzerine gelirse onu perdeler. Perdeleyince de Allah tarafından bir mühür onu mühürler. Artık îman böyle bir kalbe yol bulamaz. İnkâr da oradan çıkamaz.” Âyette zikredilen “Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir...” ifadesi de bu hususu açıklamaktadır. Kapların içine bir şey konulduktan sonra açılmaları için mühürlenirler. Bunun gibi kâfirlerin kalpleri de kapatılmış, Allah tarafından mühürlenmiştir. Kısaca, kalplerin mühürlenmesinin anlamı, kalpten inkârın çıkamaması, dışarıdan îmanın o kalbe girememesidir. Ancak mührün açılmasıyla bu durum değişebilir.¹⁰⁹

Müfessire göre, âyette yer alan “... Gözlerinin üzerinde de perde vardır...” ifadesinin, kâfirlerin kalplerinin ve kulaklarının mühürlenmesinden sonra zikredilmesi, kâfirlerin inkârlarında ısrarlı olduklarına delâlet etmektedir. Bu âyet-i kerîme ile Allah, Yahudi hahamlarının halini Peygamber’ine tasvir etmektedir: Allah tarafından gelen hiçbir öğüdü dinlememeleri kalplerinin mühürlendiğine, Peygamber’in uyarılarını dinlememeleri ise, kulaklarının mühürlendiğine işaret etmektedir. Gözlerinin üzerinde perde olması sebebiyle hakkı göremeyecekleri, dolayısıyla kendi sapıklıklarını anlayamayacakları ifade edilmiştir. Bile bile kendisini yalanlamaları sebebiyle büyük bir azaba dâcâr olacaklarını Allah, bu âyette Peygamber’ine haber vermektedir.¹¹⁰

3. “İnsanlardan bazıları da vardır ki inanmadıkları halde ‘Allah’a ve âhiret gününe inandık.’ derler.” Bakara 2/8.¹¹¹

Taberî Tefsiri’nde bu âyetin (2/8) izahı şu şekildedir: Kalplerindeki aksini dilleriyle ifade eden kimseler yani, inanmadıkları halde Allah’a ve âhiret gününe inandıklarını söyleyen kimseler, mümin değildirler. Söz konusu âyette geçen “insanlar” ifadesi ile kastedilenin -müfessirlerin ittifakıyla- münafıklar olduğu beyan edilmiştir.¹¹²

¹⁰⁹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 1, s. 265-269.

¹¹⁰ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C.1, s. 269-274.

¹¹¹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 78.

¹¹² Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 1. s. 274-277.

Müfessirin izahına göre, hicretle birlikte Medine’de Müslümanların yavaş yavaş çoğalıp güçlenmesi, müşrik ve kâfirlere karşı yapılan savaşların galibiyetle sonuçlanması Müslümanları çekemeyen Yahudi hahamlarının (Bakara suresi 109. âyette buyurulduğu gibi) düşmanlıklarını daha da artırmıştır. Yahudilerle birlikte, Ensar’dan bazı kimselerin şirklerinde devam ettiği ehl-i kitap kâfirlerle birleşerek Müslümanlara tuzak kurdukları bildirilmiştir. Bu kimselerin Müslümanlar tarafından öldürülmekten veya esir edilmekten korktukları için kâfir olduklarını gizledikleri ifade edilmiştir. Münafık olarak isimlendirilen bu kimseler, Hz. Muhammed (a.s.) ve ashâbının yanında îman ettiklerini ikrar ederken Yahudilerle karşılaştıklarında aslında îman etmediklerini, îman ettiklerini söyleyerek müminlerle dalga geçtiklerini itiraf etmişlerdir. Bu itibarla Bakara suresi 8. âyet, bu kimselerin gerçekten îman etmiş sayılmayacağını beyan etmekte aynı zamanda onların bu iki yüzlü davranışını açığa çıkarmaktadır. Âyetin son kısmı, îmanı dil ile ikrardan ibaret gören Cehmiyye fırkasının bu görüşünün yanlış olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü Allah (c.c.), îmanın geçerli olabilmesi için kalp ile tasdik etmenin gerekli olduğunu bu âyet-i kerîmede beyan etmektedir.¹¹³

4. “Akıllarınca Allah’ı ve îman edenleri aldatmaya kalkışıyorlar; halbuki onlar farkında olmadan yalnızca kendilerini aldatmış oluyorlar” Bakara 2/9.¹¹⁴

Bu âyet (2/9) Taberî Tefsiri’nde, inanmadıkları halde öldürülmekten kurtulmak için kalplerindeki aksini söyleyip Allah’ı ve müminleri kandırmaya çalışanların, gerçekte farkında olmadan kendilerini aldattıkları şeklinde izah edilmiştir. Münafıklar öldürülme ve esir edilme korkusuyla inandıklarının aksine, müminlere îman ettiklerini söyleyip kendilerini savunuyorlardı. Taberî münafıkların bu davranışını âyetin “Allah’ı ve müminleri aldatmaya çalışırlar...” şeklinde ifade etmesini şu şekilde açıklamıştır: “Araplar kendilerini savunmak amacıyla yalan söyleyip başkalarını kandırana da “aldatan” derler. Burada münafıklar her ne kadar müminleri aldatmaya çalışmakta iseler de aslında kendilerini aldatmışlardır.

¹¹³ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C.1, s. 277-279.

¹¹⁴ Karaman ve öte., *Kur’an Yolu*, C.1, s.78.

Bizzat kendi elleriyle kendilerini Allah'ın azabına ve gazabına uğratmışlardır. Bu sebeple Allah Teâlâ onlar hakkında "...oysa sadece kendilerini aldatırlar." buyurmuştur.¹¹⁵

Âyette geçen "...farkında değillerdir..." ifadesi hakkında müfessirin izahı şu şekildedir: Söz konusu ifade, "Allah ancak bilinçli olarak inkâr edenlere azap eder." şeklindeki görüşün Allah tarafından yalanlandığını göstermektedir. Yani, inkârcılığın kasıtlı olup olmaması arasında azap açısından bir fark yoktur.¹¹⁶

Müfessirin, âyette geçen "...aldatmaya kalkışır..." ifadesi hususunda yaptığı izah, bir kısım âlimler tarafından kabul görmemiştir. Aldatma fiilinin isteşlik ifade etmesinden hareketle Taberî, aldatmaların karşılıklı olması gerektiği görüşündedir. Buna karşılık bazı âlimler, Arapça'da mufâale kalıbından gelen her kelimenin isteşlik ifade etmediğini belirterek bu yöndeki açıklamalarını Tevbe suresi 30. âyette geçen "katelehumullah" ifadesi ile desteklemişlerdir. Söz konusu ifadenin "Allah onlarla savaştı." anlamında değil "Allah onları kahretsin." anlamında olduğu açıklanmış olup Bakara suresi 9. âyet, Tevbe suresi 30. âyetle bu manada ilişkilendirilmiştir. Buna karşılık Taberî, Âli İmrân suresi 178. âyete istinaden münafıkların kalplerindeki gizleyip Allah'ı ve müminleri aldatmaya kalkıştıkları, Allah'ın da münafıkları cezalandırmak için acele etmeyip mühlet vererek onları aldattığını ifade etmiştir. Dolayısıyla müfessir, "aldatma" fiilinin müşâreket bildirdiği yönündeki görüşünde kararlı olduğunu açıklamıştır. Sonuç olarak, Taberî'nin bu görüşü pek çok müfessir tarafından tasvip edilmemiş, "aldatma" sıfatı Allah'a izafe edilmemiştir.¹¹⁷

"...oysa sadece kendilerini aldatırlar." ifadesinden münafıkların Allah'ı da müminleri de aldatamadığı sonucu çıkarılmıştır. Çünkü münafıklar, yaptıklarına karşılık müminlerden bir menfaat elde edememişler sadece ellerindeki yani, mallarını ve evlâtlarını koruyabilmişlerdir. Üstelik Allah'ın azabından da kurtulamamışlardır. Âyette geçen "...fakat bunun farkında değillerdir." ifadesinin Allah'ı aldattığını zanneden münafıkların,

¹¹⁵ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 1, s. 279-281.

¹¹⁶ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 1, s. 281.

¹¹⁷ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 1, s. 281-283.

“Allah’ın her şeyi bildiği halde, kendilerine ceza vermeyip mühlet verdiği farkında olmadıkları” anlamına geldiği belirtilmektedir.¹¹⁸

5. “Kalplerinde bir bozukluk vardır, Allah da onlardaki bozukluğu artırmıştır. Yalan söylemeleri yüzünden kendilerine acı veren bir azap da vardır.” Bakara 2/10.¹¹⁹

Taberî’nin izahına göre, “Onların kalplerinde hastalık vardır...” ifadesindeki hastalıktan kasıt, bazı müfessirlere göre manevî bir hastalık olup itikat ve inanç hastalığı olarak tanımlanmıştır. Müfessirin izahına göre, “...Allah onların hastalıklarını daha da artırmıştır...” ifadesi ile Allah’ın daha sonra farz ve haramlar vaz’ ederek münafıkların İslâm’a dair kalplerindeki şüpheleri daha çok artırdığı (Tevbe suresi 124 ve 125. âyetlerde buyurulduğu gibi) kastedilmektedir. Âyetin sonunda zikredilen ve “can yakıcı” şeklinde tercüme edilen “elîm” kelimesi Taberî’ye göre “acı veren” anlamına gelmektedir.¹²⁰

Kıraat farklılığı olan bu âyetin (2/10) son kısmı, Kûfe âlimlerinin kıraatine göre, “yalan söylediklerinden dolayı” şeklinde tercüme edilmiştir ki, Taberî de bu kıraatı tercih etmiştir. Kur’an-ı Kerîm’de farklı âyetlerde (63/1-2 ve 58/16) münafıkların yalan söylemeleri sebebiyle cezalandırıldıklarının beyân edilmesi, Taberî’nin Kûfe âlimlerinin görüşünü tercih etmesine sebep olmuştur. Diğer âlimlerin bu âyetin son kısmını “yalanlamaları sebebiyle” şeklinde tercüme ettiklerini ifade eden müfessir, onların bu kıraatı tercih etmelerinin sebebini, can yakıcı bir azaba maruz kalmanın, yalan söylemekle değil ancak inkâr etmek sebebiyle hak edileceği yönündeki kanaatlerine bağlamıştır.¹²¹

6. “Onlara ‘Yeryüzünde düzeni bozmayınız.’ denildiğinde, ‘Hayır, biz yalnızca ıslah edenleriz.’ derler.” Bakara 2/11.¹²²

Bu âyette geçen (2/11) “onlar” ifadesi ile kastedilen, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes’ûd gibi bazı sahabîlere göre münafıklardır. Yapmamaları istenen şey ise, “bozgunculuk”, “inkârcılık” ve “günah işlemek”tir. Selmân-ı Fârisî’den gelen bir rivayete göre söz konusu ifade ile kastedilen, o döneme

¹¹⁸ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 1, s. 283-286.

¹¹⁹ Karaman ve öte., *Kur’an Yolu*, C.1, s. 78.

¹²⁰ Taberî *Câmiü’l-Beyân*, C. 1, s. 286-293.

¹²¹ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 1, s. 293-296.

¹²² Karaman ve öte., *Kur’an Yolu*, C. 1, s. 78.

kadar henüz dünyaya gelmemiş olan insanlardır. Müfessire göre “onlar” ifadesi, hem Hz. Muhammed (a.s) dönemindeki münafıkları hem de daha sonraki dönem münafıklarını kapsamaktadır. Bu hususta bütün müfessirlerin ittifak etmesi Taberî'nin bu görüşü tercih etmesinde etkili olmuştur.¹²³

Müfessir, Bakara suresi 30. âyete istinaden, “yeryüzünde bozgunculuk yapmak” ifadesi ile kastedilenin, orada Allah'ın yasakladığı şeyleri yapıp emrettiği şeyleri yapmamak olduğunu açıklamıştır. Müfessirin izahına göre bu âyet, münafıkların Allah'ın emir ve yasaklarının hilâfına davrandıklarını, Allah'ın dininden şüphe ettiklerini ve îman ettiklerini söyleyerek müminleri aldatmaya çalıştıklarını beyan etmektedir. Ayrıca bu âyette, münafıkların buldukları ilk fırsatta Allah'a ve Resûlü'ne karşı çıkanlara destek oldukları belirtilmiş olup münafıkların bu halleriyle müminlerle kâfirlerin arasını düzelttiklerini zannederek, ıslah edici olduklarını iddia ettikleri beyan edilmiştir. Ancak münafıkların bu niyetlerine rağmen azaplarının hafifletilmeyeceği açıklanmış, kendilerine cehennem en alt tabakasının vaad edildiği bildirilmiştir. Bu noktada Bakara suresi 12. âyette buyurulduğu gibi kişinin inkâr ve günahında iyi niyetli oluşunun kendisini kurtarmayacağına dikkat çekilmiş, bu sebeple azabın sadece bilinçli olarak inkâr edenleri değil, şuursuzca inkâr edenleri de kapsadığı bildirilmiştir.¹²⁴

“...İslah edicileriz...” ifadesi ile kastedilen hakkında farklı görüşler olduğunu belirten Taberî, bu konuda kendi görüşünü şu şekilde açıklamıştır: Münafıkların hem Yahudilere iyi davranarak müminlerle Yahudiler arasında arabuluculuk yaptıklarını iddia etmeleri, hem de yasaklanan şeyleri işleyerek hidâyet üzere olduklarını söylemeleri kendilerini “ıslah edici” konumunda zannettiklerini göstermektedir.¹²⁵

7. “Biline ki, gerçekten bozanlar onların ta kendileridir, ama farkında olmuyorlar.” Bakara 2/12.¹²⁶

Bakara suresi 12. âyet ile Allah, yaptıklarıyla bozgunculuk çıkarıcıların aslında münafıklar olduğunu, üstelik onların bunu “ıslah edici” oldukları zannıyla yaptıklarını müminlere bildirmiştir. Oysa onların Allah'ın emrine

¹²³ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 1, s. 296-298.

¹²⁴ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 1, s. 299.

¹²⁵ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C.1, s. 299-300.

¹²⁶ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C.1, s. 78.

karşı geldikleri, Allah'ın sınırlarını ihlâl ettikleri, farzları bırakıp haramları işledikleri ifade edilmiştir. Âyette münafıkların kendi durumlarının farkında olmadıkları beyan edilmiştir.¹²⁷

8. “Onlara ‘Diğer insanlar gibi siz de îman ediniz.’ denildiğinde, ‘Akılsızların inandıkları gibi biz de inanalım mı?’ derler. Biline ki, asıl akılsızlar onlardır, fakat bilmezler.” Bakara 2/13.¹²⁸

İbn-i Kesîr'in bu âyet (2/13) hususundaki izahı şu şekildedir: Münafıklara, “İnsanların inandığı gibi siz de inanın (Allah'a, meleklerle, peygamberlere, kitaplara cennete, cehenneme, öldükten sonra dirilmeye ve bunun dışında müminlere bildirilen gerçeklere), Allah'a ve peygambere itaat edin.” denildiğinde; “Beyinsizlerin îman ettiği gibi mi îman edelim?” şeklinde cevap verdikleri bildirilmiştir. “Beyinsizler” ifadesi ile kastedilenin, Hz. Muhammed'in (a.s.) ashâbı olduğu açıklanmıştır. “Süfehâ” kelimesinin “sefih” kelimesinin çoğulu (“hukemâ”, “hakîm” kelimesinin, “hulemâ”, “halîm” kelimesinin çoğulu olduğu gibi) olduğunu belirten müfessir, söz konusu kelimeyi “câhil, fayda ve zarar konusunda az bilgisi olan kimse” olarak tanımlamıştır. Ve bu sebeple Nisâ suresi 5. âyette kadın ve çocukların “sefih” olarak zikredildiğini belirtmiştir. “Sefihlere mallarınızı vermeyin...” buyruğundaki “sefih” kelimesinden maksadın selef ulemâsına göre kadın ve çocuklar olduğu açıklanmıştır.¹²⁹

Söz konusu âyette Allah'ın (c.c.) münafıklara cevap verdiği, beyinsizliği onlara hasrettiği bildirilmiştir. Ancak münafıkların sapıklık ve cehâlet içinde olduklarının farkında bile olmadıkları beyan edilmiştir. Müfessire göre bu ifade, münafıkların körlüğünü, hidâyetten uzak durumlarını çok belîğ bir şekilde anlatmaktadır.¹³⁰

9. “İman edenlerle karşılaşınca ‘inandık’ derler, şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında ise ‘Biz sizinleyiz, biz yalnızca alay etmekteyiz.’ derler.” Bakara 2/14.¹³¹

Bu âyet-i kerimede (2/14) münafıkların müminlerle karşılaştıklarında canlarını ve mallarını kurtarmak için kurnazlık yaparak “...İman ettik...”

¹²⁷ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C.1, s. 300-301.

¹²⁸ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C.1, s. 78.

¹²⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 1, s. 181-182.

¹³⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 1, s. 182.

¹³¹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 78.

dedikleri, münafık ve müşriklerin yanına gittiklerinde “...Biz sizinleyiz, îman ettik diyerek Muhammed ve arkadaşlarıyla sadece eğleniyoruz...” dedikleri belirtilmiştir. Müfessir, âyette zikredilen “onların şeytanları” ifadesi ile kastedilenin ne olduğu konusundaki görüşleri “münafıkların inkârda elebaşları”, “müşrikler”, “münafıkların kâfirlerden, müşriklerden ve diğer münafıklardan olan arkadaşları”, “münafıkların elebaşları ve şer işlerde önderleri” şeklinde ifade etmiştir.”¹³²

10. “Asıl onlarla alay eden ve azıp saparak dolaşmalarına izin veren Allah’tır.” Bakara 2/15.¹³³

Müfessirin izahına göre, Bakara suresi 15. âyette Allah, âhirette münafıklarla müminler arasında kapısı sıratın üzerinde olan bir sûr yükselteceğini ve münafıkları karanlıkta bırakacağını bildirmektedir. Münafıklara, “Haydi arkanıza dönün de bir nûr arayın.” şeklinde seslenileceğini bildiren müfessir, bu ifadenin Allah’ın onlarla alay etmesinin bir parçası olduğunu belirtmiştir. Âyetin sonunda Allah’ın münafıkları delâletleri içinde bocalar bir hâlde bırakacağı bildirilmektedir.¹³⁴

11. “Doğruya karşılık sapıklığı satın alanlar işte onlardır. Bu sebeple ticaretleri kâr etmemiş ve doğru yolu da bulamamışlardır.” Bakara 2/16.¹³⁵

Bu âyette (2/16) özetle; münafıkların hidâyete karşılık delâleti seçtikleri, delâlete bedel olarak hidâyeti verdikleri beyan edilmiştir. Bu konuda îman ettikten sonra küfre dönmeleri ile (Münâfikûn suresi 3. âyette buyurulduğu gibi) hidâyete karşı delâleti seçmeleri arasında fark olmadığı açıklanmıştır. Nitekim onlardan bir diğer grubun durumunun bu şekilde olduğu belirtilmiştir. Âyetin sonunda yer alan “...ticaretleri kendilerine kâr sağlamamış ve onlar hidâyete ermişlerden değillerdir.” buyruğu, “münafıklara bu alışverişte ticaretlerinin kâr getirmediği” şeklinde açıklanmış ve bu itibarla kendilerinin yaptıkları işlerde doğruyu bulamayan kimseler oldukları bildirilmiştir.¹³⁶

Dilaver Selvi, bu âyetlerde (2/7-16) Allah Teâlâ’nın Hz. Muhammed’e (a.s.) şeklen yanaşıp da aslen inanmayan kimseyi münafık olarak

¹³² Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 1, s. 306-312.

¹³³ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, s. 78.

¹³⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 91.

¹³⁵ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 1, s. 78.

¹³⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ani’l-Azîm*, C. 1, s. 185-186.

nitelediğini ifade etmiş, küfre ve şirke giren kimselerin “peygambere itaat” boyutundan çıkan kimseler olduğunu belirtmiştir.¹³⁷ Ayrıca, Hz. Muhammed’in (a.s.) insanları Allah’ın rızasına ulaştırmak, âhirete hazırlamak için gönderildiğini belirterek insanların ona itaat ile emrolunduğunu ifade etmiştir. Bu noktada “Allah ile kul arasında kimse giremez.” ifadesinin farklı anlamlarda (mürşitleri tenkit v.b) kullanıldığını belirten yazar, bu anlamlar üzerinden düşüncelerini açıklamıştır. Netice olarak; Peygamber ve Peygamber’in davetini yürüten mürşidlere tapılmayacağı, sadece Allah yolunda onlara tabi olunacağı ifade edilmiştir.¹³⁸

Bakara suresinden verilen âyetlerde (2/7-16) münafıkların durumu anlatılmaktadır.

Dilaver Selvi’nin kaleminden çıkan “Kutbu’l-İrşâd ve Tasarruf” başlıklı yazı, 2000 yılı Mart ayında Semerkand Dergisi’nde yayınlanmıştır. Mürşit konusu kapsamında bu yazı içerisinde değerlendirilen âyetlere (13/38, 28/56 ve 24/21), aşağıda yer verilecektir.

1. “Andolsun senden önce de peygamberler göndermiş, onlara da eş ve çocuklar vermiştik. Allah’ın izni olmadan hiçbir peygamber mucize getiremez. Süreli her şeyin bir kaydı vardır.” Ra’d 13/38.¹³⁹

Ra’d suresi 38. âyet, Taberî Tefsiri’nde Furkân suresi 7 ve 8. âyetlerle ilgisi çerçevesinde izah edilmiştir. Âyette (13/38) peygamber olarak gönderilen ilk insanın Hz. Muhammed (a.s.) olmadığı, daha önce de peygamberler gönderildiği, onların da –insan olmanın gerektirdiği şekilde-beşerî ilişkiler içinde oldukları, melek olmadıkları belirtilmiştir. Âyetin sonunda peygamberlerin Allah’ın izni olmadan herhangi bir mucize getiremeyecekleri açıklanmış, Allah’ın emirlerinin müşriklerin isteklerine göre değil de takdir edilmiş bir vadeye bağlı olarak meydana geleceği beyan edilerek kâfirlere cevap verilmiştir.¹⁴⁰

¹³⁷ *Semerkand Dergisi*, Haziran, 1999, S. 6, s. 34-35.

¹³⁸ *Semerkand Dergisi*, Haziran, 1999, S. 6, s. 35.

¹³⁹ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C.3, s. 296.

¹⁴⁰ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C.13, s. 558-559.

2. “Kuşkusuz sen istediğini hidâyete erdiremezsin. Ama Allah dilediğini hidâyete erdirir ve hidâyete erecek olanları en iyi O bilir.” Kasas 28/56.¹⁴¹

Kasas suresi 56. âyetin Tefsîr-i Kebîr’deki izahı şu şekildedir: Ebû Tâlib, Hâşimoğulları’ndan Hz. Muhammed’e (a.s.) itaat edip onu tasdik etmelerini istemiş, bu sayede hem iflâh olup hem de doğru yolu bulacaklarını onlara açıklamıştır. Bunun üzerine Hz. Muhammed (a.s.) amcası Ebu Tâlib’e İslâm dinini telkin etmiş, ancak Ebu Tâlib İslâm dinini kabul etmemiştir. Yeğenin doğru söylediğini bildiği halde, “Ölümden korkup, îman etti.” demesinler diye, Ebu Tâlib’in bu teklifi reddettiği ve atalarının dini üzere öldüğü bildirilmiştir. Bu olay üzerine Kasas suresi 56. âyetin nazil olduğu ifade edilmiştir. Söz konusu âyette hidâyet vermenin peygamberin değil, Allah’ın takdirinde olduğu beyan edilmektedir.¹⁴²

3. “Ey îman edenler! Şeytanın peşinden gitmeyin. Kim şeytanın peşinden giderse bilsin ki o edepsizliği ve kötülüğü emreder. Allah’ın lütfu ve rahmeti sizinle olmasaydı, içinizden hiçbir kimse günahtan asla arınmazdı, fakat Allah dilediğini arındırır; Allah her şeyi işitmekte ve bilmektedir.” Nûr 24/21.¹⁴³

Tefsîr-i Kebîr’de bu âyetin (24/21) izahı şu şekildedir: Bu âyette Allah (c.c.), şeytanın daima kötülüğü ve uygun olmayan işleri emrettiğini bildirmiş, bu sebeple müminlerin şeytana uymalarını (Hz. Âişe’ye atılan iftira hususunda) yasaklamıştır. Allah’ın lütfu ve rahmeti olmasaydı, ebedîyen hâllerinin düzelmeyeceği müminlere hatırlatılmakla birlikte, kimin ıslah olacağı hususunun Allah’ın takdirine bağlı olduğu bildirilmiştir. Allah’ın Hz. Aişe’nin sözlerini çok iyi işittiği ve çok iyi bildiği beyan edilmiştir.¹⁴⁴

Yukarıda yer alan üç âyet (13/38, 28/56 ve 24/21), peygamberlerin bile Allah’ın izni ve desteği olmadan mucize gösteremeyeceklerine, istedikleri kişiyi hidâyete erdiremeyeceklerine delil olarak “Kutbu’l-İrşâd ve Tasarruf” başlıklı yazıda kullanılmıştır. Peygamberlerin mucize gösterebilmesinin ancak ilâhî izinle mümkün olabileceğini belirten yazar, peygamber varisi

¹⁴¹ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 235.

¹⁴² Mukâtil b. Süleymân *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 350.

¹⁴³ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 62.

¹⁴⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 192.

olan mürşidlerin de derecelerine göre böyle durumlar sergileyebileceğini ifade etmiştir.¹⁴⁵

Ra'd suresi 38. âyet, beşer olmanın peygamberliğe engel teşkil etmediğini belirtmekle birlikte, mucizenin peygamberin değil, Allah'ın takdirinde gerçekleşen bir durum olduğunu beyân etmektedir. Kasas suresi 56. âyette, insanları hidâyete ulaştırmanın, yalnızca Allah'ın takdirine bağlı olarak gerçekleşeceği bildirilmektedir. Nûr suresi 21. âyet ise, şeytana karşı insanları uyarmaktadır. Ayrıca Allah'ın fazl-ı keremi sayesinde insanların şeytanın şerrinden korunduğu dolayısıyla günahlardan temizlendiği bu âyette açıklanan diğer bir husustur.

Dilaver Selvi'nin kaleme aldığı "Mürşidi Olmayanın Mürşidi Şeytan mı?" başlıklı yazı, 2000 yılı Temmuz ayında Semerkand Dergisi'nde yayınlanmıştır. Bu yazının muhtevasında yer alan âyetler aşağıda sırasıyla incelenecektir.

1. Âl-i İmrân 3/102-103.¹⁴⁶

Yazarın ifadesiyle mürşid, gerçekten kendisine uyulmaya layık bir Allah dostudur. Hz. Peygamber'in vârisidir. Bir yönüyle rehberlik edip bir yönüyle cemaati temsil etmektedir. Dolayısıyla mürşide uyan kimse aynı zamanda mümin kardeşleriyle Allah yolunda el ele tutuşmuş demektir.¹⁴⁷

Dilaver Selvi, "Mürşidi olmayanın mürşidi şeytandır." ifadesinin Kuran'a aykırı olmadığını aksine Kur'anda yer alan birçok âyetle desteklendiğini belirtmiştir. Kur'an'daki birçok âyetin tek başına kalan bir kimsenin, insan ve cin şeytanlarına yem olacağına işaret ettiğini belirten yazar, Âl-i İmrân suresi 102 ve 103. âyetlerle bu yorumunu temellendirilmiştir. Çünkü yazara göre, söz konusu âyetlerde Allah (c.c.) kendi yolunda topluca hareket etmeyi emretmekte parçalanmayı ve tek başına kalmayı yasaklamaktadır.¹⁴⁸

¹⁴⁵ *Semerkand Dergisi*, Mart, 2000, S. 15, s. 25

¹⁴⁶ Bu âyetlerin meâl ve tefsiri 91 ve 92. sayfalarda yer almaktadır.

¹⁴⁷ *Semerkand Dergisi*, Temmuz, 2000, S. 19, s. 20.

¹⁴⁸ *Semerkand Dergisi*, Temmuz, 2000, S. 19, s. 21.

2. “Allah ve Resûlüne itaat ediniz, birbirinize düşmeyiniz, sonra zayıflarsınız ve zaferi elden geçirirsiniz. Sabrediniz, kuşkusuz Allah sabredenleri sever.” Enfâl 8/46.¹⁴⁹

Tefsîr-i Kebîr’de yapılan izaha göre, bu âyette (8/46) müminler, savaş hususunda verilen emirlerde Allah’a ve Hz. Muhammed’e (a.s.) itaat etmekle emrolunmuş, savaş sırasında ihtilâf edip çekişmekten men olunmuşlardır. Aksi takdirde yılgınlığa düşecekleri ve rüzgârlarının (rîh) gideceği hususunda müminler, uyarılmışlardır.” Müfessir “rîh” kelimesi ile kastedilenin “sabâ rüzgârı” olduğunu, Hz. Peygamber’in bir hadîs-i şerîfi¹⁵⁰ çerçevesinde izah etmiştir. Âyetin son bölümünde, müminlerin düşmanla savaşırken sabretmeleri gerektiği, Allah’ın sabredenlerle beraber olduğu ve kâfirlere karşı müminlere yardım edeceği beyan edilmiştir.”¹⁵¹

Yazar, parçalanmanın, dağılmanın düşmanlar karşısında zayıflık ve mağlubiyete sebep olacağını Enfâl suresi 46. âyet ile açıklamıştır.¹⁵²

Enfâl suresi 46. âyette, düşman karşısında zafer elde etmenin Allah’a ve Resûlü’ne itaat etmekle ve aynı zamanda birlik olup sabretmekle gerçekleşeceği beyân edilmektedir.

3. Tevbe 9/119.¹⁵³

Yazar, Tevbe suresi 119. âyet hususunda yaptığı değerlendirmede, Allah Teâlâ’nın hepimizi gerçek takvâya çağırdığını ve bunun için sadık kullarla beraber olmamızı istediğini ifade etmiştir.¹⁵⁴

Taberî Tefsîri’nde bu âyet (9/119), Nisâ suresi 70. âyetle ilişkilendirilerek izah edilmiştir. Buna göre, dünyada iken Allah’ın emir ve yasaklarının gereğini yerine getiren kimseler, âhirette cennete girecekler ve orada “doğrular” ile birlikte olacaklardır. “Doğrular” ile kast edilenin Hz. Muhammed (a.s.) ve ashâbı olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla “...sadıklarla beraber olun.” buyruğu Taberî’ye göre dünya hayatı ile ilgili değildir.

¹⁴⁹ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C.2, s. 696.

¹⁵⁰ Hz. Muhammed (s.a.v); “Bana Sabâ rüzgârıyla yardım olundu, ‘Âd kavmi ise Zebur (Sabâ rüzgârının aksine batıdan esen rüzgâr) ile helâk edildi.” buyurmuştur.

¹⁵¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s.118.

¹⁵² *Semerkand Dergisi*, Temmuz, 2000, S. 19, s.21.

¹⁵³ Bu âyetin meâl ve tefsiri 103 ve 104. sayfalarda yer almaktadır.

¹⁵⁴ *Semerkand Dergisi*, Temmuz, 2000, S. 19, s. 21.

4. “Allah’ın mesajını görmezden gelen kimseye bir şeytan tahsis ederiz; artık bu onun arkadaşıdır.” Zuhruf 43/36.¹⁵⁵

Zuhruf suresi 36. âyette Rahmân’ın zikrinden gafil olan kimseye, bir şeytanın musallat edileceği ve şeytanın o kimseye arkadaş olup ona azgınlığı süslü göstereceği belirtilmiştir.¹⁵⁶

5. “Kendilerini doğru yolda zannederken bu şeytanlar onları doğru yoldan saptırıp dururlar.” Zuhruf 43/37.¹⁵⁷

Zuhruf suresi 37. âyette; şeytanların Âdemoğullarını hidâyet yolundan alıkoyacakları, ancak Âdemoğullarının doğru yolda ilerlediklerini zannedecekleri beyan edilmiştir.¹⁵⁸

Yazara göre, Allah’ın zikrinden kaçanların şeytanın kucağına düştükleri, Kur’an-ı Kerîm’de Zuhruf suresi 36 ve 37. âyetler ile anlatılmaktadır. Söz konusu âyetlerden hareketle, “Mürşidi olmayanın mürşidi şeytandır.” ifadesinin Kur’an’a aykırı olmadığı yönündeki düşüncelerini açıklayan yazar, mürşid edinmenin önemine binaen sadece peygamberlerin rehber edinmeden kâmil olabileceklerini açıklamıştır.¹⁵⁹

Zuhruf suresi 36. âyette, Allah’ın mesajını (Kur’an ve ahkâmı) görmezden gelen kimseye, şeytanın devamlı olarak musallat olacağı ve ona dalâleti güzel göstereceği beyan edilmiştir. Aynı surenin 37. âyetinde ise kendilerine şeytan musallat olan kimselerin, kendilerini hidâyet üzere zannedecekleri bildirilmiştir. Şeytanın vazifesinin, insanları hak yoldan saptırmak olduğu dikkate alındığında denilebilir ki söz konusu âyetlerde (43/36-37) insanın daima Allah’ı hatırlayıp şeytana bu hususta fırsat vermemesi gerektiğine işaret edilmektedir.

6. “Allah, ‘Mâlûm vakte kadar mühlet verilmiş olanlardansın.’ buyurdu.” Sâd 38/80-81.¹⁶⁰

Taberî Tefsîri’ndeki izaha göre bu âyette (38/80-81) Allah (c.c), belli bir vakte kadar şeytana mühlet verdiğini bildirmiştir.¹⁶¹

¹⁵⁵ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 774.

¹⁵⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 795.

¹⁵⁷ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 774.

¹⁵⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 795.

¹⁵⁹ *Semerkand Dergisi*, Temmuz, 2000, S. 19, s. 21.

¹⁶⁰ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 592.

¹⁶¹ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 20, s. 147.

7. “İblis, ‘Senin kudretine andolsun ki rabbim, içlerinden samimi kulların hariç, insanların topunu kesinlikle yoldan çıkaracağım.’ dedi.” Sâd 38/82-83.¹⁶²

Sâd suresi 82. âyette, şeytanın bütün insanları doğru yoldan saptıracağına dair yemin ettiği bildirilmiştir. 83. âyette ise ihlâslı kullar üzerinde şeytanın bir nüfuzunun olmadığı yani, onları saptırmaya ve onlara vesvese vermeye gücünün yetmediği beyan edilmiştir.¹⁶³

Yazar, Sâd suresi 80-83. âyetlere istinaden, şeytanın ölene kadar hiç kimseden el çekmeyeceği ve ümit kesmeyeceği hususunda yemin ettiğini ifade etmiştir.¹⁶⁴

Bu âyetlerde (38/80-83) Cenab-ı Hakk’ın şeytana kıyamete kadar süre verdiğini bildirmesi üzerine, şeytanın bütün insanları yoldan çıkarmaya dair yemin ettiği beyan edilmiştir. Bununla birlikte Allah’a samimi bir şekilde inanan kullar üzerinde şeytanın hiçbir etkisinin olamayacağı âyetlerden çıkarılabilecek diğer bir husustur.

8. “Senden önce hiçbir resûl ve nebî göndermedik ki, o bir temennide bulunduğu şeytan ile de onun arzularına bir şeyler katmaya kalkışmasın. Fakat Allah şeytanın katmaya çalıştığını iptal eder. Sonra Allah kendi âyetlerini (onun kalbine) sağlam olarak yerleştirir. Allah hakkıyla bilendir, hikmetle yönetendir.” Hac 22/52.¹⁶⁵

Mukâtil b. Süleymân’ın bu âyet (22/52) hakkındaki izahı şu şekildedir: “Senden önce gönderdiğimiz hiçbir resûl ve hiçbir nebî yoktur ki bir şeyi arzuladığı zaman şeytan onun arzusuna bir şey katmamış olsun...” kavli ile kastedilen, Bakara suresi 78. âyette buyurulduğu gibi Tevrât’tan anlatılan şeylerdir.¹⁶⁶

Tefsir-i Kebîr’de yer verilen Garanik Hadisesi’ne dair rivayetin özeti şu şekildedir: Hz. Muhammed (a.s.) Makam-ı İbrâhim yakınında namazda Kur’an okurken uyuklamış ve Lât, Uzzâ ve Menât’ı öven kelimeler

¹⁶² Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 592.

¹⁶³ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 20, s. 147-148.

¹⁶⁴ *Semerkand Dergisi*, Temmuz, 2000, S. 19, s. 22.

¹⁶⁵ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 3, s. 742.

¹⁶⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsir-i Kebîr*, C. 3, s. 132.

zikretmiştir.¹⁶⁷ Müşrikler bundan sevinç duymuşlardır. Daha sonra Hz. Muhammed (a.s.) dönerek Necm suresi 19-22. âyetleri okumuştur. Böylece Allah, şeytanın Hz. Muhammed'in (a.s.) dili üzerine bıraktığını iptal etmiş, âyetlerini sağlamca yerleştirmiş ve kendisinin âlim ve hakîm olduğunu beyan ederek şeytanın bu telkininin geçersiz olduğunu bildirmiştir.¹⁶⁸

Şeytanın peygamberlere bile hile yapmak istediği ancak Allah'ın nûrunun şeytana engel olduğu Hac suresi 52. âyetle ilgili yazarın yaptığı değerlendirmedir.¹⁶⁹

Bu âyette, (22/52) peygamberlerin beşerî yönü, şeytanın onların beşerî yönünü istismar etme çabası ve peygamberlerin ilâhi koruma (ismet) altında oldukları öne çıkan hususlardır. Ayrıca bu âyet, resûl ve nebî kavramları arasındaki farklılığa da işaret etmektedir.

9. “Gerçek şu ki; onun îman etmiş olanlar ve rablerine dayanıp güvenenler üzerinde bir hâkimiyeti olamaz.” Nahl 16/99.¹⁷⁰

Bu âyet (16/99) îman edenler ve rablerine tevekkül edenler üzerinde şeytanın egemenliğinin olmadığını yani, onları hidâyetten delâlete düşüremeyeceğini beyan etmektedir.¹⁷¹

10. “Şurası muhakkak ki benim kullarım üzerinde senin hiçbir nüfuzun olmayacaktır. Koruyucu olarak rabbin yeter.” İsrâ 17/65.¹⁷²

İsrâ suresi 65. âyet, şeytanın muhlis kulları hidâyetten saptırıp küfür ve şirke sürükleyecek bir hâkimiyetinin olmadığını, kişiye vekil olarak Allah'ın yeterli olduğunu beyân etmektedir.¹⁷³

Peygamber ve velilerin, şeytanın şerrinden ancak Allah'ın yardımıyla emin olabileceğini belirten yazar, müridin mürşidine ve cemaatine bağlı olduğu takdirde, şeytana karşı birçok dost ve yardımcı kazanacağını dolayısıyla şeytanın oyuncağı olmaktan kurtulacağını ifade etmiştir.¹⁷⁴

¹⁶⁷ Tefsir-i Kebîr'de bu rivayetin asılsız ve gerçek dışı olduğuna dair açıklama yapılmıştır.

¹⁶⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 132-133.

¹⁶⁹ *Semerkand Dergisi*, Temmuz, 2000, S. 19, s. 22.

¹⁷⁰ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 432.

¹⁷¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 486.

¹⁷² Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 499.

¹⁷³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 540.

¹⁷⁴ *Semerkand Dergisi*, Temmuz, 2000, S. 19, s. 22.

Yukarıda açıklanan âyetlerde (16/99 ve 17/65) genel olarak, şeytanın îman etmiş muhlis kulları yoldan çıkaramayacağına dikkat çekilmektedir. Buna ilâveten İsrâ suresi 65. âyette Allah'ın korumasının kişiye yeterli geleceği beyan edilmiştir.

Dilaver Selvi'ye ait olan “Mürşit ile Tevbeye Mecbur Muyuz?” başlıklı yazı, 2000 yılı Eylül ayında Semerkand Dergisi'nde yayınlanmıştır. Söz konusu yazı içerisinde kullanılan âyetlere aşağıda yer verilecektir.

1. “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka zinetlerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, hizmetlerinde bulunan köleler ve câriyeler, cinsel arzu taşımayan ve ailede barınan erkekler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah'a tevbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!” Nûr 24/31.¹⁷⁵

Mümin kadınların gözlerini haramdan korumalarının emredildiği bu âyet-i kerîmenin (24/31) Taberî Tefsîr'indeki izahı şu şekildedir: Kadınların mahremi olmayan kimselere bakmalarının caiz olup olmadığı hususunda müfessirler farklı yorum getirmişlerdir. Müfessirlerden birçoğu, bu âyeti esas alarak kadınların mahremi olmayan kimselere bakmalarının hiçbir şekilde caiz olmadığını beyan etmiş, diğer bazı müfessirler ise kadınların şehvetsiz bir şekilde mahremi olmayan erkeklere bakmalarında bir sakınca bulunmadığını ifade etmişlerdir. Müfessir, âyette geçen “Edep yerlerini korusunlar...” ifadesi hususunda çeşitli görüşler zikretmekle birlikte, bu hususta kendi görüşünü de açıklamıştır: Müfessire göre söz konusu ifade ile kastedilen, kadınların edep yerlerini örten elbiseler giyerek onları mahrem olmayan bakışlardan korumalarıdır. Âyette geçen “görülmesi zarurî olan yerler” ifadesi hakkında zikredilen görüşler ise, “kadınların dış kıyafeti”,

¹⁷⁵ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 68.

“sürmenin görüldüğü yüz”, “kına”, “yüzük” ve “bileziklerin görüldüğü eller” olarak açıklanmıştır.¹⁷⁶

“...Başörtülerini yakalarının üstüne salsınlar...” ifadesindeki “yaka” ile kastedilenin “boyun ve göğüsler” olduğu açıklanmıştır. “...Ziynetlerini kocalarından veya babalarından veya kendi oğullarından başkasına göstermesinler...” ifadesindeki ziynet ile kastedilenin “küpe, halhal, yüzük vb. ziynet eşyalarının takıldığı yerler” olduğunu belirten müfessir, kadınların bu uzuvlarını mahremi olmayan kişilere göstermesinin haram olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁷

Âyette geçen “kendi kadınlarına” ifadesi ile kastedilenin Müslüman kadınlar olduğu belirtilmiş, bu itibarla Müslüman kadının Müslüman olmayan hemcinsine ziynet yerlerini göstermesinin caiz olmadığı açıklanmıştır. Müfessirin izahına göre, âyette geçen “köleler” den kasıt, müşrik cariyelerdir. Buna göre mümin kadının mahrem yerlerini mümin olmayan kadına göstermesi caiz değil iken mümin olmayan cariyeye göstermesinde bir sakınca bulunmamaktadır. Ancak “köle” ifadesinin hem cariyeye hem de erkek köleyi içine aldığı görüşünde olan birçok müfessir, mümin bir kadının erkek ya da kadın kölesinin yanında örtünmek zorunda olmadığını beyan etmişlerdir. Ayrıca bu âyette, kadınların ziynet yerlerini cinsi iktidarı olmayan hizmetçilerden de saklamak zorunda olmadıklarının beyan edildiği açıklanmıştır.¹⁷⁸

Müfessirin izahına göre Nûr suresi 31.âyette âyette açıklanan diğer bir husus, kadınların ziynetlerini ergen olmayan küçük çocuklardan saklamak zorunda olmadıklarıdır. Ancak bu durumdan ergenlik çağına yaklaşan çocukların hariç tutulmuştur. Buna göre, kadınların ziynet yerlerini ergenlik çağına yaklaşan çocuklara göstermeleri caiz değildir. “...Gizledikleri süslerini başkalarına bildirmek için ayaklarını yere vurmasınlar...” ifadesiyle, Câhiliye Dönemi’nde ayaklarına halhal takıp yürüyen, dikkat çekmek için ayaklarını yere vurup ses çıkaran kadınların uyarıldığı bildirilmektedir. Âyetin son bölümünde yer alan “...Hepiniz tevbe edin...” buyruğu ile Allah’ın müminleri, emrettiği ve nehyettiği konularda kendisine

¹⁷⁶ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 17, s. 256-262.

¹⁷⁷ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 17, s. 262-264.

¹⁷⁸ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 17, s. 264-271.

itaate çağırıldığı ifade edilmiş, kurtuluşa erebilmek için gözü haramdan sakınmak ve iffeti korumak gibi emir ve nehiyeler doğrultusunda davranmak gerektiği bildirilmiştir.¹⁷⁹

Tevbe ve istiğfarın farz olduğunu belirten yazar, ikisi arasındaki farkı şu şekilde açıklamıştır: İstiğfar, Allah'tan bağışlanmayı dilemektir. Dil ile yapılır, sonuç Allah'a bırakılır. Tevbe ise değişmektir. Her yönüyle kişinin Allah'a dönmesidir. Bu sebeple tevbede, dil, kalp ve beden hep birlikte aktiftir.¹⁸⁰

Yazarın Nûr suresi 31. âyetin son bölümü ile desteklediği ifadeleri şu şekildedir: “İstiğfar tek başına yapılabilir, fakat tek başına tevbe yapmak ve o tevbeyi korumak dünyanın en zor işidir. Bunun için yüce Rabbimiz: ‘Ey iman edenler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki, kurtuluşa eresiniz.’” (Nûr/31) uyarısında bulunmuştur.”¹⁸¹

Nûr suresi 31. âyet, genel olarak tesettür kavramı üzerinde durmakla birlikte -ki âyetin neredeyse tamamı bu içeriktedir- âyetin son bölümü tevbe ile ilgilidir. Ancak âyette tevbenin nasıl yapılacağına dair bir ayrıntı bulunmamaktadır.

2. Mâide 5/2.¹⁸²

Dilaver Selvi, Allah Teâlâ'nın takvâya ulaşmak ve güzel edebi korumak için kullarının birbirleriyle yardımlaşmalarını istediğini Mâide suresi 2. âyete istinaden okuyucu ile paylaşmıştır.¹⁸³

3. Âl-i İmrân 3/102-103.¹⁸⁴

Yazar, “Allah Teâlâ, kendi yolunda toplu halde birlik ve dirlik içinde olmamızı istiyor.” şeklindeki ifadesini, Âl-i İmrân sûresi 101 ve 102. âyetlerle temellendirmiştir.¹⁸⁵

4. Tevbe 9/119.¹⁸⁶

¹⁷⁹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 17, s. 271-273.

¹⁸⁰ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2000, S. 21, s. 30.

¹⁸¹ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2000, S. 21, s. 30.

¹⁸² Bu âyetin meâl ve tefsiri 101, 102 ve 103. sayfalarda yer almaktadır.

¹⁸³ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2000, S. 21, s. 30.

¹⁸⁴ Bu âyetin meâl ve tefsiri 91 ve 92. sayfalarda yer almaktadır.

¹⁸⁵ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2000, S. 21, s. 30.

¹⁸⁶ Bu âyetin meâl ve tefsiri 103 ve 104. sayfalarda yer almaktadır.

Yazarın Tevbe suresi 119. âyet hakkındaki izahı takvâya ulaşmak ve istikameti korumak için, sadık kullar ile birlikte olmak gerektiği şeklindedir.¹⁸⁷

5. Nisâ 4/64.¹⁸⁸

Dilaver Selvi'ye göre, Allah Teâlâ kullarına, Nisâ suresi 64. âyet ile en güzel tevbe şeklini tarif etmiştir. Bundan dolayı ümmet için en hayırlı tevbenin, Hz. Muhammed'in (a.s.) huzurunda yapılan, onun da şahitlik ettiği ve ayrıca dua ve istiğfarla desteklediği tevbe olduğu açıklanmıştır. Günümüzde kâmil mürşidlerin ümmetle yaptıkları tevbe ve istiğfarda, Hz. Muhammed'in (a.s.) âyette anlatılan sıfatını temsil ettikleri belirtilmiş olup onlarla birlikte yapılan tevbenin Allah katında daha sevimli ve daha temiz bir amel olarak kabul göreceği ifade edilmiştir.¹⁸⁹

6. “Onlara ‘Gelin, Allah’ın resûlü sizin için bağışlama dilesin.’ dendiğinde başlarını çevirirler ve onların büyüklük taslar bir edâ ile uzaklaştıklarını görürsün.” Münâfikûn 63/5.¹⁹⁰

Bu âyette (63/5), Hz. Muhammed'in (a.s.) kendileri için mağfaret dileyeceği münafıklara bildirilip çağrıldıklarında, münafıkların başlarını çevirip kibirlenerek uzaklaştıkları bildirilmiştir.¹⁹¹

Yazar, mürşid nezaretinde yapılan tevbeyi, Hristiyanlıkta günah çıkarmaya benzeterek hafife alan kimselerin, münafıklık sıfatı sergilediğine dikkat çekmiştir. Ayrıca bu kimselerin tevhid dinini, Kur'an'ın hedefini, sünnette uygulanan bey'atların hikmetini ve tasavvuf edebini bilmediklerini ifade etmiştir.¹⁹²

Münâfikûn suresi 5. âyet, münafıkların Hz. Muhammed'e (a.s.) karşı büyüklük tasladıklarını bildirmekle birlikte, Hz. Muhammed'in (a.s.) kendileri için af dilemesi konusunda umursamaz bir davranış sergilediklerini dolayısıyla istiğfardan kaçındıklarını ve günahlarında ısrar ettiklerini beyân etmektedir.

¹⁸⁷ *Semer kand Dergisi*, Eylül, 2000, S. 21, s. 30.

¹⁸⁸ Bu âyetin meâl ve tefsiri 95 ve 96. sayfalarda yer almaktadır.

¹⁸⁹ *Semer kand Dergisi*, Eylül, 2000, S. 21, s. 30-31.

¹⁹⁰ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 5, s. 357.

¹⁹¹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 8, s. 126-127.

¹⁹² *Semer kand Dergisi*, Eylül, 2000, S. 19, s. 31

7. “Ey Peygamber! Mümin kadınlar Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, zina etmeyecekleri, çocuklarını öldürmeyecekleri, elleri ile ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyecekleri, dine ve akla uygun hiçbir konuda sana karşı gelmeyecekleri hususunda sana biat etmeye geldiklerinde onların biatlarını kabul et ve onlar için Allah’tan bağışlama dile. Kuşkusuz Allah bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.” Mümtehine 60/12.¹⁹³

Bu âyet (60/12), Tefsîr-i Kebîr’de şu şekilde izah edilmiştir: Mümin kadınlar bazı hususlarda Peygamber’le bey’atleşmeye geldiklerinde, bey’atlerini kabul etmesi ve onlar için Allah’tan af dilemesi Hz. Muhammed’e (a.s.) emredilmiştir. Ve âyetin sonunda Allah’ın “gafûr” (daha önceki günahları yani şirki bağışlayan) ve “rahîm” (Müslüman olduktan sonra günahları bağışlayacak olan) olduğu açıklanmıştır. Âyet-i kerîmede Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık etmemek, zina etmemek, evlâtlarını öldürmemek, iftira etmemek (kadının başkasından olan çocuğunu kocasına isnat etmemesi), ma’rûf (dine ve akla uygun) konularda Hz. Muhammed’e (a.s.) karşı gelmemek bey’atleşilecek hususlar olarak beyan edilmiştir.¹⁹⁴

Müfessir bu âyeti izah ederken, Hz. Muhammed (a.s.) ile Ebû Süfyân’ın hanımı arasında biatle ilgili geçen bir konuşmaya tefsîrinde yer vermiştir. Biat, Mekke’nin fetih günü ile tarihlendirilmiş olup Hz. Muhammed’in (a.s.), Safa Tepesi üzerinde erkeklerle, Hz. Ömer’in daha aşağı tarafta Hz. Muhammed (a.s.) adına kadınlarla biatleştiği bildirilmiştir.¹⁹⁵

8. “Bil ki, Allah’tan başka tanrı yoktur. Kendi günahın için, erkek kadın müminler için Allah’tan af dile. Ne yapacağınızı ve yerinizin neresi olacağını Allah bilir.” Muhammed 47/19.¹⁹⁶

Muhammed suresi 19. âyette Allah (c.c.), kendisinden başka hakkıyla ibadet edilecek ilâh olmadığını her şeyin sahibinin kendisi olduğunu beyan etmiş, Hz. Muhammed (a.s.), hem kendi günahları (geçmişteki) hem de müminlerin günahları için af dilemekle emrolunmuştur. Âyetin devamında

¹⁹³ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 5, s. 323.

¹⁹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 4, s. 306-307.

¹⁹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 4, s. 306.

¹⁹⁶ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 5, s. 51.

Allah'ın her şeyi, bütün yapılanları bildiği (uyanırken nerelerde ne yaptıkları, yatıp dinlendikleri yeri...) kendisine hiçbir şeyin gizli kalmadığı beyan edilmiştir.¹⁹⁷

Mürşid-i kâmilin kendisine biat ve intisap edenler için istiğfar etmesinin Kur'an'ın emri ve edebi gereği olduğunu belirten yazar, bu ifadesini yukarıda yer alan iki âyetle (60/12 ve 47/19) temellendirmiştir.¹⁹⁸

Mümtehine suresi 12. âyette yer alan, biatın konusunu oluşturan hususlar İslâm dîninin özeti niteliğindedir. Her iki âyette (60/12 ve 47/19) Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed'e (a.s.) müminler için istiğfar etmeyi emretmiş olması, insanın hata yapmaya meyilli yönünü ortaya çıkarmakla birlikte, aynı zamanda istiğfarın önemine de işaret etmektedir. Bunun dışında birçok âyette olduğu gibi bu âyetlerde de tevhid konusuna vurgu yapılmıştır.

Âyetlerin yoğun olarak kullanıldığı "Mürşid İmana Nasıl Kefil Olur?" başlıklı yazı, 2000 yılı Kasım ayında Semerkand Dergisi'nde yayınlanmıştır. Dilaver Selvi'ye ait olan bu yazı içerisinde yer alan âyetlere aşağıda yer verilecektir.

1. "Andolsun biz, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yarattık. Onların kalpleri vardır ama onlarla kavrayamazlar; gözleri vardır ama onlarla göremezler; kulakları vardır ama onlarla işitemezler. Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şapkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır." A'raf 7/179.¹⁹⁹

Taberî'nin bu âyet (7/179) hususunda yaptığı izah şu şekildedir: Bu âyette Allah Teâlâ, cin ve insanlardan çoklarının cehenneme götürecek ameller işleyeceğini bildiğinden dolayı onları cehennem için yarattığını buyurmaktadır. Onların cehennemlik olmalarının sebebi, kalplerinin Allah'ın varlığına ve birliğine, peygamberin hak olduğuna dair delilleri ısrarla anlamak istememeleri ve ondan yüz çevirmeleri bununla birlikte, gözlerinin bu delillere bakmaması ve kulaklarının bunları dinlemek istememesinden dolayıdır. Bu insanlar, konuşulanı anlamayan, hayrı, şerri ayıramayan hayvanlar gibidir, hatta batıla uyma konusunda hayvanlardan da

¹⁹⁷ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 21, s. 208-209.

¹⁹⁸ *Semerkand Dergisi*, Eylül 2000, S. 21, s. 31.

¹⁹⁹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 2, s. 629.

aşağı konumdadırlar. Çünkü hayvanlarda akıl olmamasına rağmen, yine de kendilerine zarar veren şeylerden kaçınırlar, kâfirler ise tam tersi bir tutum sergilemektedirler. Müfessirin izahına göre, cehennem için yaratılan kimselerin kalplerinin anlamaz, gözlerinin görmez ve kulaklarının işitmez olması maddî anlamda değil, dünya ve âhirete yönelik faydalı olan şeyleri idrak etme ve anlama noktasındadır. Duyu organlarının hem maddî gerçeklikleri idrak etmeye yaradıkları hem de manevî şeylerin bilinmesi ve hidâyete ermek için birer vasıta olduklarını belirten müfessir, bunları sadece madde için kullananların yeteneklerinin gereğini yapmadıkları için âyette buyurulduğu gibi insanlık mertebesine ulaşamayıp hayvanlık mertebesinde kalan kimseler olduklarını ifade etmiştir.²⁰⁰

2. “Allah buyurdu: ‘O zaman gerçek -ki ben hep gerçeği söylerim-şudur:’” Sâd 38/84.²⁰¹

Sâd suresi 84. âyette Allah, kendisinin Hakk olduğunu ve hakkı söylediğini beyan etmektedir.²⁰²

3. “Kesinlikle ben cehennemi, sen ve bütün sana uyanlarla dolduracağım!” Sâd 38/85.²⁰³

Sâd suresi 85. âyette ise, Allah şeytanı ve Âdemoğulları’ndan şeytana uyanları cehenneme koyacağını ve cehennemi onlarla dolduracağını haber vermektedir.²⁰⁴

Bu âyetlerde (7/179 ve 38/84-85) Allah Teâlâ’nın cehennemi şeytana tabi olanlarla dolduracağını açıkladığını belirten yazar, aynı sebeple insan ve cinlerden pek çoğunun da cehenneme gireceğini beyan etmektedir.²⁰⁵

A’râf suresi 179. âyette, diğer canlılardan üstün olmayı sağlayan akıl ve duyu organları gibi yetilerin insanoğluna verildiği açıklanmış ve kendilerine verilen bu yetileri amacına uygun kullanmayan kimselerin dünyada hayvanlardan daha aşağı bir konumda oldukları bildirilmiştir. Ayrıca bu âyetlerde (7/179 ve 38/84-85) insanlardan ve cinlerden pek çoğunun

²⁰⁰ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 10, s. 591-595.

²⁰¹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 592.

²⁰² Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 20, s. 147-150.

²⁰³ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 592.

²⁰⁴ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 20, s. 150.

²⁰⁵ *Semerkand Dergisi*, Kasım, 2000, S. 23, s. 24.

Allah'ın emrine muhalefet etmekten dolayı cehenneme gidecekleri açıklanmıştır.

4. “İman eden ve iyi işler yapanlara, kendileri için zemininden ırmaklar akan cennetler bulunduğu müjdesini ver. Onlara cennetteki meyvelerden biri rızık olarak her sunulduğunda, ‘Bu daha önce de bize rızık olarak verilendir.’ derler. O kendilerine, benzer şekilde verilmiştir. Ayrıca orada kendileri için tertemiz eşler de vardır ve orada onlar sonsuza kadar kalıcıdır.” Bakara 2/25.²⁰⁶

Bakara suresi 25. âyette, iman eden ve salih amel işleyenler için altlarından ırmaklar akan cennetler olduğu, bu kimselerin sabah akşam cennette rızıklandırılacakları beyan edilmiştir. Yine bu kimselere, renkleri birbirine benzemekle birlikte, tatları farklı olan cennet meyvelerinin mücevherlerle süslü tabaklarda ikram edileceği bildirilmiştir. Onların ikram edilen meyvelerden daha önce yediklerini zannedeceklerini (renklerinin aynı olmasından dolayı) belirten müfessir, ancak tattıklarında bu meyvelerin farklı olduğunu anlayabileceklerini ifade etmiştir. Bu noktada müfessir, “Onlara öyle müteşâbih sunulacak.” ifadesinin, “renkleri aynı fakat tatları farklı” anlamına geldiğini belirtmiştir. Yine bu kimseler için cennette mutahhar zevcelerin olduğu bildirilmiş ve kendilerinin cennette ebedi kalacakları beyan edilmiştir.²⁰⁷

5. “İman edip hayırlı işler yapanlara gelince, onlar da cennetlikler; onlar orada ebedî kalacaklardır.” Bakara 2/82.²⁰⁸

Mukâtil b. Süleymân bu âyet-i kerimeyi, (2/82) “İman edip salih amel işleyenlerin cennet ashâbı oldukları ve cennette ölmeyecekleri” şeklinde izah etmiştir.²⁰⁹

6. “İnanıp iyi işler yapanları da, içinde ebediyen kalmak üzere, zemininde ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu bir gölgeliğe alacağız.” Nisâ 4/57.²¹⁰

Taberî Tefsîri’nde Nisâ suresi 57. âyet hususundaki izah şu şekildedir: Yahudilerden ve diğer ümmetlerden Allah’a ve Peygamber’ine İman edip

²⁰⁶ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 1, s. 90.

²⁰⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 94.

²⁰⁸ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 1, s. 148.

²⁰⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 119.

²¹⁰ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 2, s. 76.

Hız. Muhammed'e (a.s.) indirileni tasdik edenler, Allah'ın emirlerine uyup yasaklarından sakınanlar, salih âmel işleyenler, kıyamet gününde altından ırmaklar akan cennetlere girecekler ve orada süresiz (sonsuz ve kesintisiz) kalacaklardır. Onlar için cennette tertemiz, arınmış eşler vardır ve onlar orada devamlı duran gölgelikler altına yerleştirileceklerdir.²¹¹

7. “İman eden ve iyi işler yapanları, içinde ebedî kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah bunu hak bir söz olarak vaad etti. Söz bakımından kim Allah'tan daha doğru olabilir!” Nisâ 4/122.²¹²

Tefsîr- Kebîr'de, iman edip salih amel işleyenleri ebediyen kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokacağı, Allah'ın hak ve mutlaka gerçekleşecek vaadi olarak belirtilmiş bununla birlikte, her hususta (cennet, cehennem, öldükten sonra dirilmek gibi) Allah'tan daha doğru sözlü kimsenin olmadığına dikkat çekilmiştir.²¹³

8. “Erkek olsun, kadın olsun her kim iman etmiş olarak dünya ve âhiret için yararlı iyi işler yaparsa işte onlar da cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.” Nisâ 4/124.²¹⁴

Tefsîr-i Kebîr'de bu âyetin (4/124) izahı şu şekildedir: Salih amel işleyen kadın erkek her mümin cennete girecek, hurma çekirdeğinin sırtındaki çukurcuk –ki nâkir olarak zikredilmiştir- kadar bile zulme uğratılmayacaktır. Yani nâkir kadar bile olsa kişi, salih amelinin karşılığında mükâfat görecektir. Bu âyet, Medine'de müminlere karşı övünen Yahudilere, müminlerin durumunu beyan etmek üzere nazil olmuştur.²¹⁵

Yukarıda verilen âyetlerde (2/25, 2/82, 4/57, 4/122 ve 4/124) başta peygamberler olmak üzere, Allah'a inanan ve itaat eden bütün müminlerin cennete gireceklerinin haber verildiğini belirten yazar, Kur'an ve hadislerde cennetliklerin isimlerinin değil, sıfatlarının zikredildiğini açıklamıştır.²¹⁶

Verilen âyetlerde (2/25, 2/82, 4/57, 4/122 ve 4/124) cennet ve beraberindeki mükâfatları kazanmanın şartı, “iman etmek” ve “salih amel işlemek” olarak beyân edilmiştir.

²¹¹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 7, s. 167-168.

²¹² Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 2, s. 144.

²¹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 408.

²¹⁴ Hayrettin Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*, C. 4, s. 149.

²¹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 409.

²¹⁶ *Semerkand Dergisi*, Kasım, 2000, S. 23, s. 24.

9. “Allah sağlam söze îman edenleri hem dünya hayatında hem de âhirette sağlam tutar; Allah zalimleri de şaşkırtır ve Allah dilediğini yapar.” İbrâhîm 14/27.²¹⁷

Müfessirin bu âyet (14/27) hususundaki izahı şu şekildedir: Allah Teâlâ, müminleri dünya hayatında îman bakımından, kabirde (sorgu anında) ise, kelime-i tevhid ve îman bakımından hak üzere kararlı kılacak, ancak kâfir ve münafıkları kabirde hesaba çekilirken hak üzere muvaffak kılmayacaktır. Müfessirlere göre, âyette geçen ve “hak ve hakikat” olarak tercüme edilen “kavl-i sâbit” ifadesi ile kastedilenin, “îman ve salih amel” olduğu belirtilmiş, bu durumda âyetin, “Allah müminleri dünya hayatında, îmanlarında ve salih amellerinde kararlı kılar.” anlamına geldiği ifade edilmiştir. Âyetin devamında Allah’ın müminleri âhîret hayatında da kararlı kılaacağı beyan edilmiş olup âhîret hayatından maksadın kabir hayatı olduğu, müminin orada hesaba çekilirken îmanda ve kelime-i tevhidde kararlı kılınacağı açıklanmıştır.²¹⁸

İbrâhîm suresi 27. âyet hususunda yazarın yaptığı değerlendirme şu şekildedir: “Allah, inananları kalplerine yerleşen kelime-i tevhid üzere, dünya ve âhirette sabit tutacağını bildirmiştir.”²¹⁹

İbrâhîm suresi 27. âyette Allah, samimi bir şekilde îman edenlerin kalbine kelime-i tevhidi sağlam bir şekilde yerleştireceğini bildirmiş, hem dünya hayatında hem de âhîret hayatında kendilerini dini üzere sabit kılacağını vaad etmiştir.

10. “Bilesiniz ki Allah dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler.” Yûnus 10/62.²²⁰

Yûnus suresi 62. âyette, Allah dostlarına ahirette hiçbir korku olmadığı, onların dünyada iken elde edemeyecekleri şeylere de üzülmecekleri beyan edilmektedir. Müfessir, âyette geçen “Allah dostları” ifadesi ile kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler zikredildiğini beyan etmiş ve bu görüşleri “simalarından Allah’ı hatırlatan kullar” ve “aralarında maddî çıkar ve akrabalık bağı olmadan birbirlerini Allah için seven kimseler” olarak

²¹⁷ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 313.

²¹⁸ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 13, s. 657-668.

²¹⁹ *Semerkand Dergisi*, Kasım, 2000, S. 23, s. 24.

²²⁰ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 117.

açıklamıştır. Müfessire göre, “Allah dostları” ifadesi ile Yûnus suresi 63. âyette de belirtildiği gibi “Allah’a îman eden ve O’ndan korkanlar kullar” kastedilmektedir.²²¹

11.“Onlar ki, îman etmişler ve takvâya ermişlerdir, işte onlara hem bu dünya hayatında hem de âhirette müjdeler olsun! Allah’ın sözlerinde değişme olmaz; (öyleyse) en büyük kazanç budur.” Yûnus 10/63-64.²²²

Bu âyette (10/63) Allah dostu kimselerin vasıfları açıklanmıştır. Bu vasıflar; Allah’ı, Peygamber’ini ve Peygamber’in Allah’tan getirdiklerini tasdik etmek Allah’ın emir ve yasaklarının gereğini yerine getirmek ve Allah’tan korkmak şeklinde ifade edilmiştir.²²³

Yûnus suresi 64. âyetin izahında müfessir, Allah dostlarına dünya ve âhirette verileceği vaad edilen müjde ile ilgili çeşitli görüşler aktarmıştır. Ancak bu görüşlerden en evlâ olanı şu şekilde izah etmiştir: Müslümanın gördüğü veya ona gösterilen salih rüyalar, ölüm anında meleklerin onu Allah’ın rahmetiyle müjdelemesi, kitabı ve peygamberi aracılığıyla ona bol sevaplar vaat etmesi, Müslümana dünya hayatında verilecek müjdelerdir. Allah Müslümanı bu müjdelerden biriyle sınırlamamıştır. Dolayısıyla Müslüman, dünya hayatında bu müjdelerin hepsine nail olacaktır. Âhiretteki müjde ile kastedilen ise, cennettir. Allah dostlarının hem dünyada hem de ahirette müjdeye nail olacaklarını ve Allah’ın vadini mutlaka yerine getireceğini beyan eden müfessir, bunun âyet-i kerîmede büyük bir kurtuluş olarak nitelendirildiğini ifade etmiştir.²²⁴

Yazara göre bu âyetlerle (10/62-64) Allah (c.c.), müttakîlere dünyada, ölüm anında ve ölümden sonra emniyette olduklarını haber vermekte bununla birlikte, hiçbir korku ve hüzn yaşamayacaklarına dair onları müjdelemektedir.²²⁵

Yûnus suresi 62. âyette, Allah’ın sevgisine mazhar olan kulların (evliyâ) âhirette korkmayacakları, dünyada da üzülmecekleri beyan edilmektedir. Yûnus suresi 63. âyette îman etmiş, takvâ sahibi bütün müminlerin Allah dostu olduğu belirtilmekte 64. âyette ise, Allah dostlarına hem dünyada hem

²²¹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 12, s. 208-213.

²²² Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 117.

²²³ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 12, s. 213-214.

²²⁴ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 12, s. 214-226.

²²⁵ *Semerkand Dergisi*, Kasım, 2000, S. 23, s. 24.

âhirette müjdeler verileceği Allah tarafından vaad edilmektedir. Bununla birlikte bu müjdeleri elde etmek büyük bir kazanç elde etmekle eşdeğer tutulmaktadır.

12. İbrâhîm 14/27.²²⁶

13. “Allah’a itaatsizlikten sakınanlar için de cennet, iyice yakınlarına getirilecek.” Kâf 50/31.²²⁷

Bu âyet hakkında müfessirin izahı, “kıyamet günü Allah’ın emirlerini tutup yasaklarından sakınanlara ve O’ndan korkanlara cennetin yaklaştırılacağı, uzakta tutulmayacağı” şeklindedir.²²⁸

14. “Ve kendilerine şöyle denecektir: ‘İşte sizlere; daima Allah’a yönelen, O’nu aklından çıkarmayan, görmediği halde Rahmân’dan çekinip korkan ve samimi bir kalb ile gelen kimseye vaad edilen cennet!’” Kâf 50/32-33.²²⁹

Müfessir Kâf suresi 32. âyet hakkında yaptığı açıklamada “evvâb” ve “hafız” kelimelerinin izahına yönelik çeşitli görüşler aktarmıştır. “Allah’a yönelen” şeklinde tercüme edilen evvâb kelimesi hakkında zikredilen görüşler şunlardır: “Allah’ı çokça tesbih eden”, “yalnız başına kaldığında Allah’ı zikreden”, “tevbe edinceye kadar günahlarını hatırlanarak çıkarmayan”, “çokça tevbe eden ve Allah’a itaate yönelen”. Müfessir “evvâb kelimesini, “günah işlemekten vazgeçip, Allaha itaate yönelen ve günahlarından tevbe eden” şeklinde izah etmiştir.²³⁰

“Allah’ın koyduğu emirleri yerine getiren” şeklinde tercüme edilen hafız kelimesi hakkında zikredilen görüşler ise şunlardır: “Tevbe edinceye kadar günahlarını hatırlanarak çıkarmayan”, “Allah’ın kendisine farz kıldığı ve emanet ettiği vazifeleri yerine getiren”, “kulu rabbine yaklaştıran her şeyi muhafaza eden”. Müfessir hafız kelimesini, “kulu rabbine yaklaştıran her şeyi muhafaza eden” şeklinde açıklamıştır. Ayrıca bu âyette muttakîlere, (evvâb ve hafız) cennetin vaad olduğu bildirilmiştir.²³¹

²²⁶ Bu âyetin meâl ve tefsiri 129. sayfada yer almaktadır.

²²⁷ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 5, s. 109.

²²⁸ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 21, s. 449.

²²⁹ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 5, s. 109.

²³⁰ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 21, s. 449-453.

²³¹ Taberî, *Câmiül-Beyân*, C. 21, s. 450-452.

Kâf suresi 33. âyet ise, -bir önceki âyetle ilgili olarak- Allah'a yönelen, O'na itaat eden, görmediği halde Allah'tan korkup günahlarından tevbe ederek huzuruna gelen kimselere de cennetin vaad olduğunu beyan etmektedir.²³²

15. “Güzel yapanlara güzellik vardır, daha fazlası da vardır. Onların yüzlerinde ne toz toprak bulaşığı olur ne de aşağılanmışlık izi. İşte bunlar cennetlik kullardır, kendileri orada sonsuza kadar kalıcıdırlar.” Yûnus 10/26.²³³

Yûnus suresi 26. âyete İbn-i Kesîr'in getirdiği izah şu şekildedir: Yûnus suresi 26. âyette Allah (c.c.), dünyada îman edip salih amel işleyerek iyilik yapan kimselerin âhirette yaptıklarına bedel iyilikler olduğunu (Rahmân suresi 60. âyette de buyurulduğu gibi) haber vermektedir. Müfessir, “...daha güzeli ve fazlası var...” kavli ile kastedilenin, amellerin sevabının bir iyilik karşılığı on mislinden yedi yüz misline kadar katlanması olduğunu açıklamıştır. Bunun da üzerinde bir fazlalık olduğunu ifade eden müfessir, bu fazlalığı, Allah'ın onlara cennetlerde vereceği nimetler (saraylar, huriler, onlardan olan hoşnutluğu ve onlar için sakladığı göz aydınlığı) olarak açıklamıştır. Bütün bu verilenlerden daha faziletlisi ve daha üstün olanının “Allah'ın zâtına bakmak” olduğu bildirilmiştir. Bu nimetin ancak Allah'ın rahmeti sayesinde elde edilebileceği açıklanmış olup yapılan amellerin böyle bir nimeti kazanmaya kâfi gelmeyeceğine dikkat çekilmiştir.²³⁴

Müfessirin izahına göre “...Onların yüzleri ne kararır, ne de zilletten kızarır...” ifadesi âhirette müminlerin aksine kâfir ve günahkârların yüzlerinin kararacağını bildirmektedir. Müminler için ne içte ne de görünüşte bir aşağılama, bir horlama meydana gelmeyeceği, (İnsân suresi 11. âyette buyurulduğu gibi) yüzlerinin parlak ve kalplerinin sevinç içinde olacağı açıklanmıştır.²³⁵

²³² Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 21, s. 453.

²³³ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 95.

²³⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 4, s. 262-263.

²³⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 4, s. 263.

Yazara göre bu âyetler (14/27, 50/31-33 ve 10/26), selîm bir kalple Allah'a bağlanan kulun kazanacağı hediyeleri (îman selâmeti, cennet ve cemâlullah) bildirmektedir.²³⁶

Bu âyetlerde (14/27, 50/31-33 ve 10/26) Allah'a samimi olarak inanan, O'na itaatsizlikten sakınan, görmediği halde O'ndan çekinen kimselere îman selâmeti, ebedî cennet ve cemâlullah verileceği beyân edilmektedir.

16. “ ‘Rabbimiz Allah’tır.’ deyip de dosdoğru çizgide yaşayanlar, işte onların üzerine melekler şu müjdeyle inerler: ‘Korkmayın, kederlenmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin!’” Fussilet 41/30.²³⁷

Fussilet suresi 30. âyette Allah'ı rab olarak tanıyan ve bu istikamet üzere devam eden kimseleri, âhirette meleklerin (hafaza melekleri) karşılayacakları ve peygamberler aracılığıyla kendilerine vaad edilen cennetle müjdeleyecekleri beyan edilmiştir.²³⁸

17. “Biz, dünya hayatında da âhirette de sizin dostunuzuz. Orada çok bağışlayıcı, çok merhametli olan Allah'tan bir ikram olarak sizin için canınızın çektiği her şey bulunacak, yine orada umduğunuz her şeyi elde edeceksiniz.” Fussilet 41/31-32.²³⁹

Tefsîr-i Kebîr'de bu âyetler (41/31-32) hakkındaki izah şu şekildedir: Dünya hayatında olduğu gibi âhîret hayatında da (cennette) melekler müminlerin dostu olduklarını müminlere haber verecekler ve cennette canlarının arzuladığı her şeye, rablerinden bir ikram olarak kavuşacaklarını müjdeleyeceklerdir.²⁴⁰

Yazar, kâmil mürşidi yeryüzünde Allah'ın şahidi ve hidâyet yolunun rehberi olarak tarif etmiştir. Bu itibarla, kâmil bir veliyi hayatı boyunca kendisine rehber edinen kimseye, o velinin îman bakımından şahitlik yapacağı Allah'ın da bu şahitliği kabul edeceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla, veli ile müridi arasında bir ömür süren dostluğun ölümle birlikte sona ermeyeceği aksine, ölümden sonra daha tatlı ve daha menfaatli bir şekilde devam edeceği açıklanmıştır. Meleklerin çeşitli sebeplerle (müminin ruhunu karşılamak, onu sevindirmek, yurdunda rahat ettirmek, endişe ve korkusunu

²³⁶ *Semerkand Dergisi*, Kasım, 2000, S. 23, s. 25.

²³⁷ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 705.

²³⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 742.

²³⁹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 705.

²⁴⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 742.

gidermek gibi) vefat eden müminin yanına geldiklerini ve kendisine cenneti müjdelediklerini açıklayan yazar, bu açıklamalarını Fussilet suresi 30, 31 ve 32. âyetlerle desteklemiştir²⁴¹

Bu âyetlerde (41/30, 31, 32) öne çıkan husus, meleklerin kul üzerindeki destek ve yardımınıdır. Dolayısıyla söz konusu âyetler, Allah'a îman edip de dosdoğru yol üzere yaşayan kimselere, meleklerin dünya ve âhret hayatında dost ve yardımcı olacaklarını beyan etmektedir.

“Allah İle Aramıza Girenler” başlıklı yazı, Semerkand Dergisi'nde 2001 Eylül ayında yayınlanmıştır. Dilaver Selvi'ye ait olan bu yazıda kullanılan âyetler, âlimleri tanıtmakta görevlerini açıklamaktadır.²⁴²

1. “Hani rabbın meleklere, ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ demişti. Onlar, ‘Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?’ dediler. Allah “Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim” buyurdu.” Bakara 2/30.²⁴³

Tefsîr-i Kebîr'de bu âyet (2/30) hususundaki açıklama şu şekildedir: Allah Teâlâ, insan (Hz. Âdem) ve şeytanları yaratmadan önce melekleri ve cinleri yaratmış, cinleri yeryüzüne melekleri ise semaya yerleştirmiştir. Cinlerin dünyada fitne ve haset sebebiyle birbirleriyle savaşması sebebiyle Allah onların üzerine İblîs başkanlığında cin ordularından birini göndermiştir. (Bu noktada cinler hakkında, ateşten yaratıldıkları ve cennetin bekçiliğini yaptıklarına dair kısa bir bilgi verilmiştir.) Yeryüzüne inen cin ordusu, orada semadaki gibi ibadetle sorumlu tutulmadıkları için devamlı olarak yeryüzünde kalmak istemişlerdir. Ancak, yeryüzünde kendilerinin yerini tutacak bir halife yaratılacağını ve kendilerinin de semaya yükseltileceğini öğrendiklerinde bu durumdan hoşlanmamışlardır. Bu sebeple Allah Teâlâ'ya, “Biz seni hamdinle tesbih ve takdis edip dururken, (Ra'd suresi 13. âyette buyurulduğu gibi) orada cinler gibi kötülük işleyip fesâd çıkartacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” diye sormuşlar ve Allah Teâlâ'dan, “Kuşkusuz ben sizin bilmediklerinizi bilirim.” (yani, Âdem ve neslinden yeryüzünde Allah'ı hamd ile tesbih edenlerin olacağını

²⁴¹ *Semerkand Dergisi*, Kasım, 2000, S. 23 s. 26.

²⁴² *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2001, S. 33. s. 23.

²⁴³ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 99.

Allah'ın bildiği) cevabını almışlardır. Bu noktada müfessir, Hz. Âdem'in (a.s.) neslindeki ten farklılığının ve insanların itikadî (mümin-kâfir) hâllerinin çeşitliliğinin, Hz. Âdem'in yaratıldığı toprağın farklılığına bağlı olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁴

İblîs'in yaratılan insan suretini kıskandığı ve kendisinden üstün kılınmasından endişe ettiğini belirten müfessir, meleklerin bu konuda İblîs ile aynı fikirde olmadığını ifade etmiştir. Âdem'in (a.s.) kırk yıl çamurdan şekillenmiş bir suret olarak kaldığı bildirilmiş olup bu zaman zarfında İblîs'in onun içine girip çıktığı, yaratılış bakımından kendini ondan üstün gördüğü ve onu yenmeye yemin ettiği (Sebe' suresi 20. âyetin buna işaret ettiği) beyan edilmiştir.²⁴⁵

Âdem'in cesedine girmesi ruha emredildiğinde, ruhun bunu istemeyerek yaptığına dikkat çeken müfessir, ruhun yine istemeyerek cesetten çıkacağını belirtmiştir. Âdem'e baş tarafından ruh üflendiği, ruh cesedin yarısına ulaştığında cesedin oturmak istediği (İsrâ suresi 11. âyetinde buyurulduğu gibi insanın aceleci yönüne işaret ettiği) ifade edilmiştir. Ruhun ayak parmaklarına ulaştığında oradan çıkmaya çalıştığı, çıkamayınca tekrar başa dönerek burun deliklerinden dışarı çıktığı ve bu esnada aksıran Âdem'in (a.s.) ilk sözünün “elhamdülillâh” olduğu rabbinin de “yerhamükellah” sözüyle ona rahmetiyle cevap verdiği zikredilmiştir. Müfessir, Âdem'in (a.s.) bu şekilde rabbini hamd ile tesbih ve takdis etmesi için yaratıldığını beyan etmiş ve Allah'tan Âdem'e (a.s.) ulaşan ilk şeyin rahmet olduğunu açıklamıştır.²⁴⁶

2. “Sizi yeryüzünde halifeler yapan O'dur. Artık kim inkâr ederse inkârcılığı yalnız kendi aleyhinedir. Kâfirlerin küfrü rableri katında gazabı artırmaktan başka bir sonuç doğurmaz; şu halde kâfirlerin küfrü ancak kendi ziyanlarını artırır.” Fâtır 35/39.²⁴⁷

Müfessir “Sizi yeryüzünde halifeler yapan O'dur.” buyruğunu bir topluluğun başka bir topluluğa bir neslin başka bir nesle halef olması şeklinde açıklamış ve bu noktada Neml suresi 62. âyete atıfta bulunmuştur.

²⁴⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 97.

²⁴⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 97.

²⁴⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 97-98.

²⁴⁷ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 469.

Âyetin devamında küfrün vebalinin başkasının değil küfredenin üzerinde olduğu bildirilmiştir. Küfürlerinde devam ettikleri sürece Allah'ın da küfredenlere buğz etmeye devam edeceği belirtilmiş, dolayısıyla kıyamet günü bu durumun hem küfredenler hem de aileleri için hüsrarla sonuçlanacağı ifade edilmiştir. Buna karşılık müminlerin ömürleri uzadıkça ve amelleri güzelleştikçe Allah katında ve cennette derecelerinin yükseleceği, ecirlerinin artacağı bildirilmiş ayrıca böyle bir mümini yaratana, yoktan var edeni, âlemlerin rabbinin kendisine sevgili kılacağı beyan edilmiştir.²⁴⁸

Allah'ın insanı, yeryüzünde kendisini temsil edecek bir halife olarak yarattığını belirten yazar, bu ifadesini Bakara suresi 30 ve Fâtır suresi 39. âyetlerle desteklemiştir.²⁴⁹

Bu âyetlerde (2/30 ve 35/39) insanın yeryüzündeki hilâfet görevine işaret edilmektedir. Ancak insana verilen hilâfet özelliği ile yeryüzünde rızâ-i ilâhîye uygun yaşamak ve kendisine sunulan imkânları bu doğrultuda kullanmak kastedilmektedir.

3. “Vaktiyle rabbi İbrâhim’i bazı sözlerle sınavı da İbrâhim onları eksiksiz yerine getirince, ‘Ben seni insanlara önder yapacağım’ buyurmuştu. İbrâhim, ‘soyumdan da’ deyince Rabbi, ‘Vaadim zalimleri kapsamaz’ buyurdu.” Bakara 2/124.²⁵⁰

Bu âyette (2/124), kullanılan “ibtilâ” kelimesinin “denemek” manasına geldiği Nisâ suresi 6. âyetle ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Müfessirin izahına göre Allah (c.c.), Hz. İbrâhim’i (a.s.) bir takım emir ve yükümlülüklerle²⁵¹ imtihan etmiş ve onu sorumlu tutmuştur. Hz. İbrâhim de bu emirleri tam olarak yerine getirmiş (Necm suresi 37. âyette buyurulduğu gibi), ve böylece imtihanı başarmıştır. Bu itibarla, Hz. İbrâhim hayırda insanların öncüsü (rehber) olmakla şereflendirilmiş ve kendisinden sonra gelenlere örneklik yapacak konuma yükseltilmiştir. Âyetin devamında Hz. İbrâhim, neslinden gelenler arasından öncü insanların yaratılmasını Allah’tan talep etmiş bunun üzerine, Hz. İbrâhim’in soyundan gelen zalim

²⁴⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur’ani'l-Azîm*, C. 6, s. 557.

²⁴⁹ *Semer kand Dergisi*, Eylül, 2001, S. 33, s. 23.

²⁵⁰ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 1, s. 204.

²⁵¹ Müfessir bu emir ve yükümlülüklerin neler olduğuna dair çeşitli görüşler zikretmiştir.

ve doğru yoldan ayrılan kimselerin peygamberlik makamına ulaşamayacakları ve hayırda öncülük yapma mertebesine erişemeyecekleri açıklanmıştır.²⁵²

Müfessir, bu âyette Hz. İbrâhim'in imtihan edildiği emirlerin neler olduğu hususunda zikredilen görüşlere yer vermekle birlikte, bunların hepsinin veya bir kısmının doğru olabileceğini belirtmiştir. Bundan dolayı, bir kimsenin hadis veya icma' gibi herhangi bir delile dayanmaksızın, Hz. İbrâhim'in (a.s.) bu hususlardan hepsiyle veya birkaçıyla imtihan edildiğini söylemesinin doğru olmadığını belirtmiştir. Çünkü Hz. Muhammed'den (a.s.) bu yönde bir haber gelmediği ve bu hususta bir icma' da olmadığı beyan edilmiştir. Bu konuda senedi tartışmalı olarak gelen iki hadis bulunduğunu belirten müfessir, bu hadislerle güvenilmeyeceğine dikkat çekmiştir.²⁵³

Bu âyette Hz. İbrâhim'in duasının kabul edileceği bildirilmiş ancak, önderlik lütfuna Allah dostlarının nail olacağı ve zalimlerin bu lütuftan mahrum kalacağı beyan edilmiştir. "...Zalimler vaadime erişemezler." ifadesindeki "vaat" ile kastedilenin ne olduğu hakkında çeşitli görüşler olduğunu belirten müfessir, bu görüşleri "peygamberlik", "imamlık", "önderlik", "Allah'ın dini", "âhirette emân", "zalimlere itaat etmeme" şeklinde açıklamıştır.²⁵⁴

"Allah ile Aramıza Girenler" başlıklı yazıda Bakara suresi 124. âyet ile ilgili değerlendirme şu şekildedir: Halifelik vasfını hakiki manada taşıyan kimseler, Allah'ın hükümlerini icra eden, yaşayan, diğer insanlara öğreten peygamberler ve kâmil insanlardır. Allah, küfür ve isyanla nefislerine zulmedenlerin bu vazifeyi üstlenemeyeceklerini bildirdiği için kâfir ve fasıklar bu şereften mahrumdurlar.²⁵⁵

Bakara suresi 124. âyette Hz. İbrâhim'in çeşitli imtihanlara tabi tutulduğu bildirilmiş bu imtihanları başarı ile tamamlaması üzerine, kendisine önderlik (liderlik) vasfının ayrıcalık olarak verildiği açıklanmıştır. Bununla birlikte söz konusu âyette, liderlik gibi ayrıcalıklı vasıfların dinî

²⁵² Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 2, s. 498-506.

²⁵³ Taberî, *Câmiül-Beyân*, C. 2, s. 506-508.

²⁵⁴ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 2, s. 508-516.

²⁵⁵ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2001, S.33, s. 23.

bakımdan liyakat sahibi kimselere verileceğine dikkat çekilmiş olup doğru yoldan ayrılanların ve zalim kişilerin bu ayrıcalıktan mahrum olacakları beyan edilmiştir.

4. “Senden önce de ancak kendilerine vahiy indirdiğimiz kişileri peygamber olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız bilgi sahibi olanlara sorunuz.” Nahl 16/43.²⁵⁶

Tefsîr-i Kebîr’de Nahl suresi 43. âyetin, Ebû Cehil b. Hişâm, Velîd b. Muğîre ve ‘Ukbe b. Mu’ayt’ın “Allah meleklerin yerine, yiyip içen bir beşeri mi peygamber olarak gönderdi?” (17/94) şeklinde soru sormaları üzerine nazil olduğu beyan edilmiştir. Söz konusu âyette, daha önce gönderilen peygamberlerin de bir beşer olduğu bildirilmiş olup beşer dışında peygamber gönderilmediği vurgulanmıştır. Ayrıca zikir (Tevrât) ehlinin bu bilgiye sahip olduğu belirtilmiş dolayısıyla zikir ehline sorulduğu takdirde, onların da bu bilgiyi teyit edecekleri beyan edilmiştir.²⁵⁷

5. Enbiyâ 21/7.²⁵⁸

Yazar yukarıda yer alan âyetlere (16/43 ve 21/7) istinaden bilinmeyen şeylerin âlimlere sorulmasının emredildiğini ifade etmiştir.²⁵⁹

Gerek dinî, gerekse din dışı bilinmeyen konularda uzman kişilere danışılıp bilgi sahibi olunabileceği bu âyetlerden (16/43 ve 21/7) çıkarılabilecek neticelerdendir.

6. “Ticaretin de satımın da kendilerini Allah’ı anmaktan, namazı hakkıyla kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoymadığı, gözlerin ve gönüllerin dehşetle sarsılacağı bir günden korkan kişiler;” Nûr 24/37.²⁶⁰

Nûr suresi 37. âyette kendilerini alım ve satım gibi şeylerin Allah’ı anmaktan, (farz namaz kılmaktan) ve zekât vermekten alıkoymadığı kimselerin kalplerin yerinden çıkıp gırtlığa dayanacağı, gözlerin renginin değişeceği, moraracağı bir günden korkan kimseler oldukları bildirilmiştir. (Müfessir bu âyeti kerîmede dil kurallarına göre “ricâl” kelimesinin daha önce gelmesi gerektiğine işaret etmiştir.)²⁶¹

²⁵⁶ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 3, s. 400.

²⁵⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 470.

²⁵⁸ Bu âyetin meâl ve tefsiri 103. sayfada yer almaktadır.

²⁵⁹ *Semerikand Dergisi*, Eylül, 2001, S. 33, s. 23.

²⁶⁰ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 79.

²⁶¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 201.

7. “Sonra ben o inkârcıları yakalayiverdim; bilsen nasıl bir cezalandırıştı o!” Fâtır 35/26.²⁶²

Fâtır suresi 26. âyet, geçmiş kavimlerden îman etmeyenlerin ilâhî azapla cezalandırıldıklarını haber vermektedir. Ayrıca bu âyette inkâr edenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna da dikkat çekilmiştir.²⁶³

Zikir ehli olmayı ve Allah’tan gerçek mânâda sakınmayı Rabbânî âlimlere has en belirgin sıfatlar olarak açıklayan yazar, bu ifadesini Nûr suresi 37. âyet ve Fâtır suresi 26. âyet ile temellendirmiştir.²⁶⁴

Nûr suresi 37. âyette dünya ve âhiret dengesini sağlayan kullardan söz edilmektedir. Fâtır suresi 26. âyet ise geçmişte peygamberlerini yalanlayan toplulukların yaptıklarından dolayı ilâhî cezaya çarptırıldıklarını Hz. Muhammed’e (a.s.) ve onun şahsında ümmetine haber vermektedir. Bir önceki âyetle (35/25) ilgisi çerçevesinde ele alındığında Fâtır suresi 26. âyet, tebliğ göreviyle ilgili karşılaştığı zorluklar sebebiyle Hz. Muhammed’e (a.s.) teselli mahiyetindedir.

8. “Rızâsını dileyerek sabah akşam rablerine dua edenlerle olmak için elinden gelen çabayı göster. Dünya hayatının çekiciliğine meylederek gözlerini onlardan çevirme! Bizi anmaktan kalbini gafil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme!” Kehf 18/28.²⁶⁵

Kehf suresi 28. âyeti İbn-i Kesîr şu şekilde izah etmiştir: Bu âyette Allah (c.c.), Hz. Muhammed’e (a.s.) zengin-fakir, güçlü-zayıf ayırımı yapmadan tekbir, tahmîd ve tehlîl getirmek suretiyle kendisini daima anan ve kendisine sabah-akşam yalvaran kullarıyla birlikte oturmasını emretmektedir. Müşriklerin ileri gelenlerinin, Hz. Muhammed’in (a.s.) Bilâl (r.a.), Ammâr (r.a.), Süheyb (r.a.), Habbâb (r.a.) ve İbn-i Mes’ûd (r.a.) gibi fakir müminlerle değil, kendileriyle oturup kalkmalarını istemeleri üzerine bu âyetin nazil olduğu bildirilmiştir. Güçlülerle güçsüzlerin kendi durumlarına göre ayrı ayrı yerlerde oturmalarını talep eden bu kimselere karşı “...Dünya hayatının güzelliklerini isteyerek gözlerini onlardan

²⁶² Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 458.

²⁶³ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 19, s. 362.

²⁶⁴ *Semerkind Dergisi*, Eylül, 2001, S. 33, s. 23.

²⁶⁵ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 3, s. 548.

ayırma...” buyruğu ile Allah (c.c.), Hz. Muhammed’i (a.s.) bundan nehyetmiş, sabrederek onlarla birlikte oturmasını (En’âm sûresi 52. âyette buyurulduğu gibi) kendisine emretmiştir. Âyetin sonunda Hz. Muhammed (a.s.), dünyaya düşkün, kendisini dinden alıkoyan ve rabbine ibadet etmesini engelleyen gafil kimselerle birlikte olmaktan menedilmiştir. Müfessir, gafil kimselerin amelleri ve yaptıklarının sefâhat, tefrit ve boşa harcanan emek olduğunu açıklamış ve bu sebeple, gafil kimselere itaat etmemesi, gittikleri yolu sevmemesi ve onlara gıpta etmemesinin (Tâ-Hâ suresi 131. âyette buyurulduğu gibi) Hz. Muhammed’e emredildiğini beyan etmiştir.²⁶⁶

Yazar, Kehf suresi 28. âyette, Allah’ın zikirten gafil ve edebi bozuk olan kimselere uyulmamasını emrettiğini ifade etmiştir.²⁶⁷

Bu âyet (18/28), müşriklerin îman eden fakirleri küçümsediklerini ve Hz. Muhammed’in (a.s.) onlarla oturmasından rahatsızlık duyduklarını bildirmektedir. İnsanlar arasında ayırım yapılmaması gerektiği konusunda bir uyarı niteliğinde olan bu âyet ile Allah (c.c.), insanın mal ile değil, îman ve güzel ahlâk ile değer ve şeref kazandığını kullarına bildirmektedir.

9. “Allah, hak ve adaleti ayakta tutarak, kendinden başka tanrı olmadığını bildirdi; melekler ve ilim sahipleri de bunu ikrar ettiler. (Evet) O’ndan başka tanrı yoktur; O mutlak güç ve hikmet sahibidir.” Âl-i İmrân 3/18.²⁶⁸

İbn-i Kesîr’in bu âyet (3/18) hususundaki izahı şu şekildedir: “Allah şehâdet etti...” buyruğu ile “Şâhitlerin en doğrusu ve adaletlisi, konuşanların da en doğrusu Allah’tır.” anlamı kastedilmiştir. “...O’ndan başka ilâh yoktur...” buyruğu ise, “Tüm yaratılmışların tek ilâhı Allah’tır. Herkes Allah’ın kulu olup, Allah’a muhtaçtır. Allah ise kendinden başkasına muhtaç değildir.” anlamındadır. Müfessir bu noktada Nisâ suresi 166. âyete atıfta bulunmuştur. “...Melekler ve ilim sahipleri de adaleti ayakta tutarak buna şahitlik ettiler...” kavli ile Allah, kendi şahitliğine meleklerin ve ilim sahiplerinin²⁶⁹ şahitliğini de katmıştır. Yani, melekler ve ilim sahipleri Allah’tan başka ilâh olmadığına, hiçbir büyüklüğün Allah’tan daha büyük

²⁶⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur’ani'l-Azîm*, C. 5, s. 152-154.

²⁶⁷ *Semerkind Dergisi*, Eylül, 2001, S. 33, s. 23.

²⁶⁸ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 1, s. 520.

²⁶⁹ Bu noktada müfessir, ulemânın şahitliğinin meleklerin şahitliği ile birlikte zikredilmesinin ulemâ açısından önemine dikkat çekmiştir.

olmadığına, Allah'ın azîz olup sözlerinde, fiillerinde, şeriatında ve kaderinde hikmet sahibi olduğuna, adaleti ayakta tutarak şahitlik etmişlerdir.²⁷⁰

Allah'ın gerçek âlimleri yüce varlığını, birliğini ve dinini ispat eden birer şahit yaptığını ifade eden yazar, bu ifadesini Âl-i İmrân suresi 18. âyet ile desteklemiştir.²⁷¹

Bu âyette, (3/18) her şeyi yaratması ve tek ilâh olması sebebiyle tam anlamıyla gerçek şahitliğin Allah'a mahsus olduğu açıklanmış, bununla birlikte Allah'ın kendi şahitliğine, meleklerin ve ilim sahiplerinin şahitliğini de kattığı bildirilmiştir.

10. “Sizden bir ücret istemeyen o kimselere tâbi olun; onlar doğru yoldadırlar.” Yâsîn 36/21.²⁷²

Yâsîn suresi 21. âyette Allah Teâlâ, hiçbir ücret talep etmeyen ve hidâyet bulmuş kimselere uymayı emretmektedir.²⁷³

11. “Eğer ana baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa bu durumda onlara uyma ama yine de onlara dünyada iyi davran; yüzünü ve özünü bana çevirenlerin yolunu izle. Sonunda dönüşünüz yalnız banadır, o zaman yapıp ettiklerinizin sonucunu size bildireceğim.” Lokmân 31/15.²⁷⁴

Lokmân suresi 15. âyette, anne-babası kişiyi bilmediği bir şeyi Allah'a ortak koşmak için zorladığı takdirde, bu hususta onlara itaat edilmemesi gerektiği bildirilmiş, bununla birlikte kişinin dünyada anne-babası ile iyi geçinmekle emrolunduğu beyan edilmiştir. Âyetin devamında Sa'd b. Ebî Vakkas'a (r.a.) hitap edildiği belirtilmiş, Sa'd'ın (r.a.) Allah'a yönelenlerin (Nebî'nin) yoluna tabi olmakla emrolunduğu zikredilmiştir. Âyetin son bölümünde ise âhirette insanların Allah'a döneceği ve Allah'ın dünyada işlenen amelleri âhirette kullarına haber vereceği beyan edilmiştir.²⁷⁵

²⁷⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 2, s. 24-25.

²⁷¹ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2001, S. 33, s. 23.

²⁷² Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 482.

²⁷³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 577.

²⁷⁴ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 336.

²⁷⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 434-435.

Yazar, kendisine tabi olunacak kimselerin, Allah'a yönelen ve hidâyet üzere olan salih kullar olduğunu yukarıda yer alan âyetlere istinaden (36/21 ve 31/15) açıklamıştır.²⁷⁶

Yâsîn suresi 21. âyette Allah (c.c.), kendilerine tabi olunması gereken insanların iki özelliğine dikkat çekmiştir: İnsanlardan ücret talep etmemeleri ve kendilerinin hidâyet üzere olması. Dolayısıyla söz konusu âyette Allah (c.c.), kendileri hidâyet üzere olan ve insanlardan tebliğ karşılığı bir ücret istemeyen kimselere tabi olunmasını emretmektedir. Lokmân suresi 15.âyet ise anne-babanın Allah'a isyan hariç, diğer hususlarda (dünyalık işlerde) emirlerinin yerine getirilmesi ve onlarla güzel geçinilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

12. Tevbe 9/119.²⁷⁷

Yazar, Tevbe suresi 119. âyette Allah'ın, takvâya ulaşmak için sadık kulları ile beraber olmayı emrettiğini bildirmiştir.²⁷⁸

13. Nisâ 4/59.²⁷⁹

“Allah gerçek âlimleri Hz. Muhammed'den (a.s.) sonra ulü'l-emr olarak tanıtmış ve din işlerinde kendilerine uyulmasını emretmiştir.” şeklindeki ifadesini Nisâ suresi 59. âyet ile destekleyen yazar, ulü'l-emr kavramını tanımlamış, halkı hak üzere yöneten adil idarecilerle Allah'ın dinini ihyâ eden âlimleri ulü'l-emr olarak zikretmiştir.²⁸⁰

14. “Sabredip âyetlerimize kesin olarak îman ettikleri zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yolu gösteren rehberler tayin etmiştik.” Secde 32/24.²⁸¹

Secde suresi 24. âyette Allah'ın emirlerine sabredenler, yasakladıklarını terkedenler, Allah'ın elçilerini ve elçilerin getirdiklerini tasdik edenler ve elçilere tabi olanlar arasından, Allah'ın emriyle hakka ileten, hayra davet eden iyiliği emreden, kötülükten meneden imamlar çıkarıldığı bildirilmiştir. Ancak daha sonra bu kimselerin yaptıklarından dolayı (kelimelerin yerini değiştirip, tahrife ve te'vîle yönelmeleri) imamlık makamının ellerinden

²⁷⁶ *Semerkand Dergisi*, Eylül 2001, S. 33, s. 23.

²⁷⁷ Bu âyetin meâl ve tefsiri 103 ve 104. sayfalarda yer almaktadır.

²⁷⁸ *Semerkand Dergisi*, Eylül 2001, S. 33, s.23.

²⁷⁹ Bu âyetin meâl ve tefsiri 98 ve 99. sayfalarda yer almaktadır.

²⁸⁰ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2001, S. 33, s. 23.

²⁸¹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 359.

alındığı açıklanmıştır. Kalpleri katılaştıran bu kimselerin salih amelleri ve inançlarının kalmadığı ifade edilmiştir. Müfessir, Allah'ın "Sabrettikleri zaman içlerinden emrimizle doğru yola götüreceğiz kılavuzlar tayin ettik." şeklindeki buyruğunun nedenini bu şekilde açıklamıştır.²⁸²

Bu âyet (32/24) hakkında yazarın yaptığı yorum şu şekildedir: Kur'an'ın imam vasfı verdiği kimseler, peygamberler dışındaki salih kimselerdir. Bu kimseler Allah yolunda güzel kulluk yapmaya sabrettikleri için imam yapılmışlar ve Allah'ın izniyle insanları doğru yola sevk etme mertebesine ulaşmışlardır.²⁸³

Secde suresi 24. âyette, İsrâiloğulları'na verilen nimetlerden bir tanesi (içlerinden rehber ve önderlerin çıkarılması) öne çıkarılmıştır. Ayrıca bu nimetin îmanlarında kararlı olup bu uğurda çeşitli sıkıntılara sabretmelerine karşılık İsrâiloğulları'na verildiği açıklanmıştır.

15. "Tanrısını arzusundan ibaret kılan, Allah'ın -bilgisine rağmen (sapmayı tercih ettiği için)- kendisini saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi bir tasavvur et! Allah'tan sonra onu kim yola getirecek? Düşünmüyor musunuz?" Câsiye 45/23.²⁸⁴

Câsiye suresi 23. âyette hevâsını ilâh edinmiş, Allah'ın onun hakkındaki bilgisine rağmen, kendisini delâlete düşürüp kulağını ve kalbini mühürlediği gözüne perde gerdiği kimseye,²⁸⁵ Allah'tan başka kimsenin hidâyet veremeyeceği belirtilmiştir. Âyetin sonunda insanlar, Allah'ın yarattıklarından ibret alıp Allah'tan başka ilâh olmadığı hakkında tezekkür etmek ve Allah'ı tevhid etmek gerektiği hususunda uyarılmışlardır."²⁸⁶

Yazar Câsiye suresi 23. âyet üzerinden Allah ile kul arasındaki gerçek engelleri şu şekilde açıklamıştır: Manevî kirlere temizlenmeyen nefis, ilâhî sevgiden mahrumdur ve Hak yolunda kulun en büyük engelidir. Azgın nefis insanı esaretine alıp kendine kulluk yaptırır. Bu itibarla Câsiye suresi 43. âyet, nefsin ne kadar azdığını ve onun elindeki insanın ne derece zelil olduğunu göstermektedir. Allah dostları ise, nefis ve şeytanın düşmanı olup

²⁸² İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 6, s. 371-372.

²⁸³ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2001, S. 33, s. 24.

²⁸⁴ Karaman ve öte., *Kur'an Yolu*, C. 5, s. 19.

²⁸⁵ Tefsîr-i Kebîr'de bu kimsenin putları seven ve onlara ibadet eden, Hâris b. Kays es-Sehmî olduğu zikredilmiştir.

²⁸⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 839-840.

bütün ömürlerini bu uğurda mücadele içerisinde geçirirler. Bu şekilde Allah ile kul arasına giren engellerden ilkinin nefis olduğunu açıklayan yazar, diğerlerini; şirk, riya, kibir, haset, kötü arkadaş, dini dünyaya alet eden ve menfaati için âyet ve hadislerin kesin hükümlerini değiştiren din adamları olarak izah etmiştir.²⁸⁷

Bu âyet-i kerîmede, (45/23) kendi tercihinden dolayı (bilinçli olarak Allah'ın rızasına aykırı davranan) Allah'ın kendisini delâlete düşürdüğü kimseye -Allah rızasına uygun davrandığı takdirde- Allah'ın yeniden hidâyet vereceği bildirilmektedir.

2.3.3. Rabîta

Semer kand Dergisi'nde "rabîta" konusuyla ilgili farklı yıllarda yayımlanan üç yazı, ihtiva ettiği âyetler cihetiyle bu başlık altında değerlendirilecektir. Bu yazıların üç tanesi de Dilaver Selvi'ye aittir. Öncelikle inceleyeceğimiz "Kur'an ve Sünnet'te Rabîta" başlıklı yazı 1999 Ekim ayında Semer kand Dergisi'nde yayımlanmıştır.

1. "Şüphesiz biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır." Tîn 95/4.²⁸⁸

Tîn suresi 4. âyete Mukâtil b. Süleymân'ın getirdiği izah şu şekildedir: İnsan dışında yaratılanlar dört ayak üzerinde yürürken insanın iki ayağı üzerinde yürümesi ahsen-i takvîm üzere yaratıldığını göstermektedir. "Ahsen-i takvîm", gençlik ve suretin güzel olması demektir."²⁸⁹

Yazar, rabîtanın sıfat olarak birçok âyette açıkça işlendiğini belirtmiş, Kur'anda geçen bütün tefekkür âyetlerinin tasavvufta rabîtanın delili olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca yazar, tasavvufî anlamda rabîtanın daha geniş anlamda bütün insanlardan istendiğine dikkat çekmiştir. Tîn suresi 4. âyete binaen insanın en güzel şekilde yaratıldığını ve varlıklar içinde ilâhî tecellilere en çok mazhar olanın insan-ı kâmil olduğunu açıklayan yazar, bu sebeple kâmil insanın Allah ile kul arasında bir vasıta olduğuna dikkat çekmiştir. Yazının devamında tasavvufî manada rabîtanın asr-ı saadette yer almadığı belirtilmiş, ancak Hz. Muhammed'e (a.s.) gösterilen sevgi,

²⁸⁷ *Semer kand Dergisi*, Eylül, 2001, S. 33, s. 24.

²⁸⁸ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 5, s. 646.

²⁸⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 4, s. 751.

bağlılık, ittiba v.b hususlar düşünüldüğünde, rabitanın özü ve hedefi bakımından sahâbe döneminde en ileri seviyede uygulandığı açıklanmıştır.²⁹⁰

Tîn suresi 4. âyet, insanın ahsen-i takvîm üzere yaratılmasını, hem fiziksel hem de ruhsal açıdan ele almaktadır.

2. Bakara 2/30.²⁹¹

Yazar, insanın halîfe olacak kabiliyette yaratıldığına delil olarak Bakara suresi 30. âyeti okuyucu ile paylaşmıştır.²⁹²

“Kur’an ve Sünnetin Emrettiği Rabita” başlıklı yazı 2002 Eylül ayında Semerkand Dergisi’nde yayınlanmıştır. Bu yazıda yoruma tabi tutulan âyetlere aşağıda yer verilecektir.

1. “Ey îman edenler! Sabredin, kararlılıkta yarışın, düşmana hazırlıklı olun (birbirinize dayanıp bağlanın), Allah’a karşı gelmekten sakının ki, başarıya ulaşabilirsiniz.” Âl-i İmrân 3/200.²⁹³

Bu âyetin (3/200) farklı izahlarına tefsirinde yer veren müfessir, bunların arasından tercih ettiği görüşü şu şekilde açıklamıştır: “Ey îman edenler! Dininize ve rabbinize itaatte sabredin. Düşmanlarınıza karşı sabırlı olun ve onların karşısında nöbet tutun.” Müfessir, bu görüşü tercih etmesinin sebebini ise şu şekilde açıklamıştır: Âyette birinci sabır mutlak olarak zikredildiği için her türlü sabrı içine almaktadır. İkinci sabır ise müşâreket sığısıyla gelmiş dolayısıyla karşılıklılık (Müslümanların düşmana karşı sabretmesi) ifade etmektedir.²⁹⁴

Müfessirin izahına göre “Nöbet bekleyin.” şeklinde tercüme edilen “rabitû” kelimesinin kökü “ribat” olup bu kelime düşmanla savaşmak amacıyla at beslemek ve muhafaza etmek anlamına gelmektedir. Düşmana karşı nöbet tutan insanlar, kendini sınırlarda hapsedtikleri için onlara da bu sıfat verilmiştir. Müfessir, Kur’an’da zikredilen kelimeleri Arapça asıl manalarından çıkarıp herhangi bir delile dayanmadan başka manalarda kullanmanın doğru olmadığını ifade etmiştir. Bu itibarla “rabitû”

²⁹⁰ *Semerkand Dergisi*, Ekim, 1999, S.10, s. 27.

²⁹¹ Bu âyetin meâl ve tefsiri 134-135. sayfada yer almaktadır.

²⁹² *Semerkand Dergisi*, Eylül, 1999, S. 10, s. 27.

²⁹³ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C.1, s. 738.

²⁹⁴ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 6, s. 332-337.

kelimesinin “Nöbet tutunuz.” anlamına geldiğine dikkat çekilmiştir. Âyetin sonunda Allah’tan korkup Allah’ın emirlerinin ve yasaklarının gereğini yerine getirmek suretiyle kurtuluşa ulaşılabileceği beyan edilmektedir.²⁹⁵

Dilaver Selvi, Âl-i İmrân suresi 200. âyete istinaden, Kur’an’da “rabıta” kelimesinin açıkça zikredildiğini belirtmiş, ayrıca söz konusu âyette yer alan “Rabıta yapın.” emrinin (kalbin Allah’a bağlanması şekli ile) her mümini ilgilendirdiğini belirtmiştir.²⁹⁶

Âl-i İmrân suresi 200. âyet, insanları gerek iman, gerekse amel noktasında bireysel olarak sabra yönlendirmekte ancak, düşmana karşı gösterilen sabrın, direnmenin, tahammülün karşılıklılık gerektirdiğini beyan etmektedir. Ayrıca bu âyette, Müslümanların güvenliği için, sınır boylarında düşmana karşı nöbet tutulması emredilmektedir.

2. “Kur’an’ı inceleyip düşünmüyorlar mı? Eğer Allah’tan başka birinden gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık ve çelişki bulurlardı!” Nisâ 4/82.²⁹⁷

Nisâ suresi 82. âyette, Kur’an gereği gibi tedebbür edilse, içinde ihtilâf (yalan) olmadığından hareketle, Allah’tan başkasına ait olmadığına anlaşılacağı bildirilmiştir. İhtilâfin insan sözlerine has bir durum olduğunu belirten müfessir, Allah’ın sözleri hakkında böyle bir durumun söz konusu olmadığını vurgulamıştır.²⁹⁸

3. “Anlayabilesiniz diye biz onu Arapça bir Kur’an olarak indirdik.” Yûsuf 12/2.²⁹⁹

Yusuf suresi 2. âyette, anlayıp akledebilmeleri için Kur’an-ı Kerîm’in Araplara, konuştukları lisan üzere (Arapça) indirildiği beyan edilmiştir.³⁰⁰

4. “İşte bu, bütün insanlara, bununla hem uyarılınsınlar hem Allah’ın ancak bir tek Tanrı olduğunu bilsinler hem de akıl sahipleri öğüt alsınlar diye yapılmış bir bildirimdir.” İbrâhîm 14/52.³⁰¹

²⁹⁵ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 6, s. 337-338.

²⁹⁶ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2002, S. 45, s. 22-23.

²⁹⁷ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 2, s. 102.

²⁹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 392-393.

²⁹⁹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 211.

³⁰⁰ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 13, s. 6-7.

³⁰¹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 324.

Müfessirin izahına göre bu âyette (14/52) Kur'an-ı Kerim'in gönderilmesinin hikmetlerinden bazıları zikredilmiştir. İnsanlara hak ve batılı göstererek onları uyarmak Allah'ın bir olduğunu öğretmek ve aklı-selîm sahiplerine öğüt vermek bu hikmetlerdendir.³⁰²

Yazara göre, Kur'an âyetlerinin indirilme sebepleri, Allah'tan başka ilâh olmadığının anlaşılmasını sağlamak ve düşünüp öğüt almaktır. Dolayısıyla yukarıda verilen üç âyet (4/82, 12/2 ve 14/52) yazarın bu yöndeki ifadesini desteklemeye yönelik "Kur'an ve Sünnetin Emrettiği Rabîta" başlıklı yazıda kullanılmıştır.³⁰³

İlk âyette; (4/82) Kur'an'da üslup ve muhteva yönünden hiçbir tutarsızlık ve çelişkinin olmaması onun Allah'tan geldiğinin kanıtı olarak sunulmaktadır. İkinci âyette; (12/2) ilk muhataplarının anlayabilmesi için Kur'an'ın Arapça olarak gönderildiği beyan edilmektedir. Üçüncü âyette (14/52) ise; Kur'an-ı Kerim'in gönderilmesinin hikmetleri sıralanmıştır. Bunlar; Allah'ın bir olduğunu insanlara bildirmek, insanları uyarmak ve aklı-selîm sahiplerine öğüt vermek olarak beyan edilmiştir.

5. Kuşkusuz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara fayda veren yüklerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökten indirerek onunla ölü haldeki toprağa can verdiği ve orada her çeşit canlının yetişmesini sağladığı yağmurda, rüzgârları ve gökle yer arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirip yönlendirmesinde aklını işleten bir topluluk için elbette nice deliller vardır." Bakara 2/164.³⁰⁴

Tefsîr-i Kebîr'de, kâfirlerin Hz. Muhammed'den (a.s.) bir mucize (Safa Tepesi'ni altına dönüştürmesini) istemeleri üzerine bu âyetin (2/164) nazil olduğu bildirilmektedir. Söz konusu âyette gece ile gündüzün peş peşe gelmesinde, insanların geçimi için denizlerde seyreden gemide, Allah'ın yağmur ile yeryüzünü yeniden diriltmesinde ve orada her çeşit canlının bulunmasında, rüzgârların rahmet ve azap ile esmesinde, gök ve arz

³⁰² Taberi, *Câmiü'l-Beyân*, C. 14, s. 746-747.

³⁰³ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2002, S. 45, s. 24.

³⁰⁴ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 247.

arasında musahhar kılınan bulutta akleden kimseler için Allah'ın bir olduğuna dair deliller olduğu beyan edilmektedir.³⁰⁵

6. “Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda akl-ı selîm sahipleri için elbette ibretler vardır.” Âl-i İmrân 3/190.³⁰⁶

Bu âyette (3/190) gök ve yer gibi iki azametli varlığın yaratılmasında, gece ile gündüzün birbirini takip etmesinde akıl sahipleri için ibretler olduğu beyan edilmiştir.³⁰⁷

7. “Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allah'ı anarlar; Göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler: ‘Rabbimiz sen bunu boş yere yaratmadın, seni tenzîh ve takdîs ederiz. Bizi cehennem azabından koru!’” Âl-i İmrân 3/191.³⁰⁸

Her daim Allah'ı ananlar, (ayakta iken, otururken, yanları üzerinde yatarken) göklerin ve yerin maksatsız yaratılmadığını düşünüp rablerini tenzih ve takdis edenler ve cehennem azabından rablerine sığınanlar ulü'l-elbâb olarak bu âyet-i kerîmede (3/191) zikredilmişlerdir.³⁰⁹

8. “De ki: ‘Bir bakın da görün, göklerde ve yerde neler var?’ Fakat îman etmeyecek topluma ne o kanıtların ne de o uyarıların yararı olabilir.” Yûnus 10/101.³¹⁰

Tefsîr-i Kebîr'de bu âyet (10/101) ile ilgili izah şu şekildedir: Allah kâfirlere hitab ederek, gökte olanlara (güneş, ay, yıldızlar, bulut, yağmur) ve yerde olanlara (dağlar, ağaçlar, nehirler, ürünler pınarlar) ibret nazarıyla bakmalarını emretmiştir. Bununla birlikte, o alâmetlerin ve gönderdiği peygamberlerin, îman etmeyen kavme hiçbir faydasının olmadığını, yine kâfirler hakkındaki ilmi ile haber vermiştir.³¹¹

Yerlerin, göklerin ve içinde bulunanların insanlara mesaj verdiğinden hareketle yazar, bu âyetlerin (2/164, 3/190, 3/191 ve 10/101) tek hedeflerinin kalbi uyandırıp Allah'a bağlamak olduğunu açıklamış ve bu noktada tefekkürün önemine işaret etmiştir.³¹²

³⁰⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 153-154.

³⁰⁶ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 737.

³⁰⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 321.

³⁰⁸ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 737.

³⁰⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 321.

³¹⁰ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 139.

³¹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 250-251.

³¹² *Semerkand Dergisi*, Eylül 2002, S. 45, s. 24.

Yukarıda verilen dört âyet (2/164, 3/190, 3/191 ve 10/101), kâinatta Allah'ın varlığını ve birliğini kanıtlayan delilleri işaret etmekte, insanı tefekküre yönlendirip îman etmeye davet etmektedir. Bununla birlikte Yûnus suresi 101. âyet, insana verilen akıl nimetini doğru istikamette kullanmayanlar için bu delillerin bir yararının olmayacağını beyan etmektedir. Âl-i İmrân suresi 191. âyet ise, bu delillerin farkında olan akıl sahiplerinin durumunu anlatmaktadır.

9. Âl-i İmrân 3/31.³¹³

10. “Ki onlar, ellerindeki Tevrât'ta ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyarlar. Peygamber onlara iyiliği emreder ve kötülükten meneder; yine onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını kaldırır, üzerlerindeki zincirleri çözer. O Peygamber'e inanan, onu koruyup destekleyen, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nûra uyanlar, işte bunlardır kurtuluşa erenler.” A'râf 7/157.³¹⁴

A'râf suresi 157. âyet, Tefsîr-i Kebîr'de şu şekilde izah edilmiştir: Tevrât ve İncil'de yazılı bulunan ümmî (kitap okumamış, eliyle yazmamış) peygamberin getirdiği dine tabi olanlara o Peygamber, marûfu (îmanı) emretmiş, onları münkerden (şirkten) nehyetmiştir. Onlara temiz şeyleri (Allah'ın haram kılmadığı etleri ve yağları) helâl, pis şeyleri (meyteyi, kanı, domuz etini) haram kılmıştır. Sırtlarındaki ağır yükü (Allah'ın kendilerine emrettiği etleri yağları, tırnaklı her hayvanın etinin haramlığı hükmünü) ve üzerlerindeki zincirleri (kasten öldürenin öldürüleceği, diyet mukabili affedilmeyeceği; hatâen öldürülenin ise, maktulün velisinin affi dışında öldürüleceği vb. ağırlaştırılmış hükümler) daha hafifleriyle değiştirmiştir. Özetle, bu âyette (7/157) Nebî'yi tasdik edenlerin üzerlerinden bu ağır hükümlerin kaldırılacağı beyan edilmektedir. Âyetin son bölümünde ise Peygamber'e îman edip, ona emri üzere destek olanların, ona yardım edip getirdiği nûra (Kur'an'ın hükümlerine) tabi olanların felâha eren kimseler oldukları belirtilmiştir. Bu noktada Mukâtil b. Süleymân, Hz. Musa'nın duasına³¹⁵ tefsîrinde yer vermiştir.³¹⁶

³¹³ Bu âyetin meâl ve tefsiri 93. sayfada yer almaktadır.

³¹⁴ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C.7, s. 594.

³¹⁵ “Allah'ım beni de Muhammed ümmetinden kıl.”

11. “De ki: ‘Ey insanlar! Gerçekten ben göklerin ve yerin sahibi olan Allah’ın hepinize gönderdiği elçisiyim. O’ndan başka tanrı yoktur. O hayat verir ve öldürür. Öyleyse Allah’a ve ümmî peygamber olan resûlüne –ki o Allah’a ve O’nun sözlerine inanır- îman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.” A’râf 7/158.³¹⁷

A’râf suresi 158. âyette, Hz. Muhammed’in (a.s.) Allah tarafından insanların bir kısmına değil, hepsine gönderilen bir peygamber olduğu açıklanmıştır. Ayrıca insanların, yerin ve göğün mülkü elinde bulunan, kendisinden başka ilâh bulunmayan, ölüleri diriltip dirileri öldüren Allah’a ve O’nun kelimelerini (Kur’an’ı) tasdik eden ümmî peygambere îman etmekle emrolundukları bildirilmiştir. Âyetin son bölümünde ise, insanların Hz. Muhammed’e (a.s.) tabi oldukları takdirde delâletten kurtulup hidâyete erecekleri beyan edilmiştir.³¹⁸

Kur’an ve sünnette emredilen rabitalardan birisinin muhabbet rabitası olduğunu belirten yazar, bu rabıtayı kalbi Allah’ın sevdiği şeylere bağlamak ve onları Allah için sevmek şeklinde tarif etmiştir. Buradan hareketle yazar, sevicecek kimselerin ilkinin Hz. Muhammed (a.s.) olduğunu belirtmiş ve Allah’ın (c.c.) Hz. Muhammed’i (a.s.) sevginin imamı, delili ve rehberi yaptığını dair ifadesini yukarıda yer verilen âyetlerle (3/31, 7/157 ve 7/158) desteklemiştir.³¹⁹

Hz. Muhammed’in (a.s.) Tevrât ve İncil’de vasıfları belirtilmiş geleceği müjdelen bir peygamber olduğu, risâletinin Yahudileri de kapsadığı ve teşri’ yönü A’râf suresi 157. âyette belirtilen hususlardandır. A’râf sûresi 158. âyet ise Hz. Muhammed’in (a.s.) risâletinin evrensel olduğunu bildirmektedir.

12. “Zalimlerin yanında olmayın; sonra ateş sizi de yakar. Allah’tan başka dostlarınız olmadığına göre bir yerden yardım da göremezsiniz!” Hûd 11/113.³²⁰

Müfessirin izahına göre bu âyet (11/113), inkâr eden zalimlerin sözlerine meyletmemeyi, onların fikirlerini kabul etmemeyi ve yaptıklarına

³¹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 67-68.

³¹⁷ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 2, s. 594.

³¹⁸ Mukatil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 68

³¹⁹ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2002, S. 45, s. 25

³²⁰ Hayreddin Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 3, s. 203.

razi olmamayı emretmektedir. Aynı zamanda bu âyette zalimlere meyledenler, ateşle (cehennem) tehdit edilmektedir. Bu itibarla, Allah'tan başka dost olmadığını bilip ona göre davranmak gerektiği bildirilmiştir. Âyetin sonunda zalimlere sevgi gösterenlere Allah'ın yardım etmeyeceği ve bundan dolayı onların cehennem azabıyla cezalandırılacakları beyan edilmektedir.³²¹

Her müminden ashâb-ı kirâmı, âlimleri, salihleri ve mümin kardeşlerini sevmesi, onları hayırla anması, kalbinde onlara yer vermesi, onları dualarına katması, onlarla ilgilenmesi istendiğini belirten yazar, bu ifadesini Hûd suresi 113. âyet ile desteklemiştir.³²²

Hûd suresi 113. âyette şirki zulüm olarak nitelendiren Allah, hem inanç noktasında hem de ahlâk noktasında zalimin yanında yer almayı kullarına yasaklamaktadır.

13. Tevbe 9/119.³²³

Yazar, kalbin kimlere yönelmesi ve bağlanması gerektiğini açıklamak üzere, Tevbe suresi 119. âyeti rabîta konulu yazısında kullanmıştır.³²⁴

Rabîta konusuyla ilgili inceleyeceğimiz son yazı, "Sahâbe-i Kirâm ve Salihlerin Uyguladığı Rabîta" başlığı altında 2002 Ekim ayında Semerkand Dergisi'nde yayınlanmıştır. Aşağıda bu yazıda kullanılan âyetlere yer verilecektir.

1. Mâide 5/2.³²⁵

Dilaver Selvi'nin Mâide suresi 2. âyet ile ilgili değerlendirmesi şu şekildedir: Allah ile huzur bulan ve olgunlaşan kâmil mürşidin kalbi, kendisine yönelen zayıf kalpleri feyzi ile besleyip sevgisi ile destekler. Neticede, onları kendine benzeterek ihlâs, edep ve güzel kulluğa yöneltir. Böylelikle kâmil mürşid, ulaştığı ilâhî nimet ve rahmetlerden Allah'ın izniyle zayıf kalpleri de hissedar etmiş olur. Bu, iyilik ve takvâda yardımlaşmanın en güzel şeklidir. Mâide suresi 2. âyette Allah bunu, yani iyilik ve takvâda yardımlaşmayı bütün kullarından istemektedir. Yazar, bu

³²¹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 12, s. 599-601.

³²² *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2002, S. 45, s. 25.

³²³ Bu âyetin meâl ve tefsiri 103 ve 104. sayfalarda yer almaktadır.

³²⁴ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2002, S. 45, s. 25.

³²⁵ Bu âyetin meâl ve tefsiri 101, 102 ve 103. sayfalarda yer almaktadır.

anlamdaki rabıtayı bütün peygamberlerin ümmetine öğrettiğini açıklayarak rabıtanın tüm hak dinlerde mevcut olduğunu ifade etmiştir. Yazara göre, Allah dostlarıyla gönülde, hâlde ve hak yolda birlikte olmak her müminin birinci vazifesidir. Bu vazifeyi yerine getirmek ise muhabbet rabıtası ile mümkün olur.³²⁶

2. “De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım-akrabanız, kazandığınız mallar, durgunluğa uğramasından endişe ettiğiniz ticaretiniz ve hoşlandığınız meskenler size Allah’tan, Peygamber’inden ve O’nun yolunda cihattan daha sevimli ise, artık Allah buyruğunu yerine getirinceye kadar bekleyin. Allah günaha saplanmış kimseleri hidâyete erdirmez.” Tevbe 9/24.³²⁷

“Eviden, yurdundan, sevdiklerinden, kabilesinden, malından ayrılmak ticarete zarara uğrama endişesi, küfür diyarını terk edip Allah rızası için hicret etmekten, Peygamber’e itaat etmekten ve Allah’ın dinine yardım için cihat etmekten daha sevimli geliyorsa Allah’ın emri (Mekke’nin fethine dair) gelinceye kadar bekleyin. Ve bilin ki, Allah kendisine itaatten ayrılanları hayır işlemeye muvaffak kılmaz.” şeklinde Taberî Tefsîri’nde izah edilen âyet (9/24), hicret etmekten ve cihad etmekten geri kalanları muhatap almıştır.³²⁸

3. Âl-i İmrân 3/31.³²⁹

Allah’ın ashâb-ı kirâmı ve arkalarından gelen müminleri “peygamber sevgisi” konusunda Tevbe suresi 24. âyetle uyardığını belirten yazar, Âl-i İmrân suresi 31. âyetle de bu sevginin gereğini yerine getirmeyi (Hz. Muhammed’e tabi olmayı) emrettiğini ifade etmiştir.³³⁰

Tevbe suresi 24. âyette insanın doğasında yer alan sevgiler zikredilmiş, ancak bunların en üstünde Allah ve peygamber sevgisinin olması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca bu âyette, din uğrunda birtakım meşakkat ve zararlara katlanılması gerektiğine de işaret edilmektedir.

³²⁶ *Semerkand Dergisi*, Ekim, 2002, S. 46, s.19.

³²⁷ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 2, s. 741.

³²⁸ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 11, s. 384-385.

³²⁹ Bu âyetin meâl ve tefsiri 93. sayfada yer almaktadır.

³³⁰ *Semerkand Dergisi*, Ekim, 2002, S. 46, s. 19.

4. Nisâ 4/69.³³¹

5. Nisâ 4/70.³³²

Yazar, sahabenin îman ve irfan derecelerine göre, peygamber sevgisinin gereğini yerine getirdiklerini ifade etmiş ve bu ifadesini desteklemek üzere Nisâ suresi 69 ile 70. âyetlerin nüzul sebebine dikkat çekmiştir. Ensar'dan bir zâtın Hz. Muhammed'e (a.s.) olan sevgisinden dolayı onunla âhirette de birlikte olmak istediğini ifade etmesi üzerine, söz konusu âyetlerin nazil olduğu açıklanmıştır.³³³

2.3.4. Cihat

Semer kand Dergisi'nde 2009 Mayıs ayının konusu "Bugünün Cihadı" olarak belirlenmiştir. Belirlenen konuda Ebubekir Sifil'e ait "Bugünün Cihadı" başlıklı yazı Semer kand Dergisi'nde yayınlanmıştır. Söz konusu yazı içerisinde kullanılan âyetlere aşağıda incelemeye tabi tutulacaktır.

1. "Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoymamız ve Allah'a inanırsınız. Ehl-i kitap da inanmış olsalardı elbette onlar için hayırlı olurdu; içlerinde inanlar da var, fakat çoğu yoldan çıkmıştır." Âl-i İmrân 3/110.³³⁴

Bu âyette (3/110) Allah'a inanmaları, iyiliği emredip, kötülükten alıkoymaları sebebiyle, Muhammed ümmetinin en hayırlı ümmet olduğu haber verilmiştir. Söz konusu niteliklerini açıklayarak Allah'ın bu ümmeti övdüğü aynı niteliklere sahip olmadığı için ehl-i kitâbı zemmettiği (5/89) bildirilmiştir. Ayrıca, ehl-i kitabın Hz. Muhammed'e (a.s.) indirilene inanmasının kendileri için hayırlı olacağı belirtilmiştir. Onların içerisinde Allah'a, Peygamber'ine, müminlere ve kendilerine indirilene inananlar olmakla birlikte, çoğunun dinden çıkmış, küfür, fîsk ve isyan üzere olan fasıklar olduğu beyan edilmiştir.³³⁵

Ebubekir Sifil, "insanlık için" ortaya çıkarılmış olmak ve "en hayırlı ümmet" olmak vasıflarının, bu ümmetin insanlığa yönelik fonksiyonuna

³³¹ Bu âyetin meâl ve tefsiri 97. sayfada yer almaktadır.

³³² Bu âyetin meâl ve tefsiri 97 ve 98. sayfalarda yer almaktadır.

³³³ *Semer kand Dergisi*, Ekim, 2002, S. 46, s. 19-20.

³³⁴ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 651.

³³⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l- Kur'ani'l-Azîm*, C. 2, s. 93-103.

dikkat çektiğini belirtmiştir. “İnsanlık için en hayırlı ümmet olmak” ifadesini bu ümmetin bütün faziletleri kendisinde toplamış olması ve diğer insanlar için en hayırlı yolu gösterme, temsil etme ve o yol üzerindeki engelleri temizleme görevini de üstlenmiş olması cihetiyle ele alan yazar, Âl-i İmrân suresi 110. âyetin bu gerçeği güçlü bir şekilde açıkladığını ifade etmiştir.³³⁶

Bu âyet (3/110), ümmet-i Muhammed’in en hayırlı ümmet olduğunu ve insanlığa önderlik edecek vasıflara sahip olduğunu beyân etmektedir.

2. “Allah yolunda, gerektiği gibi cihad edin. Sizi O seçti ve size din konusunda hiçbir güçlük yükledi; ceddiniz İbrâhim’in dininde olduğu gibi. O size daha önce de bu Kur’an da ‘Müslümanlar’ adını verdi ki peygamber size şahitlik etsin, siz de insanlara şahitlik edesiniz. Haydi namazı kılın, zekâtı verin ve Allah’a sımsıkı bağlanın. Sizin mevlânız O’dur. O ne güzel mevlâdır ve ne iyi yardımcıdır.” Hac 22/78.³³⁷

“Allah yolunda hakkıyla cihad edin.” buyruğu Tefsîr-i Kebîr’de “Allah için hakkıyla hayırlı ameller işleyin.” şeklinde izah edilmiştir. Müfessir bu âyetin (22/78) Teğâbun suresi 16. âyetle nesh edildiğini belirtmiştir.³³⁸

Hac suresi 22. âyette, Allah’ın inananları, dini için başkaları arasından seçtiği beyan edilmiştir. Ataları olan İbrâhim’in dininde olduğu gibi, İslâm dininde de müminlere bir darlık verilmediği, aksine genişlik verildiği bildirilmiştir. Hem Kur’an’da hem de ondan önce indirilen semavî kitaplarda, inananları “Müslümanlar” olarak isimlendirenin Allah olduğu belirtilmiştir. Allah’ın inananları seçip “Müslümanlar” olarak isimlendirmesinin sebebi, hem Hz. Muhammed’in (a.s.) kıyamet günü İslâmı tebliğ ettiğine dair inananlara şahitlik yapacak olması hem de inananların, bütün peygamberlerin kendi dinlerini ümmetlerine tebliğ ettiklerine dair şahitlik yapacak olması şeklinde izah edilmiştir. Âyetin son bölümünde ise Allah’ın inananları seçip bütün ümmetlere şahit kılmasından dolayı, namazı dosdoğru kılmak zekât vermek ve Allah’a güvenmek

³³⁶ *Semerkand Dergisi*, Mayıs, 2009, S. 125, s. 34.

³³⁷ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 3, s. 755.

³³⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 139.

emredilmiş olup bu doğrultuda davrananlar için Allah'ın güzel bir dost ve güzel bir yardımcı olacağı beyan edilmiştir.³³⁹

İnsan nefesine en zor gelen emirlerden birisinin cihad olduğunu belirten yazar, Hac suresi 78. âyette “cihad” emrinden sonra “...üzerinize dinde bir güçlük kılmadı...” şeklinde buyurulmuş olmasının ne kadar anlamlı olduğuna dikkat çekmiştir. Yazara göre bu ayrıntı, batılıların “Müslümanların tüm dünyayı müslümanlaştırana kadar savaşmakla emrolundukları” şeklindeki iddialarının ne kadar asılsız olduğunu ortaya koymaktadır.³⁴⁰

Hac suresi 78. âyette Allah (c.c.), Muhammed ümmetini dini için seçtiğini beyân etmektedir. Seçilen ümmetin üstünlüğü ve şerefi, tevhid anlayışının yaygınlaştırılması yönündeki çabalarından ve Allah rızasına uygun bir hayat tarzına model olarak öncülük etmesinden kaynaklanmaktadır.

3.“Fitne ortadan kalkıncaya ve din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın; fakat vazgeçerlerse, artık zalimlerden başkasına saldırmak yoktur.” Bakara 2/193.³⁴¹

Bakara suresi 193. âyette³⁴² özellikle Arap müşrikleri arasında fitne kalmayıncaya kadar ve din Allah'ın oluncaya kadar (yalnızca Allah'ı tevhid edip ondan başkasına ibadet etmeyecekleri vakte kadar), müşriklerle savaşılması emredilmiştir. Şirkten vazgeçmeleri halinde ise zalimlerden (rablerini tevhid etmeyenlerden) başkasına düşmanlık yapılmayacağı açıklanmıştır. Kasas suresi 28. âyette olduğu gibi bu âyette de üdvân/düşmanlık kelimesi “yol” anlamında kullanılmıştır.³⁴³

Yazar, yeryüzünde hakkın ve adaletin sağlanması, mazlum ve kimsesizlerin korunması, haklının hakkının savunulması, her türlü sömürü ve istismarın kökünün kazınması gibi temel insanî değerlerin ancak cihad sayesinde korunup geliştirilebileceğini açıklamıştır. Dolayısıyla yazarın açıklamasına göre, bu âyet (2/193) ve ilgili diğer âyet ve hadisleri dikkate

³³⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 140.

³⁴⁰ *Semerkand Dergisi*, Mayıs, 2009, S. 125, s. 34.

³⁴¹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 293.

³⁴² Müfessir bu âyetin bir benzerinin Enfâl suresi 39. âyet olduğunu belirtmiştir.

³⁴³ Mukatil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 168.

alan ulemâ, cihadın Muhammed ümmeti üzerine farz-ı kifâye olduğu yönünde hüküm vermiştir. İki sebeple cihad yapılabileceğini açıklayan yazar, bunlardan birini tevhid inancının yüceltilmesi (i'lâ-yı kelimetullah) diğerini ise fitne ve fesadın önlenmesi şeklinde açıklamıştır.³⁴⁴

Bu âyette (2/193) savaşılması emredilen kimselerin şirk içindeki zalimler olduğu beyan edilmiştir.

4. “Öyleyse artık inkârcılara boyun eğme, bu Kur’an’la onlara karşı bütün gücünle mücadeleni sürdür.” Furkân 25/52.³⁴⁵

Mukâtil b. Süleymân’ın izahına göre bu âyette (25/52), Hz. Muhammed (a.s.) kendisini atalarının dinine davet eden Mekke kâfirlerine itaat etmemesi konusunda uyarılmış ve onlara karşı Kur’an’la şiddetli bir cihat etmesi kendisine emredilmiştir.³⁴⁶

Ebubekir Sifil, en geniş anlamda cihadla kastedilenleri; Allah’a gereği gibi kulluk etmek, Kur’an ve sünneti hayata hâkim kılmaya çalışmak, İslâm’ın evrensel mesajlarını diğer insanlara tebliğ etmek, İslâm ülkesini ve Müslümanları her türlü düşman tasallutuna ve tecavüzüne karşı müdafaa etmek ve fetih olarak açıklamıştır. Bu anlamda cihadın farklı türlerinin (kalple, elle, ilimle, mal ile v.b) bulunduğunu açıklayan yazar, Furkân suresi 52. âyeti bu açıdan değerlendirmeye tabi tutmuştur. Yazar, söz konusu âyetin fiilî savaşın meşru kılınmadığı bir dönemde nazil olduğunu belirtmiş ve bu sebeple âyette geçen “Kur’an’la cihad etmek” ifadesi ile kastedilenin fiilî savaş olmadığını açıklamıştır. Yazarın kanaatine göre, bu âyette “Kur’an’ın muhtevasındaki afakî ve enfüsî delillerle, belâgat ve fesahatla cihat etmek” anlamı kastedilmiş olup sanat, edebiyat, bilgi ve hikmetle yapılan cihadın önemine dikkat çekilmiştir.³⁴⁷

Furkân suresi 52. âyet, İslâm’ı tebliğ etmede fikrî mücadeleye işaret etmektedir.

³⁴⁴ *Semerkand Dergisi*, Mayıs, 2009, S. 125. s. 35-36.

³⁴⁵ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 129.

³⁴⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 237.

³⁴⁷ *Semerkand Dergisi*, Mayıs, 2009, S. 125, s. 38

2.3.5. Münafıklar

İçinde Tevbe suresinden âyetlerin yer aldığı “Bir Caminin Gölgesindeki İkiyüzlüler” başlıklı yazı, 2004 yılı Haziran ayında Semerkand Dergisi’nde yayınlanmıştır. Mustafa Necm’e ait olan bu yazı içerisinde kullanılan âyetlere aşağıda sırasıyla yer verilecektir.

1. “Bir de şunlar var ki, zararlı eğilimler gerçekleştirmek, inkârcılıklarını pekiştirmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resûlü’ne savaş açmış kişi lehine fırsat kollamak üzere bir mescid yapmışlardır. ‘Amacımız sadece iyilikti.’ diye de yemin edecekler. Allah şahit, onlar kesinkes yalancıdır.” Tevbe 9/107.³⁴⁸

Tâberî Tefsiri’nde Mescid-i Dırar’ ı inşa eden kimselerin Ensar’dan on iki kişi³⁴⁹ oldukları bildirilmiş olup bu isimler Hizam b. Halid b. Ubeyd³⁵⁰ Sa’lebe b. Hâtıb, Muattıb b. Kuşeyr, Ebû Habibe b. el-Ez’ar, Abbad b. Huneyf, Cârîye b. Âmir ve onun oğlu Mucemma’ b. Cârîye, Zeyd b. Cârîye, Bahtec (veya Bahsec), Bicad b. Osman, Nebtel b. el-Hâris, Vedia b. Sâbit olarak açıklanmıştır.³⁵¹

Müfessir bu âyeti (9/107) şu şekilde izah etmiştir: Hz. Muhammed’e (a.s.) karşı gelip Allah’ı inkâr etmek müminlerin arasını açmak Peygamber’in mescidine zarar vermek daha önce Peygamber’e savaş açan Ebû Âmir el-Fâsık’a gözetleme yeri yapmak amacıyla mescit inşa edenler, bunu iyilik yapmak ve Müslümanların sıkıntılarını gidermek için yaptıklarına dair yemin etmişlerdir. Ancak Allah bu kimselerin yalancı olduklarına şâhittir.³⁵²

Hazrec kabilesinin ileri gelenlerinden olan Ebû Âmir, Câhiliye Dönemi’nde Hristiyanlığı kabul etmiş, ehl-i kitaba dair bilgilerini artırarak papaz olmuştur. Hz. Muhammed’in (a.s.) Medine’ye hicreti, ardından Bedir Savaşı’nın zaferle sonuçlanması, İslâm’ın ve Müslümanların güçlenmesini sağlamış aynı zamanda Hazrec kabilesinden Müslüman olanların sayısını artırmıştır. Dolayısıyla Ebû Âmir’in Hz. Muhammed’e (a.s.) olan nefreti de

³⁴⁸ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 2, s. 60.

³⁴⁹ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 11, s. 672.

³⁵⁰ Mescid-i Dırar’ın yerini veren kişidir.

³⁵¹ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 11, s. 673-674.

³⁵² Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 11, s. 674-675.

artmıştır. Hz. Muhammed'in (a.s.) kendisine yaptığı İslâm davetini reddeden Ebû Âmir, Medine'den Mekke'ye göç etmek durumunda kalmıştır. Mekke'de İslâm dinine karşı çalışmalarına devam eden Ebû Âmir, müşrikleri ve bütün kabileleri Müslümanlara karşı kışkırtıp Uhud savaşı için örgütlemiş, bizzat kendisi de Uhud Savaşı'na katılmıştır. Amacına ulaşamayınca da Bizans İmparatoru'na giderek Hz. Muhammed'e (a.s.) ve Müslümanlara karşı yardım istemiştir. O dönemde Medine'de bulunan dostlarına bir mektup yazarak kendisine Medine'de bir karargâh ve gözetleme yeri yapmalarını emreden Ebû Âmir, böylelikle Kubâ Mescidi'nin yanında bir mescid (Mescid-i Dırar) yaptırmıştır.³⁵³

Ebû Âmir taraftarları, aciz ve sakatlar için iyi niyet gözeterek yaptıklarını söyledikleri Mescid-i Dırar'a Müslümanlar nezdinde meşruiyet kazandırmak için Hz. Muhammed'i (a.s.) bu mescitte namaz kılmaya davet etmişler ancak Hz. Muhammed (a.s.) Tebûk Seferi hazırlığında olduğu için onların davetine icabet etmeyi Tebûk Seferi dönüşüne ertelemiştir. Tebûk Seferi dönüşü Medine'ye yaklaşırken bu mescidin Müslümanlara zarar vermek amacıyla inşa edilmiş bir mescit olduğunu Cibrîl (a.s.) vasıtasıyla öğrenen Hz. Muhammed (a.s.), Medine'ye varmadan adamlar gönderip Mescid-i Dırar'ı yıktırmıştır. Taberî, Tevbe suresi 107. âyetin nazil olma sebebini bu şekilde açıklamıştır.³⁵⁴

2. "Orada asla namaza durma! Daha ilk günden takvâ temeli üzerine kurulan mescid, namaz kılman için elbette daha uygundur; burada gerçekten arınmak isteyen adamlar vardır. Allah da temizlenenleri sever." Tevbe 9/108.³⁵⁵

Tevbe suresi 108. âyette, Hz. Muhammed (a.s.), müminleri bölmek, Allah'a ve Resûlüne karşı savaştan kimseye gözetleme yeri hazırlamak için münafıkların inşa ettikleri Mescid-i Dırar'da namaz kılmaktan menedilmiş, ilk günden beri, takvâ üzere kurulan mescitte namaz kılmasının daha hayırlı olacağı kendisine bildirilmiştir. Takvâ üzere kurulu mescidin hangi mescit olduğu hususunda, biri Mescid-i Nebevî, diğeri Kubâ Mescidi olmak üzere

³⁵³ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 11, s. 675-680.

³⁵⁴ Taberî, *Câmül-Beyân*, C. 11, s. 672-673.

³⁵⁵ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 2, s. 60.

iki görüş olduğu bildirilmiştir. Müfessir bu hususta birinci görüşü tercih ettiğini açıklamıştır.³⁵⁶

Müfessir âyette zikredilen “...orada temizlenmeyi seven adamlar vardır...” ifadesiyle takvâ temeli üzerine kurulan mescidde su ile taharet ederek maddî kirlerden temizlenmek isteyen insanların bulunduğu kastedildiğini açıklamıştır. Âyetin sonunda bu kimselerin Allah’ın sevgisine mazhar olan kimseler olduğu beyân edilmiştir.³⁵⁷

3. “Binasını Allah’a saygı ve O’nun hoşnutluğunu kazanma temeli üzerine kuran mı daha iyidir yoksa binasını kaymak üzere olan bir uçurumun kenarına kurarak onunla birlikte cehennem ateşine yuvarlanan mı? Allah kötülükte ısrar eden kimseleri doğru yola iletmez.” Tevbe 9/109.³⁵⁸

Bu âyette, (9/109) mescidini Allah’a itaat temelinde, farz ibadetleri yerine getirip Allah rızasını kazanmak için yapanlar mı yoksa mescidini çevresine duvar örülmeven bir kuyu gibi uçurumun kenarına yapıp akıbeti belirsiz olan ve sonuç olarak yaptığı binası ile birlikte yuvarlanıp cehenneme sürüklenenler mi daha hayırlıdır, şeklinde soru sorularak iki tip insan arasındaki farka dikkat çekilmiştir. Mümin ve münafıkların yaptığı amellerin karşılaştırıldığı müminlerin amelinin zemini sağlam muhkem binaya, münafıkların ameli ise heyelan bölgesindeki uçurumun kenarında yapılan ve sonuçta yapan kimse ile birlikte uçuruma yuvarlanan çürük bir binaya benzetildiği bu âyetin son bölümünde, zalimlerin sonunda cehenneme gidecekleri çünkü Allah’ın zalimleri hidâyete erdirmeyeceği beyân edilmektedir.³⁵⁹

4. “Onların kurduğu bina, yürekleri paramparça olmadığı sürece içlerinde bir huzursuzluk kaynağı olmaya devam edecektir. Allah bilen ve hikmetle yönetendir.” Tevbe 9/110.³⁶⁰

Bu âyet (9/110), Mescid-i Dırar yıkılmamış olsaydı münafıkların orada toplanıp konuşmak suretiyle nifaklarını artıracaklarını bildirmektedir. Yine

³⁵⁶ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 11, s. 681-688.

³⁵⁷ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 11, s. 688-694.

³⁵⁸ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 2, s. 60

³⁵⁹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 11, s. 694 -698.

³⁶⁰ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 2, s. 60.

bu âyet, Mescid-i Dırar yıkıldıktan sonra da inkârcıların -münafıklıklarının anlaşılmiş olması sebebiyle- kinlerinin artmaya devam edeceğini hatta ölüp kalpleri parçalanıncaya kadar kinlerinin kalplerinde yaşayacağını haber vermektedir.³⁶¹

Sözlükte “(tarla faresi) yuvasına girmek; (bir kimse) olduğundan başka görünmek” anlamındaki nifâk masdarından türeyen “münafık” kelimesi “inanmadığı halde kendisini inanmış gibi gösteren kimse” demektir. Kur’an-ı Kerîm iki türlü münafık tasviri yapar. Bunlardan biri, inanmadıkları halde “İnandık.” diyen itikadî anlamdaki halis münafıklardır. Diğeri ise zihin karışıklığı ve irade zayıflığı yüzünden îman ve küfür arasında gidip gelen îmandan çok küfre yakın kimselerdir.³⁶²

İslâm tarihinde nifak hareketleri Medine döneminde ortaya çıkmıştır. Kur’an’ı Kerîm, Medine dönemi münafıklarının her asırda ve coğrafyada sergiledikleri, evrensel değişmez karakteristik özelliklerini ve psikolojik yapılarını ayrıntılı olarak ortaya koymaktadır.³⁶³ Kur’an-ı Kerîm’de Bakara suresi, Münâfikûn suresi, Tevbe suresi ve daha başka surelerde de zikredilen münafıklar, “riya”, “yalan”, “korkaklık”, “iki yüzlülük”, “menfaat için Müslüman gözükmek”, “hastalıklı bir kalp”, “ıslah adı altında ifsad” ve “kâfirlere daha aşağılık olma” gibi özelliklerle nitelenmişlerdir.³⁶⁴

Yazar, Tevbe suresinde yer alan bu âyetler (9/107, 9/108, 9/109 ve 9/110) üzerinden asr-ı saadette yaşanan Mescid-i Dırar olayını izah etmeye çalışmıştır. Yazarın münafıklarla ilgili açıklamaları şu şekildedir: Münafıklar, Muhacir ve Ensar’ın arasına karışmışlar ve menfaatleri uğruna onlar gibi davranmışlardır. Muhacir ve Ensar’ın davranışlarının kaynağı, Allah tarafından lütfedilen derin bir kavrayış, yani fıkıhtır. Ashâb-ı kirâm yaşantısını hep bu fıkıhla kontrol etmiş, nifaka düşmekten endişe etmiştir. İnanmak ve yaşamak Allah’ın lütfettiği derin bir kavrayışın ürünüdür. Ve

³⁶¹ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 11, s. 698-702.

³⁶² Hülya Alper, “Münafık”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s. 565.

³⁶³ İbrahim Halil Erdoğan, “Geçmişten Günümüze Münafıkların Değişmeyen Karakteri (Kur’an-ı Kerîm’deki Nitelikler)”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 5, S.16, 2018, s. 178.

³⁶⁴ Erdoğan, “Geçmişten Günümüze Münâfikların Değişmeyen Karakteri”, s. 189-198.

bunun adı fıkihtır. Bu anlayış gönlümüzün içine îman ile konulur, fedakârlıkla güçlenip derinleşir.³⁶⁵

Tevbe suresinden verilen âyetler (9/107, 9/108, 9/109 ve 9/110), münafıklar ve münafıkların yapmış olduğu olumsuz faaliyetleri konu edinmektedir. Bununla birlikte bu âyetler Müslümanları, münafıkların eylemlerine karşı ihtiyatlı davranmaya teşvik etmektedir.

2.3.6. Kur'an'ı Kendilerine Göre Yorumlayanlar³⁶⁶

Semerikand Dergisi 2003 Eylül sayısında, ilk bölümü yayınlanan “Kur'an'ı Kendilerine göre Yorumlayanlar -I-” başlıklı yazı, Ahmet Safa'ya aittir. Bu yazı içerisinde değerlendirmeye tabi tutulan âyetlere aşağıda yer verilecektir.

1. “Ey îman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selâm verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek ‘Sen mümin değilsin.’ Demeyin. Bilesiniz ki Allah katında sayısız ganimetler vardır. Daha önceleri siz de böyleydiniz. Derken Allah size lütufta bulundu. Bu sebeple iyi anlayıp dinleyin. Hiç şüphe yok ki Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.” Nisâ 4/94.³⁶⁷

Nisâ suresi 94. âyet hususunda Tefsîr-i Kebîr’de yer alan açıklama aşağıda özetlenerek verilmiştir.

Mirdâs b. ‘Amr b. Nehîk el-‘Ansî,³⁶⁸ Hz. Muhammed’in (a.s.) Leys b. Gâlib b. Abdullah başkanlığında gönderdiği seriyye ile karşılaşmış onlara selâm vermiş ve Müslüman olduğunu açıklamış olmasına rağmen, onlar tarafından öldürülmüştür. Değerli eşyaları ve koyunlarına el konulmuştur. Daha sonra bu durum Hz. Muhammed’e (a.s.) anlatıldığında, Hz. Muhammed (a.s.) Mirdâs’ı öldüren Usâme b. Zeyd’i çok ağır bir şekilde kınamıştır. Usâme b. Zeyd bu olaydan o kadar çok etkilenmiştir ki, bu olay yaşandıktan sonra Müslüman olmayı temenni etmiştir. Dört halife devrinde

³⁶⁵ *Semerikand Dergisi*, Haziran, 2004, S. 66. s. 19.

³⁶⁶ Bu konu başlığı *Semerikand Dergisi*’nin 2003 Eylül sayısında yayınlanan Kur'an'ı Kendilerine Göre Yorumlayanlar” başlıklı yazıdan alınmıştır.

³⁶⁷ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 2, s. 114-115.

³⁶⁸ Tefsîr-i Kebîr’de Mirdâs’ın akşamdan Müslüman olduğu ve bunu yakınlarına da haber verdiği bilgisi yer almaktadır.

de hayatta olan Usâme b. Zeyd, bu olayı gerekçe göstererek -Hz. Ali'nin (r.a.) davetine rağmen- onunla birlikte savaşa katılmamıştır. Müfessir, bu âyetin (4/94) nüzul sebebinin bu şekilde açıklanmıştır.³⁶⁹

Nisâ suresi 94. âyette, Allah yolunda savaşmak üzere sefere çıkan müminlere, düşmanlarını iyice araştırmaları (îman bakımından) emredilmiştir. Dünya menfaati kazanmak uğruna, kendilerine selâm veren kimseyi tekfir edip öldürmek müminlere yasaklanmıştır. Çünkü âhirette ve cennette pek çok ganimetin olduğu kendilerine bildirilmiştir. Hicretten önce kendilerinin de Mirdâs gibi oldukları, yani Hz. Muhammed'in (a.s.) ashâbıyla karşılaştıklarında kelime-i şehâdet getirip kavimleri içinde güvenli bir şekilde yaşadıkları belirtilmiştir. Dolayısıyla önceki durumları kendilerine hatırlatılmış ve bu durumdan Allah'ın lütfu olan hicretle kurtuldukları beyan edilmiştir. Bu âyet, sefere çıktıklarında, iyice araştırmadan kimseyi öldürmemeleri konusunda inananları uyarmakta ve onlara Allah'ın bütün işlerden haberdar olduğunu hatırlatmaktadır. Bu âyetin nüzulünden sonra Usâme b. Zeyd'in kelime-i tevhid getiren hiç kimseyi öldürmemeye yemin ettiği bildirilmiştir.³⁷⁰

Yazar, İslâm'a göre mümin olduğuna dair en küçük belirti taşıyanları bile mümin saymanın esas olduğuna dikkat çekmiş velileri ya da müminleri kâfir ilân etme cüreti gösteren kimselere, Nisâ suresi 94. âyetin buyruğunu hatırlatmıştır. Ayrıca yazar, Allah'a ulaşmak için bir peygamber ya da hak dostunu vesile edinen müminin tekfir edilmesi ile bu asra kadar gelen bütün müminlerin de tekfir edilmiş olacağı kanaatindedir.³⁷¹

Bu âyet-i kerîme (4/94) iki noktaya temas etmektedir: Bunlardan biri, baskı altında kişinin îmanını gizleyebileceği, diğeri ise mümin olduğunu açıklayan kişilerin sözlerinde samimi olduklarını kabul edip o kimselere mümin gibi muamele etmek gerektiğidir.

2. "Bilinmeli ki halis dindarlık, yalnız Allah'a ait olanıdır. Allah'tan başka şeyleri kendilerine koruyucu kabul edenler, 'Sadece bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye onlara tapıyoruz.' diyorlar. Doğrusu ayrılığa düştükleri

³⁶⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1. s. 399.

³⁷⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 400.

³⁷¹ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2003, S. 57, s. 25.

konularında Allah onların arasında hükmünü verecektir. Yalancı ve inkâra saplanmış kimseyi Allah kesinlikle doğru yola yöneltmez.” Zümer 39/3.³⁷²

Zümer suresi 3. âyette, diğer dinler arasından sadece tevhid dininin Allah’a ait olduğu bildirilmiştir. Âyetin devamında, Allah’tan başka ilâh edinen kimselerin, Arap kâfirleri gibi, Allah’a yaklaştırsın ve Allah huzurunda kendilerine şefaattirsin diye, Allah’tan başka ilâhlar edindiklerini (Şûrâ suresi 6. âyette buyurulduğu gibi) açıkladıkları bildirilmektedir. Bu kimselerin dinden ihtilâf ettikleri hususlar hakkında Allah’ın aralarında hüküm vereceği bildirilmiş yalan söyleyen ve kâfir olanları Allah’ın dine iletmeyeceği ve dolayısıyla hidâyete ulaştırmayacağı haber verilmiştir.³⁷³

Âyetlere çarpık mana verilmesini eleştiren yazar, Zümer suresi 3. âyetin bu amaçla en çok kullanılan âyetlerden biri olduğuna dikkat çekmiştir. Yazar, söz konusu âyette putlar için kullanılan veli/dost kelimesinin “Allah dostları” şeklinde anlaşılması için özel gayret sarf eden kimselerin, daha da ileri giderek velileri seven ve onların şefaattirlerini uman kimseleri, müşridlerine ibadet ediyor gibi göstererek müşriklere benzettiklerini ifade etmiştir. Zümer suresi 3. âyetin zaten putperest müşriklere hakkında nazil olduğunu belirten yazar, dolayısıyla “Allah’tan başka veliler” ifadesi ile kastedilenin müminler değil, putlar ve şirk koşulan diğer varlıklar olduğunu açıklamıştır.³⁷⁴

Zümer suresi 3. âyet, tevhid inancına dikkat çekmektedir.

3. Lokmân 31/15.³⁷⁵

4. “Sizin veliniz ancak Allah’tır, peygamberidir, bir de Allah’ın emrine boyun eğerek namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren müminlerdir.” Mâide 5/55.³⁷⁶

Mâide suresi 55. âyette Allah Teâlâ müminlere; kendisinden, peygamberlerden ve âyet-i kerîmede vasıfları zikredilen (namaz kılanlar, zekât verenler ve Allah’a boyun eğenler) diğer müminlerden başka hiçbir

³⁷² Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 596.

³⁷³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 669.

³⁷⁴ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2003, S. 57, s. 26.

³⁷⁵ Bu âyetin meâl ve tefsiri 141. sayfada yer almaktadır.

³⁷⁶ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 2, s. 290.

dostları olmadığını bildirmiş olup onlara Yahudi ve Hristiyanları dost edinmemelerini emretmiştir.³⁷⁷

Bu âyetin Kaynuka Yahudileriyle dostluğunu ve antlaşmasını bozup sadece Allah Resûlü'nü ve müminleri dost edindiğini açıklayan Ubâde b. Sâmit hakkında nazil olduğu bildirilmiştir.³⁷⁸

Âyette zikredilen “Namaz kılarlar, rükû ederek (boyun eğerek) zekâtı verirler.” ifadesinin nüzulü hususunda iki görüş vardır. Bu görüşlerden biri, bu âyetin bütün müminler hakkında nazil olduğu görüşüdür. Diğer görüşe göre âyetin sadece bu bölümü Hz. Ali hakkında nâzil olmuştur.³⁷⁹

5. “Müminler müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa artık Allah'la olan bağını koparmış demektir. Ancak onlardan gelebilecek bir tehlikeden korunmanız başkadır. Allah kendisi hakkında sizi uyarıyor. Sonunda dönüş Allah'adır.” Âl-i İmrân 3/28.³⁸⁰

Tefsir-i Kebîr'de bu âyetin (3/28) Mekke müşriklerine sevgi beslediklerini izhar eden Hâtıb b. Ebî Belta' ve diğerleri hakkında nazil olduğu açıklanmış ve onların bu tutumlarının Allah tarafından yasaklandığı bildirilmiştir. Âyette, baskı altında kalmaksızın kâfirleri veli edinen kimsenin Allah ile bağlantısının kopacağı bildirilmiş ancak onlardan gelebilecek bir zarardan korunmak için böyle davranılabileceği açıklanmıştır. Kâfirler arasında yaşayan bir Müslümanın, kâfirlerden korktuğu için kalbi farklı hissettiği halde, diliyle onları hoş tutmaya çalışması, Allah Teâlâ'nın bu hususta istisna tuttuğu durumlara örnek olarak zikredilmiştir. Âyetin son bölümünde Allah (c.c.), kâfirleri veli edinmeleri durumunda maruz kalacakları cezadan kullarını sakındırmakta ve âhirette amellerin karşılığını verecek olanın kendisi olduğunu kullarına hatırlatmaktadır.³⁸¹

6. Tevbe 9/119.³⁸²

Yazar, yukarıda yer alan âyetleri (31/15, 5/55, 3/28 ve 9/119) Zümer suresi 3. âyete verilen çarpık anlamı reddeden âyetler olarak zikretmiş,

³⁷⁷ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 8, s. 529.

³⁷⁸ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 8, s. 529-530.

³⁷⁹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 8, s. 530-531.

³⁸⁰ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 536.

³⁸¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsir-i Kebîr*, C.1, s. 270.

³⁸² Bu âyetin meâl ve tefsiri 103 ve 104. sayfalarda yer almaktadır.

bununla birlikte söz konusu âyetlerde velîlerin yoluna uymanın ve onları dost edinmenin emredildiğini ifade etmiştir.³⁸³

Mâide suresi 55. âyet müminlerin dostlarının Allah, peygamberler ve diğer müminler olduğunu beyân etmektedir. Âl-i İmrân suresi 28. âyet, müminlere başka din mensuplarını itikadî bakımdan dost edinmeyi yasaklamaktadır.

7. “Onlara, ‘Gökleri ve yeri kim yarattı?’ diye soracak olsan, mutlaka ‘Allah’ diyeceklerdir. De ki: ‘Bütün övgüler Allah’a mahsustur’; ama onların çoğu bilmez.” Lokmân 31/25.³⁸⁴

Bu âyette (31/25), Hz. Muhammed’in (a.s.) “Gökleri ve yeri kim yarattı?” sorusuna karşılık, müşriklerden “Allah yarattı.” cevabını alacağı beyan edilmiştir. Âyetin devamında Hz. Muhammed’in (a.s.) kendisine hamdetmesini emreden Allah (c.c.), müşriklerin çoğunun kendisini tevhid etmeyi bilmediğini beyan etmiştir.³⁸⁵

8. “De ki: ‘Size gökten ve yerden kim rızık veriyor; ya da iştme ve görme yeteneklerini kim hükmü altında tutuyor? Ölüden diriye çıkaran, diriden de ölüyü çıkaran kim? Her türlü işi kim yürütüyor?’ ‘Allah’ diye cevap verecekler. ‘Öyleyse (O’na ortak koşmaktan) sakınmıyor musunuz?’ de.” Yûnus 10/31.³⁸⁶

Yûnus suresi 31. âyetin Tefsîr-i Kebîr’de yapılan izahına göre, Allah Teâlâ Hz. Muhammed’den (a.s.) müşriklere birtakım sorular yöneltmesini istemektedir. Bu sorular, “Gökten (yağmur ile) ve yerden (mahsuller ile) sizi rızıklandıran kim?”, “Öğütleri iştmenize (kulak) ve azameti görmenize yarayan (göz) organları size veren kim?”, “Ölüden diriye ve diriden ölüyü çıkaran kim?” ve “Dünya işlerini sevk ve idare eden kim?” şeklinde âyet-i kerîmede sıralanmıştır. Âyetin devamında müşriklerin bu soruların hepsine “Allah” cevabını verecekleri bildirilmiştir. Bu cevap karşısında Hz. Muhammed’den, (a.s) şirkten sakınmaları konusunda müşrikleri uyarması istenmektedir.³⁸⁷

³⁸³ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2003, S. 57, s. 26.

³⁸⁴ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 341.

³⁸⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 437.

³⁸⁶ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 3, s. 98.

³⁸⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 237.

9. “Kendilerine ‘Gökleri ve yeri kim yarattı?’ diye sorsan tereddüt etmeden, ‘Onları sonsuz güç ve ilim sahibi yarattı.’ diyeceklerdir.” Zuhruf 43/9.³⁸⁸

Zuhruf suresi 9. âyette, Hz. Muhammed (a.s.); “Yeri ve göğü kim yarattı?” şeklinde bir soru sorduğu takdirde, Mekke kâfirlerinin bu soruyu tereddütsüz; “Mülkünde azîz ve alîm olan Allah yarattı.” şeklinde cevaplayacakları beyan edilmektedir.³⁸⁹

10. “ ‘Onları kim yarattı?’ diye sorsan, kuşkusuz ‘Allah yarattı.’ diyecekler. Şu halde (Allah’ı bırakıp) nasıl onlara dönebiliyorlar!” Zuhruf 43/87.³⁹⁰

Zuhruf suresi 87. âyette, “kendilerini kimin yarattığı” sorusu, Hz. Muhammed (a.s.) tarafından müşriklere yöneltilecek olsa müşriklerin hiç tereddüt etmeden “Bizi Allah yarattı.” cevabını verecekleri bildirilmiştir. Buna rağmen, müşriklerin Allah’a ibadet etmekten yüz çevirdikleri, dolayısıyla haktan saptıkları beyan edilmiştir.³⁹¹

Yazar, müşriklerin fitratları gereği yerleri, gökleri, kendilerini yaratan, öldüren, dirilten, rızık veren, bir Allah’a inandıklarını ifade etmek üzere, bu âyetlere (31/25, 10/31, 43/9 ve 43/87) ilgili yazısında yer vermiştir.³⁹²

Verilen âyetlerde (31/25, 10/31, 43/9 ve 43/87) müşriklerin kâinattaki her şeyi yaratanın Allah olduğunu bilerek ve kabul ederek putlara tapmaları sebebiyle sergiledikleri tutarsızlığa dikkat çekilmiştir.

11. “Tanrıları tek tanrıya mı indiriyor! Bu gerçekten şaşılacak bir şey!” Sâd 38/5.³⁹³

Tefsîr-i Kebîr’de, Hz. Muhammed’in (a.s.) getirdiği tevhid akidesi karşısında Mekkeli müşriklerin; “Bunca ilâhı tek bir ilâh mı yaptı? Muhakkak bu, hayret edilecek bir iştir.” şeklinde tepkilerini belirttikleri beyan edilmiştir. Bu âyet (38/5) hususunda yaptığı açıklamaya ek olarak

³⁸⁸ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 767.

³⁸⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 789-790.

³⁹⁰ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 786.

³⁹¹ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 20, s. 663.

³⁹² *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2003, S. 57, s. 26.

³⁹³ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 565.

müfessir, Ömer b. Hattâb'ın (r.a.) Müslüman olmasının Kureyş'e ağır geldiğini müminlerin ise, bundan sevinç duyduklarını ifade etmiştir.³⁹⁴

Yazar, müşriklerin inandıkları Allah'a ortak koşmaktan vazgeçemediklerini Sâd suresi 5. âyetle ilişkilendirerek açıklamıştır.³⁹⁵

Sâd suresi 5. âyet, Hz. Muhammed'in (a.s.) kökleşmiş şirk inancına karşı verdiği mücadeleye işaret etmekte ve aynı zamanda bu durum karşısında müşriklerin yaşadığı şaşkınlığı konu edinmektedir.

12. "Her şeyin egemenliği kendi elinde olan Allah bütün eksikliklerden uzaktır ve hepimiz sonunda O'na döndürüleceksiniz." Yâsîn 36/83.³⁹⁶

Yâsîn suresi 83. âyette her şeyin (ölümden sonra dirilme ve daha başka şeyler) mülkü elinde bulunan Allah tenzih edilmiş, ölümden sonra bütün insanların Allah'a döndürülecekleri –ki, kâfirler bu durumu inkâr ediyorlardı- beyan edilmiştir.³⁹⁷

Yazar, atalarından şirk inancını miras alan Câhiliye Dönemi düşünce yapısının, bunca insanın çeşitli istek ve arzularının tek bir ilâh tarafından yerine getirilemeyeceği yönündeki kanaatinin, Yâsîn suresi 83. âyetle çürütüldüğünü ifade etmiştir.³⁹⁸

Yâsîn suresi 83. âyet, Allah'ın mutlak ilâh ve rab olduğunu, her şeyin sahibi ve maliki olduğunu vurgulamakta dolayısıyla âhirette bütün insanların hesap vermek üzere, O'nun huzuruna çıkarılacaklarını beyan etmektedir.

13. " 'Göklerin ve yerin rabbi kimdir?' diye sor; 'Allah'tır' diye de cevap ver; sonra de ki: 'Öyle ise O'nu bırakıp da kendilerine bile fayda sağlama veya zararı önleme gücüne sahip olmayanları veliler yerine mi koyuyorsunuz?' Sor onlara: 'Hiç körle gören bir olur mu; yahut karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?' Yoksa Allah'ın yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu iki yaratma arasındaki benzerlikten dolayı mı şaşırdılar? De ki: 'Her şeyi yaratan Allah'tır. O birdir, karşı konulamaz güce sahiptir.' " Ra'd 13/16.³⁹⁹

³⁹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 635.

³⁹⁵ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2003, S. 57, s. 26.

³⁹⁶ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 512.

³⁹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 587.

³⁹⁸ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2003, S. 57, s. 26.

³⁹⁹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 281.

Mukâtil b. Süleymân'ın Ra'd suresi 16. âyet hususundaki açıklaması şu şekildedir: Bu âyette Hz. Muhammed (a.s.); “Göklerin ve yerin rabbi kimdir?” diye müşriklere sormak ve hemen ardından “Allah'tır.” demekle emrolunmuştur.

Müfessir, bu noktada Übey b. Ka'b ile İbn-i Mes'ûd kıraatinin “Allah'tır derler.” şeklinde farklılık arz ettiğini belirtmiştir.⁴⁰⁰

Âyetin devamında yine Hz. Muhammed (a.s.) tarafından müşriklere yöneltilmesi istenen bazı sorular yer almaktadır. Bunlar: “Öyleyse Allah'ın dışında bizzat kendilerine dâhi bir menfaat sağlayamayan ve bir zarar da veremeyen yaratıkları mı (putlar) dost edindiniz?”, “Hidâyet karşıtı kör (kâfir) ile onu gören (mümin) hiç bir olur mu?”, “Karanlık (şirk) ile nûr (îman) bir olur mu?” şeklinde beyan edilmiştir. Müfessirin izahına göre, bu noktada Allah Teâlâ “Yoksa o müşrikler, Allah'ın yarattığı gibi bir yaratan buldular da, onların yarattıklarıyla Allah'ın yarattıklarını birbirinden ayırt edemeyecek hale mi düştüler?” şeklinde bir soru sormakta “Oysa onlar bir şey yaratamazlar.” şeklinde sorduğu soruyu yine kendisi cevaplamaktadır.⁴⁰¹

Âyetin son bölümünde ise Allah putları kastederek; “Hiçbir şey yaratmaya muktedir olamayanlara, hiçbir şeye malik olamayanlara, Allah'ın yaptığı gibi hiçbir şey yapamayanlara nasıl ibadet ederler?” şeklinde başka bir soru sormaktadır. Ancak, “Her şeyi yaratanın Allah olduğu, ortağı olmadığı, kahhar olduğu, putların ise kahredilmiş, zelil varlıklar olduğu” şeklindeki cevabın Hz. Muhammed (a.s.) tarafından müşriklere bildirilmesi emredilmektedir.⁴⁰²

Yazar, Allah'tan başka hakiki bir fail olmadığına delil olarak Ra'd suresi 16. âyeti ilgili yazısında kullanmıştır.⁴⁰³

Ra'd suresi 16. âyette Allah, gerçek manada her şeyi yaratanın kendisi olduğunu açıklamakta bu nedenle kulluğun sadece kendisine has olduğunu beyan etmektedir.

14. “Aşağısından biri ona şöyle seslendi: ‘Tasalanma! Rabbin senin altında bir su kaynağı yaratmıştır.’ ” Meryem 19/24.⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 373.

⁴⁰¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 373.

⁴⁰² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 373.

⁴⁰³ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2003, S. 57, s. 27.

Mukâtil b. Süleymân'ın izahına göre, Meryem suresi 24. âyette, Cibrîl (a.s), Hz Meryem'e bulunduğu yerin alt tarafından seslenerek üzülmemesini –üzüntüden ölümü temenni ediyordu- tavsiye etmiş, rabbinin kendisi için bir nehir akıttığını bildirmiştir.⁴⁰⁵

15. “(Şu) hurma ağacını da kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün.” Meryem 19/25.⁴⁰⁶

Meryem suresi 25. âyette ise Cibrîl'in (a.s.) Hz. Meryem'e: “Hurma ağacını silkele, üzerine hurma dökülsün.” dediği ve bunun üzerine kurumuş hurma ağacının Hz. Meryem'in gözü önünde yeşerip hurmalarla bezendiği ve akabinde hurmalarının olgunlaştığı beyan edilmiştir. Müfessir, Allah'ın Hz. Meryem'le Cibrîl (a.s.) arasında kaynağı Ürdün'de bulunan bir nehir akıttığını beyan etmiştir.⁴⁰⁷

Bu âyetin Cibrîl'in (a.s.) Hz Meryem'e söylediği sözleri ihtiva ettiğini bildiren müfessir, Hz. Meryem'in, Hz. İsa'nın durumuna îman etmesi ve bundan dolayı şaşkınlık yaşamaması için Allah'ın bu şekilde takdir ettiğini beyan etmiştir.⁴⁰⁸

Kendisiyle tevessül edilen kâmil insanın fiillerinin Allah'a ait olduğunu belirten yazar, buradan hareketle, “şakku'l-kamer” mucizesi ve “kuru hurmanın yeşerip Hz. Meryem'e hurma vermesi” kerameti gibi Kur'an ve hadislerde anlatılan mucize ve kerametlerin uydurma olmadığını vurgulamıştır. Velilere ait kerametleri de tıpkı Kurân'da ve hadislerde geçen kerametler gibi değerlendiren yazar, Meryem suresi 24 ve 25. âyete bu kapsamda değinmiştir.⁴⁰⁹

Yukarıda açıklanan âyetlerde (19/24-25) Allah (c.c), Hz. Meryem'e nimetlerini hatırlatmakta ve kendisini teselli etmektedir.

16. “Ey îman edenler! Allah'tan korkun, O'na yaklaşmaya vesîle arayın ve O'nun yolunda çaba harcayın ki kurtuluşa eresiniz.” Mâide 5/35.⁴¹⁰

⁴⁰⁴ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 595.

⁴⁰⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 624-625.

⁴⁰⁶ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, 2020, s. 595.

⁴⁰⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 625.

⁴⁰⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 625.

⁴⁰⁹ *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2003, S. 57, s. 27

⁴¹⁰ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 2, s. 264

Bu âyette (5/35) Allah'tan sakınmaları, Allah'a itaat ederek ve salih ameller işleyerek vesile aramaları müminlere emredilmiştir. Âyetin devamında, Allah yolunda cihat etmek kurtuluşa ermenin yolu olarak zikredilmiştir.⁴¹¹

Yazar, bu âyette (5/35) geçen “tevessül” kavramını “yakınlaşmak ve yakın olmaya yarayacak şeyleri aramak” şeklinde açıklamış, herhangi bir hâceti olan kişinin, bir amelini veya bir zâtı vesile ederek Allah'tan bazı şeyler isteyebileceğini ifade etmiştir. Tevessülün hadislerde de pek çok örneği bulunduğunu belirten yazar, mübarek zâtlarla tevessül edenlerin başında Hz. Peygamber (a.s.) ve sahâbenin büyüklerinin geldiğini belirterek diğer peygamberler ve Tabiin âlimlerine dair çok sayıda tevessül örneklerinin bulunduğunu ifade etmiştir.⁴¹²

Mâide suresi 35. âyette, kişinin Allah'a yaklaşmasına vesile olacak yolları kapatan her türlü engelle savaşması, mücadele etmesi emredilmektedir.

“Kur'an'ı Kendilerine Göre Yorumlayanlar II” başlıklı yazı, 2003 yılı Kasım ayında Semerkand Dergisi'nde yayınlanmıştır. Ahmet Safa'ya ait olan bu yazı içerisinde kullanılan âyetlere aşağıda yer verilecektir.

1. “(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.” Fâtiha 1/5.⁴¹³

Tefsîr-i Kebîr' de Fâtiha suresi 5. âyet hususunda yapılan açıklama şu şekildedir: “Yalnız sana ibadet ederiz.” ifadesi “Yalnız seni tevhid ederiz.” anlamındadır. Çünkü Tahrîm suresi 5. âyette “âbidât” (ibadet eden kadınlar) kelimesi, “muvahhidât” (muvahhid kadınlar) anlamında kullanılmıştır. Aynı âyette geçen “Yalnız Sana istiâne ederiz.” ifadesi ise, “Sana ibadet üzere, yalnız senden yardım talep ederiz.” anlamındadır.⁴¹⁴

Yazar, Vehhâbîlerin Kur'an âyetlerini kendilerine göre yorumlamalarının en çarpıcı örneklerinden birinin, mübârek zâtlar vesilesiyle Allah'tan yardım isteyenleri, Allah'ı devre dışı bırakıp onun dostlarından yardım istiyor gibi değerlendirmeleri olduğunu ifade etmiştir.

⁴¹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 473.

⁴¹² *Semerkand Dergisi*, Eylül, 2003, S. 57, s. 27

⁴¹³ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 58.

⁴¹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 36.

Vehhâbîlerin bu değerlendirmeyi yaparken Fâtiha suresi 5. âyeti kendilerine göre yorumlayarak müminlere karşı sürekli kullandıklarını belirten yazar, söz konusu âyetin maddî ve manevî konularda herhangi bir yaratıktan yardım istemeye engel olmadığını belirtmiştir.⁴¹⁵

Vehhâbîlerin aksine, Fâtiha sûresi 5. âyetin açık bir şekilde tevessüle işaret ettiğini belirten yazar, bu düşüncesini şu şekilde açıklamıştır: Tefsirlere göre, “Yalnız senden yardım isteriz.” ifadesindeki özne (biz) ile aynı âyeti okuyan veya bu âyetin içeriğindeki duaya “âmin” diyen bütün müminleri cemaat olarak yanımıza alıyor ve kendi istek ve dualarımızı onların istek ve dualarına katarak hep birlikte yalvarmış oluyoruz. Yani, “İçimizdeki salih velilerle sana yalvarıyor ve yalnız senden yardım bekliyoruz.” şeklinde günahkâr insanlar, ibadet ve ihtiyaçlarını salihlerle bir arada Allah’a takdim ediyorlar ki, bu da tevessülden başka bir şey değildir.⁴¹⁶

Fâtiha suresi 5. âyette ibadet etmek sadece Allah’a has kılınmakla tevhide vurgu yapılmış, ayrıca sadece ibadet edilen yaratıcıdan yardım talep edilebileceğine dikkat çekilmiştir.

2. Mâide 5/2.⁴¹⁷

Yazar, Mâide suresi 2. âyette, müminlerin birbirleriyle yardımlaşmasını isteyen bizzat Allah (c.c.) olduğunu belirtmiş, yardım istemenin caiz, hatta çok kere de zarurî olduğunu ifade etmiştir. Maddî ve manevî bütün konularda gerçek yardım edenin Allah olduğunu vurgulayan yazar, kullar, melekler, cinler, hayvanlar ve madde gibi cansız varlıkların bu yardıma vesile ve vasıta olduklarını ifade etmiştir.⁴¹⁸

3. “De ki: ‘Ben kendim için, Allah’ın dilediği dışında ne bir fayda elde edebilirim ne de zarardan kurtulabilirim. Eğer gaybı biliyor olsaydım elbette bol bol fayda etmeye çalışırdım, başıma kötülük de gelmezdi. Ben yalnızca inanan bir kavim için uyarıcı ve müjdeciyim.’” A’râf 7/188.⁴¹⁹

Bu âyet, (7/188) Hz. Muhammed’in (a.s.) muhataplarına bildirmekle emrolunduğu hususlara işaret etmektedir. Bu hususlar, Tefsîr-i Kebîr’de

⁴¹⁵ *Semerkand Dergisi*, Kasım, 2003, S. 59, s. 18.

⁴¹⁶ *Semerkand Dergisi*, Kasım, 2003, S. 59, s. 19-20.

⁴¹⁷ Bu âyetin meâl ve tefsiri 101, 102 ve 103. sayfalarda yer almaktadır.

⁴¹⁸ *Semerkand Dergisi*, Kasım 2003, S. 59, s. 18.

⁴¹⁹ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 2, s. 639.

Peygamber'in dilinden şu şekilde izah edilmiştir: "Ben kendim için ne bir faydaya ne de bir zarara malik değilim. Yani, bir hayır kazanmak veya bir zararı defetmek konusunda gücüm sınırlıdır. Bu itibarla -Allah'ın dilemesi hariç- kıyametin ne zaman kopacağı bilgisine de vakıf değilim. Eğer gayb hakkında bilgi sahibi olsaydım daha tedbirli olup daha çok hayır elde etmeye çalışırdım ve bana hiçbir kötülük de dokunmazdı. Ben, Allah'a iman eden bir topluluk için cehenneme karşı uyarıcı ve cennetle müjdeleyiciyim."⁴²⁰

Yazar, Vehhâbîlerin A'râf suresi 188. âyeti yanlış yorumladıklarını, dolayısıyla yanlış sonuçlara ulaştıklarını belirtmiştir. Bu âyetten Peygamber'in gaybı hiç bilmediği anlamının çıkarılmaması gerektiğine dikkat çeken yazar, Peygamber'in Allah'ın izni ile bazı şeylere muktedir olabileceğini ifade etmiştir.⁴²¹

A'râf suresi 188. âyette, Hz. Peygamber'in beşerî yönü öne çıkarılmış, risâlet görevine dikkat çekilmiş, Allah'ın bildirdiği kadarıyla gayba dair bilgi sahibi olduğu beyân edilmiştir.

4. "Onu İsrâiloğulları'na bir elçi kılacak ve o şöyle diyecek: 'Kuşkuya yer yok, işte size rabbinizden bir mucize ile geldim; size çamurdan kuş biçiminde bir şey yapar ona üflerim, Allah'ın izniyle derhal kuş oluverir; yine Allah'ın izniyle körü ve cüzzamlıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim; ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz elbette bunda sizin için bir ibret vardır.'" Âl-i İmrân 3/49.⁴²²

Bu âyette (3/49) Allah Teâlâ Hz. İsâ'yı (a.s.) İsrâiloğulları'na peygamber olarak gönderdiğini belirtmiş ve Hz. İsâ'nın (a.s.) kavmine bazı mucizeler gösterdiğini beyan etmiştir. Çamurdan yaptığı kuş şekline Allah'ın izniyle üfleyerek hayat vermesi Hz. İsâ'nın (a.s.) peygamberliğine delâlet etmekle birlikte, anadan doğma körleri ve alaca hastalarını iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi Hz. İsâ'ya (a.s) verilen diğer mucizeler olarak söz konusu ayette yer almaktadır.⁴²³

⁴²⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 78-79.

⁴²¹ *Semerkand Dergisi*, Kasım, 2003, S. 59, s. 20.

⁴²² Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 564.

⁴²³ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 2, s. 44-45.

Müfessir, ulemânın çoğunluğunun, peygamberlerin yaşadıkları döneme uygun bir mucize ile desteklendikleri görüşünde olduklarını bildirmiştir. Hz. Mûsâ (a.s.) zamanında sihrin çok olduğu ve ve sihirbazların değerli olduğu bilinmekle birlikte, Allah'ın Hz. Mûsâ'ya (a.s.) verdiği mucizeye sihirbazların bile şaşıracağı Allah katından bir mucize olduğunu anladıklarında ise îman ettikleri bildirilmiştir. Hz. Îsâ'nın (a.s.) doktorların ve tıp ilminin revaçta olduğu bir dönemde gönderildiği, kendisine hiç kimseye verilmeyen mucizeler verildiği beyan edilmiştir. Peygamberleri teyit etmek üzere, şeriatları ile birlikte kendilerine mucizeler verildiğini belirten müfessir, hiçbir doktorun cansız şeyleri diriltemeyeceğine, körü ve alacalıyı sağlığına kavuşturamayacağına, kabrinde rehin olan kişiyi diriltemeyeceğine dikkat çekmiştir. Aynı şekilde Hz. Muhammed'in (a.s.) fesahat ve belagatin yaygın olduğu bir devirde Kur'an'la gönderildiği beyan edilmiştir. Yaratıkların kelâmının Allah'ın kelâmına asla benzemeyeceği, bu itibarla, bütün insanlar ve cinler bir araya toplansa Kur'an'ın bir benzerini yahut on suresinin benzerini yahut bir suresinin benzerini yapamayacakları ifade edilmiştir. Âyetin son bölümünde, îman edenler için Hz. Îsâ'nın (a.s.) peygamberliğine delâlet eden başka bir mucizeye işaret edilmiştir. Bu mucize ise, "insanların ne yediklerini ve yarın için evde ne saklayıp biriktirdiklerini Hz. Îsâ'nın (a.s.) bilmesi ve bunu kendilerine haber vermesi" şeklinde izah edilmiştir.⁴²⁴

Allah'ın peygamberlerden başka meleklerine ve velilerine de tasarruf izni verdiğini ve olağanüstü güç ve kudret ihsan ettiğini açıklayan yazar, bu ifadesini Âl-i İmrân suresi 49. âyet ile desteklemiştir.⁴²⁵

Âl-i İmrân suresi 49. âyette Hz. Îsâ'nın İsrâiloğulları'na gönderilmiş bir peygamber olduğu bildirilmekte ve Hz. Îsâ'ya verilen olağanüstü durumların, kendisinin peygamberliğini doğrulamak üzere, Allah'ın kudretine bağlı olarak gerçekleştiklerine dikkat çekilmektedir.

⁴²⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 2, s. 45.

⁴²⁵ *Semerkand Dergisi*, Kasım, 2003, S. 59, s. 21.

2.3.7. Nakşibendîlikte On Bir Esas

Semer kand Dergisi'nde 2011 Temmuz ayının konusu "Nakşibendîlikte On Bir Esas" olarak belirlenmiştir. Belirlenen konuda Ahmet Nafiz Yaşar'ın kaleminden çıkan "Yolumuzu Aydınlatan Kandiller On Bir Esas" başlıklı yazı dergide yayınlanmıştır. Bu yazıda değerlendirilen âyetlere aşağıda yer verilecektir.

1. "Bunlar, îman edenler ve Allah'ı zikrederek gönülleri huzura kavuşanlardır. Bilesiniz ki gönüller ancak Allah'ı zikrederek huzura kavuşur." Ra'd 13/28.⁴²⁶

Ra'd suresi 28. âyete İbn-i Kesîr'in getirdiği izah şu şekildedir: Allah'a meyledenlerin kalpleri O'nunla hoş olmuş, O'nu zikrederken huzur bulmuş, Mevlâ ve yardım edici olarak O'ndan razı olmuştur.⁴²⁷

"Hûş der-dem"⁴²⁸ prensibini alıp verilen her nefesin farkında olmak şeklinde açıklayan yazar, bu prensiple ilgili açıklamalarına şu şekilde devam etmiştir: "Nefesin farkında olmak" öncelikle nefesteki zikrullahın farkında olmaktır. Çünkü nefes insana zikir için bahşedilmiştir. Öyleyse insan, bu farkındalığın gereklerini yerine getirmek zorundadır. Hûş der-dem esastaki bu farkındalık nefesteki zikrullahın kalbe yansıması şeklinde gerçekleşir ki, bu aynı zamanda kalbin "hayy" tecellisine mazhar olması demektir. Kalp "hayy" tecellisiyle dirilir ve böyle bir kalbe sahip olanlar her daim Allah'ın huzurunda bulduklarını bilip gaflete düşmezler. Yazar "hûş der-dem" esası kapsamında, insandaki huzur hâlinin, Allah ile birlikte olmak anlamına geldiğini aynı zamanda ruh dinginliğini, kalp ve gönül sükûnetini de anlattığını belirtmiş ve bu ifadesini Ra'd suresi 28. âyet ile desteklemiştir.⁴²⁹

Ra'd suresi 28. âyet, îman edenlerin kalplerinin Allah'ı anarak huzura kavuştuğunu beyân etmektedir.

⁴²⁶ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 288.

⁴²⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 4, s. 455.

⁴²⁸ Her nefes alış verişte bilinçli olmak Allah'ı unutmamak.

⁴²⁹ Semer kand Dergisi, Temmuz, 2011, S. 151, s. 34.

2. “(Peygamber şöyle dedi:) ‘Şu halde Allah’a sığın. Şüphesiz ben sizin için O’nun tarafından apaçık bir uyarıcıyım.’” Zâriyât 51/50.⁴³⁰

Zâriyât suresi 50. âyette günahlardan Allah’a kaçmak emredilmiş olup Hz. Muhammed’in (a.s.) Allah tarafından gönderilen bir uyarıcı olduğu beyan edilmiştir.⁴³¹

Yazar “sefer der-vatan”⁴³² esasını, tasavvufta seyr-u sülûk denen ve insanın iç dünyasında gerçekleşen manevî bir yolculuk olarak açıklamıştır. İnsanın devamlı bir yolculuk içerisinde olduğunu ifade eden yazar, sefer der-vatan esasının dünyadan Allah’a dönüş yolculuğunun kurallarını belirleyerek insanı hem zahirî de hem bâtinî anlamda hicrete davet ettiğini ifade etmiştir. Bu sebeple yazar, Zâriyât suresi 50. âyette yer alan “Allah’a koşun.” davetini daha iyiye ve daha güzele yolculuk yapmak anlamında değerlendirmiştir.⁴³³

3. Lokmân 31/15.⁴³⁴

Yazar, insanın iç dünyasında gerçekleşen yolculuğun, kendine has menzilleri ve makamları olduğunu belirtmiş, dolayısıyla insanın ancak doğruyu yanlış bilen tesfiye ve tezkiye usulünden anlayan bir mürşid ile birlikte bu yolculuğu gerçekleştirebileceğine dikkat çekmiştir. Bundan dolayı sefer der-vatan esasının, önce bir mürşid-i kâmilî arayıp bulmak için zahirî anlamda sefer olarak düşünülmesi gerektiği belirtilmiştir. Yazar, mürşidin nazarından istifade etmenin, manevî nasibi arama sorumluluğunun ve de Lokmân sûresi 15. âyetin buyruğunun icabı olarak zahirî anlamda mürşid-i kâmilin bulunduğu beldeye sefer etmeyi gerekli görmektedir. Ancak yazara göre asıl olan, mürşidin beldesinde değil, terbiyesi dairesinde ikamet etmektir.⁴³⁵

Zâriyât suresi 50. âyet, bir önceki (51/49) âyetle ilişkisi çerçevesinde ele alındığında tevhide vurgu yaptığı anlaşılmaktadır. Çünkü bir önceki âyette Allah’ı inkâr edenler uyarılmış, bu âyette (51/50) ise, Allah’a şirk koşanlar uyarılmıştır.

⁴³⁰ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 5, s. 133.

⁴³¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 4, s. 133.

⁴³² Kötü huylardan iyi huylara doğru yolculuk yapmak.

⁴³³ *Semerkand Dergisi*, Temmuz, 2011, S.151, s.36.

⁴³⁴ Bu âyet meâl ve tefsîr olarak 141. sayfada yer almaktadır.

⁴³⁵ *Semerkand Dergisi*, Temmuz, 2011, S, 151, s. 36.

4. Âl-i İmrân 3/191.⁴³⁶

5. Nûr 24/37.⁴³⁷

Yazar, “hâlvat der-encümen”⁴³⁸ esasını, “Kulun bedenen halk arasında işte güçte olup kalben sadece Allah ile birlikte olmasıdır.” şeklinde açıklamıştır. Bu esas kapsamında halk arasında maişetini temin ederken bile Allahtan bir an olsun gafil olmayan kimselerin bu özelliklerinin Nûr suresi 37. âyette zikredildiğini belirten yazar, Âl-i İmrân suresi 191. âyette ise, aynı kimselerin Allah tarafından övüldüklerini ifade etmiştir.⁴³⁹

Her iki âyette de (3/191 ve 24/37) daima Allah ile birlikte olan, dünya ve âhiret dengesini kuran, dolayısıyla ubûdiyyette kemâl noktasına ulaşan kimseler konu edilmektedir.

6. “Doğu da Allah’ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah’ın zâtı oradadır. Şüphesiz Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, çok bilgilidir.” Bakara 2/115.⁴⁴⁰

Bu âyetin (2/115) nüzul sebebine dair Tefsîr-i Kebîr’de yapılan izah şu şekildedir: Kiblenin Kâbe’ye çevrilmesinden önce sefere çıkan bazı müminler, havanın bulutlu olmasından ötürü kibleyi tespit edememişler, bu sebeple farklı yönlerde namaz kılmışlardır. Güneş doğunca kableden başka bir yöne doğru namaz kıldıklarını anlayan müminler, bu durumu Hz. Muhammed’e (a.s.) bildirmişler ve akabinde Bakara suresi 115. âyet nazil olmuştur. Söz konusu âyette doğunun da batının da Allah’ın olduğu, namazlarda yüzler nereye çevrilirse Allah’ın orada olduğu bildirilmekle birlikte Allah’ın niyetlerini çok iyi bildiği ve bu sebeple kiblenin tespit edilemediği durumlarda kibleyi terk edebileceklerine dair onlara genişlik verdiği beyân edilmiştir. Bu noktada müfessir, Bakara suresi 177. âyetin bu âyetle (2/115) aynı zamanda nazil olduğunu açıklamıştır.⁴⁴¹

Yazar, halk içinde olmanın ihtiyaç temini için çalışmanın kısaca zahirle meşguliyetin zikre engel olmaması gerektiğini belirtmiş, halk içinde Hak ile

⁴³⁶ Bu âyet meâl ve tefsîr olarak 148. sayfada yer almaktadır.

⁴³⁷ Bu âyet meâl ve tefsîr olarak 138. sayfada yer almaktadır.

⁴³⁸ Toplum içinde yalnız, halk içinde Hak ile olmak.

⁴³⁹ *Semerkand Dergisi*, Temmuz, 2011, S. 151, s. 37.

⁴⁴⁰ Karaman ve öte. , *Kurân Yolu*, C. 1, s. 192.

⁴⁴¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 133.

olanların Bakara suresi 115. âyette buyurulduğu gibi “Her nereye yönelseler Allah’ın zâtının orada olduğunu” fark edeceklerini, dolayısıyla zikirden bir an bile gafil olmayacaklarını açıklamıştır.⁴⁴²

Bakara suresi 115. âyet, kıbleyi tayin etmede güçlük yaşanıldığı durumlarda, (sefer hali gibi) kişinin araştırmaları ve içtihadı sonucunda karar kıldığı yöne doğru namaz kılmasının meşru olduğunu beyan etmektedir.

2.3.8. Âyetlerin İniş Sebebi ve Geçerliliği⁴⁴³

“Âyetlerin İniş Sebebi ve Geçerliliği” başlıklı yazı, Ebubekir Sifil’e ait olup 2005 Temmuz ayında Semerkand Dergisi’nde yayınlanmıştır. Bu yazının içeriğinde yer alan âyetlere aşağıda sırasıyla yer verilecektir.

1. “Sana içki ve kumarı soruyorlar. De ki: Bu ikisinde insanlar için büyük zarar ve bazı faydalar vardır; zararları da faydalarından büyüktür. Sana neyi infak edeceklerini de soruyorlar. De ki: İhtiyaç fazlasını. Allah sizin için âyetlerini işte böyle açıklıyor ki düşünesiniz.” Bakara 2/219.⁴⁴⁴

Tefsîr-i Kebîr’de bu âyetin (2/219) Abdurrahman b. Avf, Ömer b. Hattâb, Ali b. Ebî Tâlip ve Ensar’dan birkaç kişi hakkında nazil olduğu bildirilmiştir. Bu âyetin nüzûlünden bir yıl sonra içki ve kumarın haram olduğuna dair âyetin nazil olduğu bildirilmiştir.⁴⁴⁵

“Meysir” (kumar) hakkında müfessirin yaptığı açıklama şu şekildedir: Câhiliye Dönemi’nde bir kişinin “Kesilecek deveye katılmak isteyenler nerede?” diye seslenmesi üzerine birkaç kişi birlikte bir deve satın alır ve onların her birine bu deveden bir hisse verilirdi. Daha sonra aralarında kura çekilir ve sona kalan kişi devenin bedelini öder, ancak deveden hiç pay alamazdı. Geri kalanlar ise deveyi aralarında paylaşırlardı. Câhiliye Dönemi uygulamalarından olan bu işleme “meysir” denilmektedir.⁴⁴⁶

⁴⁴² *Semerkand Dergisi*, Temmuz, 2011, S. 151, s. 37.

⁴⁴³ Bu konu başlığı 2005 Temmuz ayında Semerkand Dergisi’nde yayınlanan “Âyetlerin İniş Sebebi ve Geçerliliği” başlıklı yazıdan alınmıştır.

⁴⁴⁴ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 1, s. 344.

⁴⁴⁵ İbn Kesir, *Tefsîrü’l-Kur’ani’l-Azîm*, C. 1, s. 188.

⁴⁴⁶ İbn Kesir, *Tefsîrü’l-Kur’ani’l-Azîm*, C. 1, s. 188.

Bu âyette (2/219) içki ve kumar hakkında soru soran kimselerin sorularını Allah Teâlâ şu şekilde cevaplamıştır: İçki ve kumar namaz kılmaya ve Allah'ı zikretmeye mani olmaları ve de haramların işlenmesine sebep olmalarından ötürü her ikisinde de büyük günah vardır. Haram kılınmadan önce içki içildiğinde ve kumar oynandığında elde edilen menfaatler (lezzet ve ticarî menfaat) vardır. Ancak, haram kılındıktan sonraki günahları, haram kılınmalarından önceki yararlarından fazladır. Müfessirin izahına göre meysirdeki menfaat; kazananın bundan fayda sağlarken kaybedenin ise zarar etmesidir. “Deve bedelini bize kolaylaştırın.” anlamında “yessirû” kelimesinin kullanılmasından ötürü kumara “meysir” denildiğini belirten müfessir, bu istek üzerine bir kişinin kolaylık anlamında yapacağı şeyi açıkladığını ifade etmiştir. İhtiyaçtan fazlasının (afv) infak edilmesinin gerektiği ve âyetleri, insanlar tarafından tefekkür edilsin diye Allah'ın beyan ettiği, bu âyette bildirilmiş olan diğer hususlardandır.⁴⁴⁷

2. “Dünya ve âhiret hakkında (düşünesiniz diye). Sana yetimleri de soruyorlar. De ki: onların durumlarını iyileştirmek hayırlı bir iştir. Onlarla içli dışlı olursanız zaten onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah düzeltenden bozanı ayırıp bilir. Allah dileseydi, sizi güçlüğe düşürürdü. Hiç şüphe yok ki Allah izzet ve hikmet sahibidir.” Bakara 2/220.⁴⁴⁸

Tefsîr-i Kebîr'de bu âyetin (2/220) nüzul sebebi hakkında verilen bilgi şu şekildedir: Yetimlerin malını yiyenler hakkında Nisâ suresi 10. âyet nazil olunca Müslümanlar yetimlerin hakkına riayet edebilmek için yetimlerle bir arada bulunmaktan çekinmişler ve yetimlerin yemeğini, odasını ve hizmetçisini ayırmışlardır. Ancak bu durum iki tarafı da zor durumda bırakmıştır. Ensar'dan Sâbit b. Rifâa Hz. Muhammed'e (a.s.) bu durumu bildirip “Yetimlerle birlikte oturup-kalkarak ev, yiyecek-içecek, hizmetçi ve bineği ortak kullanabilir miyiz?” şeklinde bir soru sormuştur. Bunun üzerine Bakara suresi 220. âyet nazil olmuştur. Söz konusu âyette (2/220) yetimin faydasına olan şeyi yapmanın hayırlı olduğu müminlere haber verilmiştir. Şayet müminlerin yetimlerle karışması halinde yani; birlikte yiyip içerek aynı evde yaşamaları, aynı bineği ve aynı hizmetçiyi kullanmaları halinde

⁴⁴⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 188.

⁴⁴⁸ Karaman ve öte., *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 344-345.

kardeş oldukları bildirilmiştir. Allah'ın yetimin malını ifsad edeni de ıslah edeni de bildiği, dilerse kendilerini dinleri hususunda günaha düşme durumuyla karşı karşıya bırakabileceği beyan edilmiştir. Bu noktada müfessir, “sıkıntıya uğramanız” anlamındaki fiil kökünün (mâ ‘anittum) Tevbe suresi 128. âyette de aynı anlamda kullanıldığını belirtmiştir. Böylece, bu âyette kişinin yetime ait olan şeyi kendi malına katması diğer haram kılınan şeyler gibi (meyte, leş, kan, domuz eti) haram kılınmış, dolayısıyla yetimlere ait olan şeylerden hiçbir şekilde fayda sağlanılmaması gerektiği bildirilmiştir. Âyetin son bölümünde ise Allah'ın mülkünde azîz olduğu, yetimlerin mallarıyla ilgili koyduğu hükümlerinde hakîm olduğu beyân edilmiştir.⁴⁴⁹

3. “Şunu da söyle: ‘Ne dersiniz, ya O’nun azabı bir gece veya gündüz vakti üstünüze inerse!’ Günah içinde boğulmuş olanların böyle âcilen olmasını istedikleri bunların hangisidir?” Yûnus 10/50.⁴⁵⁰

Bu âyette (10/50) Allah'ın azabının gelmesi konusunda acele eden mücrimlere, azabın sabaha karşı ya da gündüz gelmesi hususunda hangisini tercih ettikleri sorulmaktadır.⁴⁵¹

Ebubekir Sifil'e göre, modernistlerin adına “tarihselcilik” dedikleri anlayış, Kur'an âyetlerinin sadece indikleri dönemin meseleleriyle ilgilendiğini dolayısıyla bugüne hitap etmediğini savunmaktadır. Modernistler için Kur'an'ın indirildiği döneme ait kişi ve olaylarla ilgili âyetleri ile hüküm bildiren emir ve yasak getiren âyetleri arasında bu konuda bir fark olmadığını belirten yazar, böyle bir düşüncenin insanı itikadî anlamda son derece tehlikeli noktalara sürükleyeceğini ifade etmiştir. Yazar, yukarıda yer verilen âyetlerin (2/219, 2/220 ve 10/50), Hz. Muhammed'e (a.s.) sorulan bir soru veya meydana gelen bir olay üzerine nazil olduklarını açıklamıştır. Allah Teâlâ'nın ilminin ezeli ve mutlak olduğunu belirten yazar, nüzul sebebini teşkil eden sorular hiç sorulmamış

⁴⁴⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 189-190.

⁴⁵⁰ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 110.

⁴⁵¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 241.

veya olaylar hiç yaşanmamış olsaydı, yine de bu âyetlerin nazil olacaklarını ifade etmiştir.⁴⁵²

Bakara suresi 219. âyette Allah (c.c.), içki ve kumarın fayda ve zararlarını sebepleriyle birlikte açıklamış, aynı zamanda bu ikisinin büyük günah olduğunu beyan etmiştir. Bunlara ilâve olarak kişinin malından meşru yönde harcayabileceği miktarı da açıklamıştır. Bakara suresi 220. âyet yetimlerin hem mallarını hem de kendilerini muhafaza hususunu açıklamaktadır. Yûnus suresi 50. âyet ise, inkâr edenlerin Allah'ın azabını nasıl hafife aldıklarını beyan etmektedir.

4. “Şüphesiz o (asılsız saydıkları kitap) şanı yüce bir Kur'an'dır;” Burûc 85/21.⁴⁵³

Doğrusu, o mecîd (çok şerefli) bir kitaptır.⁴⁵⁴

5. “O levh-i mahfûzdadır.” Burûc 85/22.⁴⁵⁵

Tefsîr-i Kebîr'de bu âyet (85/22), Allah'ın kulları hakkında sahip olduğu bilginin onları yaratmadan önce de Allah Teâlâ'da mevcut olduğu, dolayısıyla kullarını kötülük işlemeye mecbur etmediği şeklinde izah edilmiştir.⁴⁵⁶

6. “Kuşkusuz o, değeri çok yüce Kur'an'dır.” Vâkı'a 56/77.⁴⁵⁷

Bu âyette (56/77) Hz. Muhammed'e (a.s.) inen Kur'an'ın çok büyük bir kitap olduğu beyan edilmiştir.⁴⁵⁸

7. “Korunmuş bir kitaptadır.” Vâkı'a 56/78.⁴⁵⁹

Bir önceki âyetle bağlantılı olarak bu âyette, (56/78) Kur'an'ın saygıyla muhafaza edilmiş, muazzam bir kitapta yer alan muazzam bir şey olduğu beyân edilmiştir.⁴⁶⁰

8. “Kuşkusuz o, katımızdaki ana kitaptadır; çok yücedir, hikmetle doludur.” Zuhruf 43/4.⁴⁶¹

⁴⁵² *Semerkand Dergisi*, Temmuz, 2005, S. 79, s. 18-19.

⁴⁵³ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 5, s. 593.

⁴⁵⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 4, s. 651.

⁴⁵⁵ Hayreddin Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*, C. 5, s. 593.

⁴⁵⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 4, s. 651.

⁴⁵⁷ Hayrettin Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 5, s. 228.

⁴⁵⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C.4, s. 544.

⁴⁵⁹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C.5, s. 228.

⁴⁶⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 7, s. 544.

⁴⁶¹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 764.

Zuhruf suresi 4. âyet Kur'an-ı Kerîm'in aslı levh-i mahfûzda bulunan bir kitaptan gönderildiğini, şanınin yüce olduğunu ve kendisinde tutarsızlık bulunmayan hikmetlerle dolu sağlam bir kitap olduğunu beyan etmektedir. Müfessirin izahına göre, âyette zikredilen “ana kitap” ifadesi ile “levh-i mahfuz”, “Allah'ın ezeli ilmi” veya “Kur'an'ın toplu halde bulunduğu yer” kastedilmektedir.⁴⁶²

Yazar, Kur'an âyetlerinin levh-i mahfûzda bulunduğunu yine Kur'an'da yer alan bu âyetlere (85/21, 85/22, 56/77, 56/78 ve 43/4) istinaden açıklamıştır. Bu itibarla, belli bir nüzul sebebi üzerine inen âyetlerin o nüzul sebebi meydana gelmeden önce de levh-i mahfûz'da varlığını aynen koruduğu bildirilmiştir. Âyetin varlığı değil, sadece nüzulünün sebebe bağlı olduğunu belirten yazar, tarihselciliği savunanların bu noktada yanıldıklarını ifade etmiştir.⁴⁶³

Burûc suresi 21 ve 22. âyetlerde Allah (c.c), Kur'an-ı Kerîm'i inkâr etme çabası içinde olanlara cevap vermektedir. Vâkı'a suresi 77 ve 78. âyetler Kur'an'ın lâfız ve mâna bakımından Allah kelâmı olduğunu, beşer sözü olmadığını ve levh-i mahfûzda korunduğunu beyan etmektedir. Zuhruf suresi 4. âyet ise, Kur'an-ı Kerîm'in levh-i mahfûz denilen korunmuş bir kaynaktan geldiğini yüce ve hikmetlerle dolu bir kitap olduğunu beyan etmektedir.

9. “Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve gökyüzünde iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi sizin gibi topluluklardır. Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet (hepsi) toplanıp rablerinin huzuruna getirileceklerdir.” En'âm 6/38.⁴⁶⁴

Bu âyette (6/38), yeryüzünde (kara ve denizde) hareket eden bütün canlıların ve kuşların insanlar gibi bir ümmet oldukları, yani insanlar gibi özel isimleriyle tanınan sınıf sınıf yaratıklar olduğu bildirilmiştir. Ve bunların hepsinin levh-i mahfûz'da tesbit edildiği (ziyan edilmemiş olduğu) beyan edilmiştir. Âyetin devamında, bu canlıların aralarında gerekli kısas

⁴⁶² Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 20, s. 546-547.

⁴⁶³ Semerkand Dergisi, Temmuz, 2005, S. 79, s. 19.

⁴⁶⁴ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu Türkçe*, C. 2, s. 398.

tatbik edilmek üzere âhirette rablerinin huzurunda bir araya toplanacakları akabinde “Toprak olun.” emriyle de toprak olacakları beyan edilmiştir.⁴⁶⁵

10. “Yerin onlardan neyi eksilttiğini bilmekteyiz; bizde her şeyi saklayan bir kayıt vardır.” Kâf 50/4.⁴⁶⁶

Bu âyette (50/4) Allah Teâlâ, toprağın insan cesedinden neleri yediğinin, insan bedenlerinin nereye dağılıp gittiğinin, kısaca ne hâle geldiğinin kendisine gizli olmadığını beyan etmektedir. Bu bilgilerin Allah katında her şeyi muhafaza eden bir kitapta mevcut olduğu ve Allah’ın ilminin her şeye şâmil olduğu bildirilmiştir.⁴⁶⁷

11. “Ne zaman sen bir faaliyet göstersen, Kur’an’dan bir bölüm okusan ve siz ne zaman bir iş yapsanız, o işe koyulduğunuzda muhakkak ki biz üzerinizde gözetleyici oluruz. Ne yerde ne de gökte, zerre miktarı bir şey bile rabbinin bilgisi dışında kalmaz; bundan daha küçük veya daha büyük ne varsa istisnasız apaçık bir kitapta yazılıdır.” Yûnus 10/61.⁴⁶⁸

İbn-i Kesîr’in izahına göre bu âyette (10/61) Allah, (c.c.) Hz. Muhammed’e (a.s.) kendisinin ve ümmetinin ve dâhi bütün yaratıkların her saat, her an ve her lâhzada bütün hallerini bildiğini haber vermektedir. Müfessir, hiçbir şeyin Allah’ın ilmi ve görmesi dışında olmadığını göklerde ve yerlerde bütün küçüklüğüne rağmen zerre miktarı, zerreden daha küçük ve daha büyük ne varsa hepsinin apaçık bir kitapta yazılı olduğunu, bu âyette vurgulanan başka bir husus olarak belirtmiştir. Bu açıklamaların akabinde Yûnus suresi 61. âyetle anlam bakımından benzer âyetlere (6/38, 6/59, 11/6, 26/217, 26/219) yer verilmiştir.⁴⁶⁹

12. “İnkâr edenler, ‘Bize kıyamet gelmeyecek.’ dediler. De ki: ‘Bilâkis! Gaybı bilen rabbime andolsun ki o size mutlaka gelecektir.’ Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey, O’nun bilgisi dışında kalamaz. Bundan daha küçük veya daha büyük hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta kayıtlı olmasın.” Sebe’ 34/3.⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 560.

⁴⁶⁶ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 5, s. 105.

⁴⁶⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur’ani'l-Azîm*, C. 7, s. 395.

⁴⁶⁸ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 3, s. 114.

⁴⁶⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur’ani'l-Azîm*, C. 4, s. 277.

⁴⁷⁰ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 410.

İbn-i Kesîr, Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed'e (a.s.) kıyametin gerçekleşeceği hususunda kendi adına yemin etmesini buyurduğu sadece üç âyetin (10/53, 34/3 ve 64/7) bulunduğu, dördüncüsünün bulunmadığına dikkat çekmiştir. Bu üç âyetten biri olan Sebe' suresi 34. âyette kâfirler kıyameti inkâr ettiklerinde Allah Teâlâ Hz. Muhammed'e (a.s.) kıyametin mutlaka geleceğine dair kendisi adına yemin etmesini emretmiştir. Kıyametin gelişini tekit edip belirleyen vasıflara devam etmekle birlikte Allah, göklerde ve yerlerde ne varsa -zerre kadar bile olsa- hepsinin kendisinin ilmi dâhilinde olduğunu bildirmiş, zerreten küçük ve büyük istisnasız her şeyin apaçık kitapta olduğunu beyân etmiştir.⁴⁷¹

13. “Ne kadar ülke varsa hepsini kıyamet gününden önce ya helâk edecek veya onlara çetin bir şekilde azap vereceğiz. Bu, kitapta yazılıdır.” İsrâ 17/58.⁴⁷²

Bu âyetin (17/58) Allah nezdinde levh-i mahfûzda verilmiş olan kesin bir hükmü bildirdiği ifade edilmiştir. Kıyamet gününden önce bütün kasabaların helâk edilmiş olacağı, ya da bütün kasaba halklarının şiddetli bir azapla yok edileceği haber verilmekle birlikte bu hükmün ya öldürme veya başka bir imtihan ile gerçekleşeceği bildirilmiştir. Bu kimselerin günahları ve hataları, -Hûd suresi 101. âyet ve Talâk suresi 8-9. âyetlerde buyurulduğu gibi- helâk edilmelerine sebep olarak gösterilmiştir.⁴⁷³

14. “Allah dilediğini siler, dilediğini de yerinde bırakır; ana kitap O'nun katındadır.” Ra'd 13/39.⁴⁷⁴

Ra'd suresi 39. âyette Allah'ın (c.c) Kur'an'dan dilediğini nesh (imha) ettiği, nesh ettiği hükümden de dilediğini sabit bıraktığı bildirilmekle birlikte, Kitab'ın tamamının (nâsîh ve mensuh olarak) levh-i mahfûzda bulunduğu beyan edilmiştir.⁴⁷⁵

15. “Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak

⁴⁷¹ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 6, s. 495.

⁴⁷² Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 495.

⁴⁷³ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 5, s. 89.

⁴⁷⁴ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 296.

⁴⁷⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 383.

bile düşmez. O, yerin karanlıklarındaki tek bir taneyi bile bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.” En’âm 6/59.⁴⁷⁶

En’am suresi 59. âyette gaybın anahtarlarının (azabın hazinelerinin) Allah katında olduğu bildirilmiş olup Allah’ın azabının ne zaman geleceğine dair bilgi, yalnızca Allah’a hasredilmiştir. Allah’ın karada ve denizde olan her şeyi bildiği, ağaçtaki yaprağın düşmesinden, yeryüzünün karanlıklarında bulunan habbeden bile haberdar olduğu açıklanmıştır. Âyetin sonunda yaş ve kurunun bilgisinin levh-i mahfûzda (kitâb-ı mübîn) yazılmış olduğu beyan edilmiştir.⁴⁷⁷

Ebubekir Sifil, “Âyetlerin İniş Sebebi ve Geçerliliği” isimli yazısında bu âyetlere (6/38, 50/4, 10/61, 34/3, 17/58, 13/39, 6/59) kâinatta bulunan her şeyin, zerreden kürreye, yerin derinliklerinden uzayın karanlıklarına kadar hepsinin bilgisinin levh-i mahfûzda kayıtlı bulunduğunun delili olarak yer vermiştir.⁴⁷⁸

Bu âyetlerde (6/38, 50/4, 10/61, 34/3, 17/58, 13/39, 6/59) genel olarak, duyular âlemi ve ötesindeki her şey, (gayb) maddî manevî açık gizli bütün olaylar, insanların yaptıkları işler, helâk edilecek milletler v.b her şeyin ana kitapta kayıtlı olduğu bildirilmektedir. Ana kitap ifadesi ile kastedilen biri “levh-i mahfûz” diğeri “Allah’ın ezeli ilmi” olduğu yönünde iki görüş mevcuttur.

16. “De ki: ‘Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa bir o kadar mürekkep ilâve etseydik dahi rabbimin sözleri bitmeden mutlaka deniz tükenirdi.’” Kehf 18/109.⁴⁷⁹

Bu âyette (18/109), deniz mürekkep olsa hatta insanların mürekkepleri de denize katılsa Allah’ın ilmi tükenmeden denizin tükeneceği, dolayısıyla insanların Allah’ın ilmini idrak edemeyeceği beyan edilmiştir.⁴⁸⁰

Allah’ın ilmine bir sınır tayin edilemeyeceğini Kehf suresi 109. âyet üzerinden anlatan yazar, zaman ve mekânın her boyutunda olmuş ve olanın bilgisine sahip olan Allah’ın insanlığa gönderdiği son kitabının, çağımızın insanı hakkında geçerliliğini yitirdiğinin söylenebilmesinin imkânsız

⁴⁷⁶ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 2, s. 412.

⁴⁷⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i- Kebîr*, C. 1, s. 564.

⁴⁷⁸ *Semerkand Dergisi*, Temmuz, 2005, S. 79, s. 20.

⁴⁷⁹ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 3, s. 583.

⁴⁸⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 605.

olduğunu belirtmiştir. Yazar, böyle bir ifadenin aynı zamanda Allah'ın ilminin -hâşâ- sınırlı olduğunu kabul etmek anlamına geldiğini belirtmiş, dolayısıyla bu durumun dinden çıkmaya sebep olacağını ifade etmiştir. Yazara göre, evrenin herhangi bir yerindeki herhangi bir olayın henüz meydana gelmeden önce levh-i mahfûzda kayıtlı bulunduğu gerçeği, Modernizm temsilcilerinin Kur'anın emrettiği hükümlerin sadece 7. yüzyıla ait olduğu, bugünün insanına hitap etmediği yönündeki düşüncelerinin Kur'ana aykırı olduğunu kanıtlamaktadır. Dolayısıyla yazar, tarihselcilik görüşünü benimseyen modernistlerin asıl sorununun "Allah inancı" ile alakalı olduğunu ifade etmiştir.⁴⁸¹

Kehf suresi 109. âyet, Allah'ın ilminin ve hikmetinin dünyada büyüklük bakımından hangi şey ile kıyaslanırsa kıyaslansın her şeyin sonlu ve sınırlı olmasından hareketle, Allah'ın ilminin ve hikmetinin sonsuz olduğunu beyan etmektedir.

2.3.9. Modern İslâm Anlayışı⁴⁸²

Semerikand Dergisi'nde 2007 yılı Şubat ayı konusu "Modern Din Anlayışı" olarak belirlenmiştir. Belirlenen konu ekseninde Ebubekir Sifil'e ait "Modern İslâm Anlayışı" başlıklı yazı dergide yayınlanmıştır. Diğer yazılara kıyasla içerisinde daha çok âyetin yer aldığı bu yazı, yazarın kullanmış olduğu âyetler bakımından aşağıda incelemeye tabi tutulacaktır.

1. "Bir mümin erkek veya kadın için işlerinde Allah ve Resûl'ü herhangi bir konuda hüküm verdiklerinde artık tercih hakları yoktur. Allah'ın ve resulünün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır." Ahzâb 33/36.⁴⁸³

Bu âyetin (33/36) Tâberî Tefsîri'ndeki izahı şu şekildedir: Allah ve Resûlü kendileri hakkında bir hüküm verdiği zaman mümin erkekler ve

⁴⁸¹ *Semerikand Dergisi*, Temmuz, 2005, S. 79, s. 20.

⁴⁸² Bu konu başlığı 2007 yılı Şubat ayında *Semerikand Dergisi*'nde yayınlanan "Modern İslâm Anlayışı" başlıklı yazıdan alınmıştır.

⁴⁸³ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 385.

mümin kadınlar için o emirden başka tercih hakları yoktur. Allah'a ve Resûlü'ne isyan eden kimseler doğru yoldan çıkmışlardır.⁴⁸⁴

Bir kısım âlimlere göre bu âyetin Zeyneb bnt. Cahş hakkında nazil olduğu bildirilmiştir. Hz. Muhammed'in (a.s.) Zeyneb'i azatlı kölesi Zeyd b. Hâris'e istemesi üzerine Zeyneb'in bu duruma karşı çıktığı ve bu olay üzerine bu âyetin nazil olduğu zikredilmiştir. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'e göre ise bu âyetin, 'Ukbe b. Ebî Muayt'ın kızı Ümmü Gülsüm hakkında nazil olduğu bildirilmiştir. Ümmü Gülsüm'ün Hudeybiye Barışı'ndan sonra hicret eden ilk kadın olduğu, Hz. Muhammed'e (a.s.) evlenme teklif ettiği ve Hz. Muhammed'in (a.s.) onu Zeyd b. Hârise ile evlendirmesi üzerine bu âyetin nazil olduğu zikredilmiştir.⁴⁸⁵

Ebubekir Sifil, imtihan anlayışı içindeki kulun, dinin hükümleri arasında kolay-zor, geçici-devamlı, uygun-uygunsuz gibi birtakım ayırımlar yapamayacağını Ahzâb suresi 36. âyet üzerinden açıklamıştır. Bununla birlikte yazar, İslâm'da insanın değerinin takvâ ile ölçüldüğünü belirtmiş, takvânın ise, ilim ve marifete bağlı olduğunu açıklamıştır. Modern İslâm anlayışında ise "takvâ", "teslimiyet", "imtihan", "itaat" v.b kavramların yeri olmadığını belirten yazar, söz konusu anlayışın "akılcılık", "kolaycılık" ve "değişim" üzerine bina edildiğini ifade etmiştir. Yazara göre, Kur'an'dan bir âyet bu ilkelere uymadığında yoruma tabi tutulup hükümsüzleştirilmekte Peygamber'e ait bir söz veya uygulama bu ilkelere uymadığında ise, önce "uydurma hadis" söylemi devreye sokulmakta bu söylem işe yaramazsa te'vile başvurulmaktadır.⁴⁸⁶

Ahzâb suresi 36. âyet, Allah ve Resûlü'nün emrine muhalefet etmenin caiz olmadığını bildirmekle birlikte emre muhalefet edenlerin doğru yoldan sapmış kimseler olduğunu beyan etmektedir.

Aşağıda yer alan âyetleri yazar, "akılcılık" alt başlığı altında değerlendirmeye tabi tutmuştur.⁴⁸⁷

⁴⁸⁴ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 19, s. 112.

⁴⁸⁵ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 19, s. 112-114.

⁴⁸⁶ *Semerkand Dergisi*, Şubat, 2007, S. 98, s.11.

⁴⁸⁷ *Semerkand Dergisi*, Şubat, 2007, S. 98, s. 11-12.

2. “Andolsun biz Mûsâ’ya açık seçik dokuz âyet verdik. Haydi İsrâiloğulları’na sor; Mûsâ onlara geldiğinde Firavun ona, ‘Ey Mûsâ, demişti. ‘Senin büyülenmiş olduğunu düşünüyorum!’ ” İsrâ 17/101.⁴⁸⁸

İsrâ suresi 101. âyette, Hz. Mûsâ’ya (a.s) verilen dokuz mucizeye (arz-ı mukaddes’te parlayan el ve ‘asâ, Mısır’da tûfan, çekirge, haşerat, kurbağa, kan, kıtlık yılları, dinar ve dirhemlerin üzerlerinin silinmesi) işaret edilmiştir. Mukâtil b. Süleymân bu mucizelerden ilkinin ‘asâ, sonuncusunun ise dinar ve dirhemlerin silinmesi olduğuna dikkat çekmiştir. Âyetin sonunda, Allah Teâlâ’nın “...İsrâiloğullarına sor...” emrinin akabinde, Hz. Mûsâ’nın (a.s) hidâyetle geldiğinde, Firavun’un onun sihirlenmiş olduğunu zannettiği beyan edilmiştir.⁴⁸⁹

3. “Süleymân’ın dava konusunu iyi anlamasını sağladık. Her birine de hükmetme yeteneği ve ilim verdik. Kuşları ve tespih eden dağları da Dâvûd’un buyruğu altına soktuk. Bunları yapan bizdik.” Enbiyâ 21/79.⁴⁹⁰

Bu âyette (21/79) maksadın hüküm değil, hakkında hüküm verilen mesele olduğu müfessir tarafından belirtilmiş olup bu amaçla kullanılan zamire (müennes zamir) dikkat çekilmiştir. Yani müfessire göre, maksat hüküm olsaydı, zamir de müzekker olarak kullanılacaktı. Dolayısıyla Süleymân’a kavratılan şeyin hakkında hüküm verilen mesele olduğu vurgulanmıştır.⁴⁹¹

Enbiyâ suresi 79. âyette, her birine (Hz. Dâvûd ve Hz. Süleymân) kavrayış ve ilim verildiği bildirilmiştir. Müfessire göre, böylelikle Allah (c.c.), hem Süleymân’ın (a.s.) verdiği hükmün doğruluğuna işaret etmekte hem de Dâvûd’u (a.s.) azarlamadığını beyan etmektedir. Âyetin sonunda, Hz. Dâvûd’un rabbini zikrettikçe dağların ve kuşların da onunla birlikte zikretmesini sağlayan kudretin Allah olduğu vurgulanmıştır.⁴⁹²

4. “Andolsun biz Dâvûd’a tarafımızdan müstesna bir lütufta bulunduk. ‘Ey dağlar! Onunla birlikte tesbih edin. Ey kuşlar, siz de!’ dedik ve onun için demiri yumuşattık.” Sebe’ 34/10.⁴⁹³

⁴⁸⁸ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 3, s. 525.

⁴⁸⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 2, s. 553.

⁴⁹⁰ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 3, s. 691.

⁴⁹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 88.

⁴⁹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 88.

⁴⁹³ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 415-416.

Bu âyette (34/10) Allah Teâlâ, Hz. Dâvûd'a katından bir üstünlük (nübüvvet, Zebur, kendisine musahhar kılınan dağlar ve kuşlar ve demirin kendisi için yumuşatılması) verdiğini bildirmiştir. Müfessir, Nisâ suresi 113. âyetin (Hz. Muhammed'e üstünlük olarak nübüvvet ve Kur'an-ı Kerîm verildiği) bu âyete (34/10) benzediğine dikkat çekmiştir. Âyetin devamında Allah (c.c.) Hz. Dâvûd'a üstünlük anlamında verdiklerini açıklamaktadır: Dağların ve kuşların Hz. Dâvûd'la birlikte Allah'ı tesbih etmekle emrolunması ve Hz. Dâvûd için demirin yumuşatılması bu âyette Allah'ın üstünlük anlamında açıkladığı hususlar olarak zikredilmiştir. Bu açıklamalara ek olarak müfessir, Hz. Dâvûd'un ateşe ihtiyaç duymadan demiri hamur gibi ördüğünü ve uzun zırhlar yaptığını belirtmiştir.⁴⁹⁴

5. “Dağları onun emrine verdik. Sabah akşam yaratıcılarını tesbih ederlerdi; toplu halde kuşları da. Hepsi Allah'a yönelmişlerdi.” Sâd 38/18-19.⁴⁹⁵

Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri'nde Sâd suresi 18 ve 19. âyetlerin meâli ayrı ayrı verilmemiştir. Ancak aşağıda yer verileceği üzere, Mukâtil b. Süleymân Sâd suresi 18. âyeti bir sonraki âyetten bağımsız olarak açıklamıştır.

Sâd suresi 18. âyette, Dâvûd (a.s.) zikrettiği vakit, dağların da onunla birlikte zikrettiği bildirilmiş ve dağların tesbihinin onun tarafından anlaşıldığı beyan edilmiştir.⁴⁹⁶

6. “Süleymân Dâvûd'un yerine geçti. Dedi ki: ‘Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden gerektiği kadar verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütüftür.’” Neml 27/16.⁴⁹⁷

Neml suresi 16. âyette Hz. Süleymân'ın Hz. Dâvûd'a varis olması ile kastedilenin mal varisliği değil, hükümlerlik ve peygamberlik varisliği olduğu bildirilmiştir. Hz. Davud'un yüz eşi olduğu ve bu sebeple başka çocuklarının olduğunu da belirten müfessir, varislikle kastedilenin mal varisliği olması halinde, Allah'ın bunu diğer çocukları arasından sadece Hz. Süleymân'a tahsis etmeyeceğini beyan etmiştir. Başka bir ayrıntı olarak,

⁴⁹⁴ Mukatil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 526.

⁴⁹⁵ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 572.

⁴⁹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 639.

⁴⁹⁷ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 187.

peygamberlerin mal bırakmadıklarından hareketle, verasetin sadece hükümlerlik ve peygamberlik anlamında anlaşılması gerektiği bildirilmiştir.⁴⁹⁸

Âyette yer alan "...Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden bolca verildi..." ifadesiyle Hz. Süleymân'ın kendisi üzerindeki Allah'ın nimetlerini haber verdiği ifade edilmektedir. Allah Teâlâ'nın insanlar, cinler ve kuşları Hz. Süleymân'ın buyruğuna vermesi, kuşların ve hayvanların dilinden anlamaya kendisini muktedir kılması ona tam bir hükümlerlik ve büyük bir güç verdiğinin delili olarak zikredilmiştir. Allah (c.c.) ve Peygamber'inin bildirdiğine göre, beşerden hiç kimseye bu nimetlerin verilmediği ifade edilmiştir. Hz. Süleymân'dan önce hayvanların insanlar gibi konuştuklarını iddia edenlerin olduğunu belirten müfessir, bunun ilmî bir dayanağı olmadığı kanaatinde. Çünkü onların dediğinin doğru olması halinde, bu özelliğın Hz. Süleymân'a tahsis edilmesinin hiçbir anlamı yoktur. Yaratıldıklarından itibaren zamanımıza kadar hayvanların, kuşların ve diğer yaratıkların şu an buldukları suret ve minval üzere geldikleri, dolayısıyla durumun söz konusu kimselerin anladığı ve söyledikleri gibi olmadığı ifade edilmiştir. Ancak Hz. Süleymân'a (a.s.) havada kuşların birbiriyle konuşmalarını ve değişik sınıflardan hayvanların konuşmalarını anlama gücü verilmiş ve kendisinin bu sebeple, "Bize kuş dili öğretildi ve (hükümlerliğin gerek duyduğu) her şeyden bolca verildi. Doğrusu bu (Allah'ın bize) apaçık bir lütfudur." dediği ifade edilmiştir.⁴⁹⁹

7. "Cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan orduları Süleymân'ın emrinde toplanmış, birlikte sevk ve idare ediliyordu." Neml 27/17.⁵⁰⁰

Tefsîr-i Kebîr'de yapılan izaha göre bu âyet (27/17), Hz. Süleymân'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen ordularının düzenli olarak huzurunda toplanıp sevk olunduğunu bildirmektedir. Âyetin devamında Hz. Süleymân'ın (a.s.) orduları üzerinde önde bulunanlarla arkada bulunanların birlikte hareket etmelerini sağlayacak askerler

⁴⁹⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 6, s. 182.

⁴⁹⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'an'il-Azîm*, C. 6, s. 182-183.

⁵⁰⁰ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 187.

görevlendirdiği, onların insanlar uyuyuncaya kadar bunu yaptıkları beyan edilmiştir.⁵⁰¹

8. “Onun bu sözünden dolayı Süleymân neşeyle gülümsedi ve ‘Ey rabbim!’ dedi, ‘Gerek bana gerekse ana babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya beni muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kullarının arasına kat.’ ” Neml 27/19.⁵⁰²

Neml suresi 19. âyette, karıncanın hükümdarlık ve idaresindeki adaletini övmesinden dolayı Hz. Süleymân’ın (a.s.) güldüğü, yani tebessüm ettiği beyan edilmiştir. Hükümdarlığında bir haksızlık yapılmadığından karıncaların bile haberdar olduklarını bildiren müfessir, Hz. Süleymân’ın (a.s.) bununla övünmediğini belirtmiştir. Karıncaların Hz. Süleymân’ın ordusunun geçişinden haberdar oldukları ve Hz. Süleymân’ın ordusunu, karıncaların yuvasına girmesi için beklettiği ifade edilmiştir. Âyetin devamında, bütün canlıların konuşmalarını kendisine öğrettiği ve dolayısıyla karıncanın sözlerini işittiği için Süleymân’ın (a.s.) azîz ve celîl olan rabbine hamdettiği bildirilmiştir: “...Rabbim! Beni, bana ve benden önce de ana ve babama (Hz. Dâvûd ve Betşâbe’) ihsan ettiğin nimete şükretmeye yönelt. Bana razı olacağın salih amel işlemeyi de ilham et. Rahmetin ile beni salih kulların arasına (Yani onlarla birlikte cennette olmamı nasip et.) kat.”⁵⁰³

9. “Süleymân’ın emrine de onun isteğine göre, içinde bereketler yarattığımız yere doğru esmek üzere güçlü rüzgârı verdik. Biz her şeyi biliriz.” Enbiyâ 21/81.⁵⁰⁴

Bu âyette (21/81), Hz. Süleymân’ın emrine şiddetli rüzgârın verildiği, emriyle rüzgârın su ve ağacı olan bereketli toprağa (arz-ı mukaddes) kendisini hızlıca götürdüğü açıklanmıştır. Âyetin sonunda Allah’ın verdiği her şeyi bildiğine dikkat çekilmiştir.⁵⁰⁵

10. “Süleymân’ın emrine de rüzgârı verdik; onunla sabahleyin bir aylık, akşamleyin bir aylık yol alırdı. Onun için bakır madenini eritip akıttık. Cinlerden de rabbinin izniyle onun maiyetinde çalışanlar vardı. Onlardan

⁵⁰¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîrü'l-Kebîr*, C. 3, s. 299.

⁵⁰² Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, 2020, C. 4, s. 188.

⁵⁰³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 299-300.

⁵⁰⁴ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 691.

⁵⁰⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 89.

kim buyruğumuzdan sapsa, ona yakıcı ateşin azabını tattırırdık.” Sebe’ 34/12.⁵⁰⁶

Tefsîr-i Kebîr’de yapılan izaha göre bu âyette (34/12) Allah (c.c.), Süleymân’a (a.s) verdiği hayır ve ikramları anlatmaktadır: Rüzgârın emrine tahsis edilmesinin Süleymân’a (a.s.) verilen nimetlerden biri olduğunu belirten müfessir, bu sayede bir gün içinde iki aylık yol gidebildiğini beyan etmiştir. Sabah estiğinde bir aylık süre (Beytül-Makdis’ten Istahr’a), akşam estiğinde yine bir aylık süre (Zabulistan’a) gittiği, bu esnada üstlerinden bir kuş, atlarından bir yaprak geçmediği ve rüzgârın toprağı kaldırmadığı bildirilmiştir. Bakır madenin kendisi için su gibi akıtılması ve cinlerden bir tayfanın Allah’ın emriyle onun işinde çalışması ona verilen diğer nimetler olarak âyette belirtilmiştir. Âyetin sonunda Süleymân’ın (a.s.) emrine verilen cinlerin ona asi oldukları takdirde, dünyada saîr (elinde ateşten kamçı bulunan bir meleğin emre itaatsizlik yaparı kamçılması) azabı ile cezalandırıldıkları, beyan edilmiştir.⁵⁰⁷

11. “ ‘Rabbim’ dedi, ‘Beni bağışla; benden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlük ver bana. Sonsuz lütufkâr yalnız sensin sen!’ Bunun üzerine, emriyle dilediği yöne doğru tatlı tatlı esen rüzgârı, bina kuran ve dalgıçlık yapan bütün şeytanları ve zincirlerle bağlanmış diğer yaratıkları onun buyruğuna verdik.” Sâd 38/35-38.⁵⁰⁸

Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîri’nde bu âyetlere (38/35, 38/36, 38/37, 38/38) ayrı ayrı meâl verilmemiştir. Ancak, “Modern İslâm Anlayışı” başlıklı yazıda kullanılan âyetler, Sâd suresi 36, 37 ve 38. âyetler olduğu için burada Sâd suresi 36. âyetten itibaren izahlara yer verilecektir.

Sâd suresi 36. âyette, Süleymân’ın (a.s.) duasının kabul edildiği ve ona kendisinden sonra hiç kimseye verilmeyen bir mülk verildiği beyan edilmiştir. Âyetin devamında, Süleymân’a (a.s.) kendisini namazdan alıkoyan atların yerine, emrine itaat eden ve onun istediği yöne yumuşakça akıp giden rüzgârın verildiği bildirilmiştir.⁵⁰⁹

⁵⁰⁶ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 416.

⁵⁰⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 526-527.

⁵⁰⁸ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 579-580.

⁵⁰⁹ Tâberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 20, s. 94-98.

Sâd suresi 37. âyette, şeytanların, yüksek köşkler ve heykeller yapan bina ustalarının ve denizden inci çıkaran dalgıçların da Hz. Süleymân'ın emrine verildiği, belirtilmiştir. Ayrıca denizden ilk kez inci çıkaran kişinin Süleymân (a.s.) olduğu bildirilmiştir.⁵¹⁰

Sâd suresi 38. âyette ise zincirlere vurulmuş olan azgın şeytanların da Hz. Süleymân'ın emrine verildiği ifade edilmiştir. Müfessir bu âyeti izah ederken, âyette geçmeyen lâfızların takdirî olarak var olduğuna işaret etmiştir.⁵¹¹

12. “O hem beşikte iken hem de yetişkin halinde insanlarla konuşacak ve sâlih kişilerden olacak.” Âl-i İmrân 3/46.⁵¹²

Bu âyette, (3/46) Hz. İsâ'nın annesinin kucağında kundakta bir bebek iken de semaya yükseltilmeden önce, güç ve kuvvetinin kemâle erdiği zamanda da insanlarla konuştuğu ve aynı zamanda salihlerden olduğu beyan edilmiştir.⁵¹³

13. Âl-i İmrân 3/49.⁵¹⁴

14. “Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitendir, görendir.” İsrâ 17/1.⁵¹⁵

İsra suresi 1. âyette, Allah'ın (c.c.) kendi zâtını övdüğü ve kendisinden başkasının güç yetiremeyeceği kudreti nedeniyle kendi şanını tazim ettiği bildirilmiştir. Yine bu âyette, kulunu geceleyin yürüten Allah'ın birliğine de vurgu yapılmış, Hz. Muhammed'i (a.s.) Mescid-i Haram'dan, Mescid-i Aksâ'ya Kudüs'deki mukaddes eve, gecenin karanlığında götürenin Allah (c.c.) olduğu beyan edilmiştir. Mescid-i Aksâ'nın Hz. İbrâhim'den (a.s.) beri peygamberlerin membaı olduğu, bunun için bütün peygamberlerin orada toplandığı ve Hz. Muhammed'in (a.s.) kendilerine, kendi yerlerinde ve yurtlarında imamlık ettiği bildirilmiştir. Bu noktada müfessir, Hz.

⁵¹⁰ Mukatil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 647.

⁵¹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 647.

⁵¹² Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 564.

⁵¹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 276.

⁵¹⁴ Bu âyetin meâl ve tefsiri 172 ve 173. sayfalarda yer almaktadır

⁵¹⁵ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 3, s. 457.

Muhammed'in (a.s.) diğer peygamberlere imamlık etmesinin, kendisinin büyük bir önder olduğuna işaret ettiğine dikkat çekmiştir.⁵¹⁶

“Çevresini mübarek kıldığımız” ifadesi ile Mescid-i Aksâ'nın çevresinin bitkiler ve meyvelerle kutsal kılındığının kastedildiği belirtilmiştir. Müfessir, bu âyette “...bir kısım âyetlerimizi ona gösterelim diye...” buyurulan bölümle Necm suresi 18. âyetin anlam açısından ilişkili olduğunu bildirmiştir. Âyetin sonunda, mümin olsun, kâfir olsun, ister doğrulasın, ister yalanlasın, Allah'ın kullarının sözlerini işitip yaptıklarını gördüğü ve onların her birine dünya ve âhirette müstahak olduklarını vereceği beyan edilmiştir.⁵¹⁷

15. “Hani Peygamber, eşlerinden birine gizli bir şey söylemişti. Eşi bunu başkalarına aktarıp Allah da durumu Peygamber'e açıklayınca Peygamber bunun bir kısmını anlattı, bir kısmından vazgeçti. Eşine bunu anlatınca o, ‘Bunu sana kim haber verdi?’ diye sordu. ‘Her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana bildirdi.’ diye cevap verdi.” Tahrîm 66/3.⁵¹⁸

Tahrîm suresi 3. âyetin Tefsîr-i'Kebîr'deki izahı şu şekildedir: Hz. Muhammed (a.s.), zevcesi Hafsa'ya (r.a.) Mariye'nin (r.a.) durumu ile ilgili bir sır vermiş, Hafsa (r.a.) bu sırrı gizleyememiş ve Hz. Aişe ile paylaşmıştır. Allah Teâlâ'nın bu durumu Hz. Muhammed'e (a.s) haber vermesi üzerine, Hz. Muhammed (a.s.) Hafsa'yı (r.a.) çağırması ve aralarındaki sır ile ilgili Hz. Aişe'ye söylediklerinin bir kısmını kendisine açıklamış ancak tamamını açıklamamıştır. Müfessir, açıklanmayan kısmı “Hz. Muhammed'den (a.s.) sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in İslâm devletinin başına geçeceği” şeklinde izah etmiştir. Âyetin sonunda, Hz. Aişe'ye açıkladıklarını kendisine haber veren eşine, “Bunları sana kim bildirdi?” diye soran Hafsa'nın (r.a.) ondan, “Gizli olanları bilen âlim, habîr bildirdi.” cevabını aldığı belirtilmiştir.⁵¹⁹

Ebubekir Sifil'e göre akılcılık üzerinden hareket eden modern anlayış, Kur'an ve sünnet dâhil, her şey aklın kavrayış ve izah çerçevesi içinde ele

⁵¹⁶ İbn Kesîr *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 5, s. 5.

⁵¹⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 5, s. 5-45.

⁵¹⁸ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 5, s. 402.

⁵¹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 4, s. 376-377.

almaktadır. Aklın çerçevesi dışına çıkan her ne olursa olsun yorumlanmakta veya reddedilmektedir. Dolayısıyla mucizeler de bu bu anlayıştan nasibini almaktadır. Modern anlayışın mucizeye mitoloji olarak baktığını belirten yazar, Kur'an'da bildirilen mucizeleri bu âyetler (17/101, 21/79, 34/10, 38/18, 27/16, 27/19, 21/81, 27/17, 34/12, 38/36, 38/37, 38/38, 3/46, 3/49, 17/1 ve 66/3) üzerinden açıklamıştır. Buna göre, Hz. Mûsâ'ya verilen dokuz mucize (17/101), dağların ve kuşların Hz. Dâvûd ile birlikte zikretmesi (21/79, 34/10, 38/18), Hz. Süleymân'ın kuşların ve karıncaların dilini anlaması (27/16, 27/19), kuşlara rüzgâra ve (cinnî) şeytanlara hükmetmesi (21/81, 27/17, 34/12, 38/36, 38/37, 38/38), Hz. İsa'nın beşikte konuşması (3/46), çamurdan kuş yapması ve üflemesiyle kuşun canlanıp uçması, körlüğü alaca hastalığını iyileştirmesi ve halkın evlerinde ne yiyip ne biriktirdiğini haber vermesi (3/49), İsrâ ve Miraç olayı (17/1), Hz. Muhammed'in (a.s) gaybdan haber vermesi (66/3), Kur'an'da belirtilen mucizelerdendir. Ancak yazar, modern Müslümanın bütün bu mucizeleri, vahyin muhatabı insanların bilgi ve algı düzeylerinin düşük olması ile açıkladığını ifade etmektedir.⁵²⁰

Yukarıda tefsirlerine yer verdiğimiz âyetler (17/101, 21/79, 34/10, 38/18, 27/16, 27/19, 21/81, 27/17, 34/12, 38/36-38, 3/46, 3/49, 17/1 ve 66/3) genel olarak mucizeleri konu edinmektedir. Bu âyetlerde geçen mucizelerden bazıları şunlardır: Hz. Mûsâ'ya verilen dokuz mucize, Hz. Dâvûd ile birlikte kuşların ve dağların zikretmesi ve kendisi için demirin yumuşak hale getirilmesi, insanlar, cinler, şeytanlar, kuşlar ve rüzgârın Hz. Süleymân'ın emrine verilmesi aynı zamanda kuşların ve diğer hayvanların dilinden anlamaya kendisinin muktedir kılınması, Hz. İsa'nın beşikte iken konuşması, İsrâ Olayı, Hafsa'ya (r.a.) verdiği sırrı Hz. Aişe ile paylaştığının Hz. Muhammed'e (a.s) bildirilmesi...

16. "O (sayılı günler), doğruyu eğriden ayırma, gidilecek yolu bulma konusunda açıklamalar ve insanlara rehber olarak Kur'an'ın indirildiği ramazan ayıdır. Artık sizden kim bu aya yetişirse onu oruçlu geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa, başka günlerden sayısınca tutar. Allah sizin için kolaylık istiyor güçlük çekmenizi istemiyor. Sayıyı tamamlamanız, sizi

⁵²⁰ *Semerkand Dergisi*, Şubat, 2007, S. 98. s. 11-12.

doğru yola iletmesine karşı Allah'ın ululuğunu dile getirmeniz ve umulur ki şükredersiniz diye (uygun hşkşmler gşnderiyor).” Bakara 2/185.⁵²¹

Bu âyette (2/185) Kur'an-ı Kerim'in ramazan ayında indirildiği bildirilmektedir. Kur'an-ı Kerim'in yirmi ayda levh-i mahfuzdan indiğini belirten mşfessir, yirmi yılda Cibril (a.s.) tarafından Hz. Muhammed'e (a.s.) indirildiğini ifade etmiştir. Dinde kuşku ve sapıklığı ortadan kaldıran hşkşmlerden oluşan Kur'an'ın, indiriliş sebebinin insanları hidâyete ulaştırmak olduğu açıklanmıştır. Mşfessire, gşre bu âyetin bir benzeri Âl-i İmrân suresi 4. âyettir.⁵²²

Âyetin devamında, insanlardan ramazan ayına ulaşan herkesin oruç tutmasının vacip olduğu, yolcu ve hasta olanların ise bulunduğu durumlar ortadan kalkınca ister peş peşe ister farklı zamanlarda tutamadıkları oruçları tutmaları gerektiği bildirilmiştir. Bununla birlikte, hasta ve yolcuya tanıdığı ruhsatla Allah'ın kulları üzerinde kolaylık dilediği, zorluk dilemediği ifade edilmiştir. Âyetin son bşlşmünde ise insanların sayılı gşnlerin sayısını tamamlamaları din konusunda kendilerini hidâyete iletmesine karşılık, Allah'ı yşceltmeleri ve O'na şükretmeleri gerektiği bildirilmiştir.⁵²³

17. “Demek ki zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Evet, doğrusu her gřçlřđřn yanında bir kolaylık var.” İnşirâh 94/5-6.⁵²⁴

Bu âyetlerde (94/5-6) Allah Teâlâ Hz. Muhammed'e (a.s) mşşriklerle cihad etme zorluğuna karşılık, zafer elde etme ve aynı zamanda rahata erişme kolaylığının olduğunu bildirmiştir.⁵²⁵

Yazar modern İslâm anlayışının üzerine oturduğu sacayaklardan bir diğerinin de “kolaycılık” olduğunu belirtmiş ve yukarıda yer alan âyetleri (2/185 ve 94/5-6) bu kapsamda değerlendirmiştir. Yazara gşre modern İslâm dşşncesi mensupları, Kur'an'dan bazı âyetleri (2/185 ve 94/5-6 gibi) delil gşstererek mezhep âlimlerini eleştirmektedir. şeyle ki; İslâm kolaylık dinidir. Ancak mezhep âlimleri, ibadetler ve dinî hşkşmler için birtakım şartlar ve rşkşnler tayin etmek suretiyle dini zorlaştırmaktadırlar. Niyetin dşzgşn olması şartıyla Allah'ın yapılan her şeyi kabul edeceği gşrşşnde

⁵²¹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 281.

⁵²² Mukatil b. Sşleymân, *Tefsir-i Kebir*, C. 1, s. 161.

⁵²³ Mukatil b. Sşleymân, *Tefsir-i Kebir*, C. 1, s. 161-162.

⁵²⁴ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 5, s. 642.

⁵²⁵ Tâberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 24, s. 495-497.

olan bu kimselerin, tavuk hindi vb. hayvanların kurban edilebileceği, haccın senede birkaç kere yapılabileceği, herhangi bir nedenle kılınamayan namazların kazasının gerekmediği, hırsızın eline küçük bir çizik atılarak Kur'an'ın bu suç için öngördüğü cezanın yerine getirilebileceği kanaatini taşıdıkları belirtilmiştir. Buna karşılık yazar, ibadetlerin şart ve rükünlerini tayin edenlerin mezhep âlimleri olmadıklarını belirtmiş, ayrıca dinî hükümlerin değiştirilebileceğini gösteren bir âyet ve hadisin de bulunmadığını açıklamıştır. Dolayısıyla yazara göre asıl sorun, dinin hükümlerini ağır bulan modern Müslümanın kendi problemleri din anlayışındadır.⁵²⁶

Bakara suresi 185. âyette Kur'an'ın ramazan ayında indirilmeye başlandığı bildirilmiş ve bu itibarla ramazan ayının faziletine işaret edilmiştir. Ramazan ayına sağlıklı bir şekilde ulaşan kimsenin oruç tutmakla yükümlü olduğu yolcu ve hasta olan kimsenin ise başka günlerde kaza etmek üzere oruçtan muaf olduğu beyan edilmiştir. Âyetin sonunda ise, kullar şükür ve tekbirle emrolunmuştur. İnşirâh suresi'nden verilen âyetlerde (94/5-6) ise, sıkıntılardan sonra başarı ve ferahlığın geleceği bildirilmektedir.

18. “Size zor geldiği halde savaş üzerinize farz kılındı. Hakkınızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu halde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz bilemezsiniz.” Bakara 2/216.⁵²⁷

Bu âyet (2/216) kendileri için meşakkatli olmasına rağmen, savaşın inananlara farz kılındığını bildirmektedir. Müfessir, “Farz kılındı.” anlamında kullanılan “kütibe (yazıldı)” kelimesinin Bakara suresi 183. âyette de aynı anlamda kullanıldığına dikkat çekmiştir. Âyetin devamında Allah Teâlâ, akabinde fetih, zafer, ganimet ve şehâdet takdir etmek suretiyle hoşlanmadıkları savaşı müminler için hayırlı kılabilceğini bildirmiş, zafer kazanmamak ganimet elde edememek gibi sonuçlar yaratmak suretiyle de, sevdikleri bir şeyi (cihada gitmeyip oturmayı) müminler için şer

⁵²⁶ *Semerkand Dergisi*, Şubat, 2007, S. 98. s. 12-13.

⁵²⁷ Karaman ve öte., *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 339.

kılabileceğini beyan etmiştir. Bu noktada Allah (c.c.), müminlerin bilmediği şeyleri kendisinin bildiğine dikkat çekmektedir.⁵²⁸

19. “Müminler arasında ahlâksızlığın yaygınlaşmasını isteyenlere dünyada ve âhirette can yakıcı bir ceza vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.” Nûr 24/19.⁵²⁹

Nûr suresi 19. âyette müminlerden Safvân (r.a.) ile Hz. Âişe arasında zinanın yayılmasını sevenlere, Hz. Âişe hakkında çıkan dedikodulardan ötürü sevinenlere hem dünyada hem de ahirette can yakıcı bir azabın olduğu haber verilmiştir. Âyetin sonunda Allah’ın her şeyi bildiği vurgulanmıştır.⁵³⁰

20. “Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: ‘Ruh rabbimin emrindedir ve size ise pek az bilgi verilmiştir.’ İsrâ 17/85.⁵³¹

Bu âyetin (17/85) ehl-i kitap kâfirlerin Resûlüllah’a ruhun mahiyeti hakkında soru sormaları üzerine nazil olduğu bildirilmiştir. Âyet-i kerîmede zikredilen “ruh” ile neyin kastedildiği hakkında müfessirlerin çeşitli görüşlere sahip olduğunu belirten Taberî, bu görüşleri “insan bedenindeki ruh”, “Cebrail (a.s.)”, “çok büyük bir melek” olarak açıklamıştır. Müfessire göre, insan ne kadar çok ilim sahibi olursa olsun sahip olduğu ilmin Allah’ın ilmi yanında çok az olduğu, âyetin sonunda zikredilen “...size ancak az bir bilgi verilmiştir.” ifadesinden anlaşılmaktadır.⁵³²

Ebubekir Sifil’in “değişim ilkesi” hakkında yaptığı açıklama şu şekildedir: Değişim ilkesi, diğer ilkeleri (akılcılık ve kolaycılık) de ihtiva edecek kadar kuşatıcıdır. Modern Müslümana göre dinin hiçbir hükmü değişim ilkesinin kapsamı dışında tutulamaz. Değişimin sınırını ise modern Müslümanın anlayışı, bilgisi ve kararı belirler. Modernliğin kaynağı Batı olduğuna göre, değişim de batıya göre olmalı, Batılı insanın hayat tarzı ve anlayışı esas alınmalıdır. Böyle düşünen modern Müslümanın aslında kendini inkâr etmektedir.⁵³³

Yazar, modern Müslümanın bu âyetlerdeki (2/216, 24/19 ve 17/85) uyarıları dikkate almayarak sınırlı kapasite ve bilgisini Allah’ın mutlak

⁵²⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 184.

⁵²⁹ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 58.

⁵³⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 191.

⁵³¹ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 3, s. 510.

⁵³² Tâberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 15, s. 66-73.

⁵³³ *Semerkand Dergisi*, Şubat, 2007, S. 98, s. 13.

ilmiyle kıyasladığını, Allah'ın hükümlerini kendi ölçüleriyle değiştirip tahrif etme yanlışına düştüğünü ve dolayısıyla isyan ve tuğyan içinde kendi helâkını hazırladığını ifade etmiştir.⁵³⁴

Bakara suresi 216. âyette cihadın Müslümanlar üzerine farz olduğu bildirilmiş, bununla birlikte hayır ve şerri yalnızca Allah'ın bildiğine işaret edilmiştir. İslâm ahlâkına dair müminlere ders niteliğinde olan Nûr suresi 19. âyet ise kötü bir haberi yayan kimse ile kötü bir haber yayılmasına sevinen kimsenin günaha eşit oldukları ve dünyada ve âhirette de acı bir azaba uğrayacakları bildirilmiştir.

21. “Yolun doğrusu kendine apaçık belli olduktan sonra Resûlullah'a karşı çıkan ve müminlerin yolundan başkasını izleyen kimseyi saptığı yönde bırakırız ve onu cehenneme atarız. Orası varılacak ne kötü bir yerdir!” Nisâ 4/115.⁵³⁵

Bu âyette (4/115) Hz. Muhammed'in (a.s.) Allah'ın peygamberi olduğunu ve getirdiklerinin de Allah katından olduğunu anladıktan sonra, ona karşı çıkıp düşmanlık yaparak onu tasdik edenlerin yolunun dışında yol tutan kimselerin, tuttıkları yolda yalnız bırakılacağı, yardım istediği putlarına terkedileceği bildirilmiştir. Bununla birlikte putların kendisine hiçbir fayda sağlayamayacağı ve Allah'ın azabını kendisinden uzaklaştıramayacağı açıklanmış olup Allah'ın kendisini cehenneme sokacağı beyan edilmiştir. Âyetin sonunda cehennemin çok kötü bir yer olduğu vurgulanmıştır. Bu âyetin Tu'me b. Übeyrik gibi ihanet eden ve daha sonra tevbe etmeyen, aksine müminleri bırakıp putlara tapan, müşriklere sığınan ve dinden dönerek Hz. Muhammed (a.s.) ile ayrılığa düşen kimseler hakkında nazil olduğu bildirilmiştir.⁵³⁶

Hz. Muhammed'in (a.s.) öğrettiği şekilde dini yaşayarak dünyevî ve uhrevî kurtuluşa ulaşılacağını belirten yazar, aksi halde Nisâ suresi 115. âyetteki ilâhi uyarının muhatabı olunacağını ifade etmektedir.⁵³⁷

⁵³⁴ *Semer kand Dergisi*, Şubat, 2007, S. 98, s. 13.

⁵³⁵ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 2, s. 144.

⁵³⁶ Tâberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 7, s. 483-484.

⁵³⁷ *Semer kand Dergisi*, Şubat, 2007, S. 98, s. 13.

Nisâ suresi 115. âyette akıl sahibi bir kimsenin, kendisine din tebliğ edildikten sonra, ısrarla dine muhalefet etmesi sonucu karşılaşacağı akıbete dikkat çekilmektedir.

2.3.10. Özgürlük

2005 yılı Ocak ayında, Semerkand Dergisi'nde ayın konusu "Gizli Esaret, Gerçek Özgürlük" olarak belirlenmiş ve bu kapsamda Ahmet Safa'ya ait "Kulluktan Hürriyete" başlıklı yazı yayınlanmıştır. Bu yazı içerisinde kullanılan âyetlere aşağıda yer verilecektir.

1. "Bayağı arzularını tanrılaştıran kişiyi gördün mü? Şimdi sen, bu adamı doğru yola getirmekle yükümlü olabilir misin?" Furkân 25/43.⁵³⁸

Bu âyet Hâris b. Kays es-Sehmî hakkında nazil olmuştur. Bu kimse, bir şeyi severek ona ibadet etmiş, bundan dolayı Allah (c.c.), Hz. Muhammed'e (a.s): "O kimseye sen mi vekil olacaksın?" buyurmuştur. Müfessir bu ifadenin, "Hidâyet ve delâletle ilgili ilâhî iradeyi değiştirmek mi istiyorsun?" anlamına geldiğini açıklamıştır.⁵³⁹

2. "Yoksa sen, onların büyük çoğunluğunun gerçekten senin davetine kulak verdiklerini yahut doğru dürüst düşündüklerini mi sanıyorsun? Aksine onlar, bir hayvan sürüsünden başka bir şey değillerdir, hatta onlara yolca daha da saşkındırlar." Furkân 25/44.⁵⁴⁰

Bir önceki âyette sözü edilen kimselerin çoğunun hidâyete kulak verip hidâyeti akleden kimseler olmadıkları, bu âyette (25/44) açıklanmıştır. Âyetin devamında Allah, (c.c.) yemek içmek ve âhireti düşünmemek gibi özellikleri sebebiyle bu kimseleri hayvanlara (davarlara) benzetmiş, hatta onların hayvanlardan daha çok yollarını kaybetmiş ve sapıtmış olduklarını açıklamıştır. Çünkü hayvanların rablerini tanıyıp zikrettikleri ancak Mekke kâfirlerinin rablerini tanımadıkları ve dolayısıyla da tevhid etmedikleri ifade edilmiştir.⁵⁴¹

Yazar, hevâlarına uyan kimselerin Allah'ı değil, hevâlarını ilâh edindiklerini dolayısıyla tutkularına ibadet edip puta tapanlar gibi bir nevi

⁵³⁸ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 127.

⁵³⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 235-236.

⁵⁴⁰ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 127.

⁵⁴¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 236.

şirk üzere olduklarını belirtmiştir. Bu kimselerin Allah’a inanma iddialarının yüzeysel olduğunu ifade eden yazar, Furkân suresi 43 ve 44. âyetlerin nefesine köle olmuş insanları tarif ederek haklarında verilen hükmü beyan ettiğini bildirmiştir.⁵⁴²

Furkân suresi 43. âyette hevâ ve heveslerini ilâhlaştıran kimselerin hallerinin hayrete şâyân olduğuna dikkat çekilmiş, bu kimselere karşı Hz. Muhammed’in (a.s.) sadece tebliğle yükümlü olduğu açıklanmıştır. Bir sonraki âyette (25/44) hevâ ve heveslerine tabi olan bu kimseler, işittiklerini akledip düşünmekten aciz olmaları cihetiyle, hayvanlardan daha aşağı bir konumda zikredilmişlerdir.

3. “Ey Âdemoğulları! Size ‘Şeytana kulluk etmeyin, o sizin için apaçık bir düşmandır; bana kulluk edin, doğru yol budur.’ dememiş miydim?” Yâsîn 36/60-61.⁵⁴³

“Kulluktan Hürriyete” başlıklı yazıda sadece Yâsîn suresi 60. âyet kullanıldığı için burada sadece 60. âyetin tefsirine yer verilecektir.

Müfessir, Yâsîn suresi 60. âyetin şeytana uyanlara, yani, Âdemoğullarının kâfirlerine ağır bir nidâ olduğunu ifade etmiştir. Çünkü onlar, şeytanın kendilerine düşmanlığı apaçık ortada iken şeytana uymuşlar, kendilerini yaratıp rızık verdiği halde rablerine isyan etmişlerdir.⁵⁴⁴

Şeytanın kıyamete kadar insanları saptırmaya çalışacağını belirten yazar, Yâsîn suresi 60. âyette Allah Teâlâ’nın insanlardan şeytana itaat etmeme konusunda ahit aldığını belirtmiştir. Dolayısıyla şeytana uyan kimselerin nefsin yanında şeytana da köle oldukları ifade edilmiştir.⁵⁴⁵

Yâsîn suresi 60. âyette yer alan “Ben size şeytana kulluk etmeyin, zira o sizin apaçık bir düşmanınızdır demedim mi?” hitabıyla Allah, kâfirleri azarlamaktadır.

4. “De ki: ‘Ey ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze gelin: Yalnız Allah’a tapalım, O’na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah’ı

⁵⁴² *Semerkand Dergisi*, Ocak, 2005, S. 73. s. 8-9.

⁵⁴³ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 4, s. 503.

⁵⁴⁴ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur’ani'l-Âzîm*, C. 6, s. 584.

⁵⁴⁵ *Semerkand Dergisi*, Ocak, 2005, S. 73. s. 9.

bırakıp ta içimizden bazıları diğer bazılarını rab edinmesin.’ Eğer yine yüz çevirirlerse, ‘Şahit olun ki biz Müslümanlarız.’ deyin.” Âl-i İmrân 3/64.⁵⁴⁶

İbn-i Kesîr’e göre bu âyetin (3/64) izahı şu şekildedir: Bu âyetteki hitap, Yahudi ve Hristiyanlara ve onların durumunda olan kimselere yapılmış genel bir hitaptır. “Hepiniz sizinle bizim aramızda eşit olan kelimeye (söze) gelin.” ifadesindeki “kelime” ile kastedilen ise tam bir anlamlı bir cümledir. Allah Teâlâ kelimenin ne demek olduğunu şöyle açıklamıştır: “Allah’tan başkasına kulluk etmeyin. O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın.” Yani, putları haçı tağutu, ateşi ve de başka bir şeyi Allah’a ortak koşmayalım. İbadeti sadece tek ve ortağı olmayan Allah’a tahsis edelim. Enbiyâ suresi 25. âyet ve Nahl suresi 36. âyette de beyân edildiği gibi bu çağrı, bütün peygamberlerin çağrısıdır.⁵⁴⁷

Müfessir, “...Allah’ı bırakıp ta kimimiz kimimizi rab edinmesin...” ifadesi ile kastedilenin ne olduğu hususunda biri “Allah’a isyan olan konularda kimimiz kimimize itaat etmesin.” ve diğeri “Bazımız bazımıza secde etmesin.” şeklinde iki farklı görüş ileri sürüldüğünü belirtmiştir. Âyetin son bölümü ile ilgili müfessirin açıklaması “Ehl-i kitap ve onların durumunda olan kimseler, bu davete ve aranızda eşit olan kelimeye gelmezlerse İslâm üzere daim olduğunuza onları şahid tutun.” şeklindedir.⁵⁴⁸

Yazar, iç dünyasında nefsin ve şeytanın esiri olan kimsenin, dış dünyada da doğal olarak zenginlik, yeme-içme, cinsellik, güç, şöhrat, mevki v.b şeylerle meşgul olacağını açıklamıştır. Hatta hürriyetini kaybeden kimselerin kullara kulluk bile yapabileceğini ifade eden yazar, bu yöndeki düşüncesini Âl-i İmrân suresi 64. âyetle temellendirmiştir.⁵⁴⁹

Âl-i İmrân suresi 64. âyette Hz. Muhammed (a.s.), ehl-i kitabı kelime-i tevhide davet etmekte ve bu sebeple kelime-i tevhidin manası açıklanmaktadır. Âyetin devamında kelime-i tevhidden yüz çevirmeleri halinde, İslâm üzere daim olduklarına dair, müminlerin kâfirleri kendilerine

⁵⁴⁶ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 592.

⁵⁴⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 2, s. 55-57.

⁵⁴⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 2, s. 56-57.

⁵⁴⁹ *Semerkand Dergisi*, Ocak, 2005, S. 73, s. 9.

şahit tutmaları istenmektedir. Dolayısıyla âyette asıl vurgulanan tevhid inancıdır.

5. “Hayır, rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın onu kabullenmedikçe ve boyun eğip teslim olmadıkça îman etmiş olmazlar.” Nisâ 4/65.⁵⁵⁰

İbn-i Kesîr’in Nisâ suresi 65. âyet hususundaki izahı şu şekildedir. Bu âyette Allah Teâlâ kendi mukaddes, kerîm zâtına yemin ederek bütün işlerde Hz. Muhammed’i (a.s.) hakem tayin etmedikçe hiç kimsenin gerçekten îman etmiş olmayacağını buyurmaktadır. Âyette Hz. Muhammed’in (a.s.) verdiği hüküm bâtinî ve zahirî bağlanması vacip olan hak ve gerçek bir hüküm olarak beyan edilmiştir. Bundan dolayı Allah; “Seni hakem tayin ettiklerinde içlerinde senin verdiği hükme dair bir sıkıntı duymadan iç ve dışlarıyla bu hükme uyarlar, bir karşı koyma bir müdafaa bir münakaşa olmaksızın bütünüyle bu hükme teslim olurlar.” buyurmuştur. Zübeyr b. Avvâm ile Ensar’dan bir kimsenin aralarında sulama ile ilgili bir anlaşmazlığın yaşanması üzerine, bu âyetin nazil olduğu açıklanmıştır.⁵⁵¹

Yazar, Nisâ suresi 65. âyetin, Hz. Muhammed’in (a.s) tebliğ ettiği dini ve onun verdiği hükümleri hazmedemeyip hevâsına kabul ettiremeyen kimseler hakkında buyurulduğunu açıklamıştır. Bu itibarla, hakiki hürriyeti elde edemeyen kimsenin îmanının tehlikede olduğu ifade edilmiştir.⁵⁵²

Nisâ suresi 65. âyet, îmanın sahih olabilmesi için iki şartın gerekli olduğuna işaret etmektedir. Bunlardan biri, müminlerin aralarında çıkan anlaşmazlıklarda Hz. Muhammed’in (a.s.) hükmüne başvurmaları gerektiği diğeri ise onun verdiği hükmü şüphe duymadan ve itiraz etmeden kabul etmeleri gerektiğidir.

6. “Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım.” Zâriyât 51/56.⁵⁵³

Bu âyette (51/56) Allah Teâlânın insanları ve cinleri ancak kendisine ibadet etsinler, yani kendisini tevhid etsinler ve bilsinler diye yarattığı

⁵⁵⁰ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 2, s. 85-86.

⁵⁵¹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur’ani'l- Azîm*, C. 2, s. 349-352.

⁵⁵² *Semerkind Dergisi*, Ocak, 2005, S. 73, s. 11.

⁵⁵³ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 5, s. 133.

bildirilmiş olup kendilerine ibadetten başka bir emir verilmediği vurgulanmıştır. Bundan dolayı yaratılış sebebi Allah'a ibadet etmek olanların, göz açıp kapayacak kadar bir süre dâhi olsa Allah'a isyan etmemeleri gerektiği beyan edilmiştir. Bu noktada müfessir, âyeti izah etmek maksadıyla çeşitli rivayetlere yer vermiştir.⁵⁵⁴

Yazar, hürriyeti mâsivânın (Allah'tan gayrısının) esaretinden kurtularak Allah'a kul olmak şeklinde tanımlayarak Allah'a kulluk edenler ile nefesine kulluk edenleri mertebeleri açısından kıyaslamıştır. Allaha kulluk etmek istemeyip hür yaşayacaklarını düşünenlerin, gerçekte esaret altında olup nefesine veya mâsivaya kulluk ettiklerini belirten yazar, Kur'an'da insanın yaratılış sebebinin Zâriyât suresi 56. âyette açıklandığını ifade etmiştir. Bu noktada, insanın sahip olduğu manevî mertebelerin en yükseğinin, abdiyyet (kulluk) makamı olduğuna dikkat çekilmiş, gerçek hürriyetin sadece Allah'a kul olmakla kazanılabileceği açıklanmıştır.⁵⁵⁵

Zâriyât suresi 56. âyette, insanlar ve cinlerin yaratılış gayesi, Allah'ı bilmek ve O'na ibadet etmek olarak beyan edilmektedir. Söz konusu âyette cinlerin insanlarla birlikte zikredilmesinin sebebi, Hz. Muhammed'in (a.s.) risâletinin cinleri de kapsamı ile alakalıdır.

Semerkand Dergisi 2008 yılı Mart ayının konusu "Özgürlük ve Allah'ın Çizdiği Sınırlar" olarak belirlenmiştir. Belirtilen konuda Ebubekir Sifil'e ait aynı başlıklı yazı, dergide yayınlanmıştır. Bu yazıda yazarın da ifade ettiği gibi, hukukî anlamda kastedilen özgürlük değil, varoluşsal anlamdaki özgürlük ele alınmıştır.⁵⁵⁶ Söz konusu yazı içerisinde yorumlanan âyetlere aşağıda yer verilecektir.

1. Câsiye 45/23.⁵⁵⁷

Yazar, Câsiye suresi 23. âyette anlatılan kişinin öne çıkan özelliklerini nefsi ve şeytanî arzuları ilâh edinip onlara kulluk, kölelik etmek olarak açıklamıştır. Yazarın izahına göre bu âyet, son derece ilginç bir noktaya işaret etmektedir. Âyette bu noktanın "alâ ilmin" (bir ilim üzere) kaydıyla ifade edildiği belirtilmiş ve bu ifadenin üç türlü anlaşılabilceği

⁵⁵⁴ Mukatil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 4, s. 133-134.

⁵⁵⁵ *Semerkand Dergisi*, Ocak 2005, S. 79, s. 11.

⁵⁵⁶ *Semerkand Dergisi*, Mart, 2008, S. 111, s. 34.

⁵⁵⁷ Bu âyetin meâl ve tefsiri 143. sayfada yer almaktadır.

açıklanmıştır. Birincisi; Allah ezeli ilmiyle bu kişinin gerçek yüzünü ve geleceğini bildiği için yani, “hak ettiği için” kendisini saptırmıştır. İkincisi; bu kişiye hakikatın bilgisi ulaştığı hâlde, ona kulak asmadığı için saptırılmıştır. Üçüncüsü; kişinin kendi bilgisini esas alarak sapmasıdır. Bunların hepsinin birbirini teyit ettiğini ifade eden yazar, üçüncüsü maddeye ayrıca dikkat çekmiştir: Bilgide ulaşılan seviyenin baş döndürücü etkisi sebebiyle sapmak. Filozofların birçoğunu üçüncü madde kapsamında değerlendiren yazar, modern dönemin ürünü bilimsel bilginin her şeye hâkim konuma taşınmasını insanın bilgisi sebebiyle sapıtmasının temelinde yatan en önemli etken olarak görmektedir. Yazara göre, modern insan bu nedenle aklının ermediği gözünün görmediği her şeyi inkâr etmeyi “bilimsellik” zannetmekte, gayba dair meseleleri kabul etmemektedir. Dolayısıyla dinin hükümlerine yine aynı nedenle karşı çıkmaktadır. Sonuç olarak yazara göre, bilgisini mutlaklaştıran kimse ya hevâsını ilâh edinmiştir ya da hevâsını ilâh edinen kimse bilgisini mutlaklaştırmıştır.⁵⁵⁸

Câsiye suresi 23. âyette hevâ ve hevesini ilâh edinen ve iradesini kötü yönde kullanan kimselerin kulaklarının ve kalplerinin mühürlendiği gözlerine perde çekildiği dolayısıyla bu kimselerin tercihleri yönünde serbest bırakıldıkları beyan edilmektedir. Bilgiyi elde etmeye vesile olan azalarının mühürlenmiş olması, bu kimseleri Allah’tan başka hiç kimsenin hidâyete ulaştıramayacağını sebebi olarak âyette vurgulanmıştır. “Bilgisine rağmen” kaydı ise bu kimselerin “yaptıklarınının Allah rızasına aykırı olduğunu bile bile yapmaları” anlamına gelmektedir.

2. “Oruç gecesinde kadınlarınızla birleşmek size helâl kılındı. Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz. Sizin kendinize hıyanet etmekte olduğunuzu Allah bilmiş, tevbenizi kabul etmiş ve sizi bağışlamıştır. Şimdi artık onlarla birleşin ve Allah’ın sizin için yazdığını isteyin. Fecirden siyah ip beyaz ipten sizin için ayırt edilir hale gelinceye kadar yiyin ve için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın. Mescitlerde ibadete çekilmişken kadınlarla cinsel ilişkide bulunmayın. Bunlar Allah’ın

⁵⁵⁸ *Semerkand Dergisi*, Mart, 2008, S.111. s. 35-36.

koyduğu sınırlardır; sakın bu sınırlara yaklaşmayın. Allah âyetlerini insanlar için işte böyle açıklar. Umulur ki sakınırlar.” Bakara 2/187.⁵⁵⁹

Bu âyet (2/188) ile Allah (c.c.), Müslümanlara ruhsat vermiş ve bu ruhsatla İslâm’ın başlangıcındaki bir durumu Müslümanlar üzerinden kaldırmıştır. Önceleri kişi iftar ettikten sonra, yatsı namazına kadar veya uyuyuncaya kadar kendisine yemek-içmek ve cinsi münasebet helâl olur, ancak yatsı namazını kıldıktan ya da uyuduktan sonra artık ona, yemek içmek ve cinsi münasebet ertesi akşama kadar haram olurdu. Bu durum müslümanlara çok ağır geldi. (Bu noktada İbn-i Kesîr, müfessirlere göre bu âyette geçen “rafes” kelimesinin “cinsi münasebet” anlamına geldiğini açıklamıştır.)⁵⁶⁰

“...Onlar sizin için siz de onlar için bir elbisesiniz...” ifadesi hususunda farklı görüşlere yer veren müfessir, kadın ve erkeğin devamlı birbirleriyle iç içe oldukları için zorluk olmasın diye, kendilerine cinsi münasebet ruhsatı verildiğini açıklamıştır. Bu açıklamanın ardından müfessir, âyetin nüzul sebebine dair çeşitli rivayetlere yer vermiştir. Bazı kimselerin “kendilerine hıyanet etmesi” şeklinde âyette açıklanan durumun, kişilerin ramazan ayı boyunca eşlerine yaklaşamamaları sonucu yaşandığı belirtilmiş olup daha sonra bu kimselerin pişmanlık içinde durumlarını Hz. Muhammed’e (a.s.) anlattıkları ifade edilmiştir. Bunun üzerine Allah Teâla’nın, “...Sizin nefislerinize hıyanet edeceğinizi Allah bildi de tevbenizi kabul edip sizi bağışladı...” şeklinde buyurduğu bildirilmiştir. Müfessirin izahına göre “...artık onlara yaklaşın...” ifadesi, Ömer b. Hattâb ve onun gibilerin davranışları üzerine, Allah’ın rahmeti ve ruhsatı sonucu yeme, içme ve cinsî münasebetin mübâh olduğunu bildirmektedir. “...Allah’ın hakkınızda yazdığını isteyin...” ifadesi hususunda, “çocuk”, “Kadir Gecesi’ni araştırın.”, “Allah’ın sizin için verdiği ruhsatları arayın.” şeklinde farklı görüşler bulunduğunu belirten müfessir, Taberî’nin bu husustaki görüşünü de açıklamıştır. Taberî’ye göre söz konusu ifadenin, “leyle-i kadir”

⁵⁵⁹ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 1, s. 281.

⁵⁶⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur’ani'l-Azîm*, C. 1, s. 510.

anlamına geldiği belirtilmiş ve diğer görüşlerin hepsini kapsadığı ifade edilmiştir.⁵⁶¹

“...Sizin için şafağın beyaz ipliği siyah ipliğinden seçilinceye kadar yiyin, için, sonra geceye kadar orucu tamamlayın...” şeklindeki beyan ile oruçlu, sabahın aydınlığı gecenin karanlığından ayrılınca yukarıda belirtilen hususlarda serbest bırakılmıştır. Sabahın aydınlığının gecenin karanlığından ayrılması “şafağın beyaz ipliği siyah ipliğinden seçilinceye kadar” ifadesiyle belirtilmiştir. Müfessir, bu ifadedeki karışıklığı ve kapalılığı “fecrin” kelimesinin ortadan kaldırdığını açıklamıştır. “Fecrin” kelimesi ile gece ve gündüzün kastedildiği belirtilmiştir. İbn-i Kesîr, “...geceye kadar orucu tamamlayın...” buyruğuna dair, şer’i bir hüküm olarak iftarın güneş battığı anda caiz olacağını açıklamış ve bu hususta sahih rivayetlere yer vermiştir. Bununla birlikte sahih hadislerde “visâl orucu” olarak belirtilen orucun Hz. Muhammed (a.s.) tarafından yasaklandığı belirtilmiştir.⁵⁶²

Müfessir, “...Mescitlerde itikâfta bulunduğunuz zaman kadınlara yaklaşmayın...” ifadesi hakkında çeşitli görüşlere yer vermiş, akabinde ulemânın ittifakıyla itikâfta bulunan bir kişinin mescitte bulunduğu sürece, hanımına yaklaşmasının haram olduğunu açıklamıştır. Bu âyette oruçtan sonra itikâfin zikredilmesi iki şekilde açıklanmıştır: Bunlardan biri, itikâfin oruçlu yapıldığına dikkatleri çekmek içindir. Diğeri ise, ramazan ayının son günlerinde itikâfa girmeyi teşvik içindir.⁵⁶³

Oruç ve ahkâmıyla ilgili açıklanan hususların, bu konuda konulan helâl ve haramların, ruhsat ve azîmetlerin Allah’ın bizzat teşvik edip bildirdiği sınırlar olduğuna âyette geçen “...Bu Allah’ın hudûdur...” ifadesi ile dikkat çekilmiş “...sakın onlara yaklaşmayın...” şeklindeki beyan ile de “Haddi tecavüz edip aşmayın.” anlamının kastedildiği ifade edilmiştir. Âyetin sonunda “İşte Allah âyetlerini insanlara, korunsunlar diye böyle açıklamıştır.” buyurulmaktadır. Müfessirin bu ifade hakkındaki izahı şu şekildedir: Oruç, hüküm ve tafsilat cihetiyle Allah tarafından ne şekilde açıklandıysa insanların nasıl hidâyete ereceklerini ve Allah’a nasıl itaat

⁵⁶¹ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 1, s. 510-512.

⁵⁶² İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 1, s. 512-519.

⁵⁶³ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 1, s. 519-520.

edeceklerini öğrenmesi için, diğer hükümler de Hz. Muhammed'in (a.s.) dilinden o şekilde açıklanmıştır. Müfessir Hadîd suresi 9. âyetin buna işaret ettiğini belirtmiştir.⁵⁶⁴

Yazar bu âyette (2/187) oruç hükümlerinin konu edildiğini belirtmiştir.⁵⁶⁵

Bakara suresi 187. âyette, ramazan gecelerinde müminlerin eşleriyle birlikte olmalarının ve yeme-içme gibi durumların kendilerine helâl olduğu bildirilmekte ve bu yasaklar zaman açısından sınırlandırılmaktadır. İtikâfta olan bir kimsenin eşiyile cinsel anlamda birlikteliğinin yasaklanması bu âyette işlenen diğer bir konudur. Bu gibi hâller âyette “Allah'ın hudûdları” olarak belirtilmiştir “Hudûd” kelimesi ile kastedilen haram ve helâle dair hükümlerdir.

3. “Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir. Allah'ın koyduğu kurallara uymamalarından korkmadığınız sürece onlara verdiğiniz mehirde hiçbir miktarı geri almanız sizin için helâl olmaz. Eğer Allah'ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için verdiği meblâğda taraflara bir vebal yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu kurallardır, bu sebeple onları çiğnemeyin. Her kim Allah'ın koyduğu kuralları çiğnerse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.” Bakara 2/229.⁵⁶⁶

Bakara suresi 229. âyetin Tefsîr-i Kebîr'deki izahı şu şekildedir: Boşama iki defadır, sonrasında erkek hanımını ya iyilikle tutmak ya da ona hiçbir zarar vermeden Allah'ın emrettiği şekilde mehrini vererek üçüncü bir talâk ile bırakmak zorundadır. Erkeğin karısını boşaması halinde, ona verdiklerinden bir şey geri alması erkeğe helâl değildir. Müfessirin izahına göre, daha önceki boşamalarda kadına mehrinden hiçbir şey verilmez ve o şekilde kadın evden çıkarılırdı. Allah bir istisnada bulunup şöyle bir ruhsat vermiştir: “...Erkek ile kadının Allah'ın sınırlarını koruyamayacaklarından korkmaları istisna...” Bu ifade ile kadının kendisi adına fitneye düşerek kocasının emirleri hususunda Allah'a asi olmaktan korkması yahut kocanın itaat etmeyen karısına haksızlık etmekten korkması hali kastedilmiştir. Eğer

⁵⁶⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 1, s. 520-521.

⁵⁶⁵ *Semerkand Dergisi*, Mart, 2008, S. 11, s. 37

⁵⁶⁶ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 1, s. 359.

hâkim, karı-kocanın Allah'ın sınırlarını koruyamayacaklarından endişe ederse bu durumda kadının serbest kalmak için kocasına bir şeyler bırakmasında ikisine de (karı-koca) bir vebal yoktur. Yani kadının kocasına boşanma karşılığında fidye vermesinde, erkeğin de bu fidyeyi kabul edip ayrılmalarında ikisi için de bir günah yoktur.⁵⁶⁷

Müfessir, bu âyetin Sâbit b. Kays b. Şemmâs el- Ensarî ile karısı Abdullah b. Übey'in kızı Umm Habîbe hakkında nazil olduğunu bildirmiştir. Umm Habîbe'nin mehir olarak kocasından aldığı bahçeyi, boşaması karşılığında kocasına geri verdiği ve böylece muhâlea yaptığı açıklanmıştır. Müfessir yapılan bu muhâleanın İslâm'da yapılmış ilk muhâlea uygulaması olduğuna dikkat çekmiştir.⁵⁶⁸

“...İşte bunlar Allah'ın hududur...” beyanı ile Allah'ın bu durumda olan eşler hakkındaki emrinin bu şekilde olduğu bildirilmiş olup “Onları aşmayın.” beyanı ile Allah'ın emrine aykırı davrananların kendi nefislerine zalimlik eden kimseler olduğu açıklanmıştır.⁵⁶⁹

4. “İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe ona helâl olmaz. İkinci koca da onu boşarsa birinci kocası ile bu kadının, Allah'ın kurallarına riayet edecekleri kanaatine varırlarsa, tekrar evlilik hayatına dönmelerinde bir sakınca yoktur. Bunlar Allah'ın kurallarıdır, bilmek isteyenler için onları açıklamaktadır.” Bakara 2/230.⁵⁷⁰

Müfessir, Bakara suresi 230. âyetin bir önceki âyette geçen “Boşama iki keredir...” ifadesinin açıklaması mahiyetinde olduğunu ifade etmiştir. Erkek kadını hamile olsun olmasın 3. kez boşarsa bundan sonra kadın başka bir kimse ile normal bir evlilik yapmadıkça eski kocasına helâl olmaz. Müfessir bu âyetin (2/230) Bakara suresi 228. âyette geçen “... bu müddet zarfında kocaları onları geri almaya daha çok hak sahibidirler...” şeklindeki buyruğu nesh ettiğini açıklamıştır.⁵⁷¹

“Bundan sonra başka bir koca ile nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz...” buyruğunun Temîme bnt. Vehb b. ‘Atik en-Nakrî ile eşi Rifâ'a b.

⁵⁶⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 194-195.

⁵⁶⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 195.

⁵⁶⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C.1, s. 195.

⁵⁷⁰ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, 1, s. 359-360.

⁵⁷¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 195.

‘Abdurrahman b. Zübeyr hakkında nazil olduğu açıklanmış ve daha sonra Temîme ile ‘Abdurrahmân b. ez-Zübeyr Kurazî’nin evlendiği belirtilmiştir. Müfessirin izahına göre, son evlendiği eşinin kadını boşaması halinde, (yani son koca olan ‘Abdurrahmân Temîmeyi boşarsa) Allah’ın kendilerine vermiş olduğu emri yerine getireceklerine dair kendilerinde bir kanaat oluşması halinde önce evlenenlerin, birbirlerine (yeni bir mehir ve yeni bir nikâh ile) dönmelerinde ikisi için de bir sakınca olmadığı belirtilmiştir. Bunun, birinci koca Rifâ’a ile karısı Temîme’nin birbirlerine dönebilecekleri anlamına geldiği ifade edilmiştir. Bir önceki âyetin devamı niteliğinde olan bu âyet (2/230), 3. talâkın kullanılması halinde evliliğin durumunu açıklamaktadır. Âyette açıklanan hükümlerin, Allah’ın ilim, irfan sahibi kullarına yönelik boşama hususundaki sınırları olduğu bildirilmektedir.⁵⁷²

5. “İçinizden karılarına zihâr yapanların karıları asla onların anaları değildir. Onların anaları sadece, kendilerini doğuran kadınlardır. Gerçek şu ki, onlar çirkin ve asılsız bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah affedicidir, bağışlayıcıdır.” Mücâdele 58/2.⁵⁷³

Mücâdele suresi 2. âyet, Taberî Tefsîri’nde şu şekilde açıklanmıştır: Bazı kimselerin “Sen bana annemin sırtı gibisin.” diyerek eşlerini kendilerine haram kılmaları üzerine Allah (c.c.), zihâr yaparak kadınların kocalarına haram olmayacağını açıklamıştır. (Müfessir bu noktada zihârın Câhiliye Dönemi’ne ait bir boşama şekli olduğunu belirtmiştir.) Allah Teâla zihâr yapanların eşlerinin kendilerinin anneleri olmadığını açıklamış, annelerinin ancak kendilerini doğuran kadınlar olduklarını bildirmiştir. Ayrıca âyetin son bölümünde, bu tür sözlerin çirkin ve yalan sözler oldukları bildirilmiş, Allah’ın tevbe edip kendisine yönelen kullarını affedeceği haber verilmiştir.⁵⁷⁴

6. “Karılarına zihâr yapıp da sonra dediklerinden dönenlerin, onlarla temas etmeden önce bir köle âzad etmeleri gerekir. Size öğütlenen işte budur. Allah yapıp ettiklerinizden tamamen haberdardır.” Mücâdele 58/3.⁵⁷⁵

⁵⁷² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 196.

⁵⁷³ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 5, s. 258-259.

⁵⁷⁴ Taberî, *Câmiü’l-Beyân*, C. 22, s. 456-458.

⁵⁷⁵ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 5, s. 259.

İbn-i Kesîr bu âyette (58/3) geçen “sonra dediklerini geri alanlar” ifadesi hususunda selef ve mezhep imamlarının ihtilâf ettiklerini belirtmiş ve bu hususta çeşitli görüşlere yer vermiştir. Müfessirin izahına göre, “Bir köle âzad etmeleri gerekir.” ifadesiyle eşlerin birlikte olmadan önce sağlıklı bir kölenin âzad edilmesi gerektiği kastedilmiştir. Ancak müfessir, köle lafzının mutlak olarak geldiğini ve îman kaydıyla mukayyed olmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla -mezhep imamlarına göre farklılık arzetsede- diğer bazı kefareterde olduğu gibi, zihâr kefaretinde âzad edilecek kölenin mümin olması şartı yoktur. “...Size böylece öğüt verilmektedir...” ifadesi ile “Verilen öğütle men olunmaktasınız.” anlamının kastedildiği “...Allah yaptıklarımızdan haberdardır.” ifadesi ile de “Allah sizin için en uygun olanı bilir ve sizin durumunuzdan haberdardır.” anlamının kastedildiği açıklanmıştır.⁵⁷⁶

7. “Buna imkân bulamayan, temastan önce iki ay peş peşe oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurur. Bu, Allah’a ve resûlüne îmanınızı göstermeniz içindir. İşte bunlar Allah’ın koyduğu kurallarıdır. Kâfirleri elem veren bir azap beklemektedir.” Mücâdele 58/4.⁵⁷⁷

İbn-i Kesîr’in bu âyet (58/4) hususundaki izahı şu şekildedir. Bu âyette köle âzad etmeye imkânı olmayanların iki ay peş peşe oruç tutması ve buna da gücü yetmeyenlerin altmış fakiri doyurması gerektiği bildirilmiştir. Müfessir bu konuya dair hadislere daha önce yer verdiğini hatırlatmış ardından diğer ifadeler ile kastedilen anlamların ne olduğunu açıklamıştır. Buna göre, “...Bu Allah’a ve Peygamber’ine îman etmekte olduğunuz içindir...” ifadesi ile “Biz bu hükmü bunun için koyduk.” anlamı kastedilmiş, “...Bunlar Allah’ın hudududur...” ifadesi ile de “Bunlar Allah’ın haramlarıdır. Sakın onlara girmeyin.” anlamı kastedilmiştir. Müfessir, âyetin sonunda yer alan “...Kâfirler için elîm bir azap vardır.” ifadesini şu şekilde açıklamıştır: İnanmayan ve bu şeriatın ahkâmına bağlanmayan kimseler için elîm bir azap vardır. Onlar belâdan

⁵⁷⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'an 'il- Azîm*, C. 8, s. 39-41.

⁵⁷⁷ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 5, s. 259.

kurtulamayacaklardır. Mesele onların iddia ettikleri gibi değil, aksine onlar için hem dünyada hem de âhirette elîm bir azab vardır.⁵⁷⁸

8. “Ey peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayınız ve bekleme sürelerini iyice hesap ediniz. Rabbiniz Allah’a saygısızlıktan sakınınız. Apaçık bir hayâsızlık yapmış olmadıkça onları evlerinden çıkarmayınız, kendileri de çıksınlar. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Kim Allah’ın koyduğu sınırları aşarsa aslında kendine yazık etmiş olur. Bilemezsin ki; belki Allah bundan sonra yeni bir durum ortaya çıkarıverir.” Talâk 65/1.⁵⁷⁹

Müfessirin izahına göre, “Kadınları boşayacağınız zaman iddetleri içerisinde boşayın...” buyruğuna dayanarak fakihler boşamanın ahkâmını ortaya koymuş ve boşamayı sünnet olan boşama ve bid’at olan boşama diye ikiye ayırmışlardır. Sünnî boşama ve bid’î boşamayı açıklayan müfessir, bu ikisinin dışında (sünnî veya bid’î olmayan) üçüncü bir boşama şeklinin olduğunu belirtmiştir. Bu boşamanın ise, küçükleri adetten kesilmişleri ve cinsel birliktelik yaşanmamış kadınları kapsadığını belirtmiştir. Bu noktada konuyla ilgili daha geniş bilginin fûrû fıkha dair kitaplarda bulunabileceği yönünde bir hatırlatma yapılmıştır.⁵⁸⁰

“...İddeti de sayın...” ifadesi “İddetin başını ve sonunu iyi bilin ki iddet müddeti uzamasın ve iddet bekleyen kadın evlenmekten geri kalmasın.” şeklinde açıklanmıştır. Ardından müminlere bu konuda “...Rabbiniz olan Allah’tan korkun...” şeklinde uyarı yapılmıştır.⁵⁸¹

Müfessirin izahına göre, “...Apaçık hayâsızlık yapmış olmadıkça onları evlerinden çıkarmayın...” buyruğu ile “Kadınları iddet müddetince dışarı çıkarmayın.” anlamı kastedilmiştir. Kadının iddet gördüğü müddet boyunca kocasının evinde kalma hakkına sahip olduğunu belirten müfessir, kocasının onu evinden çıkaramayacağını ifade etmiş, ayrıca kadının da kocasının evinden çıkmasının caiz olmadığını açıklamıştır. Bu durumdan kadının apaçık bir kötülük yapması durumu hariç tutulmuştur. İbn-i Kesîr “apaçık fuşş” ile neyin kastedildiği hususunda âlimlerin farklı görüşlerde olduklarını

⁵⁷⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 8, s. 41.

⁵⁷⁹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 5, s. 381.

⁵⁸⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 8, s. 142-143.

⁵⁸¹ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 8, s. 143.

bildirmiş ve bu görüşlere tefsîrinde yer vermiştir. “Zina”, “kadının kocasının ailesine dille hakaret etmesi”, “sözlü fiil ve işkenceler” söz konusu görüşlerdendir.⁵⁸²

“...Bunlar Allah’ın hudûdur...” buyruğu ile “Bunlar Allah’ın şeriatları ve yasaklarıdır.” anlamının kastedildiği belirtilmiş, “...Kim Allah’ın hududunu aşarsa şüphesiz kendine zulmetmiş olur...” ifadesi ile de Allah’ın sınırlarını aşip tecavüz edenlerin ve emrine bağlanmayanların bu davranışlarından dolayı kendilerine zulmettikleri açıklanmıştır.⁵⁸³

“...Bilemezsin, belki de Allah bunun ardından bir durum peyda ediverir.” ifadesi hakkında müfessirin açıklaması şu şekildedir: Allah’ın boşanan kadını kocasının evinde tutması, belkide kocasının bu boşamadan pişman olması ve Allah’ın ona bir dönüş imkânı sağlamasına yöneliktir. Çünkü kocasının evinde olan kadının dönüşü hem daha kolay hem de daha basit olur. Bu noktada müfessir bazı âlimlerin, hadislere de dayanarak hiçbir şekilde dönüş imkânı bulunmayan bâin talakla boşanmış kadınlar ve kocası ölmüş kadınların, iddet müddetince kocalarının evlerinde kalmaları gerekmediği görüşünde olduklarını bildirmiştir.⁵⁸⁴

Yazar, yukarıda yer alan âyetlerin (2/229, 2/230, 58/2, 58/3, 58/4 ve 65/1) boşanma ile ilgili hükümleri bildirdiğini ifade etmiş, aynı zamanda bu âyetleri “hudûdullah” (Allah’ın sınırları) tabiri açısından incelemiştir.⁵⁸⁵

Bakara suresi 229. âyette sünnete uygun boşama açıklanmıştır. Söz konusu âyette, evlenirken verilen mehrin geri alınmasının caiz olmadığı bildirilmiş olup muhâlea yoluyla boşanma bundan istisna edilmiştir. Ayrıca bu âyette açıklanan hususların kulların yararına vaz’ olunan hükümler olduğu bildirilmiş olup bu hudûdun dışına çıkanlar, âyette zalim sıfatıyla nitelenmişlerdir. Bakara suresi 230. âyet ise 3. talâkın kullanılması halinde evliliğin durumunu beyan etmektedir. Buna göre, 3 talâk ile boşanan bir kadın, başka biriyle evlenir ve bu evliliği de boşanmayla sonuçlanırsa tekrar eski eşine dönebilir. Söz konusu âyet, bu aşamadan sonra mutlu bir yuva

⁵⁸² İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 8. s. 143-144.

⁵⁸³ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 8, s. 144.

⁵⁸⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 8, s. 144-145.

⁵⁸⁵ *Semerkand Dergisi*, Mart, 2008, S. 111, s. 37.

kurabilecekleri kanaatinde olmaları halinde daha önce ayrılan eşlerin, yeniden evlenmelerinde bir sakınca olmadığını bildirmektedir.

Mücâdele suresi 2. âyet, zihâr esnasında söylenen sözlerin asılsız olduğunu ve hukukî anlamda bir geçerliliğinin olmadığını beyan etmekte bununla birlikte bu sözlerden pişman olup tevbe edenleri Allah'ın affedeceğini bildirmektedir. Mücâdele suresi 3. âyette, zihâr yapıp daha sonra pişman olan ve normal olarak evlilik hayatını devam ettirmek isteyen kimsenin, eşyle temas etmeden önce kefâret (malî veya bedenî bir bedel) ödemesi gerektiği beyan edilmektedir. Bu âyette bu kefâretlerden biri olan köle âzadı açıklanmıştır. Mücâdele suresi 3. âyetin devamı niteliğinde olan bu âyette (58/4), köle âzad etmeye gücü yetmeyenlerin iki ay peş peşe oruç tutmaları emredilmiş, buna da güç yetiremeyenlerin 60 fakiri doyurması gerektiği bildirilmiştir. Âyette geçen hükümlere uyanların, Allah ve Resûlü'nü tasdik ettiği beyan edilmiştir. Bu ilâhî sınırların dışında kalanlar ise, "elîm" (acı verici) bir azapla tehdit edilmiş aynı zamanda bu kimselerin kâfir olduklarına işaret edilmiştir. Böylelikle bu âyette, zihârın hükmü tamamlanmış ve Allah'ın müminler için çizdiği sınırlar ortaya konulmuştur.

Talâk suresi 1. âyette kadını iddet süresinin başlangıcında yani, temizlik döneminin başında boşamak gerektiği ve iddetin sayılması gerektiği beyan edilmektedir. Ayrıca talâk verilen kadının, iddeti bitinceye kadar evinden çıkarılmaması, kadının da iddetini tamamlamadan evinden çıkmaması gerektiği bildirilmiştir. Ancak kadın ağır ahlâkî bir kusur işlemişse bu takdirde kadını evden çıkarmakta bir beis olmadığı bildirilmiştir. Âyette bu şekilde açıklanan hususların Allah'ın sınırları olduğu bildirilmiş, iddet süresinde kadının erkeğin evinde bulunmasının hikmeti, Allah'ın kadınla erkek arasında bir uzlaşma imkânı yaratmasına yönelik olduğu şeklinde açıklanmıştır.

9. "Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra, eşlerinizin, çocukları yoksa bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya bir kadının, anası, babası ve çocukları bulunmadığı halde malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kızkardeşi

varsa, vasiyetten ve borçtan sonra her birinin payı altıda birdir. Bundan fazla iseler üçte bire ortaktırlar. Kimse zarar görmesin; Allah'ın hükmü budur. Allah her şeyi bilendir, hilim sahibidir.” Nisâ 4/12.⁵⁸⁶

Nisâ suresi 12. âyetin Tefsîr-i Kebîr'deki izahı şu şekildedir: Hanımı vefat eden erkekler, şayet hanımının başka çocukları da yoksa miras olarak hanımlarının geriye bıraktıklarının yarısını alırlar. Şayet hanımlarının çocukları varsa mirasın dörtte birini alırlar. Bu taksim ölen hanımın yaptığı vasiyetin yerine getirilmesi veya bıraktığı borcun ödenmesinden sonra yapılır. Eğer vefat eden erkeğin çocuğu yoksa bıraktığının dörtte biri, çocuğu varsa bıraktığının sekizde biri hanımınıdır. Bu taksim de ölen kişinin yaptığı vasiyetin yerine getirilmesi veya borcun ödenmesinden sonra yapılır.⁵⁸⁷

Erkek ya da kadından ölen kimseye kelâle (çocuğu babası ve dedesi olmayan) olarak mirasçı olunuyor ve erkek veya kız kardeşi (yani ana bir erkek veya kızkardeşi) varsa bunların her her birine mirastan altıda bir düşer. (Bu durumda erkek ile kız arasında fark yoktur.) Şayet bu kardeşler ikiden daha çok iseler bunların her biri terekenin üçte birine ortak olurlar. Bu taksimat da zarar verme kastı olmaksızın yapılan vasiyetin yerine getirilmesi veya borcun ödenmesinden sonra yapılır. Bu paylaşırma Allah'tan farz kılınmış bir hükümdür.⁵⁸⁸

Âyette yer alan “...Allah âlimdir...” ifadesi “Allah miras paylaşırma esnasında başkasına zarar verenleri çok iyi bilendir.” anlamına gelmekte “...Allah halîmdir.” ifadesi ise, “Cezalandırmakta acele etmeyendir.” anlamına gelmektedir. Allah'ın “zarar verme kasdı olmaksızın” buyruğu, hiçbir mirasçıya vasiyette bulunulmaması ve aynı zamanda mirasçılara zarar vermek için üzerinde olmayan bir hakkın ikrar edilmemesi gerektiğini bildirmektedir.⁵⁸⁹

⁵⁸⁶ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 2, s. 24.

⁵⁸⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 361.

⁵⁸⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 361.

⁵⁸⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 361.

10. “Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kim Allah’a ve Peygamber’ine itaat ederse Allah onu, zemininde ırmaklar akan cennetlere koyacaktır, orada devamlı kalıcıdırlar; işte büyük kazanç budur.” Nisâ 4/13.⁵⁹⁰

Tefsîr-i Kebîr’de Nisâ suresi 13. âyetin izahı şu şekildedir: Miras paylaşımı hususundaki bu hükümler Allah’ın sınırları yani, Allah’ın farz kıldığı hükümlerdir. Mirasın paylaşılması hususunda Allah’a ve Peygamber’ine itaat edenleri Allah, ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere koyar. İşte bu, büyük bir kazançtır.⁵⁹¹

Yazar, Nisâ suresi 12 ve 13. âyetleri miras taksimatının konu edildiği âyetler olarak değerlendirmiştir.⁵⁹²

Nisâ suresi 12. âyette, karı-kocanın miras hakları ve kelâlenin (çocuğu, babası ve dedesi olmayan) mîras hakkı açıklanmış olup bu taksimatın ölen kimsenin borcunun ödenmesi ve vasiyetinin yerine getirilmesinden sonra yapılması gerektiği belirtilmiştir. Âyette ayrıca miras taksimatı yapılırken varislere zarar verilmemesi gerektiği açıklanmıştır. Nisâ suresi 13. âyette ise izah edilen miras hukukunun Allah’ın çizdiği sınırlar olduğu belirtilmiştir. Allah’a ve resûlüne itaat edip Allah’ın sınırlarına uyan kimselerin ebedî kalmak üzere cennete gireceği bildirilmiş ve bunun büyük bir kurtuluş olduğu açıklanmıştır.

11. “Allah kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah’ın Tevrât’ta, İncil’de ve Kur’an’da yer almış gerçek bir vaadidir. Kim Allah’tan daha fazla sözüne bağlı olabilir! O halde yaptığınız bu antlaşmadan ötürü sevinin. İşte büyük bahtiyarlık da budur.” Tevbe 9/111.⁵⁹³

Akabe gecesi, Hz. Muhammed (a.s.) ile Abdullah b. Revâha arasında geçen bir konuşma üzerine bu âyetin nazil olduğu bildirilmiştir. İbn-i Kesîr’in izahına göre bu âyette (9/111) Allah (c.c.), canlarını ve mallarını kendi yolunda cömertçe veren inanmış kullarına bunların karşılığında

⁵⁹⁰ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 2, s. 24.

⁵⁹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 1, s. 361-362.

⁵⁹² *Semerkand Dergisi*, Mart, 2008, S.111, s. 37.

⁵⁹³ Karaman ve öte. , *Kur’an Yolu*, C. 2, s. 63.

cenneti verdiğini haber vermektedir. Yani, Allah fazl-ı keremi ve ihsanı sayesinde itaatkâr kullarından cennetin karşılığını kabul buyurmuştur.⁵⁹⁴

“Allah yolunda savaşır ölür ve öldürülürler...” ifadesi hususunda müfessir, ister ölsünler ister öldürülsünler, ister hem ölsün hem öldürülsünler bu üç durumda onlar için cennetin vacip olduğunu sahih hadislere dayanarak açıklamıştır. “...Bu, Allah’ın Tevrât’ta İncil’de ve Kur’an’da kendi üzerine bir hak vaadidir...” şeklindeki ifade ile âyette daha önce geçen vaadin tekit edildiğini belirten müfessir, aynı zamanda Allah’ın (c.c.), bu vaadini ve önceki büyük kitaplarda (Tevrât, İncil ve Kur’an’da) peygamberlerine bildirdiğini haber vermektedir.⁵⁹⁵

Müfessir, “...Kim Allah’tan daha çok ahdini yerine getirebilir?..” şeklindeki soru ile -Nisâ suresi 87. ve 122. âyette buyrulduğu gibi- Allah’ın asla ahdinden dönmeyeceği anlamının kastedildiğini belirtmiştir. Bu sebeple âyetin devamında “...Öyleyse, yaptığımız alış-verişten sevinin. En büyük kurtuluş budur.” buyruğunun yer aldığını belirten müfessir, bu ifadeyle ahdin gereğini yerine getiren ve ahdine vefa gösterenlerin kazandıkları büyük kurtuluş ve devamlı nimete sevinmeleri gerektiğinin bildirildiğini açıklamaktadır.⁵⁹⁶

12. “O tövbekârlar, ibadet edenler, hamededenler, dünyada yolcu gibi yaşayanlar, rükûa varanlar, secde edenler, iyiliği teşvik edip kötülükten alıkoyanlar, Allah’ın sınırlarını gözetenler; müjdele o müminleri!” Tevbe 9/112.⁵⁹⁷

İbn-i Kesîr’in izahına göre, Tevbe suresi 112. âyette beyan edilen güzel sıfatlar ve güzel huylar, Allah’ın canlarını ve mallarını mukabilinde satın almış olduğu müminlere ait sıfatlardır. Bu kimselerin söz ve fiilleri âyette “tevbe edenler” yani, bütün günahlardan tevbe edenler, kötülükleri terk edenler, “ibadet edenler” yani, rablerinin emirlerini yerine getirenler ve O’na ibadete devam edenler şeklinde belirtilmiştir. Sözle yapılan fiillerin en özeline hamd etmek olduğunu ifade eden müfessir, Allah’ın bu sebeple “hamd edenler” buyurduğunu belirtmiştir. Müfessir, orucun yeme içme v.b

⁵⁹⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 4, s. 218.

⁵⁹⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 4, s. 218.

⁵⁹⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 4, s. 218.

⁵⁹⁷ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 2, s. 63.

lezzetleri terk etmek olduğunu belirtmiş ve bu sebeple amellerin en fazîletlisinin oruç olduğunu açıklamıştır. Âyette “seyehat” ile kastedilenin oruç olduğu bu sebeple Allah’ın “seyehat edenler” buyurduğu belirtilmiştir. İbn-i Kesîr Hz. Muhammed’in (a.s.) eşlerinin de Tahrîm suresi 5. âyette “seyehat edenler” yani oruç tutanlar olarak nitelendirildiklerini bildirmiştir. Aynı şekilde bu kimseler için söz konusu âyette Allah Teâlâ’nın “rükû ve secde edenler” buyurduğu ifade edilmiştir.⁵⁹⁸

Yukarıda anlatılanlardan başka bu kimselerin, ma’rûfu emretmek ve münkerden nehyetmek suretiyle Allah’ın kullarına fayda sağladıkları kulları Allah’a itaate yönlendirdikleri bildirilmiştir. Çünkü bu kimselerin neyin yapılması gerektiği ve neyin terk edilmesi gerektiğini bildikleri ifade edilmiştir. Hem ibadet edip hem de kullara nasihat ettikleri için Allah Teâlâ’nın “...Müminleri müjdele!” buyurduğu ifade edilmiş olup îmanın bütün bu anlatılanları içine aldığı belirtilmiştir.⁵⁹⁹

“Hudûllah” kavramının -yukarıdaki âyetlerde geçtiği gibi- oruç, boşanma, miras gibi konularda zikredilmiş olması bu kavramın sadece bu konulara özgü olduğu anlamına gelmediğini belirten yazar, söz konusu kavramın, Allah’ın ve Peygamberi’nin emir, yasak, teşvik yönlendirme, sakındırma içeren bütün hükümlerinin hepsini içine aldığını açıklamıştır. Yazara göre “hudûdullahâ riayet”, müminlerin ayırt edici vasfı olarak Tevbe suresi 111 ve 112. âyetlerde yer almaktadır.⁶⁰⁰

Tevbe suresi 111. âyette, müminlere canları ve malları mukabilinde cennet vaad edildiği bildirilmiş olup bu vaade erişebilmenin, Allah yolunda savaşıp ölmek veya öldürmekle mümkün olacağı açıklanmıştır. Ayrıca Allah’ın söz konusu vaadinin, Tevrât, İncil ve Kur’an’da mevcut olduğu haber verilmiştir. Müminler bu ahd üzere sebat ettikçe Allah’ın asla vaadinden dönmeyeceği vurgulanmış ve müminlerin Allah ile yaptıkları bu alış-verişe sevinmeleri gerektiği bildirilmiştir. Zira müminler için bunun büyük bir kurtuluş olduğu açıklanmıştır.

Tevbe suresi 112. âyette ise, gerçek müminlerin özellikleri (tevbe edenler, Allah’a kulluk edenler, Allah’a şükredenler, oruç tutanlar, rükû ve

⁵⁹⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 4, s. 219

⁵⁹⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*, C. 4, s. 219-220.

⁶⁰⁰ *Semerkand Dergisi*, Mart, 2008, S. 111, s. 37-38.

secde edenler, iyiliği emredip kötülükten menedenler, Allah'ın belirlediği sınırların dışına çıkmayanlar) açıklanmıştır. Âyetin sonunda, Allah bu özelliklere sahip müminleri müjdelemesini Peygamber'ine emretmektedir.

13. “Aynı şekilde, insanlardan, binek hayvanlarından ve eti yenen hayvanlardan da farklı tür ve renklerde olanlar var. Kulları içinden ancak bilenler, Allah'ın büyüklüğü karşısında heyecan duyarlar. Şüphesiz Allah azîzdür, gafûrdur.” Fâtır 35/28.⁶⁰¹

Müfessirin izahına göre, Fâtır suresi 28. âyet, insanlardan, yerde yürüyen hayvanlardan ve davarlardan tıpkı meyvelerin renklerinin farklı olduğu gibi beyaz, kırmızı, sarı, siyah renklerde olanların bulunduğu dikkat çekmektedir. Âyetin devamında yer alan, “Kulları arasında Allah'tan ancak âlimler korkar.” buyruğunda takdim olduğunu belirten müfessir, buna göre mananın “İnsanlar arasında Allah'tan en çok korkanlar, Allah'ı en iyi bilenlerdir.” şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Âyetin sonunda, Allah'ın (mülkünde) “azîz” olduğu ve (müminlerin günahlarını bağışlayan) “gafûr” olduğu bildirilmektedir.⁶⁰²

Yazara göre, Yahudi ve Hristiyanlara ait kavramları bilinç dünyamıza sokmanın hayatı onlar gibi algılamaya çalışmanın neticesi, dinimizle ilişkimizin onların kendi dinleriyle olan ilişkisine benzemesidir. Daha açık ifade etmek gerekirse, bireysel özgürlüklerle çatışmayan, yasaksız, haramsız bir din anlayışı... Yazar, bu anlayışın Allah tasavvuruna da yansıdığını aynı zamanda Kur'an ve sünnetin dışında hep affeden, günahları önemsemeyen, celâl sıfatları olmayan farklı bir Allah tasavvuru oluşturulmasına yol açtığını belirtmiştir. Ve bu sebeple İslâm'ın her bakımdan kolaylık dini olduğu sürekli tekrar edilmekte fukahâmın dini zorlaştırdığını söyleyen araştırmacılar ve akademisyenlere değer verilmektedir. Yazara göre, Fâtır suresi 28. âyet, bu tarz bir “sevgi ilâhî” tasavvurunun cehâletten kaynaklandığını açıklamakla birlikte, aynı zamanda fakihlerin Allah'ın dinini kolay ya da zor göstermeye yeltenmeyecek ölçüde Allah'tan korkan kimseler olduğunu da haber vermektedir.⁶⁰³

⁶⁰¹ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 464.

⁶⁰² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, C. 3, s. 557.

⁶⁰³ *Semerkand Dergisi*, Mart, 2008, S. 111, s. 38.

Fâtır suresi 28. âyetin evvelinde insanlar hayvanlar v.b doğadaki farklılıklara işaret edilerek Allah'ın azametine dikkat çekilmiştir. Ardından düşünen insanın Allah'ın evrendeki kudretinin sonsuzluğunu anlayabileceği bildirilmiş ve yine yalnız onların (âlim kulların) Allah'a gereğince saygı gösterebileceği açıklanmıştır.

14. “Ey insanlar! Rabbinize saygısızlıktan sakının; hiçbir babanın evlâdından fayda göremeyeceği, evlâdın da babasından hiçbir yarar sağlayamayacağı bir günden korkun. Allah'ın vaadi gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın; o, yoldan çıkarıcı (şeytan) da Allah hakkında sizi aldatmasın.” Lokmân 31/33.⁶⁰⁴

Taberî Tefsîri'nde Lokmân suresi 33. âyet hususundaki izah şu şekildedir: Bu âyette, insanlar rabblerinin gazabı konusunda uyarılmışlardır. Baba ve evlâdın birbirine herhangi bir fayda sağlayamayacağı kıyamet gününde, insanların Allah'ın gazabına uğramaktan kaçınmaları gerektiği bildirilmiştir. Bunun sebebi ise, “kıyamet günü hükmün yalnızca Allah'a ait olduğu ve O'nun izni olmadan hiç kimsenin şefaahatçi olamayacağı” şeklinde açıklanmıştır. Âyetin devamında kıyametin kesinlikle gerçek olduğu bildirilmiş olup bunun Allah'ın bir vaadi olduğu ve Allah'ın vaadinden asla dönmeyeceği belirtilmiştir. Bu sebeple dünya hayatının lezzet ve güzelliklerinin insanları aldatıp kendine meylettirmemesi ve kıyamet günü için hazırlık yapmayı terk ettirmemesi gerektiği vurgulanmıştır.⁶⁰⁵

Taberî “...Herhangi bir aldatan, sizi Allah hakkında aldatmasın...” ifadesini “Herhangi bir aldatan, Allah'ın affedeceğine dair sizi ümitlendirerek günah işlemeye devam ettirmesin.” şeklinde açıklamıştır. Bazı müfessirlerin “aldatan” ifadesi ile kastedilenin “şeytan” olduğu görüşüne karşılık Taberî, Kur'anın ifadesinin genel olduğundan hareketle, burada insanı aldatan her şeyin (dünya, insan v.b) bu ifade kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁰⁶

Hz. Mûsâ'nın getirdiği Yahudiliğin ve Hz. İsâ'nın getirdiği Hristiyanlığın yaşadıkları çağa uymuyor ve rahatlarını bozuyor yahut meşakkatli ve zahmetli diye mensupları tarafından tahrif edildiğini belirten

⁶⁰⁴ Karaman ve öte. , *Kur'an Yolu*, C. 4, s. 342.

⁶⁰⁵ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 18, s. 582.

⁶⁰⁶ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, C. 18, s. 582-583.

yazar, çağımızdaki Müslümanların bir kısmının benzer bir durum yaşadıklarını ifade etmiştir. Yazar, dünya hayatını mutlaklaştırmanın ve hevâ-yı nefsi rehber edinmenin neticesinin böyle olacağını ifade etmiş, Allah Teâlâ'nın Lokmân suresi 33. âyetle müminleri uyardığını belirtmiştir.⁶⁰⁷

Lokmân suresi 33. âyet, insanları Allah'tan korkmaları konusunda ve kıyamet gününün zorluğu konusunda uarmaktadır. Âyette kıyamet vaadinin hak olduğu vurgulanmış, bu itibarla insanların dünyanın geçici süsüne ve şeytanın tuzaklarına aldanmamaları gerektiği bildirilmiştir.

⁶⁰⁷ *Semer kand Dergisi*, Mart, 2008, S. 111, s. 39.

SONUÇ

İslâm dininin temel hedeflerinden bir tanesi de dinin korunmasıdır. Dinin sağlıklı bir şekilde anlaşılması ve gelecek nesillere aktarılması aslına uygun bir şekilde muhafaza edilmesi açısından son derece önemlidir. İslâm'ın ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de yer alan âyetlerin, nüzul döneminde ifade ettiği anlama ve bağlamına uygun olarak anlaşılması, buna uygun bir şekilde yorumlanması, İslâm dininin aslına uygun bir şekilde muhafazasını sağlama noktasında büyük önemi haizdir.

İslâmiyetle birlikte ahlâkî bakımdan Türk toplumsal yapısında yer alan tasavvuf, Kur'an ve sünnet kaynağından beslenerek müesseseleşmiş ve toplumda tarikatlar ve cemaatler şeklinde vücut bularak günümüze kadar yaygınlaşarak gelmiştir. Cumhuriyetle birlikte farklı biçimlerde gelişme göstererek oldukça fonksiyonel duruma gelen tarikat ve cemaatler, hem bireysel dinî eğitim hizmeti vermekte hem de bireyler vasıtasıyla dinin yayılması ve yaşanması yönünde sosyal hayatta etkin bir şekilde faaliyet göstermektedirler.

Günümüzde artan iletişim imkânları vesilesiyle cemaatler artık daha geniş kitlelere ulaşma imkânı bulabilmektedir. Söz konusu iletişim araçlarından biri olan dergiler, cemaate ait görüş ve fikir yapısını ortaya koyan yayın organlarından biridir. Menzil Cemaati'nin diğer cemaatlere nazaran hatırı sayılır bir müntesip kitlesi vardır. Tez çalışmamızı Semerkand Dergisi örneği üzerinden hazırlamamızın sebeplerinden bir tanesi bu husustur. Daha da önemli olan diğer husus, tasavvufi dergilerde yorumlanan âyetlerin tefsir ilmi açısından incelenmesinin gerekli olduğu yönündeki kanaatimizdir. Türkiye'de cemaatlerin yaygın olması, cemaatlerin sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanıyor olması, halkın cemaatlere yoğun bir şekilde teveccüh etmesi, cemaatlere ait neşriyatın tefsir ilmi açısından incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Tasavvufun insanları toplumsallaştırdığı ve aynı zamanda dinî anlamda eğittiği bir vakıdır. Ancak İslâm dini hakkında yeterli bilgi sahibi olmayan kesimin İslâm'ı tarikat ve cemaat üzerinden öğrenmesi ve yaşamasının bazı sakıncaları da vardır. İslâm'ın, Kur'an ve sünnet yerine cemaat ve tarikat

üzerinden öğrenmenin en büyük sakıncası, dinin birleştirici bütünleştirici özelliğinin ortadan kaldırılmasıdır. Semerkand Dergisi'nde Âli İmrân suresi 103. âyet üzerinden bu noktaya sık sık işaret edilmiştir.

Modern tasavvuf kaynaklarında kullanılan âyetlerin ne şekilde yorumlandığına dair bugüne kadar bir çalışma yapılmamıştır. Tez çalışmamız bu alanda yapılan ilk çalışma olduğundan dolayı elbette ki bazı eksikleri olacaktır. Ancak yine de bu alanda ortaya çıkan boşluğu bir nebze olsun doldurmak ve bu alanda yeni çalışmalar yapılmasını teşvik etmek amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır.

Bu amaçla yaptığımız araştırmada ulaştığımız en önemli sonuç, Menzil Cemaati'ne ait yayınlardan biri olan Semerkand Dergisi'nde yoruma konu edilen âyetlerin genel olarak klasik tefsirlerdeki anlamlarına uygun bir şekilde yoruma tabi tutulduklarıdır. Yani âyetlere dair yapılan yorumlar geleneksel çizgiye uygun olarak yapılmış yorumlardır. Bu açıdan cemaate mensup olanlar arasında dolaşan çeşitli anlatım ve iddiaların kamuya açık yayın yapılan bu dergide, herhangi bir şekilde âyetlerle ilişkilendirilerek ifade edilmediğini söyleyebiliriz.

Önemli olduğunu düşündüğümüz bir diğer husus ise incelediğimiz derginin tasavvufî bir oluşumun yayın organlarından olmasına rağmen burada yoruma tabi tutulan âyetlerin işârî, batınî bir yoruma konu edilmemiş olmasıdır.

Bundan sonraki akademik çalışmalarda bu çalışmamız gibi çalışmalar, Türkiye'de faaliyet gösteren farklı cemaatlerin kamuya yönelik yayınları içerisinde tezahür eden tutum ve anlayışlarını belirlemek amacıyla yapılmasında fayda mülâhaza ettiğimizi ifade etmek isteriz.

Bu şekilde yapılan araştırmalar sayesinde toplumumuzun temel dinamiklerinden olan İslam dininin toplumumuzun aleyhine kullanılmasının ve istismarının önlenmesinde bir nebze katkı sağlayacağını umut ediyoruz.

KAYNAKÇA

- ALPER, Hülya. “Münafıklar”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- BÜYÜKKARA, Mehmet Ali. *Çağdaş İslâmî Akımlar*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2018.
- ERDOĞAN, İbrahim Halil. “Geçmişten Günümüze Münâfıkların Değişmeyen Karakteri (Kur’ân-ı Kerîm’deki Nitelikler)”, *Akademik Tarih ve Düşünce*, C. 5, S. 16, 2018, s. 175-204.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki. *Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul, Gerçek Yayınları, 1969.
- İBN-İ KESÎR, el-Kureşî ed-Dımeşkî. *Tefsîrü ’l-Kur’an ’il-Azîm*, Riyad, Daru Tayyibe, (t.y.).
- KARA, Mustafa. “Cumhuriyet Türkiye’sinde Tarikatlar”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, İstanbul; İsam Yayınları, 2015, s. 98.
- KARAMAN, Hayreddin. *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- KARAMAN, Hayreddin. *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- KARAMAN, Hayreddin. *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- KİRMAN, Mehmet Ali. “Türkiye’de Toplumsal Değişme ve ‘Yeni Dinî Cemaatler’”, *Muhafazakâr Düşünce*, S. 2, 2004, C. 1, s. 72-77.
- MIDİK, Huzeyfe. *Menzil Nakşiliğinde Tasavvufî Ritüeller* (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 18 Mart Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 604902).
- MUKÂTİL, İbn Süleyman. *et-Tefsîr ’ül-Kebîr*, Beyrut, 1423/2002.
- ÖNGÖREN, Reşat. “Osmanlı Türkiye’sinde Tarikatlar”, *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, İstanbul; İsam Yayınları, 2015, s. 55.
- Semerkand Dergisi*, Eylül, 1999, S. 10.

Semerkind Dergisi, Nisan, 1999, S. 4.

Semerkind Dergisi, Haziran, 1999, S. 6.

Semerkind Dergisi, Eylül, 2000, S. 21.

Semerkind Dergisi, Kasım, 2000, S. 23.

Semerkind Dergisi, Mart, 2000, S. 15.

Semerkind Dergisi, Temmuz, 2000, S. 19.

Semerkind Dergisi, Eylül, 2001, S. 33.

Semerkind Dergisi, Ekim, 2002, S. 46.

Semerkind Dergisi, Eylül, 2003, S. 57.

Semerkind Dergisi, Kasım, 2003, S. 59.

Semerkind Dergisi, Haziran, 2004, S. 66.

Semerkind Dergisi, Ocak, 2005, S. 73.

Semerkind Dergisi, Temmuz, 2005, S. 79.

Semerkind Dergisi, Şubat, 2007, S. 98.

Semerkind Dergisi, Mayıs, 2007, S. 101.

Semerkind Dergisi, Mart, 2008, S. 11.

Semerkind Dergisi, Mayıs, 2009, S. 125.

Semerkind Dergisi, Temmuz, 2011, S. 151.

Semerkind Dergisi, Şubat, 2017, S. 218.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiü'l-Beyân an-Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1424./2003.

TOSUN, Necdet. "Nakşibendiyye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 32. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

USTA, Niyazi. *Menzil Nakşiliği Sosyolojik Bir Araştırma*, Ankara; Töre Yayıncılık, 1997.

YILMAZ, H. Kâmil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2015

EKLER

EK 1: TABLOLAR SAYFASI

TABLÖLAR

Tablo 1: Semerkand Dergisi'nde Konularla Bağlantılı Kullanılan Âyetler.....	16
Tablo 2: Semerkand Dergisi'nde 1999-2018 Yılları Arasında Kullanılan Âyetler.....	56